

๑. สำนักงานฝ่ายสงฆ์ ดูแลผู้ปฏิบัติธรรมฝ่ายพระภิกษุ สามเณร และอุบาสก

๒. สำนักงานฝ่ายแม่ชี ดูแลผู้ปฏิบัติธรรมฝ่ายแม่ชี และอุบาสิกา

๓. สำนักงานฝ่ายต่างประเทศ ดูแลผู้ปฏิบัติธรรมชาวต่างประเทศทั้งชายและหญิง

อีกทั้งยังมีสำนักงานเลขานุการเจ้าอาวาสและกองงานเลขานุการที่ทำหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการ งานชุมชนสัมพันธ์ งานประชาสัมพันธ์และงานด้านสื่อมวลชนมีเดีย เพื่อประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่ธรรมของวัด เช่น Website สื่อ วัสดุทัศนังการแสดงธรรมเทศนา ห้องบันทึกเสียงรายการวิทยุเผยแพร่ธรรมะ เป็นต้น

สำหรับการบริการทางด้านที่พักอาศัยของพระภิกษุ พระภิกษุณี สามเณร แม่ชี อุบาสก และอุบาสิกาที่เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดนั้น ทางวัดจัดเตรียมที่พักไว้ให้พร้อม สะดวกสบาย เหมาะสมตามอัตภาพอันเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม โดยจัดแบ่งเขตที่พักเป็นสัดส่วนชัดเจน ดังนี้เขตกรรมฐานฝ่ายพระภิกษุ สามเณร และอุบาสกเขตกรรมฐานฝ่ายแม่ชี และอุบาสิกาเขตกรรมฐานฝ่ายต่างประเทศทั้งชายและหญิง

ภาพที่ ๔.๖๗ พระครูภาวนาวิรัช และผู้ฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

พระปลัดสุพันธ์ อาจิณณสีโล หรือพระครูภาวนาวิรัชของค์ปัจจุบัน ได้ส่งเสริมทั้งด้านปรียัติและปฏิบัติ ด้วยการสร้างอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมสูง ๓ ชั้น จำนวน ๑ หลัง เพื่อการเรียนนักธรรมบาลีพระอภิธรรม และสร้างอาคารศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติสูง ๔ ชั้น จำนวน ๑ หลัง เพื่อการปฏิบัติธรรมกลุ่มใหญ่ของคณะนักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชน สร้างกุฏิที่พักสงฆ์ ๓ หลัง จำนวน ๕๑ ห้อง กุฏิกรรมฐานฝ่ายสงฆ์ ฆราวาสชาย ๓๘ หลัง จำนวน ๕๐ ห้อง อาคารวิปัสสนาฝ่ายหญิง ๒ หลัง จำนวน ๓๖ ห้อง กุฏิวิปัสสนาฝ่ายหญิง ๕๔ หลัง จำนวน ๘๓ ห้อง

กิจกรรมของวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) งานหลักของวัดร่ำเปิง

๑. อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ประชาชนทั่วไปชาย – หญิง ตลอดปี

๒. อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ชาวต่างประเทศชาย – หญิง ตลอดปี

๓. อบรมคุณธรรม จริยธรรม วิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้นแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็นหมู่คณะตลอดปี

๔. อบรมและสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัทเป็นหมู่คณะตลอดปี

๕. อบรมวิปัสสนากรรมฐานพระภิกษุ สามเณร โครงการเฉลิมพระเกียรติฯ คณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่ตลอดปี

๖. ส่งคณะวิทยากรไปอบรมวิปัสสนากรรมฐานนอกสถานที่ ยังหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดปี วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) สังกัดมหานิกาย สอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ใน มหาสติปัฏฐานสูตร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยพระธรรมมังคลาจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมงคล) จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ท่านได้รับพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร พระสมุห์สุพันธ์ อาจิณฺณสีโล ปัจจุบันได้รับพระราชทาน สมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษขึ้นโท (วิ) ที่ พระครูภาวนาวิรัช เจ้าอาวาสวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) รูปปัจจุบันผู้เป็นศิษย์ได้สืบทอดเจตนารมณ์และสืบสานงานวิปัสสนากรรมฐานมา จนถึงปัจจุบัน พัฒนาวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างประเทศว่า เป็นสำนักอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในภาคเหนือ

ปัจจุบันวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ได้รับคัดเลือกให้เป็น

- ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติฯ ประจำจังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒
- สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗
- สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น เฉลิมพระเกียรติ ๘๓ พรรษา ประจำปี

พุทธศักราช ๒๕๕๓

นอกจากงานวิปัสสนากรรมฐานแล้ว วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ยังเป็นสำนักเรียนพระอภิธรรมสาขาของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อภิธรรมมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย วัดระฆังโฆสิตาราม และยังเป็นวัดที่รวบรวมและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาล้านนา

กิจกรรมประจำปีสืบสานพระพุทธศาสนา สืบทอดวัฒนธรรมไทย ประเพณีวัฒนธรรมล้านนา

- งานบรรพชาอุปสมบทหมู่ พระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน
- รดน้ำดำหัวปีใหม่เมือง คารวะพระเถระ
- กิจกรรมเทศกาลเข้าพรรษา – ออกพรรษา ตักบาตรเทโวโรหนะ
- อุปสมบทหมู่พระนวกะเข้าพรรษา
- งานกฐินทานประจำปี
- งานปริวาสกรรมก่อนเข้าพรรษาและหลังออกพรรษา
- ประเพณียี่เป็ง
- เทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก (ตั้งธรรมหลวง)
- อุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสมหามงคลต่าง ๆ
- กิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา
- งานปฏิบัติธรรมส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

กิจกรรมตลอดปี

- รับสมัครผู้เข้าปฏิบัติธรรมชาวไทยชาย – หญิง ทุกวันตลอดปี
- รับสมัครผู้เข้าปฏิบัติธรรมชาวต่างประเทศชาย – หญิง ทุกวันตลอดปี

- รองรับกลุ่มปฏิบัติธรรมจากโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาต่าง ๆ หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชนต่าง ๆ
- รับสมัครบุคคลเข้าบรรพชาและอุปสมบทเพื่อปฏิบัติธรรมตลอดปี
- เทศน์ทุกวันโกน วันพระ มีกิจกรรมเวียนเทียนทุกวันพระตลอดปี
- ทำบุญตักบาตรทุกวัน เวลา ๐๗.๓๐น. วันพระ ๐๘.๐๐น.
- มีพระวิปัสสนาจารย์อบรมแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทุกวัน เข้า สาย บ่าย เย็น
- มีพระวิปัสสนาจารย์ ผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์สอบอารมณ์กรรมฐานแก่ชาวไทยและต่างประเทศ

๔.๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

ความสำคัญ

วัดอุโมงค์ และสวนพุทธธรรม สองชื่อนี้เป็นชื่อที่ใช้เรียกสถานที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของพุทธนิคมเชียงใหม่แห่งเดียวกัน แต่มีความหมายต่างกันวัดอุโมงค์(อุโมงค์เถรจันทร์) เป็นชื่อเรียกวัดเก่าที่ "พระเจ้ากือนาธรรมิกราช" ทรงสร้างอุโมงค์ขึ้นเพื่อถวายเพื่อให้พระมหาเถรจันทร์ ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกอาศัยวัดอุโมงค์นี้หมายเอาเฉพาะบริเวณพื้นที่สามเหลี่ยมผืนผ้าซึ่งมีกำแพงอิฐปรากฏอยู่ทั้งสี่ด้าน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๒๕ ไร่

สวนพุทธธรรม เป็นชื่อใหม่ที่ ภิกขุปัญญานันทะ ประธานวัดอุโมงค์ ในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๒๕๐๙) ตั้งขึ้นเรียกสถานที่ป่าผืนใหญ่ที่ปกคลุมวัดร้างโบราณ ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ ๑๕๐ ไร่ ที่พุทธนิคมเชียงใหม่จัดขึ้นเป็นที่อยู่ของภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ผู้แสวงหาความสงบ พื้นที่ซึ่งเรียกว่า สวนพุทธธรรมนี้กว้างมาก รวมเอาวัดไผ่ ๑๑ กอ (เวฬุภักฐาราม ซึ่งพระเจ้ามังรายมหาราชทรงสร้างไว้ถวายเป็นที่พำนักของพระมหากัสสปเถระ ชาวลัγκα ซึ่งเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในสมัยนั้น) วัดอุโมงค์เถรจันทร์ และวัดอื่นๆ (ที่อยู่ใกล้วัดอุโมงค์ทั้ง ๔ ด้าน) อีก ๔ วัดเอาไว้ด้วยทั้งหมด

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ และตั้งอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หรืออยู่ในซอยหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อปี พ.ศ.๑๘๓๙ พระยามังรายทรงสร้างอาณาจักรล้านนาร่วมกับพระสหาย คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์ปกครองสุโขทัย และพระเจ้างำเมือง กษัตริย์ปกครองพะเยา มาสร้างเมืองเวียงเหล็ก (บริเวณวัดเชียงมั่นในปัจจุบัน) และตั้งชื่อเมืองว่า “นพบุรี ศรีนครพิงค์” ท่านมีความใฝ่ในศาสนาพุทธ จึงทรงทำนุบำรุง ส่งเสริมศาสนาให้รุ่งเรืองในล้านนา ในขณะนั้น ทางฝ่ายพระเจ้ารามคำแหงมหาราชได้ส่งคนนิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาอาศัยอยู่ใน จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อที่พระสงฆ์ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย เมื่อพระยามังรายทราบข่าวดังกล่าว จึงส่งคนไปนิมนต์พระลังกาจากพระเจ้ารามคำแหง ๕ รูป โดยมีพระกัสสปเถระเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์นี้ โดยจำพรรษาที่วัดการโถม ต่อมาพระยามังรายสร้างวัดเวฬุภักฐาราม (ปัจจุบัน คือ วัดอุโมงค์) เมื่อสร้างเสร็จจึงอาราธนาพระมหากัสสปเถระจำพรรษาที่วัดแห่งนี้

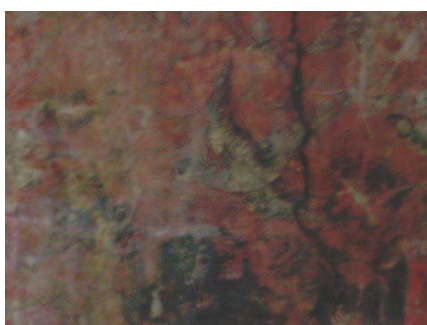
ต่อมาเมื่อพระเจ้ามังรายสวรรคต ศาสนาพุทธขาดการทำนุบำรุง เพราะมัวแต่ทำศึกสงครามกันเองในเชื้อพระวงศ์ในการแย่งชิงราชสมบัติ จนถึงสมัยพระเจ้าผายู ศาสนาพุทธได้รับการฟื้นฟูจนถึงสมัยพระเจ้ากือนาธรรมิกราช (ประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๐) ท่านมีความเลื่อมใสในพระมหาเถระจันทร์ พระเจ้ากือนาจึงสั่งให้คนบูรณะวัดเวฬุภักฐาราม เพื่ออาราธนาพระมหาเถระจันทร์จำพรรษาที่วัดแห่งนี้ และตั้งชื่อวัดนี้ว่า “วัดอุโมงค์เถระจันทร์” ตามชื่อของพระมหาเถระจันทร์ มีการซ่อมแซมเจดีย์โดยการพอกปูน สร้างอุโมงค์ไว้ทางทิศเหนือจากเจดีย์ ในอุโมงค์มีทางเดิน ๔ ช่องซึ่งเชื่อมต่อกันได้

ราชวงศ์มังรายล่มสลาย เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๐๖ เปลี่ยนเป็นพม่าปกครองล้านนา ทำให้วัดอุโมงค์ขาดการทำนุบำรุง ปล่อยให้ร้าง ปักหักพังเรื่อย ๆ ต่อมา เจ้าชื่น สีโรรส ได้จัดการแผ้วถางบูรณะวัดนี้ และสร้างกุฏิหลังใหม่เพิ่ม จากนั้นจึงนิมนต์พระภิกษุปัญญานันทะจากสวนโมกข์ อ.ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี มาจำพรรษา และท่านได้เผยแผ่ศาสนาสืบไป

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

อุโมงค์มีลักษณะเป็นกำแพงภายในเป็นทางเดินหลายช่องทะลุกันได้ ภายในอุโมงค์เคยมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง สันนิษฐานว่าวาดในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๐๐ - ๒๐๐๐ แต่เดิมคงเป็นภาพจิตรกรรมเต็มบริเวณของทุกห้อง ส่วนใหญ่เป็นภาพดอกบัว ดอกโบตั๋น และ นกต่างๆ เช่น นกยูง นกกระสา นกแก้ว และนกเป็ดน้ำ

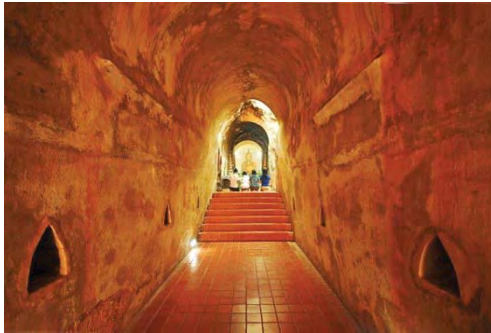
จิตรกรรมฝาผนังวัดอุโมงค์ในส่วนที่เหลือหลักฐานให้ชมในปัจจุบันอยู่บริเวณเพดานโค้งภายในอุโมงค์ ตัวอุโมงค์ตั้งอยู่บริเวณต่อเนื่องกับเจดีย์ทางทิศเหนือ โดยหันทางเข้าหลักไปยังทิศตะวันออกจำนวน ๓ อุโมงค์ในด้านหน้า ซึ่งอุโมงค์กลาง (อุโมงค์ที่ ๔) มีขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งสามารถเห็นได้ เพียง ๓ อุโมงค์เท่านั้น คือ อุโมงค์ที่ ๑, ๒, และ ๓ นอกเหนือจากนี้ไม่สามารถเห็นได้ อีกทั้งภาพหลักฐานจิตรกรรมฝาผนังในอุโมงค์มีสภาพลบเลือนไปมาก จำเป็นต้องใช้เทคนิคคัดลอกจิตรกรรมด้วยมือและคอมพิวเตอร์ควบคู่กัน โดยการคัดลอกลายเส้น และการคัดลอกเป็นภาพสี จึงทำให้ยังสามารถเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนังอันเก่าแก่ของศิลปะล้านนาซึ่งมีอายุกว่า ๕๐๐ ปีได้ชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิม

ภาพที่ ๔.๖๘ จิตรกรรมฝาผนัง วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโมงค์ของวัดอุโมงค์ตามสภาพปัจจุบันนั้น อยู่ในสภาพที่ชำรุดลบละเลือนมาก แต่จากการสำรวจของโครงการย้อนรอยอดีตจิตรกรรมวัดอุโมงค์ กลับพบหลักฐานของ

จิตรกรรมฝาผนังมากกว่าที่คาดคิด เป็นเหตุให้กรมศิลปากรช่วยเหลือโดยจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน เพื่อมาทำการสำรวจ และอนุรักษ์จิตรกรรมแห่งนี้เมื่อปลายปี พ.ศ.๒๕๔๒ ถึงกลางปี พ.ศ.๒๕๔๓

ภาพที่ ๔.๖๙ อุโมงค์และพระเจดีย์ วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

พระเจดีย์ ตั้งอยู่ด้านบนของอุโมงค์เป็นเจดีย์ที่มีอายุเก่าแก่ของล้านนา นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าสร้างประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นเจดีย์ทรงระฆัง มีชั้นทรงกลมประมาณ ๓ ชั้น เหมือนกลีบบัวซ้อนกันอยู่ ด้านบนมีปัลลียอด

ภาพที่ ๔.๗๐ ปรีศนาธรรม วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

ด้านหน้าอุโมงค์มีเศียรพระพุทธรูปหินสลักสกุลช่างพะเยา พ.ศ.๑๙๕๐ -๒๑๐๐ บริเวณวัดเป็นสวนพุทธธรรม รมรื่นด้วยแมกไม้نانาพันธุ์ เป็นสวนป่าที่เหมาะสมกับการนั่งวิปัสสนา ด้านหลังเป็นสวนป่าและสวนสัตว์ซึ่งเป็นเขตอภัยทาน เดินเล่นได้ และเป็นสถานที่ตุนกที่ตีกีฬาแห่งหนึ่ง

๔.๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

วัดป่าดาราภิรมย์วัดป่าดาราภิรมย์ มีเนื้อที่อาณาเขตของวัด ๒๖ ไร่ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการตั้งเป็นวัด ลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๑ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ เนื้อที่กว้าง ๑๗.๐๐ เมตร ยาว ๓๐.๐๐ เมตร และได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๓ ได้รับพระบรมราชานุญาต ให้ยกเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ อันเป็นปีเฉลิมฉลองพระชนมายุ

ครบ ๖ รอบ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้รับการยกฐานะเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต)

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลริมใต้ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ด้านหน้าวัดมีคลองชลประทานแม่แตงไหลผ่าน ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแมริม และค่ายดารารัศมี ประมาณ ๑ กิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร

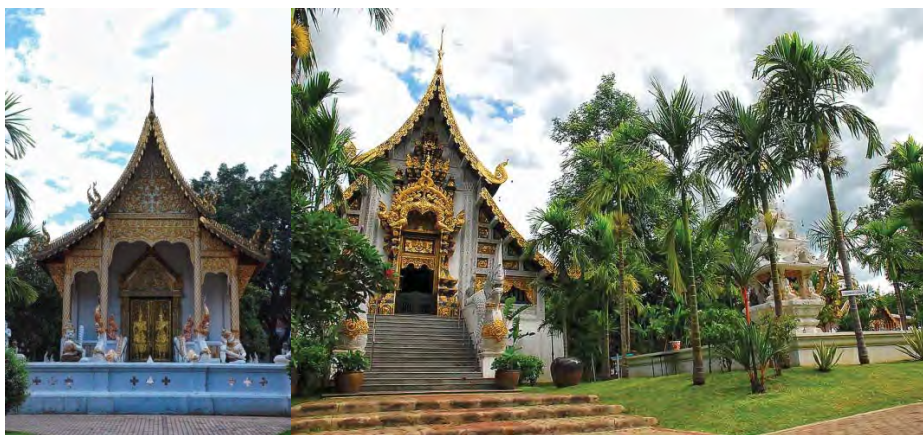
ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ พระกรรมฐานนักปฏิบัติธรรมผู้ยึดมั่นในการถือธุดงค์วัตร มักน้อย สันโดษ เจริญรอยตามปฏิปทาของพระมหากัสสปเถระเจ้า ผู้เอตทัตตะทางธุดงค์วัตร ได้รับอาราธนาจากพระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปจาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มแรกที่วัดเจติยหลวง ซึ่งในขณะนั้นยังไม่ปลูกพลานด้วยผู้คน บรรยาอากาศภายในวัดเงียบสงบ พอออกพรรษาท่านก็ออกจาริกธุดงค์ ไปแสวงหาความสงบสงัด ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ ได้จาริกมาทางอำเภอแมริม ได้พักอยู่ที่ป่าช้าร้างบ้านต้นกอก ซึ่งในขณะนั้นเต็มไปด้วยป่าไม้สักและไม้เบญจพรรณ อยู่ติดกับบริเวณสวนเจ้าสหาย ตำหนักดารารัศมีของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในรัชกาลที่ ๕ ที่ได้รับการก่อสร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔ ในขณะนั้นบริเวณวัดเป็นป่าไม้เบญจพรรณ (ป่าแพะ) อยู่เขตชายป่าเทือกเขาตอยสุเทพ และดอยม่อนคว่าหล่อง (ในตำนานของขุนหลวงวิรังคะ) ยังไม่ปลูกพลานด้วยบ้านผู้คน เป็นสถานที่เงียบสงบสงัด วิเวก ร่ำลือกันว่าเป็นสถานที่ผิสุ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อยู่พักชั่วระยะหนึ่ง แสวงจาริกไปที่พระธาตุจอมแดงเพื่อจำพรรษา ๑ พรรษา ไปห้วยน้ำริน ป่าช้าบ้านเด่น บ้านปง (วัดอรัญญวิเวก) เชียงดาว และพร้าวต่อไป จากสถานที่ป่าช้าร้างที่พระอาจารย์มั่น ผู้บำเพ็ญเพียรลาญกิเลสจนบรรลุถึงอริยมรรคอริยผล ได้มาเจริญสมณธรรมอธิฐานจิตภาวนา ทำให้สถานที่แห่งนี้ได้รับการก่อสร้างขึ้นเป็นเสนาสนะป่าขึ้นด้วยกุฎิศาลา แบบชั่วคราว และมีพระธุดงค์กรรมฐานผู้เป็นศิษย์แห่งพระอาจารย์มั่นมาอยู่จาริกอาศัยบำเพ็ญสมณธรรมตามวิถีแห่งธุดงค์กรรมฐาน เป็นการชั่วคราวบ้าง ถาวรบ้าง จึงกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นของสถานที่แห่งนี้เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ โดยท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็มีพระธุดงค์กรรมฐานมาอยู่ปฏิบัติที่ป่าช้าแห่งนี้เป็นประจำคร้คราว ในพุทธศักราช พ.ศ.๒๔๘๑ โดยคณะพุทธบริษัทกลุ่มหนึ่งมีความเลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาของพระธุดงค์กรรมฐานสายอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ ที่จาริกมาประพฤติปฏิบัติ จึงพร้อมใจกันสร้างเสนาสนะ มีกุฎิ และศาลา ถวายแก่พระกรรมฐานเหล่านั้น โดยได้ตั้งชื่อวัดว่า “วัดป่าวิเวกจิตตาราม” บางหมู่ก็เรียกว่า “วัดป่าเรไร” บางหมู่ก็เรียกว่า “วัดป่าแมริม” โดยมีพระอ่อนตา อัครคมโม เป็นประธานสงฆ์อยู่ โดยมีนายแก้ว รัตนนิคม, นายศรีนวล ปันพานนท์ เป็นหัวหน้า สถานที่ตั้งแห่งนี้เป็นป่าช้าติดกับตำหนักดารารัศมี สวนเจ้าสหาย ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๒

ปี พ.ศ.๒๔๘๔ ทายาทของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี มีเจ้าหญิงลดา คำน เชียงใหม่ เป็นหัวหน้าได้นำมถาวรที่ดินอันเป็นเขตพระราชฐานที่ตั้งของตำหนักดารารัศมี สวนเจ้าสหาย ของพระราชชายาฯ ให้แก่วัด เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี จำนวน ๖ ไร่ ทางราชการมีนายสว่าง พรหมปฎิมา นายอำเภอแมริม พร้อมทั้งทายาทของพระราชชายา และศรัทธาสาธุชน จึงพร้อมใจกันถวายนามให้แก่วัดใหม่ว่า “วัดป่าดารารัศมี” ทั้งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระกรรมฐาน และถวายพระราชกุศลแก่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ผู้มีคุณูปการต่อเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ จากนั้นมาก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธา น้อมถวายที่ดิน และก่อสร้างเสนาสนะถวายโดยลำดับ เช่น ตะก่าจองจิงนะ ได้ถวายที่ดินเป็นจำนวน ๑๒ ไร่ และต่อมาได้มีพระกรรมฐานมาอยู่ประพฤติปฏิบัติกันโดยลำดับ

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐานนิยมหาเถร) วัดมกุฏกษัตริยาราม เสด็จวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ขนาดกว้าง ๑๗ เมตร ยาว ๓๐ เมตร สิ้นทุนทรัพย์ ๗๒๓,๐๐๐ บาท ตัวอุโบสถสร้างเป็นศิลปล้านนา พระประธานเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปสุโขทัย ลงรักปิดทอง พระนามว่า "พระสยามภูโลกนาถ" สร้างถวายโดยนางสาวสร้อยทิพย์ เอื้อวิทยาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงตัดลูกนิมิตอุโบสถ เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๓ พร้อมทั้งลงพระปรมาภิไธย และพระนามาภิไธยในแผ่นหินอ่อน และทรงปลูกต้นไม้ไว้เป็นที่ระลึกด้วยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (วาสนมหาเถร) วัดราชบพิธฯ เสด็จเป็นประธานสงฆ์ในการเจริญชัยมงคลคาถารับเสด็จด้วย พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์อุโบสถใหม่ทั้งหมด สิ้นทุนทรัพย์ประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ บาทอุโบสถเป็นที่รวมศิลปล้านนา หน้าบันได้เป็นลวดลายเครือเถาล้านนา ล้อมรอบดาว ๓ ดวง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ประตู หน้าต่าง แกะสลักด้วยลวดลายล้านนาลงรักปิดทอง มีพญานาค ๓ คู่, สิงห์ ๑ คู่, เทวดา ๑ คู่, และมอม ๑ คู่

ภาพที่ ๔.๗๑ พระอุโบสถและวิหารหลวง วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

พระวิหารหลวง มีขนาดกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๔๖ เมตร สร้างในวโรกาสที่วัดได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และถวายพระราชกุศลเชิดชูบารมีในเสด็จพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นศิลปล้านนา จำลองมาจากหอคำของเจ้าหลวงเชียงใหม่ในสมัยโบราณ เป็นที่รวมศิลปการแกะสลัก ปูนปั้นและลายคำแบบล้านนา ภายในพระวิหารประดิษฐานพระประธานทรงเครื่องในมณฑปปราสาทพร้อมทั้งพระ

ประดิษฐานในพระจุฬามณีเช่นกัน ทุกวันพระวันโกน องค์เทพดาทั้งหลาย ตั้งแต่ท้าวอัมรินทร์ (ท้าวสักกะ) ตลอดจนพระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลายมีองค์พระศรีอริยเมตไตรย เป็นต้น จะลงมาสักการะไหว้พระสวมนต์เวียนเทียน เป็นต้น พระจุฬามณีจำลองนี้ก็จะประดิษฐานพระทันตธาตุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นการบูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบนยอดสุดจะบรรจุพระบรมธาตุที่ได้รับประทาน มอบจากสมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปริณายก เปรียบเหมือนจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน โดยมีพระวิหารหลวงหอคำ พระอุโบสถดารารัศมี หอกิตติคุณมณฑป พระเจ้าทันใจ เปรียบเหมือนชมพูทวีป ป่าไม้ในวัด วัดเปรียบเหมือนป่าหิมพานต์ รูปปั้นพญานาค สิงห์ เปรียบเหมือนสัตว์ในหิมพานต์ ชุ่มประตู่โขงเปรียบเหมือนประตูแห่งจักรวาล คลองชลประทานหน้าวัด และสระแห่งพระอุคุต เปรียบเหมือนคงคา สนามหญ้าที่อยู่รายรอบแทนสนามทราย เปรียบเหมือนมหาสมุทร ศรีทันดร ทั้งหมดเป็นการจำลองคติความเชื่อทางระบบจักรวาลในคติโบราณของ ชาวพุทธ โดยอาศัยยอดมณฑป องค์พระบรมธาตุ เป็นแกนของจักรวาล

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าดาราภิรมย์ พระอารามหลวงรายละเอียดกิจกรรมประจำปีในสถานปฏิบัติธรรม พิธีวันมาฆบูชาพิธีวันวิสาขบูชา/วันอัฐมิบูชาพิธีวันอาสาฬหบูชาพิธีรดน้ำดำหัววันปีใหม่มือง (สงกรานต์)ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นกรณีพิเศษในวันสำคัญต่างๆของชาติ (วันพ่อ,วันแม่,วันเถลิงศกใหม่)กิจกรรมสานสัมพันธ์เยาวชนด้วยพุทธธรรมบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรตลอดปี

แนวทางการอบรมนั่งสมาธิและเดินจงกรมพอกัน เพิ่มขึ้นตามขั้นของการปฏิบัติธรรม วิปัสสนากรรมฐานมีการรายงานผลการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานทุกวัน

การแต่งกาย ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานต้องแต่งชุดขาว (รับศีล ๘) หรือเสื้อขาวกางเกงขาว

ช่วงเวลาปฏิบัติธรรมของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน

วัด/ สำนัก รับบุคคลเข้าวิปัสสนาครั้งหนึ่งๆ ได้จำนวนดังนี้ ผู้เข้าปฏิบัติธรรมส่วนบุคคล / ต่อวันผู้เข้าปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานชายและพระภิกษุสามเณร ๕๐ รูป/คน หรือตามจำนวนห้องกรรมฐานผู้เข้าปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานหญิง อุบาสิกาและแม่ชี ๔๐ คนหรือตามจำนวนห้องกรรมฐานหน่วยงาน องค์กร สถานศึกษาที่เข้ามาเข้ารับการอบรมเป็นหมู่คณะได้ครั้งละไม่เกิน ๒๐๐ คน

ระเบียบการรับสมัครสำหรับผู้เข้าปฏิบัติเป็นรายบุคคล มีระเบียบการตามประกาศที่สำนักงานและแผนพบ สำหรับหน่วยงาน / สถานศึกษา / องค์กรต่างๆ ที่เข้ามาเป็นหมู่คณะ ส่งตัวแทนเข้ามาติดต่อยังสำนักงานปฏิบัติธรรมของวัดทั้งนี้ ผู้สนใจสามารถมาสมัครได้ด้วยตนเองที่สำนักงานฯ

ภาพที่ ๔.๗๓ ผู้เข้ารับการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วัดป่าตาราภิรมย์ อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

สรุปการจัดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือครั้งนี้ เนื่องจากวัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมโดดเด่นหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งลักษณะวัดอย่างใดอย่างหนึ่ง ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด ได้แก่

- ๑.๑) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่
- ๑.๒) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา
- ๑.๓) วัดร่องขุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๑.๔) วัดท่าตอน อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่
- ๑.๕) วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
- ๑.๖) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นศรัทธาความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด ได้แก่

- ๒.๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒.๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก
- ๒.๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๒.๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๒.๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา
- ๒.๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๒.๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒.๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน
- ๒.๑๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย
- ๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๒.๑๓) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่

- ๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหารอ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๖) วัดพระธาตุคอกยอ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๘) วัดพระพุทธรูปหล่อ (ร้าง) อ.แมริม จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๙) วัดพระธาตุคอกยอ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๕ วัด ได้แก่

- ๓.๑) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอ.เมือง จ.สุโขทัย
- ๓.๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยอ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
- ๓.๓) วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๔) วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๕) วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา
- ๓.๖) วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๗) วัดพระธาตุคอกยอจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๘) วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๓.๙) วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม)อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๓.๑๐) วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๓.๑๑) วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๒) วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๓) วัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๔) วัดเจดีย์ขาว อ.เมืองจ.ลำปาง
- ๓.๑๕) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานจำนวน ๔ วัด

ได้แก่

- ๔.๑) วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๔.๒) วัดไร่เปิง (ตโปธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๔.๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ๔.๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

๔.๑.๒ อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

การศึกษาอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สรุปเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑) จังหวัดเชียงใหม่

๑.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

เมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนกลางเชิงดอยสุเทพ มีแม่น้ำปิงไหลผ่านใจกลางเมืองในแนวเหนือ - ใต้ ชุมชนดั้งเดิมหรือบริเวณเมืองเก่าตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ต่อมาเมื่อชุมชนได้พัฒนาให้มีความเจริญขึ้น โดยมีการขยายตัวข้ามแม่น้ำปิงมาทางฝั่งตะวันออก และภายหลังจากที่ได้มีการตัดถนนล้อมเมือง ชุมชนได้พัฒนาออกไปหลายทิศทางตามเส้นทางคมนาคม และโครงข่ายสาธารณูปโภค ธุรกิจการพัฒนาดินและที่พักอาศัยได้ขยายตัวเป็นอย่างมาก สภาพที่แท้จริงของชุมชนเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันไม่ได้คงอยู่แต่เฉพาะในเขตเทศบาลเท่านั้น แต่ได้ขยายออกไปตามบริเวณชานเมืองและชนบทโดยรอบ ทั้งนี้ เขตนครเชียงใหม่และอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ บริเวณรอบๆ ตัวเมือง ๑๐ อำเภอ ได้แก่ อำเภอหางดง สารภี สันป่าตอง ดอยสะเก็ด แม่ว้าง สันกำแพง สันทราย แม่ริม และแม่ออน มีประชากรรวมกันถึงประมาณ ๑.๑ ล้านคน

เชียงใหม่แบ่งการปกครองออกเป็น ๒๕ อำเภอ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เทศบาลนครเชียงใหม่ หรือ เขตนครเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ และมีความสำคัญมากที่สุดในภาคเหนือ ตั้งอยู่ในบริเวณอำเภอเมืองเชียงใหม่ เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ ๑๔ ตำบล อำเภอเมืองเชียงใหม่ มีประชากรประมาณ ๑๔๖,๓๔๖ คน (ณ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑) และจากการที่เป็นศูนย์กลางความเจริญทุกๆ ด้านของภูมิภาค ทำให้มีประชากรแฝงอพยพมาอาศัยในนครเชียงใหม่มากกว่า ๒.๕ ล้านคน และมีประชากรในต่างอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาใช้บริการในเขตเมืองในเวลากลางวัน และอพยพออกไปในเวลากลางคืนประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ คน/วัน ทำให้ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีความหนาแน่น และมีสภาพการจราจรที่คับคั่ง

เชียงใหม่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งอารยธรรมล้านนา แหล่งศิลปร่วมสมัย แหล่งรวมศิลปินและบรรดานักคิดสร้างสรรค์ งานดีไซน์ งานเขียน งานประดิษฐ์ ฯลฯ แหล่งที่เต็มไปด้วยของประดับตกแต่งน่ารักๆ ร้านอาหาร และร้านกาแฟที่มีสไตล์โดดเด่น กระจายอยู่ทั่วมือง ทั้งในแบบที่อิงกับธรรมชาติแมกไม้ ตกแต่งแบบพื้นบ้าน หรือจะตกแต่งในแบบงานร่วมสมัย งานโมเดิร์น ทันสมัย หรรษา เป็นความหลากหลายและเป็นเสน่ห์ของเชียงใหม่ที่ดึงดูดทั้งผู้มาเยือน และผู้ที่ต้องการเข้ามาลงทุนทำธุรกิจในรูปแบบต่างๆ จังหวัดเชียงใหม่นับเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความชัดเจนในการที่สามารถผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมเข้ามาในการดำเนินชีวิตและวิถีในการดำเนินธุรกิจได้อย่างกลมกลืน และยังสร้างให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ๆ ในการใช้ชีวิต ในบรรยากาศที่ยังอบอุ่นทั้งสำหรับคนไทยและคนต่างชาติที่มีอยู่ไม่น้อย รองรับผู้บริโภครวมทั้งที่เป็นคนเมืองและคนต่างถิ่น และในขณะเดียวกัน ก็ยังเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจและความทันสมัยด้วยเช่นกัน

จังหวัดเชียงใหม่นับเป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจในทุกด้าน และในโครงสร้างของเศรษฐกิจจังหวัดนั้น มีสัดส่วนมาจากกลุ่มธุรกิจที่หลากหลาย โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเชียงใหม่มาจากภาคการค้าร้อยละ ๑๗ ภาคเกษตร คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ ๑๒ กลุ่มโรงแรมและภัตตาคารสูงถึงร้อยละ ๑๑ ภาคการศึกษา ร้อยละ ๙ และภาคการขนส่งร้อยละ ๗

หรือถ้าคิดรวมเป็นกลุ่มภาคบริการทั้งหมดแล้ว จะมีสัดส่วนรวมกันสูงถึงกว่าร้อยละ ๔๐ ดังนั้น จึงชัดเจนว่าเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ขึ้นอยู่กับภาคบริการเป็นสำคัญ

ในภาคการเกษตร พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าว ลำไย ลิ้นจี่ กระเทียม หอมแดง หอมหัวใหญ่ ส่วนในด้านภาคอุตสาหกรรมนั้น เชียงใหม่มีโรงงานอุตสาหกรรมทุกประเภทจำนวน ๒,๒๖๕ แห่ง เงินทุนรวม ๓๖,๓๕๐ ล้านบาท มีการจ้างแรงงาน ๔๓,๗๑๓ คน (เป็นโรงงานอุตสาหกรรมจำพวกที่ ๒ และ ๓ ที่จดทะเบียนกับสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ ยอดรวมสะสม ถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๓๔๕ โรงงาน เงินลงทุน ๒๙,๕๕๔ ล้านบาท แรงงาน ๔๑,๓๐๗ คน) อุตสาหกรรมที่สำคัญและมีจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมขนส่ง อุตสาหกรรมเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมโลหะ อุตสาหกรรมไม้ และผลิตภัณฑ์จากไม้ และอุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย ส่วนในด้านการลงทุนจากต่างประเทศนั้น ประเทศที่มีการลงทุนในเชียงใหม่สูงสุด ได้แก่ ไต้หวัน ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ตามลำดับ

นอกจากนี้ ในส่วนของภาคการศึกษา ซึ่งถือว่าเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางด้าน การศึกษาของภาคเหนือ โดยมีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น ๑,๑๔๖ แห่ง ในจำนวนนี้เป็นสถาบัน ระดับอุดมศึกษา ๙ แห่ง อาชีวศึกษา ๗ แห่ง โรงเรียนนานาชาติ ๘ แห่ง มีจำนวนนักเรียน นิสิต นักศึกษา ถึง ๔๔๐,๗๐๖ คน (ระดับอุดมศึกษา ๙๙,๐๔๔ คน) ดังนั้น โครงสร้างของสังคมและ โครงสร้างของผู้บริโภคในจังหวัดเชียงใหม่จึงมีสัดส่วนในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวทั้ง คนไทยและคนต่างชาติ อยู่ในสัดส่วนที่สูง และเป็นปัจจัยที่ต้องพิจารณาในการเลือกกลุ่มเป้าหมาย สำหรับการดำเนินธุรกิจแต่ละด้านในจังหวัดเชียงใหม่

ในภาคสินค้าในกลุ่มอาหารเหนือ ยังคงเป็นกลุ่มที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของเชียงใหม่ รวมถึงจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือตอนบนด้วย ได้แก่ แคบหมู ไส้อั่ว ฯลฯ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่อยู่กับ อาหารเหนือ และเป็นสินค้าที่มีจุดขายที่แข็งแกร่งสำหรับผู้ประกอบการทั้งรายย่อยที่ผลิตในครัวเรือน หรือรายใหญ่ที่ผลิตในโรงงานก็ตาม รวมไปถึงผู้ประกอบการกลุ่มร้านอาหาร ที่เลือกสร้างอัตลักษณ์ใน เรื่องของอาหารพื้นเมืองด้วย

การผลิตสินค้าในกลุ่มหัตถกรรม ซึ่งมักมีอัตลักษณ์ของพื้นที่อยู่ในชิ้นงานอย่างชัดเจนนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงสินค้าในกลุ่มสินค้าของฝากของที่ระลึกเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงไปสู่อุตสาหกรรมหรือ ธุรกิจอื่นๆ ด้วย ทั้งการใช้ในเฟอร์นิเจอร์ ของตกแต่งบ้าน หรือในหมวด Home Decoration ต่างๆ สินค้าในกลุ่มแฟชั่น (เสื้อผ้า เครื่องประดับ) การตกแต่งสถานที่เช่น โรงแรม งานจัดเลี้ยงต่างๆ สถานที่ ให้บริการสปา ฯลฯ รวมไปถึงการผลิตเป็นบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าอื่นๆ เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับ สินค้าอื่นๆ โดยทั้งหลายเหล่านี้ เป็นการผลิตตามความต้องการของลูกค้าทั้งในพื้นที่เอง ในพื้นที่อื่นๆ และรวมถึงตามความต้องการในต่างประเทศด้วย ซึ่งปัจจัยเอื้อที่สำคัญ คือ การเข้าถึงเครือข่าย ทางการตลาด และการรักษาคุณภาพของสินค้าให้ได้สม่ำเสมอและเป็นไปตามมาตรฐาน

การผลิตในภาคเกษตร ซึ่งเชื่อมโยงมาสู่ภาคการผลิตและภาคการบริการ มักมีการ เชื่อมโยงผู้ผลิตเป็นเครือข่ายทั้งในเชียงใหม่และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่ง กันและกัน การสนับสนุนช่วยเหลือกันทั้งในด้านเทคนิค ด้านการขาย การขนส่ง

ภาคการบริการในจังหวัดเชียงใหม่ นับว่ามีสถานการณ์ค่อนข้างดี ค่าใช้จ่ายของ นักท่องเที่ยวเมื่อเทียบกับภูเก็ตยังนับว่าถูกกว่ามาก และมีสถานที่ท่องเที่ยวรองรับในทุกรูปแบบ

สำหรับกลุ่มผู้บริโภครุ่นที่หลากหลาย ทำให้ผู้ที่มาแล้วมักจะชอบเชียงใหม่และต้องกลับมาเที่ยวซ้ำอีก นับตั้งแต่มีงานพีชสวนโลกในปี ๒๕๔๙ ทำให้มีการสร้างโรงแรมเพิ่มขึ้น แต่ก็มีบางช่วงที่ค่อนข้างเงียบ เนื่องจากไม่มีการจัดงานใหญ่ๆ อย่างต่อเนื่อง จุดหมายของการท่องเที่ยวไม่ใช่เพียงในจังหวัดเชียงใหม่ แต่เชื่อมโยงไปในจังหวัดใกล้เคียงด้วย เนื่องจากเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม และธุรกิจบริการที่รองรับการท่องเที่ยวในภูมิภาค ในส่วนของธุรกิจสปาและนวดแผนโบราณยังค่อนข้างดี แต่ไม่ค่อยขยายตัวต่อเนื่อง จากการชะลอตัวของภาวะเศรษฐกิจ รวมถึงการที่นักท่องเที่ยวลดลง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องทั้งจากภาวะเศรษฐกิจและสถานการณ์การเมือง ทำให้ธุรกิจเล็กๆ มีการปิดตัวไปมาก และจากการที่คนนิยมขึ้นมาเที่ยวเชียงใหม่เป็นช่วงๆ ตามฤดูกาล คือช่วงฤดูหนาว และช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมต้องแบกรับต้นทุนในช่วงที่ไม่ใช่เทศกาลท่องเที่ยวอยู่ไม่น้อย แต่โรงแรมเล็กๆ จะมีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคม และมีการทำการตลาดที่ดี

ในท่ามกลางความทันสมัยและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเชียงใหม่ ผู้ประกอบการจำนวนมากในเชียงใหม่ ยังคงเห็นความสำคัญของการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเชียงใหม่ไว้ เช่น การแต่งกายของคนเมือง การใช้ภาษา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน และการใช้ชีวิตในรูปแบบพอเพียง และการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามให้กับคนรุ่นใหม่ และต้องการเห็นกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนมีการนำเสนอเอกลักษณ์ในเชิงวัฒนธรรม แสดงถึงการเป็นผู้ประกอบการที่มีคุณธรรมและอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และมีกิจกรรมร่วมกันกับทุกภาคส่วน

ในกลุ่มผู้ประกอบการภาคบริการ จากการที่เชียงใหม่เป็นจังหวัดใหญ่ที่มีลูกค้าหลากหลายระดับ หลายกลุ่ม ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงมีทางเลือกที่จะวางตำแหน่งของธุรกิจของตัวเองให้เหมาะสมกับความชำนาญของตนและความต้องการของผู้บริโภคแต่ละระดับ และเหมาะสมกับสถานที่ตั้ง เช่น การนวดแผนโบราณ สปาหารระดับไฮเอนด์ หรือเฮลท์สปาร์รีสอร์ท เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่สามารถสอดแทรกอัตลักษณ์ของพื้นที่ให้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของธุรกิจของตนเองได้ทั้งสิ้น

สำหรับในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาตินั้น อำเภอรอบนอกหลายแห่งซึ่งเป็นพื้นที่เกษตร มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ด้วยธรรมชาติที่สวยงาม อากาศที่เย็นสบาย อากาศดีไม่ตรีของผู้คน ทำให้ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญอีกทางหนึ่ง มีรีสอร์ทที่ได้มาตรฐานทั้งในตัวเมืองและในหมู่บ้านตามไร่สวนใกล้ชิดธรรมชาติ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งในเชิงธรรมชาติและผจญภัยล่องแพไม้ไผ่ในลำน้ำ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพในแหล่งน้ำแร่ร้อน และท่องเที่ยวเชิงเกษตร ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้ประกอบการที่ทำสวนเกษตรอินทรีย์หรือไร่ออร์แกนิกปลอดสาร ยังได้มีการเสริมด้านการตลาด โดยเปิดให้เป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวให้สามารถลงไปเก็บสตอรี่และสัมผัสได้ด้วย โดยผสมผสานความรู้ทางการเกษตรกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มี มาเป็นจุดขายสำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นคนต่างถิ่น และพัฒนาธุรกิจบนรากฐานของการเป็นเกษตรกร ทั้งนี้ ธุรกิจในการท่องเที่ยวต่างก็มีบทบาทในการสร้างภาพลักษณ์ของพื้นที่ในอีกมิติหนึ่ง และเสริมซึ่งกันและกันในภาพรวม จากการทำเป็นเพียงกิจกรรมเสริมจากงานด้านการเกษตร สามารถขยายเป็นธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบได้ โดยยังต้องเน้นในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมร่วมด้วย เพราะเป็นจุดขายที่แท้จริงของผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกกลุ่มในพื้นที่ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนอกจากจะส่งเสริมในเรื่องการ

ท่องเที่ยวในพื้นที่เหล่านี้แล้ว ยังต้องรวมการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว และความรู้ในการบริหารจัดการกับผู้ประกอบการในพื้นที่ด้วย โดยเฉพาะผู้ที่เปลี่ยนบทบาทจากเกษตรกรธรรมดาไปสู่ธุรกิจบริการ

จังหวัดเชียงใหม่ มีโรงแรมทันสมัยขนาดใหญ่อยู่หลายแห่งในเมือง ซึ่งรองรับทั้งนักท่องเที่ยว การจัดประชุมสัมมนาในระดับใหญ่ แต่ในช่วงระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา ธุรกิจโรงแรมแบบบูติค โรงแรมขนาดเล็กที่มีการตกแต่งแบบทันสมัยและสวยงาม หรือมีการออกแบบที่โดดเด่นในรูปแบบต่างๆ ซึ่งแตกต่างจากเกสต์เฮาส์แบบเดิมที่มีอยู่ทั่วไป เริ่มมีเกิดขึ้นหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ร้านกาแฟและร้านอาหาร ไอศกรีม เบเกอรี่ต่างๆ ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นในแต่ละย่านสำคัญของเมือง กลายเป็นสถานที่นัดพบปะพูดคุยสนทนา ระหว่างเพื่อนฝูงและนักธุรกิจ เป็นสถานที่พักผ่อน นั่งเล่น ของทั้งนักศึกษา คนทำงานทั่วไป และนักท่องเที่ยว และได้รับการบอกเล่ากันปากต่อปาก ถึงความโดดเด่นของแต่ละแห่ง ทั้งในด้านความอร่อยของอาหารหรือเครื่องดื่ม ความอบอุ่นของสถานที่ ความสวยงามของการตกแต่ง ฯลฯ เป็นความทันสมัยที่ผสมผสานอยู่กับธรรมชาติ การออกแบบหรือบรรยากาศของความเป็นเชียงใหม่ และกลายเป็นสถานที่ดึงดูดผู้มาเยือนจังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือไปจากร้านอาหารแบบพื้นเมืองซึ่งมีชื่อเสียงมายาวนาน แต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นธุรกิจที่เกิดขึ้นรองรับคนเฉพาะกลุ่ม เกิดขึ้นและเติบโตไปตามกระแสความนิยมในแต่ละช่วง ซึ่งเป็นความท้าทายของผู้ประกอบการ SMEs ในการทำให้ธุรกิจสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนมั่นคง

ร้านกาแฟหรือร้านอาหาร หรือกินขนมต่างๆ ที่ได้รับความนิยมจนสร้างเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานให้กับวัฒนธรรมเชียงใหม่ โดยมีบรรยากาศของเชียงใหม่เป็นองค์ประกอบสำคัญร่วมด้วย ทั้งเรื่องสภาพอากาศที่เย็นสบาย สามารถนั่งเล่นแบบ outdoor ได้ การมีคนต่างชาติอยู่มากในเมือง การใช้เวลาแบบสบายๆ ของนักท่องเที่ยวและคนเมือง ในการนั่งดื่มกาแฟ ชิมขนม อ่านหนังสือ เล่นอินเทอร์เน็ต เป็นได้ทั้งสถานที่พักผ่อน หรือสถานที่ทำงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สถานที่ต่างๆ เหล่านี้ ไม่ใช่เพียงขายอาหาร ขนม หรือเครื่องดื่ม แต่ขายบรรยากาศและอารมณ์ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งจุดขายสำคัญของธุรกิจบริการในจังหวัดเชียงใหม่

โดยที่เชียงใหม่ในปัจจุบัน ยังต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาของเมืองใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะหมอกควันในเชียงใหม่และหลายจังหวัดในภาคเหนือตอนบน และการที่ทรัพยากรธรรมชาติลดจำนวนลงไปมาก ทำให้มีการส่งเสริมในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่อนุรักษ์ หรือเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการยังคงสามารถนำเสนอเอกลักษณ์ในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หรือใช้ความหลากหลายทางชีวภาพมาใช้ประโยชน์ในทางธุรกิจได้ และผสมผสานทั้งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ เพื่อคงความโดดเด่นของกาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่

๑.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีการพัฒนาในระดับสูง มีศักยภาพในการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และการลงทุน จนมีการพัฒนาเติบโตอย่างรวดเร็ว จนเป็นเมืองเศรษฐกิจใหญ่อันดับ ๒ ของประเทศไทยรองจากกรุงเทพมหานคร มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมากมาย มี

ประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนาในสมัยโบราณ มีภาษาล้านนา (คำเมือง) เป็นภาษาท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกับจังหวัดอื่น ๆ ทั้งด้านประเพณี และวัฒนธรรม และมีเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ คือ วัฒนธรรม และธรรมชาติ ซึ่งทางจังหวัดได้รับมอบจากมติ ครม. ว่าเป็น เชียงใหม่ : นครที่เป็นที่สุดแห่งความสง่างามทางวัฒนธรรม (Chiang Mai : The Most Splendid City of Culture)

เนื่องจากปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการพัฒนาของภูมิภาคและมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วต่อเนื่อง ขณะเดียวกันได้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกำหนดบทบาท มาตรการและแนวทางในการดำรงรักษาและสืบสานอัตลักษณ์อันล้ำค่าของเชียงใหม่ โดยจัดทำโครงการ เชียงใหม่ : นครที่เป็นที่สุดแห่งความสง่างามทางวัฒนธรรม (Chiang Mai : The Most Splendid City of Culture) ด้วยว่าเมืองเชียงใหม่เป็นนครแห่งวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองและมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า ๗๐๐ ปี มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีเอกลักษณ์ มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดสู่งานหัตถกรรมที่มีคุณค่ารวมทั้งมีความหลากหลายของชาติพันธุ์ชนเผ่าที่มีวัฒนธรรมโดดเด่น ปัจจัยสำคัญเหล่านี้ส่งเสริมให้เชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวสำคัญระดับโลก โดยนิตยสารการท่องเที่ยวชั้นนำของสหรัฐอเมริกา (Travel & Leisure) ได้คัดเลือกเชียงใหม่เป็นเมืองน่าเที่ยว เป็นอันดับ ๒ ของโลก และวารสารท่องเที่ยว Lonely Planet ได้คัดเลือกให้เชียงใหม่เป็น ๑ ใน ๑๐ เมืองที่น่าเที่ยวแห่งปี ค.ศ. ๒๐๑๑ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ได้รับการคัดเลือก คือ การที่เชียงใหม่มีวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นสง่างาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. แสดงออกซึ่งความจงรักภักดี ความรักและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยการดำรงรักษาและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของเชียงใหม่อันแสดงถึงอัตลักษณ์ในความเป็นชาติไทยตั้งแต่ครั้งอดีตกาล

๒. เสริมสร้างความตระหนักให้ประชาชน เยาวชน และอนุชนรุ่นหลัง บังเกิดความรักภูมิใจ ความสมัคสมานสามัคคี รู้สึกรักและหวงแหนในวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของนครเชียงใหม่ รวมทั้งร่วมสืบสานและอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งเกียรติยศอย่างยั่งยืนสืบไป

๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้รับทราบในคุณค่าแห่งมรดกอันล้ำค่าทางวัฒนธรรมของนบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ มีความเข้าใจในอัตลักษณ์ของเชียงใหม่ ที่มีความโดดเด่นและมีความแตกต่างหลากหลายทั้งทางศิลปะ วัฒนธรรม เมื่อได้มาสัมผัสและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ทั้งดงาม ซึ่งจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนมากขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและกระจายรายได้ของจังหวัดและของประเทศโดยรวม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงใหม่มีความผูกพันกับวัดวาอารามทางพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อดั้งเดิม การท่องเที่ยวในตัวเมือง มีวัดพระธาตุดอยสุเทพเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ วัดพระสิงห์ฯ วัดเจดีย์หลวง วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด เป็นต้นและยังมีประเพณีที่สำคัญที่เป็นทั้งปัจจัยหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยว (หรือผู้บริโภคร) และดึงดูดธุรกิจให้เข้ามาในพื้นที่ ได้แก่

ปีใหม่เมือง (สงกรานต์) จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนของทุกปี เป็นประเพณีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของชาวเชียงใหม่

ประเพณีเป็ง จัดขึ้นในช่วงวันลอยกระทงของทุกปี ราวเดือนพฤศจิกายน มีการตกแต่งบ้านเรือนและสถานที่ต่างๆ ด้วยโคมชนิดต่างๆ มีการปล่อยโคมลอย มีการลอยกระทง

ประเพณีเข้าอินทิล จัดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน ที่วัดเจดีย์หลวง เป็นการบูชาเสาหลักเมืองโดยการนำดอกไม้รูปเทียนมาใส่ขันดอก

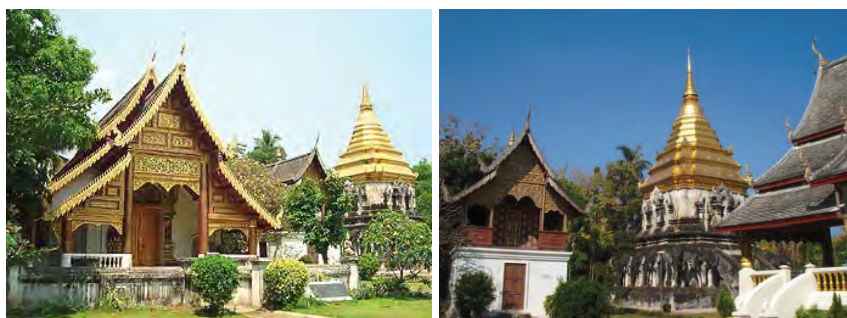
๑.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูล ณ มีนาคม ๒๕๕๒ จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรทั้งสิ้น ๑.๖๖ ล้านคน แต่จากตัวเลขนักท่องเที่ยว ในปี ๒๕๕๐ มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น ๕.๔ ล้านคน ซึ่งเป็นคนไทย ๓.๖ ล้านคน (๖๓%) และคนต่างชาติ ๑.๘ ล้านคน (๓๓%) และทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวถึง ๓๘,๘๖๔ ล้านบาท และในปี พ.ศ.๒๕๕๓ (ข้อมูล : กรมการท่องเที่ยว ๒๕๕๔) มีจำนวนลดลงเล็กน้อย คือ ๕,๐๔๐,๙๑๗ คน อยู่ในอันดับที่ ๔ ของประเทศรองจากจังหวัดกรุงเทพมหานคร จังหวัดภูเก็ต และจังหวัดชลบุรี เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน ๓,๓๔๕,๖๒๙ คน (ร้อยละ ๖๖.๓๗) นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน ๑,๖๙๕,๒๘๘ (ร้อยละ ๓๓.๖๓) คน มีรายได้กว่า ๓๙,๕๐๗.๐๓ ล้านบาท

ในการสำรวจ World Best Award-Top ๑๐ Cities จากผู้อ่าน Travel and Leisure นิตยสารท่องเที่ยวของสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ.๒๕๕๓ ผลปรากฏว่า จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ ๒ ของโลก รองแต่เพียงกรุงเทพมหานครเท่านั้น ซึ่งใน พ.ศ. ๒๕๕๒ จังหวัดเชียงใหม่ถูกจัดเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ ๕ ของโลก โดยพิจารณาจากสถานที่ ทศนียภาพ ความสวยงาม และร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี อาหารการกิน แหล่งช้อปปิ้ง ความเป็นมิตรของผู้คน ความคุ้มค่า ของเงิน เป็นต้น

ในด้านกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัด ได้มีการจัด “กิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด นามมงคล” เป็นการเสริมสร้างเสริมศรัทธาให้แก่วิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธรูปศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาอีกด้วย ซึ่งแต่ละวัดมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และมีความสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

๑) วัดเชียงมั่น ตั้งอยู่บนถนนราชดำเนิน เป็นวัดเก่าแก่ที่สุดภายในตัวเมืองเชียงใหม่ เมื่อพญามังรายมหาราช สร้างเมื่อ พ.ศ.๑๘๓๙ พระองค์ทรงยกพระตำหนักที่ประทับชื่อ ตำหนักเชียงมั่น ถวายแก่พระอารามให้ชื่อว่า “วัดเชียงมั่น” วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญของเชียงใหม่ คือ พระเสด็จมณี หรือ พระแก้วขาว ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวเชียงใหม่ มีสถาปัตยกรรมสำคัญ ได้แก่ เจดีย์สี่เหลี่ยมผสมทรงกลมฐานช้างล้อม พระอุโบสถและหอไตร

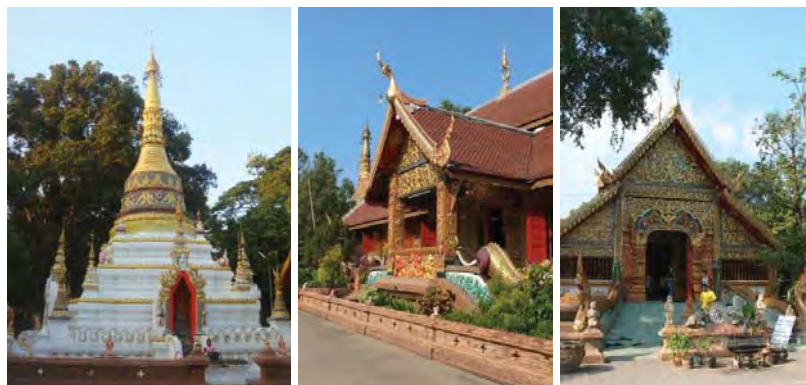
ภาพที่ ๔.๗๔ วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๒) วัดเชียงยืน ตั้งอยู่ที่ถนนมณีนพรัตน์ เป็นวัดโบราณแห่งหนึ่งซึ่งมีโบสถ์แปดเหลี่ยมที่เก่าแก่ด้วยรูปแบบศิลปะพม่า แม้ตัวโบสถ์จะทรุดโทรมตามกาลเวลา ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปพม่า พญามังรายสร้างวัดเชียงยืนตามความหมายว่า "ยังยืน" ห้ามผู้หญิงเข้าตามความเชื่อของชาวล้านนา ที่มีความเชื่อว่าสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาหรือพิธีสำคัญๆ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องการความสะอาดบริสุทธิ์ ตำนานกล่าวไว้ว่า หากกษัตริย์องค์ใดจะขึ้นครองราชย์ต้องมานมัสการพระประธานที่วัดนี้ก่อน จนเป็นธรรมเนียมประเพณี แต่ได้ยกเลิกไปเมื่อครั้งเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า

ภาพที่ ๔.๗๕ วัดเชียงยืน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๓) วัดชัยมงคล ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญประเทศ ตำบลช้างคลาน วัดชัยมงคลอยู่ริมแม่น้ำปิง สร้างราวสมัยพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่ ในสมัยที่เชียงใหม่ถูกพม่าปกครอง วัดนี้ถูกเรียกว่า วัดอุปาทังหรืออุปาทอก จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เปลี่ยนมาเรียกชื่อวัดนี้ว่า "วัดชัยมงคล" ลักษณะของเจดีย์วัดชัยมงคลเป็นศิลปะแบบพม่ามอญ

ภาพที่ ๔.๗๖ วัดชัยมงคล อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๔) วัดดวงดี ตั้งอยู่ที่ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ วัดดวงดีเดิมชื่อว่า วัดต้นหมากเหนือ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นหลังจากพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว และมีเจ้านายเมืองเชียงใหม่องค์หนึ่งเป็นผู้คิดค้นการสร้าง ลักษณะของวิหารและโบสถ์เป็นพื้นเมืองแบบล้านนา มีลวดลายแกะสลักไม้ประดับสถาปัตยกรรมที่สวยงาม

ภาพที่ ๔.๗๗ วัดดวงดี อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๕) วัดหมื่นล้าน ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๐๐๕ สมัยพระเจ้าติโลกราช ผู้ก่อตั้งคือ หมื่นโลกสามล้านขุนพลแก้วคู่บัลลังก์ของพระเจ้าติโลกราช ซึ่งคนส่วนใหญ่รู้จักกันในนามของ หมื่นดั่ง หรือ หมื่นดั่งนคร การสร้างวัดตามหลักฐานกล่าวว่า หลังจากหมื่นโลกสามล้านได้ตีทัพอยุธยาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ให้อยู่ร่มได้จากสุโขทัยไปถึงกำแพงเพชรแล้ว พระเจ้าติโลกราชได้ตามไปแล้วสั่งให้กลับคืนมารักษายางนครเวียงพิงค์ แล้วจึงมีดำริกุศลเจตนาปราณาสร้างวัดขึ้น เพื่อเป็นการสร้างกุศลอุทิศแก่แม่ทัพของอยุธยาที่พ่ายแพ้ในการทำสงครามจนต้องเสียชีวิต ตลอดถึงอุทิศกุศลแก่บรรดาแม่ทัพล้านนาประเทศที่พลีชีพของตนเอง โดยนำเอาพยางค์ต้นตามตำแหน่งคือ คำว่า หมื่น และพยางค์คำท้ายในพระราชทินนามว่า ล้าน มาเป็นนามของวัดว่า "วัดหมื่นล้าน" ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ภาพที่ ๔.๗๘ วัดหมื่นล้าน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๖) วัดหมื่นเงินกอง

ตั้งอยู่ที่ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ วัดหมื่นเงินกองเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์มังราย เป็นสถาปัตยกรรมพื้นเมืองแบบล้านนา ในย่านสามล้านอันเป็นที่พักขุนนางชั้นสูง หมื่นเงินกองเป็นชื่อของอำมาตย์ท่านหนึ่งในรัชกาลของพญากือนาที่ได้โปรดให้ไปอารธนาพระสุมนเถระที่กรุงสุโขทัยให้มาเผยแพรศาสนาในล้านนา จึงสันนิษฐานว่ามหาอำมาตย์ท่านนี้สร้างวัดนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ตนเอง

ภาพที่ ๔.๗๙ วัดหมื่นเงินกอง อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๗) วัดลอยเคราะห์

ตั้งอยู่ที่ถนนลอยเคราะห์ ตำบลช้างคลาน วัดลอยเคราะห์เดิมชื่อว่า วัดร้อยซ้อ สร้างขึ้นในสมัยกษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย วัดนี้จึงมีอายุราว ๕๐๐ ปี ในสมัยที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า วัดแห่งนี้ไม่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ จึงมีสภาพทรุดโทรมมาก และกลายเป็นวัดร้างกว่า ๒๐ ปี ต่อมาในสมัยพญากว้างปกครองล้านนา พระองค์ทรงบูรณะซ่อมแซมวัดให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ พระองค์ทรงกวาดต้อนพลเมืองเชียงแสนและทรงโปรดให้ชาวเชียงแสนตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ เวียงชั้นนอกด้านขวาของประตูท่าแพทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นบริเวณวัดลอยเคราะห์ในปัจจุบัน ศิลปะสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองของชาวล้านนา มีพระพุทธรูปปางถวายเนตร และพระเจ้าทันใจประดิษฐานอยู่

ภาพที่ ๔.๘๐ วัดลอยเคราะห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๘) วัดดับภัย

ตั้งอยู่ที่ถนนสิงหราช ตำบลศรีภูมิ ตามตำนานกล่าวว่าเมื่อพญาอภัยล้มป่วยรักษาอย่างไรก็ไม่หาย จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานต่อหน้าหลวงพ่อดับภัยอาการป่วยจึงหายไป วัดดับภัยเดิมชื่อว่า วัดอภัย หรือ วัดตุงกระด้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ จึงเรียกชื่อใหม่ว่า "วัดดับภัย" เป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองล้านนา วัดแห่งนี้มีบ่อน้ำอยู่หน้าวิหาร เชื่อว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ สมัยพระเจ้าอินทวิชัยเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๘ เสด็จกลับจากกรุงเทพฯ ต้องแวะมาวัดดับภัยเพื่อนำน้ำในบ่อนี้ไปสรงน้ำพระพุทธมนต์ ก่อแฉะไปวัดเชียงยืนเพื่อสืบดวงชะตา

ภาพที่ ๔.๘๑ วัดดบภัย อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๙) วัดชัยพระเกียรติ

ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ เดิมชื่อว่า วัดชัยผาเกียรติ วัดและพระประธานในวิหาร พระมหาเทวี จิระประภา ทรงสร้างเพื่อเป็นอนุสาวรีย์ถวายแด่ สมเด็จพระชัยราชาธิราชกษัตริย์ในวงศ์สุวรรณภูมิ ในวิหารมีของเก่าของโบราณ ทั้งพระพุทธรูปและเครื่องใช้ในสมัยก่อน

ภาพที่ ๔.๘๒ วัดชัยพระเกียรติ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสภาพอากาศที่มีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปี คือในฤดูฝนจะมีหมอกฝน ฤดูหนาวมีหมอกและน้ำค้าง ฤดูร้อนจะมีหมอกควันจากไฟป่า จึงได้สมญานามว่า “เมืองสามหมอก” ประชาชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีโบราณสถานและโบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดจนการแต่งกายแบบ “ชาวไท” ที่มีเอกลักษณ์ ภาษาที่ใช้ และอาหารการกินของชาวพื้นเมือง ที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญ

จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางภาคเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งห่างจากกรุงเทพฯ มากที่สุดเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ มีระยะทางประมาณ ๙๒๔ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๖๘๑.๒๕๙ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๙๖๙,๗๕๐ ไร่ ซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ ๗ ของประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ ประกอบด้วยทิวเขาสูงสลับซับซ้อน ตั้งเรียงขนานกันเป็นแนวเหนือจรดใต้ ทิวเขาสำคัญเรียงจากทางเหนือลงมา คือ ทิวเขาแดนลาว ทิวเขาถนนธงชัย ซึ่งแบ่งเป็น ๓

แนว ประกอบด้วย ทิวเขาถนนธงชัยตะวันตก เป็นแนวเขตแดนคั่นระหว่างประเทศไทย กับ ประเทศพม่า ทิวเขาถนนธงชัยกลาง อยู่ระหว่างแม่น้ำยวมและแม่น้ำแม่แจ่ม และส่วนสุดท้าย ทิวเขาถนนธงชัยตะวันออก เป็นแนวแบ่งเขตระหว่างจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งยังเป็นเขตภูมิศาสตร์ที่มียอดเขาที่สูงที่สุด คือ ยอดเขาแม่ยะ ในเขตอำเภอปาย มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒,๐๐๕ เมตร จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูง ตั้งอยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้มีอุณหภูมิสูงในเวลากลางวัน และตอนเย็นลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมภูเขา ในเวลากลางคืน จึงทำให้เกิดหมอกปกคลุมโดยทั่วไปทุกพื้นที่ของจังหวัดในเวลากลางคืน

ประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มี ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ คนไทยเชื้อสายไทยใหญ่ หรือ คนไต เป็นกลุ่มที่อยู่บนพื้นที่ราบ และเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด ชาวไทยใหญ่เรียกตัวเองว่า “ไตโหลง” เรียกสั้น ๆ ว่า “ไต” พม่าเรียกว่า “ฉาน” ชาวไทยใหญ่อพยพมาจากรัฐฉาน ซึ่งเป็นบ้านเมืองเดิมในประเทศพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยแบ่งได้เป็นสามกลุ่มใหญ่คือ พวกที่เข้ามาหักร้างถางพงหาที่ทำกิน พวกที่หนีศึกสงครามเข้ามา และพวกคนในปกครองของอังกฤษที่เข้ามาทำไม้และค้าขายจากการอพยพเข้ามาของชาวไทยใหญ่ ทำให้วัดวาอารามหลายแห่งได้รับอิทธิพลจากชาวไทยใหญ่ผสมผสานกับศิลปะพม่า ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร จอง จะมีรูปแบบหลังคาที่ทำซ้อนขึ้นไปหลาย ๆ ชั้น โดยยกจั่วขึ้น และมีหลังคาขนาดเล็กกว่า ทั้งชายครอบลงมาอีกชั้น ภาษาพูดของชาวไทยใหญ่ เรียกว่า “ก่าไต” คล้ายคลึงกับภาษาไทย ส่วนภาษาเขียนลักษณะกลมป้อมคล้ายตัวอักษรมอญและพม่า

ชาวไทยภูเขา ส่วนใหญ่จะอาศัยและประกอบอาชีพอยู่บนพื้นที่สูง มีจำนวนใกล้เคียงกับคนเชื้อสายไทยใหญ่ และอยู่ในทุกอำเภอ ประกอบด้วยเผ่าต่าง ๆ คือ กะเหรี่ยง ซึ่งมีประมาณร้อยละ ๗๙.๓ ของประชากรชาวไทยภูเขาทั้งหมด มูเซอ แบ่งเป็นมูเซอแดงและมูเซอดำ ลีซอ (อ.ปาย อ.ปางมะผ้า) ลัวะ (ชุมชนตามแนวสันเขา เขตรอยต่อ อ.แม่ลาน้อย กับ อ.แม่แจ่ม เชียงใหม่) แม้วหรือม้ง มีประชากรน้อยที่สุดแต่มีในทุกอำเภอ ปาดองหรือกะเหรี่ยงคอยาว (บ้านในสอย บ้านน้ำเพียงดิน และบ้านห้วยเสือเฒ่า ในเขตอำเภอเมือง) และ จีนฮ่อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาวจีนที่เป็นอดีตทหารกองพล ๙๓ ที่หนีภัยการเมืองเข้าในประเทศไทย อยู่ที่ อ.ปาย อ.ปางมะผ้า อ.เมือง

จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของภาคเหนือ โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมในส่วนของโรงแรมและภัตตาคารของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความแปรปรวนในแต่ละปี เนื่องจากปัจจัยจากสถานการณ์ความไม่สงบของบ้านเมืองและภัยธรรมชาติต่างๆ อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์จังหวัด รายได้ต่อหัว จานวนประชากร ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปี ๒๕๕๑ มาจากภาคการเกษตรถึงร้อยละ ๓๕ ภาคการค้าร้อยละ ๑๓ ภาคการศึกษาร้อยละ ๑๑ และภาคการก่อสร้างร้อยละ ๖ ในปี ๒๕๕๒ มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ๑๑,๐๖๒ ล้านบาท เฉลี่ยรายได้ต่อหัว ๔๗,๗๕๒ บาทต่อคนต่อปี

๒.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

อัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมของแม่ฮ่องสอนจะปรากฏชัดเจนในช่วงงานเทศกาลประเพณีต่างๆ โดยประเพณีที่สำคัญของแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวไทยใหญ่ คือ งาน

"ปอยส่างลอง" ซึ่งใช้เวลาจัดประมาณ ๓ - ๗ วัน ซึ่งเป็นพิธีงานบุญของชาวไทยใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับพิธีบรรพชาสามเณร เพราะถือว่า เมื่อวัยเด็กยังอ่อนต่อโลก เมื่อเป็นเพศสมณะจะเป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนอัญมณีที่กำลังผ่านการเจียรไน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การบวชลูกแก้ว

สถานที่สำคัญที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ และทำให้เกิดธุรกิจที่รองรับนักท่องเที่ยวขึ้นมากมายในแม่ฮ่องสอน ได้แก่

วัดพระธาตุดอยกองมู อำเภอเมือง ที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวเมือง ตลาดเช้า ที่มีสินค้าชาวพื้นเมือง อาหารและขนมแบบไท ดอกไม้ และผักผลไม้ ซึ่งเป็นชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น วัดจองคำและวัดจองกลาง ซึ่งเปรียบเสมือนวัดแฝดเพราะตั้งอยู่ในกำแพงเดียวกัน และเป็นเหมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองไทใหญ่แห่งนี้ เป็นต้น

อำเภอแม่สะเรียง มีทุ่งดอกบัวตองดอยแม่หေး วัดพระธาตุจอมทอง วัดพระธาตุจอมแจ้ง วัดจองสูง ฯลฯ และผ้าทอพะมะลอของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านพะมะลอ ที่ออกแบบลายเป็นแบบดั้งเดิมของชาวกระเหรี่ยงสกอร์ มาทำให้เป็นแบบทันสมัย เช่น ผ้าห่ม ผ้าคลุมเตียง

อำเภอขุนยวม มีทุ่งบัวตอง ดอยแม่อุคอ และน้ำตกแม่อุคอ

อำเภอปาย มีชื่อเสียงขึ้นมากในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ด้วยบรรยากาศของธรรมชาติที่สวยงาม จากลำน้ำปายและทิวเขาที่โอบล้อมอำเภอเล็กๆ แห่งนี้ที่มีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเยือนอย่างสม่ำเสมอ จากที่อดีตเคยเป็นแค่เพียงเมืองผ่านสำหรับผู้ที่เข้ามาเที่ยวที่แม่ฮ่องสอน ปัจจุบันอำเภอปายกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีสีสัน ทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งจากร้านขายของแฮนด์เมดเล็ก ๆ น่ารักมากมาย ร้านกาแฟ จนถึงถนนคนเดินที่เมื่อก่อนเป็นเพียงแผงสินค้าที่ระลึกเล็กๆ ของชาวบ้าน และสินค้าหัตถกรรมของชาวดอย สำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนต่างชาติและมีจำนวนไม่มากนัก จนมาถึงปัจจุบันที่มีนักท่องเที่ยวมากมายและหนาแน่นในช่วงเทศกาลในขณะที่มีร้านค้าและแผงต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายด้วยเช่นกัน และที่พักหรือเกสต์เฮาส์ในท่ามกลางบรรยากาศแบบธรรมชาติที่เกิดขึ้นรองรับนักท่องเที่ยวด้วย

๒.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดหนึ่งที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นถ้ำและน้ำตก ซึ่งหากนำมารวมกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นและภูมิปัญญาพื้นบ้านแล้ว จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

การท่องเที่ยวโดยรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการขยายตัวลดลงในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอัตราการขยายตัวลดลงร้อยละ ๑๔.๓๒ ปัจจัยสำคัญมาจาก การปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็กปกคลุมพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จึงส่งผลกระทบต่อธุรกิจท่องเที่ยว แต่สำหรับอำเภอปาย ยังคงมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยอัตราการขยายเพิ่มขึ้นร้อยละ ๘.๐๙ ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ เทศกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตองบานดอยแม่อุคอ แบ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย ประมาณร้อยละ ๖๕ และเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ประมาณร้อยละ ๓๕ อำเภอที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุด คือ อำเภอปาย สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ วัดน้ำฮู หมู่บ้านสันติชล รองลงมาคือ อำเภอเมือง สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่น เช่น พระธาตุดอยกองมู ปางอุ๋ง ภูโคลน หมู่บ้านกระเหรี่ยงคอยาว และอำเภอขุนยวม แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่น คือ ทุ่งบัวตอง และพิพิธภัณฑ์สงครามโลกของญี่ปุ่น

การท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยรวม มีการขยายตัวลดลงในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอัตราการเติบโตลดลงร้อยละ ๑๔.๓๒ พบว่า คนไทย มีอัตราการเติบโตลดลงร้อยละ ๒.๐๔ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีอัตราการเติบโตลดลงร้อยละ ๓๘.๘๑ แต่ในอำเภอปาย ยังคงมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น ร้อยละ ๘.๐๙ และพบว่า คนไทยมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นร้อยละ ๗.๕๔ ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ เทศกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตองบนดอยแม่อูคอ อำเภอขุนยวม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยดึงดูดจากงานเทศกาลงานประเพณี อาทิ การจัดงานประเพณีปอยส่างลอง งานประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด และงานของดีเมืองปาย สืบสานวัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นร้อยละ ๙.๓๓ จากข้อมูลนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน เห็นได้ว่าแม่ฮ่องสอนยังคงเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญ แม้ว่าจุดหมายปลายทางจะมีเปลี่ยนไปบ้างในแต่ละช่วงเวลา แต่ยังคงดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม จากที่การท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมักจะเป็นช่วงฤดูการท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาไม่นานนัก ประมาณ ๓-๔ เดือน จึงทำให้ภาคธุรกิจต่าง ๆ ยังขาดความมั่นคงจากรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยว และจากการที่แม่ฮ่องสอนมีแหล่งท่องเที่ยวใหม่ และมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่มากในบางฤดูกาล ปัญหาสำคัญคือการจัดระเบียบนักท่องเที่ยวให้รู้จักดูแลสถานที่และสิ่งแวดล้อม และรวมถึงการจัดระเบียบผู้ประกอบการในธุรกิจต่าง ๆ ให้ใส่ใจและให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ด้วยเช่นกัน

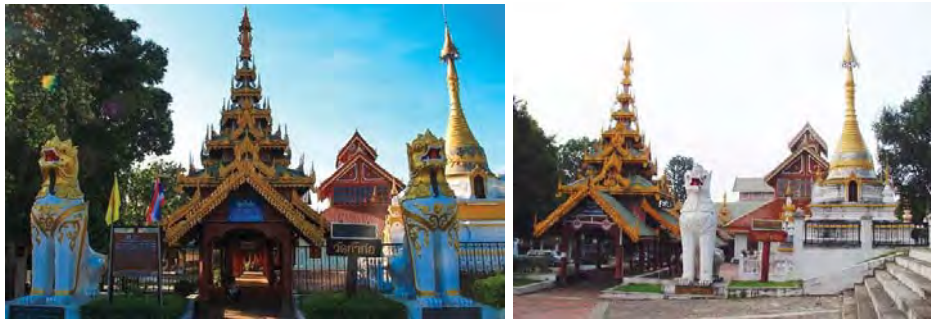

ภาพที่ ๔.๘๓ เส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัจฉริยะแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด เมืองแม่ฮ่องสอน

ดังนั้น ในปี ๒๕๕๖ นี้ ส่วนราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนงานทั้งภาครัฐและเอกชนและประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนได้พร้อมใจกันเปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัจฉริยะแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน โดยมีรถรางมาเปิดให้บริการเป็นวันแรก และจะมีไปจนถึงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๖ ตามโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอน และเป็นกิจกรรมเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมืองสามหมอก ได้รับพระบรมราชโองการ ๓๖๕ วัน อัจฉริยะแห่งขุนเขา เที่ยวแม่ฮ่องสอนได้ตลอดปี สำหรับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวไหว้พระ ๙ วัด แม่ฮ่องสอน เมืองแห่งเส้นทางบุญ จะเริ่มตั้งแต่วัดก้ำก่อ วัดพระนอน วัดม่วยต่อ วัดพระธาตุดอยกองมู วัดผาอ่าง วัดปางล่อ วัดหัวเวียง วัดกลางทุ่ง และสุดท้ายที่วัดจองคำ-จองกลาง โดยในช่วงระยะเวลาตั้งแต่วันที่ ๑๑-๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๖ นี้ จะมีการเปิดบริการรถรางฟรี วันละ ๑ เที่ยว ตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ น.เป็นต้นไป ซึ่ง

จะให้นักท่องเที่ยวได้ชมและนมัสการวัดวาอารามที่สวยงามและมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพสักการะของชาวพุทธในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑) วัดก้าก้อ ตั้งอยู่ที่ถนนผดุงม่วยต่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง คำว่า “ก้าก้อ” เป็นภาษาไต แปลว่า ดอกบุนนาค ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดพระนอน เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่มืองแม่ฮ่องสอน สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๓ มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่งดงาม โดยเฉพาะหลังคาคลุมทางเดิน ตั้งแต่ซุ้มทางเข้าไปสู่ศาลา นอกจากนี้ยังมีตำราภาษาไทยใหญ่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยใหญ่กับเจ้าอนุวงศ์มั่งข่อ ปัจจุบันได้รับการแปลเป็นภาษาไทย โดยพระมหาบุญรักษ์ สุปัญญา เจ้าอาวาสวัด สิ่งที่น่าสนใจในวัดนี้คือ สถาปัตยกรรม อาคารซุ้มทางเดินเข้าในตัววัด ซึ่งสร้างโดยคหบดีของเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นอาคารที่มีหลังคาประดับประดาด้วยลายฉลุ ตกแต่งสวยงาม

ภาพที่ ๔.๘๔ วัดก้าก้อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

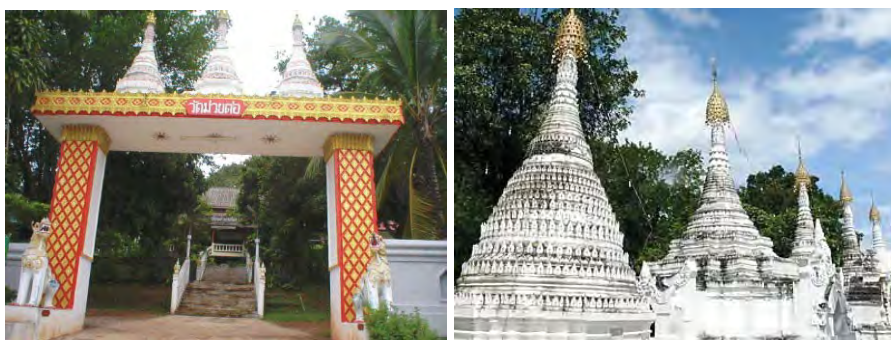
๒) วัดพระนอน ตั้งอยู่เชิงดอยกองมู เป็นวัดที่ประดิษฐานพระนอนองค์ใหญ่ สร้างด้วยศิลปะไทยใหญ่ และเป็นพระนอนองค์ยาว ๑๒ เมตร ซึ่งมีพุทธลักษณะงดงามมาก ตามประวัติเล่าว่า พระนางเมื่อยะ ภริยาของพญาสิงหนาทราชาเป็นผู้สร้างขึ้น ภายในบริเวณมีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจคือ อาคารไม้หลังเก่า และรูปปั้นสิงโตขนาดใหญ่ ๒ ตัวเคียงข้างกัน สร้างโดยพญาสิงหนาทราชาตัวหนึ่ง และพระนางเมื่อยะตัวหนึ่ง อยู่ระหว่างทางขึ้นไปนมัสการพระธาตุดองมู เป็นสิงโตที่มีลักษณะงดงามและสมบูรณ์มาก นอกจากนี้ภายในวัดยังมีการสอนวิปัสสนาอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๘๕ วัดพระนอน อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๓) วัดม่วยต่อ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๑ ถนนผดุงม่วยต่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง วัดแห่งนี้มีสิ่งที่น่าสนใจคือ เจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญ ล้อมรอบด้วยพระเจดีย์บริวาร ยอดประดับด้วยฉัตรโลหะ

แขวนกระดิ่งโดยรอบ และจอง (ปราสาท) ซึ่งสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗ พระประธานในอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปทองเหลือง นำมาจากประเทศพม่าในปี พ.ศ.๒๔๖๖ พระประธานในศาลาการเปรียญ เป็นพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์ ศิลปะแบบพม่า พระพุทธรูปสิงห์ ๑ สิงห์ ๓ อยู่ภายในวัดอยู่หน้าพระประธานในศาลาการเปรียญ งาม้างแกะสลักเป็นพระพุทธรูป ๒ คู่ อยู่ภายในศาลาการเปรียญ นำมาจากประเทศพม่าในปี พ.ศ.๒๔๖๖ มีเสาศาลาล้างเก่าสมัยวงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งใช้เป็นสถานพยาบาลทหารที่เจ็บป่วย ริมแนวรั้วด้านในมีอิฐทหารญี่ปุ่นที่เสียชีวิตในสงคราม ในวันขึ้น ๑๐ – ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี ทางวัดจะจัดงานประเพณีแขวงกต หรือปอยหมั่งกะป่า คำว่า หมั่งกะป่า แปลว่า แขวงกต เป็นประเพณีแขวงกตที่แสดงเรื่องราวตอนหนึ่งในมหาเวสสันดรชาดก ตอนที่พระเวสสันดรได้ออกจากเมืองไปบำเพ็ญบารมีในป่าแขวงกต โดยมีการจำลองสถานที่ตรงกลางจะมีปราสาท ๒ หลัง หลังหนึ่งเป็นที่ประทับของพระเวสสันดร อีกหนึ่งเป็นที่ประทับของพระนางมัทรี และกัญหาซาลี อีก ๔ มุมนั้นเป็นสระบัว บนสระบัวทุกสระ จะเป็นวัด (จองพารา) ๒ คอสามชาย เป็นที่ประทับของพระอุปัคต ซึ่งมีอยู่ในน้ำมหาสมุทร เพื่อให้สอดคล้องกับคัมภีร์ที่คนสมัยก่อนเขาบันทึกไว้ เพื่อเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนาว่า ในรอบปีหนึ่ง ๆ พระอุปัคตจะเสด็จขึ้นมาบิณฑบาตรในโลกมนุษย์ครั้งหนึ่ง ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาเช้าตรู่ของทุกปี

ภาพที่ ๔.๘๖ วัดม่วยต้อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๔) วัดพระธาตุดอยกองมู ตั้งอยู่บนดอยกองมูทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เดินทางโดยแยกจากทางหลวงหมายเลข ๑๐๘ บริเวณอนุสาวรีย์พระยาสิงหนาทราชาขึ้นไปทางซ้ายมือ เป็นทางลาดยางขึ้นภูเขาไปอีกประมาณ ๑.๕ กิโลเมตรถึงบริเวณวัด วัดนี้เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดปลายดอย เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคูเมืองที่สำคัญ ประกอบด้วยพระธาตุเจดีย์ที่สวยงาม ๒ องค์ พระเจดีย์องค์ใหญ่สร้างโดย “จองต่องสู้” เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๓ เป็นที่บรรจุพระธาตุของพระโมคคัลลานะเถระ ซึ่งนำมาจากสหภาพพม่า ส่วนพระธาตุเจดีย์องค์เล็กสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ โดย “พระยาสิงหนาทราชา” เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก จากวัดพระธาตุดอยกองมูนี้สามารถมองเห็นภูมิประเทศและสภาพตัวเมืองแม่ฮ่องสอนได้อย่างชัดเจนและสวยงามมาก วัดนี้มีงานเทศกาลประจำปีหลายงาน เช่น ในวันปีใหม่ วันสงกรานต์ โดยเฉพาะในวันออกพรรษาจะมีการตักบาตรดาวดั่งส์ หรือตักบาตรเทโวโรหนะ

ภาพที่ ๔.๘๗ วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๕) วัดผาอ่าง ตั้งอยู่ที่ตำบลปางหมู อำเภอเมือง วัดผาอ่างอยู่ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ประมาณ ๑ กิโลเมตร ตั้งริมถนนหมายเลข ๑๐๙ แม่ฮ่องสอน-ปาย วัดแห่งนี้ติดกับป่าสัก สร้างขึ้นหลังจากที่มีการสร้างเมืองแม่ฮ่องสอน ต่อมาถูกปล่อยร้างจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๙ จึงมีการบูรณะขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง สิ่งสำคัญภายในวัด ประกอบด้วย พระพุทธรูปไสยาสน์ (พระนอน) ซึ่งเจ้านางเมี้ยวผู้ครองนครแม่ฮ่องสอนองค์ที่ ๒ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ สร้างเป็นที่ระลึกและอุทิศส่วนกุศลแด่นางคำใส ผู้มีจิตใจสูงและได้เคยช่วยชีวิตพญาสิงหนาทราชาจากการถูกเสือตะบป ณ บริเวณวัดผาอ่างแห่งนี้ เจดีย์ประธานวัดผาอ่าง สร้างโดยศรัทธาเจ้าพ่อคำหยี (พระยาพิชิตคชสงคราม) และเจ้าแม่จันทร์คำ และศรัทธาร่วมกันสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ เป็นเจดีย์ศิลปะพม่า ซึ่งลักษณะเจดีย์ทำทรงเพรียวสูง ที่มุมฐานทั้ง ๔ ประดับด้วยเจดีย์จำลองขนาดเล็ก ส่วนฐานด้านหน้าทำซุ้มแยกออกมาจากเจดีย์ สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปภายใน พระพุทธรูปหินหยก อัญเชิญมาจากมณฑลพะเยา ประเทศพม่า นำมาประดิษฐานเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ วัดแห่งนี้มีความเชื่อว่า เมื่อครั้งสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีคำบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ว่าในวันเพ็ญหรือวันพระ จะพบแสงไฟหรือดวงประทีปลอยลงมาจากวัดพระธาตุดอยกองมูไปยังวัดกั้วม้นบ้างไปยังวัดทางทิศตะวันออกคือ วัดน้ำปู้ และมายังวัดผาอ่างบ้าง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพระธาตุของพระอรหันต์

ภาพที่ ๔.๘๘ วัดผาอ่าง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๖) วัดปางลื้อ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๘ บ้านปางลื้อ ถนนปางลื้อนิคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง วัดปางลื้อ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ โดยพระครูเมธาเจ้าอาวาสวัดปางลื้อ และศรัทธาประชาชนในชุมชนที่ใกล้เคียงมาร่วม ที่มาของชื่อวัดปางลื้อมีว่าเมื่อก่อนมีประชาชนบรรทุกเกวียน มาขออาศัยพักพิงวัดอยู่

หลายครั้งเป็นเวลานานๆ ชาวบ้านก็เลยตั้งชื่อ ว่า “วัดปางล่อ” มาจนถึงปัจจุบัน สถาปัตยกรรมของวัดเป็นศิลปะพม่า หรือลายไต โดยแกะสลักลายไตจากสังกะสีทำเป็นหลังคาวัดและสร้างประมาณ ๕ ชั้น ที่เป็นยอดของหลังคาวัด มีพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปจากพม่า โดยลำเลียงจากพม่า ล่องแม่น้ำปายมา ๑ องค์ ต่อมาศรัทธาชาวบ้านจึงอัญเชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ๑ องค์ และพระพุทธรูปองค์กลาง ๖ องค์ พระพุทธรูปองค์เล็ก ๔ องค์ จากกรุงเทพมหานครมาประดิษฐานที่วัดปางล่อ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๘ มีการสร้างเจดีย์ศิลปะแบบลายไตหรือพม่าขึ้น ซึ่งมียอดเจดีย์ประมาณ ๗ ชั้นปี พ.ศ. ๒๕๓๙ มีการสร้างโบสถ์และ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ มีการสร้างที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปประจำวันเกิดที่ซุ้มประตูทางเข้าวัด สิ่งสำคัญภายในวัด ประกอบด้วย เจดีย์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นศิลปะแบบไทใหญ่ผสมพม่า สร้างมาประมาณ ๒๒ ปีแล้ว และมียอดเจดีย์ ๗ ชั้น โบสถ์ สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นศิลปะแบบไทใหญ่ผสมพม่า พระพุทธรูป เป็นแบบศิลปะพม่า และพระพุทธรูปประจำวันเกิด ประดิษฐานอยู่บริเวณประตูทางเข้าวัด สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ และมีลานบริเวณวัดสะอาดอยู่ตลอดเวลา ลักษณะศิลปะการสร้างแบบพม่าทั้งหมด และมียอดทั้งหมด ๕ ชั้น

ภาพที่ ๔.๘๙ วัดปางล่อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๗) วัดหัวเวียง ตั้งอยู่ติดกับตลาดสดตัวเมืองแม่ฮ่องสอน วัดหัวเวียงเป็นวัดที่มีศิลปะแบบไทใหญ่ ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นโดยยกจั่วขึ้นและมีหลังคาขนาดเล็กกว่าทั้งชายคกรอบลงมา ถ้ามีสองจั่วและซ้อนหลังคาสามชั้นเรียกว่า “เจตุน” ส่วนอาคารสามคองจั่วและซ้อนหลังคาเป็นสี่ชายเรียกว่า “ยอนแซก” หากสูงไปกว่านั้นนิยมสร้างเป็นยอดปราสาทโดยซ้อนหลังคาขึ้นไปห้าหรือเจ็ดชั้น ส่วนชายของหลังคานิยมประดับสังกะสีเจาะฉลุเป็นลวดลายสวยงาม สังกะสีฉลุส่วนที่ประดับเหนือหลังคาเรียกว่า “ปานถ่อง” ส่วนสังกะสีฉลุส่วนที่ห้อยลงมารีเรียกว่า “ปานซอย” สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๖ พร้อมกับการสร้างเมืองแม่ฮ่องสอน แต่เดิมอยู่เหนือสุดของเมืองจึงได้ชื่อว่าวัดหัวเวียง แต่ปัจจุบันเมืองขยายใหญ่ขึ้นทำให้วัดนี้อยู่ในกลางเมืองในที่สุด สถานที่สำคัญ ได้แก่ พระเจ้าพาลาละแข่ง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยทรงเครื่องฝีมือช่างมณฑลเย่ องค์พระหล่อจากทองเหลือง ส่วนพระพักตร์มีส่วนผสมของทองอยู่ส่วนหนึ่ง ทำให้พระพักตร์แวววาวอยู่เสมอ พระเจ้าพาลาละแข่งจำลองจากพระมหามุนีองค์จริงที่ประดิษฐานอยู่เมืองมณฑลเย่ ประเทศพม่า การหล่อพระเจ้าพาลาละแข่ง ช่างได้หล่อเป็นท่อนๆ จำนวนเก้าท่อน หล่วจองโพหย่าเป็นผู้เดินทางไปอัญเชิญล่องมาตามแม่น้ำปายแล้วนำมาประกอบที่วัดพระนอน จากนั้นจึงนำมาประดิษฐานที่วัดหัวเวียง และวิหารพระเจ้าพระเจ้าพาลาละแข่ง สันนิษฐานว่าสร้างในคราวเดียวกับการสร้างวัด โครงสร้างทั้งหมดของ

วิหารใช้ไม้เป็นวัสดุ ลักษณะเด่นคือหลังคาแบบเรือนยอดทรงปราสาทซ้อนห้าชั้น ตอนบนสุดประดับด้วยฉัตรโลหะหลังคามุงกระเบื้องไม้และมีสังกะสีประดับตามศิลปะไทยใหญ่

ภาพที่ ๔.๙๐ วัดหัวเวียง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๘) วัดกลางทุ่ง ตั้งอยู่เลขที่ ๕๖ ถนนนิเวศพิศาล ตำบลจองคำ อำเภอเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ แรกเริ่มมีการสร้างเจดีย์ขึ้น ผู้สร้างคือ จองอุพะกะแวง กวีวัฒน์ บริเวณที่สร้างเป็นสวนกล้วย ก่อนสร้างอุพะกะแวง กวีวัฒน์ ได้ฝันถึงภรรยาที่เสียชีวิต (นางจิ่ง) ฝันว่านางต้องการให้สร้างเจดีย์ บริเวณสวนกล้วยแห่งนี้ อุพะกะแวง กวีวัฒน์ จึงนิมนต์พระที่วัดนาบอน(ปัจจุบันไม่มีแล้ว) มาจำพรรษา โดยการสร้างกุฏิหลังเล็กให้แล้วตั้งชื่อว่า จองปูกป่าไหย่ง ต่อมาเมื่อมีศรัทธาหลายคนดำเนินการขยายวัดให้ใหญ่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๘ นายอุปอ-นางส่วย วิมาละ มีศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูป (เจ้าพาราเหม่ปอก) หมายถึงพระพุทธรูปที่สร้างโดยมีฐาน พระพุทธรูปติดกับพื้นดินแล้วสร้างอาคารครอบตอนหลัง ซึ่งปัจจุบันเป็นพระประธานของศาลาการเปรียญ ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยกแม่ฮ่องสอนขึ้นเป็นจังหวัด จองปูกป่าไหย่ง จึงเปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดกลางทุ่ง" เนื่องจากวัดแห่งนี้ตั้งอยู่กลางทุ่งนา ชาวบ้านจึงเรียกติดปากต่อกันมาว่า วัดกลางทุ่ง ประกอบด้วย อาคารศาลาการเปรียญเดิมสร้างด้วยเสาไม้ พื้นกระดาน หลังคามุงสังกะสี มีสภาพทรุดโทรม ต่อมาเมื่อ วันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงมีการรื้อถอนอาคารเดิมแล้วปลูกสร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่ ได้วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ มีขนาดกว้าง ๓๔ เมตร ยาว ๓๔ เมตร มีรูปทรงเป็นศิลปะแบบจีนผสมไทยใหญ่ เสาคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นกระดาน หลังคามุงกระเบื้องลอนคู่ หน้าต่างบานกระฉก เสาประดับลวดลายดอกทำด้วยกระฉกใส และกระฉกงามมีสีสันท่าง ๆ มองดูงาม และก่อสร้างอุโบสถ หอระฆัง ศาลาจำศีล และปรับภูมิทัศน์ภายในวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม การจัดงานสืบสานงานประเพณีปอยส่างลอง (งานบวชลูกแก้ว) เป็นประจำทุกปี ซึ่งจัดขึ้นระหว่างเดือนเมษายน โดยงานดังกล่าวเป็นการบรรพชาสามเณรหมู่ตามความเชื่อของชาไตใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ ๔.๙๑ วัดกลางทุ่ง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๙) วัดจองคำ-จองกลาง เป็นวัดที่มีพื้นที่ติดกัน อยู่ติดกับหนองจองคำ ซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะกลางเมืองแม่ฮ่องสอน สองวัดนี้สร้างด้วยศิลปะแบบไทยใหญ่ที่มีความงดงามมากทั้งคู่ โดยเฉพาะศิลปะการสร้างอาคารแบบหลังคาซ้อนชั้นที่เรียกว่า จอง นอกจากนี้ภายในวัดยังมีเจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญที่สวยงาม

วัดจองคำ ที่ตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองจองคำ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๐ โดยช่างฝีมือชาวไทยใหญ่ หลังคาวัดเป็นรูปปราสาท มีคติว่าปราสาทเป็นของสูง ผู้ที่ประทับอยู่ในปราสาทควรจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือตัวแทนพระศาสนา ภายในประดิษฐานหลวงพ่อดโต สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยช่างฝีมือชาวพม่า และพระประธานเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุนี ที่วิหารวัดสุทัศน์ เหตุที่เรียกชื่อวัดจองคำ เนื่องจากเสาวัดประดับด้วยทองคำเปลว

วัดจองกลางตั้งอยู่ข้างกับวัดจองคำ ภายในวิหารมีแท่นบูชาตั้งพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง ปิดทองเหลืองอร่ามไปทั่วองค์ และภายในวัดยังมีพิพิธภัณฑ์จัดแสดงตุ๊กตาไม้ แกะสลักเป็นรูปคนและสัตว์ ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากพม่าตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๐๐

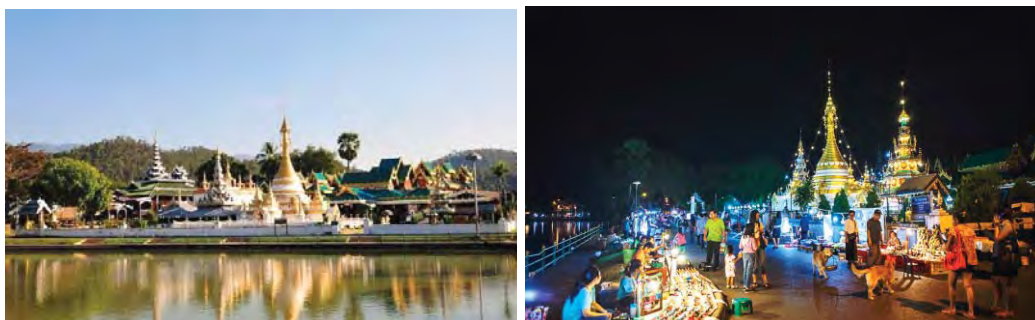
นอกจากนี้ยังมีภาพจิตรกรรมบนแผ่นกระจกเรื่องพระเวสสันดรชาดกและภาพพุทธประวัติ ตลอดจนภาพแสดงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่าและมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่ จากมณฑลยี่ เปิดให้เข้าชมเวลา ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น.

วัดจองกลาง ตั้งอยู่ข้างกับวัดจองคำ ภายในวิหารมีแท่นบูชาตั้งพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง ปิดทองเหลืองอร่ามไปทั่วองค์ มีสิ่งที่น่าสนใจอื่นๆ อีก เช่น ตุ๊กตาแกะสลักด้วยไม้เป็นรูปคนและสัตว์เกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากพม่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๐ นอกจากนี้ทางด้านจิตรกรรม ยังมีภาพวาดบนแผ่นกระจก เรื่องพระเวสสันดรชาดกและภาพประวัติเจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดจนภาพแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่า และมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่จากมณฑลยี่

วัดจองคำ หรือพระอารามหลวงวัดจองคำ เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๐ เป็นวัดแรกของเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นวัดเก่าแก่สร้างตามแบบอย่างศิลปะไทยใหญ่ สิ่งที่น่าสนใจหลังคาทรงประสาท ๙ ชั้น และมีศาสนสถานที่สำคัญคือ วิหารหลวงพ่อดโต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดของแม่ฮ่องสอน สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๗ โดยช่างชาวพม่า

ในวิหารเป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อดโตซึ่งเป็นพระประธาน มีขนาดหน้าตักกว้าง ๔.๘๕ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยช่างฝีมือชาวพม่า และมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุนีที่วิหารวัดสุทัศน์ เหตุที่เรียกชื่อวัดจองคำ เนื่องจากเสาวัดประดับด้วยทองคำเปลว

ถนนด้านหน้าของวัดจะจัดเป็นถนนคนเดินในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ตอนกลางคืนจะมีของมาวางขายมากมาย ตอนกลางคืนภายในวัดทั้งสองจะประดับไฟสวยงาม โดยเฉพาะเจดีย์ภายในวัดจะประดับไฟมองเห็นเป็นรูปทรงเจดีย์มาแต่ไกล

ภาพที่ ๔.๙๒ วัดจองคำ-จองกลาง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๓) จังหวัดลำพูน

๓.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดลำพูนหรือเดิมเรียกว่า "นครหริภุญไชย" ถึงแม้จะเป็นเมืองเล็ก ๆ แต่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานที่สุดในแผ่นดินล้านนา มีอายุการก่อสร้างเมืองเป็นเวลา ๑,๓๐๐ ปีเศษ อาณาจักรหริภุญไชยเป็นอาณาจักรพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมากกว่า ๖๐๐ ปีก่อน ก่อนที่พญาเม็งรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น ลำพูนเป็นแหล่งรวมประเพณีวัฒนธรรม ล้านนา โบราณสถานอันเก่าแก่ และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอันสวยงาม มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีลำไย และกระเทียมเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ อีกทั้งยังมีความสามารถในการผลิตหัตถกรรมที่ต้องใช้ศิลปะและฝีมือที่ปราณีต ละเอียดอ่อน ลำพูนเหมาะแก่การท่องเที่ยววัดวาอาราม ศิลปวัฒนธรรม และงานหัตถกรรม โดยเฉพาะความเก่าแก่ในเขต อ.เมืองส่วนมากมีความเป็นมาย้อนหลังไปไกลถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ด้วยความเป็นเมืองเล็กๆ ลำพูนจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ภายในตัวเมืองมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก จึงพบเห็นวัดวาอาราม ดึกเก่า เรือนแถวโบราณ รายเรียงอยู่สองข้างทาง

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคเหนือมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๔,๕๐๕.๘๘๒ ตร.กม. หรือประมาณ ๒,๘๑๕,๖๗๕ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๔.๘๕ ของพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน บริเวณที่กว้างที่สุดประมาณ ๔๓ กม. และยาวจากเหนือจดใต้ ๑๓๖ กม. จังหวัดลำพูนมีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน ๔ สายคือ แม่น้ำปิง แม่น้ำกว๊น แม่น้ำท่าแม่ น้ำลี้ แบ่งการปกครองเป็น ๘ อำเภอ

เชื้อชาติของประชากรในจังหวัดลำพูนนั้น ส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยอง ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ในแถบพื้นที่ลุ่มทางตอนใต้ของจีนในอดีต โดยได้ถูกกวาดต้อนจากเมืองยองมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูนครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๘ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อครั้งที่พระเจ้ากาวิละได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่โดยรวบรวมคนไทยกลุ่มต่าง ๆ จากหลายที่เข้ามาอาศัยอยู่ใน

เชียงใหม่ ลำพูน ลำปางและเชียงราย และต่อมายังคงมีผู้คนจากเมืองยองอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตที่ราบเชียงใหม่ – ลำพูนอีกหลายครั้ง

จังหวัดลำพูน เป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคเหนือ และเศรษฐกิจของจังหวัดขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรมเป็นหลักเพราะมีสัดส่วนถึงร้อยละ ๖๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด รองลงมาคือ ภาคเกษตรที่มีสัดส่วนร้อยละ ๙ และภาคการค้าร้อยละ ๗ และเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาคอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก ส่งผลให้มีเม็ดเงินการลงทุนในแต่ละปีค่อนข้างมาก และเป็นผลให้ระดับรายได้ประชากรต่อคนมีมูลค่าสูงที่สุดเป็นอันดับ ๑ ของจังหวัดในกลุ่มภาคเหนือ

ในส่วนของภาคการเกษตรที่โดดเด่นและสำคัญมากของจังหวัดก็คือการปลูกลำไยซึ่งพบว่าพื้นที่เพาะปลูกในจังหวัดกว่าร้อยละ ๗๐ เป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูกลำไย ส่งผลให้จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีผลผลิตลำไยมากที่สุดในประเทศ ผลิตภัณฑ์ของฝากของจังหวัดลำพูน มีทั้งงานหัตถกรรมและของกิน งานหัตถกรรมที่มีชื่อได้แก่ ผ้าฝ้ายทอยกดอกจากย่านชาวยอง ผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้าย ผ้าบาติก ไม้แกะสลัก เป็นต้น ส่วนของกิน ได้แก่ ลำไยสด (ซึ่งมีแหล่งปลูกที่ ต.อุโมงค์ และ ต.ริมปิง) ลำไยอบแห้ง ไล่อั่ว และกระเทียม รวมทั้ง ไวน์ลำไยจากสหกรณ์ไวน์อุโมงค์

๓.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดลำพูน

สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูนมีอยู่หลายแห่ง แต่ไม่เป็นที่รู้จักมากนัก และเป็นเมืองผ่านมากกว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะพักในจังหวัด เนื่องจากสามารถเดินทางเข้าไปที่เชียงใหม่ได้สะดวกและใช้เวลาไม่นาน โดยสถานที่ในจังหวัดลำพูน มีทั้งที่เป็นโบราณสถานและปูชนียสถานสำคัญ เช่น พระธาตุหริภุญไชย กู่ช้าง-กู่ม้า วัดพระพุทธบาทตากผ้า และสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล นอกจากนี้ ยังมีแหล่งผลิตงานหัตถกรรมที่สำคัญ เช่น หมู่บ้านแกะสลักอำเภอมะท้าว ซึ่งส่งไปขายในจังหวัดเชียงใหม่และใกล้เคียง แหล่งผลิตโคมไฟไม้ (จากเศษไม้สัก) ที่อยู่ริมถนนสุขเปอร์ไฮเวย์ (เชียงใหม่-ลำปาง) หมู่บ้านหัตถกรรมบ้านหนองเงือก อำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงในการทอผ้าฝ้าย หมู่บ้านกะเหรี่ยงพัฒนาห้วยหละ อำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่ยังคงประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมคือการทอผ้าแบบดั้งเดิมโดยใช้เอวเป็นกึ่งในการทอ และแหล่งผลิตเครื่องถ้วยเซรามิกเพียงแหล่งเดียว คือ เตาชนวนหลง ซึ่งเป็นเตาคุณภาพที่ผลิตเซรามิกและเครื่องถ้วยต่าง ๆ แบบโบราณ โดยยึดถือรูปแบบเครื่องถ้วยจากเตาสันกำแพง และเตาเลียนเวียงกาหลง เป็นต้นแบบ ลักษณะเป็นเครื่องถ้วยเขียนลาย เคลือบเขียว

อย่างไรก็ตาม จังหวัดลำพูนยังมีจุดเด่นในด้านการท่องเที่ยวอีกหลายด้านไม่ว่าจะมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ และสถานที่ท่องเที่ยวในลักษณะวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีนักท่องเที่ยวอีกจำนวนมากที่ยังไม่รู้จักรักสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญลำพูน ส่งผลทำให้เมืองลำพูนมีลักษณะเป็นเหมือนเมืองผ่านไปสู่อำเภอเชียงใหม่ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะไม่นิยมท่องเที่ยวในลำพูนหรืออาจจะมีการแวะในช่วงเวลาสั้นๆ ไม่พักค้างคืน แต่จะมีแผนการหลักในการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่มากกว่าที่จะเน้นเที่ยวลำพูน ดังนั้น จึงอาจจะต้องมีการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากขึ้นในอนาคต

๓.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนเปิดเส้นทางจาริกบุญ ไหว้สาพระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา ตามรอยหอยสังข์สวัสดิมงคล โดยส่วนราชการจังหวัดลำพูนได้เชิญชวนประชาชนและนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวตามโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา เพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต เพราะสถานที่ทั้งหมด ๙ วัดนั้น มีประวัติความเป็นมายาวนาน ล้วนแล้วแต่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคล ก้าวหน้ากับชีวิต สำหรับผู้มาเยือนทุกท่าน โดยก่อนหน้านี้ จังหวัดลำพูนได้เปิดตัว ให้จังหวัดลำพูนเป็น “เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา” ทำให้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่แสวงหาการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่ได้ทั้งความสุขและบุญไปพร้อมกัน การให้บริการกลุ่มนักท่องเที่ยวเก็บค่าทัวร์คนละ ๕๐ บาทเฉพาะผู้ใหญ่ มีอยู่สองเที่ยว คือ เที่ยวเช้า ๙.๓๐ น. และเที่ยวบ่ายก็ ๑๓.๓๐ น. เที่ยวตามจุดท่องเที่ยวในเมืองรวม ๙ จุด

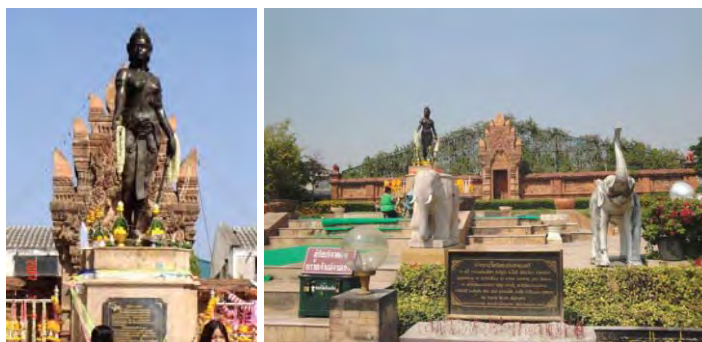
ภาพที่ ๔.๙๓ เส้นทางจาริกบุญ ไหว้สาพระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา

๑) วัดพระธาตุหริภุญชัย สร้างในสมัยพญาอาทิตยราชยุครหิภุญชัย อายุกว่าพันปีตั้งแต่ พ.ศ.๑๖๕๑ ในหนังสือตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัยลำพูนได้บันทึกไว้ว่าวิหารหลวงหลังเดิม สร้างในปี พ.ศ.๒๔๑๒ สมัยเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เป็นวิหารพื้นเมืองทรงล้านนาที่สร้างได้สัดส่วนและฝีมือประณีตมาก ทุกคนยอมรับว่าเป็นวิหารที่สวยงามมากในยุคนั้น จนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๕๘ ได้เกิดลมพายุครั้งใหญ่พัดวิหารหลวงพังไป ทางวัดและหน่วยงานต่างๆ จึงได้ร่วมกันสร้างวิหารหลังใหม่ขึ้นใน ปี พ.ศ.๒๔๖๐ ในสมัยเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เป็นผู้ครองนครลำพูน แต่เนื่องจากสถานะเศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์เป็นไปอย่างเชื่องช้า วิหารดังกล่าวจึงใช้เวลากว่า ๑๒ ปี จึงแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๔๗๒ ซึ่งเป็นรูปแบบและโครงสร้างที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และแวะชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน

ภาพที่ ๔.๙๔ วัดพระธาตุหริภุญชัย อ.เมือง จ.ลำพูน

๒) อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย ตั้งอยู่ตำบลในเมือง บริเวณสวนสาธารณะหนองดอก ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๑ กิโลเมตร สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระนางจามเทวี ซึ่งเป็นองค์ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญไชย พระนางเป็นปราชญ์ที่มีคุณธรรมความสามารถและกล้าหาญ ได้นำพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมมาเผยแพร่ในดินแดนแถบนี้จนมีความรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามกุฎราชกุมาร ได้เสด็จมาทรงเปิดอนุสาวรีย์เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๕

ภาพที่ ๔.๙๕ อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน

๓) วัดจามเทวี แต่เดิมเรียกกันว่า วัดสังฆราม ต่อมาภายหลังเรียกว่า วัดกู่กุด เป็นวัดโบราณเก่าแก่และมีความสำคัญในประวัติศาสตร์มากที่สุดวัดหนึ่งในจังหวัดลำพูน ใครเป็นผู้สร้างวัดจามเทวีและสร้างมาแต่ครั้งใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ส่วนใหญ่เป็นการสันนิษฐานจากเอกสารซึ่งปรากฏในภายหลังประกอบตำนานและนิยายปรัมปราบ้างเท่านั้นเนื่องจากโบราณสถานสำคัญในวัดจามเทวีที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาค่อนข้างสับสนเพียง ๒ แห่ง คือ กู่จามเทวี หรือ กู่กุด หรือ สุวรรณจังโกฏเจดีย์ กับรัตนเจดีย์ ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า เจดีย์แปดเหลี่ยม ภายในวัดจามเทวีมีโบราณสถานที่สำคัญคือ สุวรรณจังโกฏเจดีย์ หรือ กู่จามเทวี หรือ กู่กุด ลักษณะเจดีย์รูปทรงสี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลงถือปูนประดับลวดลายปูนปั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืนปางประทานอภัย ชั้นละ ๓ องค์ ทั้ง ๔ ด้านด้านละ ๑๕ องค์ รวมทั้งสิ้น ๖๐ องค์ และที่มุมทั้งสี่ของเจดีย์แต่ละชั้นมีเจดีย์เหลี่ยมขนาดเล็กประดับประจำทุกมุม ใหญ่เล็กลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดในวัดใกล้ๆ กันมีเจดีย์เล็กชื่อว่า รัตนเจดีย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เจดีย์แปดเหลี่ยม เป็นเจดีย์ขนาดย่อมรูปทรงแปดเหลี่ยมก่ออิฐไม่ถือปูนประดับลวดลายปูนปั้น มีพระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัย ประดิษฐานตามซุ้มเหลี่ยมละองค์ รวม ๘ องค์ เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นภายหลังเจดีย์สุวรรณจังโกฏวัดจามเทวี วัดสำคัญเก่าแก่ของเมืองลำพูน มีประวัติความเป็นมาที่สามารถสืบค้นถึงการสร้างเมืองหริภุญชัยได้ ด้วยความที่วัดนี้มีโบราณสถานที่สำคัญจึงทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เดินทางมาสักการะเจดีย์กู่กุดและรัตนเจดีย์เป็นจำนวนมาก จนทำให้วัดจามเทวีกลายเป็นวัดสำคัญไม่แพ้วัดอื่นๆ ของจังหวัดลำพูน

ภาพที่ ๔.๙๖ วัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน

๔) วัดมहांวัน เป็นวัดต้นกำเนิดของพระรอดลำพูน หนึ่งในพระเครื่องชุดเบญจภาคี(พระสมเด็จจัตระซัง พระรอดมहांวัน พระนางพญา พระผงสุพรรณ และซุ้มของพระสกุลลำพูน)วัดมहांวัน สร้างมาแต่ครั้งพระนางจามเทวี ขึ้นครองนครหริภุญชัยในราว พ.ศ.๑๒๐๐ สิ่งที่น่าสนใจคือ พระพุทธรูปปางลีลา หรือพระศิลาดำ ซึ่งพระนางจามเทวีอัญเชิญมาจากเมืองละโว้ ชาวเมืองเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระรอดหลวง หรือพระรอดลำพูน ซึ่งมีความสำคัญและเป็นแบบพิมพ์ในการจำลองทำพระเครื่องที่ลือชื่อคือ พระรอดมहांวัน

ภาพที่ ๔.๙๗ วัดมहांวัน อ.เมือง จ.ลำพูน

๕) วัดพระคงถาชี เป็นวัดพระคงถาชี เป็นต้นกำเนิดของพระพิมพ์รุ่นพระคง และมีตำราของเมืองเป็นแหล่งชุมพระถาชีทั้งห้าเพื่อร่วมสถาปนานครหริภุญชัยดังนั้นใครมีโอกาสไปไหว้พระคงชีวิตจะมั่นคง เกียรติยศเป็นที่ปรากฏตลอดการ เมื่อเราได้กราบไหว้กันเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ได้เวลาหาอาหารมาใส่ท้องกันแล้วเนื่องจากกองทัพต้องเดินด้วยท้องเราจึงย้อนกลับมากิน ก๋วยเตี๋ยวหมูต้นลำไยของดีเมืองลำพูนอยู่ตรงข้ามกับวัดพระธาตุหริภุญชัยเดินทางผ่านกาดข้าวทุ่งทำสังห้เข้าไปจนสุดก็จะเห็นป้ายร้านก๋วยเตี๋ยวหมูต้นลำไยทันทีเพื่อนๆลองแวะมาชิมกันได้อร่อยมากหลังจากลองชิมกันแค่คนละสองสามชามก็ได้เวลาเดินทางกันต่อตอนนี้เราจะเดินทางไปอำเภอลี้กันต่อไปไหว้สาธุธาธาเจ้าศรีวิชัยนักบุญล้านนาแห่งหริภุญชัย และไหว้สาธุธาธาธาชาพัฒนาขอพรให้ประสบความสำเร็จโชคดีมีชัยชนะตลอดกาล

ภาพที่ ๔.๙๘ วัดพระคงฤาษี อ.เมือง จ.ลำพูน

๖) วัดสันป่ายางหลวง เดิมชื่อวัดมาตุการาม หรือ วัดป่ายางทราย เดิมเป็นเขตของโบสถ์พราหมณ์ วัดสันป่ายาง ชื่อเดิมคือ “วัดขอมลำโพง” สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๑๐๗๔ แต่เดิมเป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ มีพระจากพม่าเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาชาวบ้านเลื่อมใส จึงเปลี่ยนแปลงเทวสถานเป็นวัด ชื่อว่า “วัดขอมลำโพง” เป็นวัดทางพระพุทธศาสนาวัดแรกของลำานา โดยชาวบ้านที่พร้อมใจกันสร้างขึ้นเพื่อถวายไว้ในบวรพุทธศาสนา หลังจากสร้างเสร็จจึงได้มีการอัญเชิญเอาพระอัฐิธาตุของพระอัครสาวกของพระ พุทธองค์คือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ มาบรรจุไว้ ณ ที่เจดีย์ของวัดสันป่ายางหลวง ต่อมา ในยุคเสื่อมของพุทธศาสนา วัดสันป่ายางหลวงก็กลายเป็นวัดร้าง จนมาถึงสมัยของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์ของเมืองลำพูน จึงได้มีการฟื้นฟูวัดสันป่ายางหลวงด้วยการสร้าง ถาวรวัตถุ และมีการกำหนดเขตธรณีสัณฐานขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.๑๒๐๒ พร้อมกับประทานชื่อวัดใหม่ว่า “วัดอาพัฒนารามป่าไม้ยางหลวง” หรือเรียกง่ายๆ ว่า “วัดสันป่ายางหลวง” เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสถานที่ตั้ง เพราะในสมัยก่อนบริเวณดังกล่าวมีต้นยางขึ้นอย่างหนาแน่น ภายในวิหารประดิษฐานพระโขงเขียว และพิพิธภัณฑพระเครื่องนับร้อยรุ่น

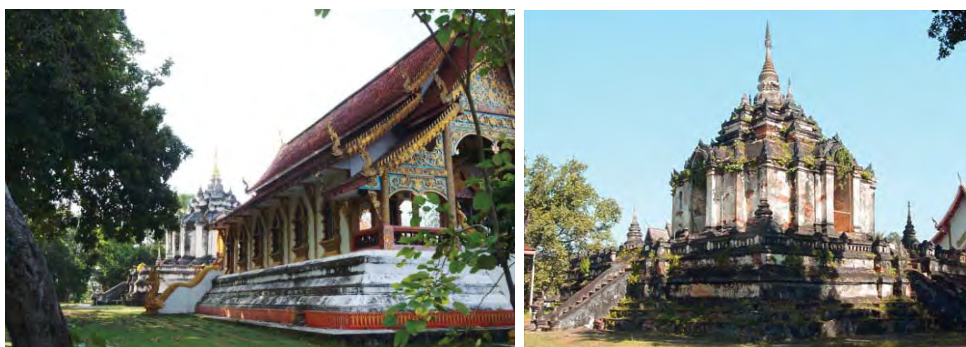
ภาพที่ ๔.๙๙ วัดสันป่ายางหลวง อ.เมือง จ.ลำพูน

๗) กู่ช้าง-กู่ม้า เป็นโบราณสถานสำคัญอีกแห่งหนึ่งที่ชาวลำพูนให้ความเคารพนับถือ จนปัจจุบันตั้งเป็นศาลเจ้าพ่อช้าง เพราะเชื่อว่าเป็นกู่หรือสุสานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุซากของพระยาช้างคู่บารมีของเจ้ามหันตยศและอนันตยศ พระโอรสฝาแฝดของพระนางจามเทวี ส่วนกู่ม้าเป็นม้าศึกของพระนางจามเทวี เป็นสัญลักษณ์ของรัตนะทั้งเจ็ดประการที่แสดงถึงความเป็นจักรพรรดิ

ภาพที่ ๔.๑๐๐ กู่ช้าง-กุ่ม้า อ.เมือง จ.ลำพูน

๘) วัดพระยืน เราจะไปกราบไหว้ขอพร ให้อายุยืน ความรักยั่งยืน หน้าที่การงานมั่นคง ณ วัดพระยืน มีชื่อเดิมว่า วัดพุทธมहाสถาน ซึ่งพระเจ้าธรรมมิกราช กษัตริย์หริภุญชัย เป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๑๖๐๖-๑๖๑๑ พระเจดีย์เป็นทรงมณฑป มีพระพุทธรูปยืนทั้งสี่ทิศเครื่องบนประกอบด้วย เจดีย์ห้ายอด โดยมีเจดีย์ทรงระฆัง และเจดีย์ ขนาดเล็กเป็นประธาน คล้ายคลึงกับอาณันทเจดีย์ที่เมือง พุกาม และพระเจดีย์วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ๔.๑๐๑ วัดพระยืน อ.เมือง จ.ลำพูน

๙) วัดตันแก้ว สันนิษฐานว่าย้ายมาจากวัดดอนแก้ว ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ.๑๘๒๕ เป็นวัดที่ สร้างในสมัยพระนางเจ้าจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครลำพูน เริ่มสร้างเมืองลำพูน เหตุที่ย้ายมา เนื่องจากวัดดอนแก้วเป็นวัดใหญ่ที่ขาดการดูแลรักษาจึงผุพังไปตามกาลเวลา จึงได้ย้ายมาสร้างวัดตัน แก้วขึ้นใหม่โดยมีแม่เพย พร้อมผู้มีศรัทธาช่วยกันก่อสร้างวัด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๐

พิพิธภัณฑวัดตันแก้ว หรือพิพิธภัณฑพื้นบ้านชาวยอง ประกอบด้วย ๓ อาคาร ได้แก่ ภูมิ เจ้าอาวาสเดิม อาคารพิพิธภัณฑหลังใหม่ และเรือนยอง เดิมทีของทุกชั้นในพิพิธภัณฑจัดเก็บและจัด แสดงอยู่ในภูมิเจ้าอาวาสเดิม แต่ด้วยปริมาณสิ่งของที่ท่านเจ้าอาวาส พระครูไพศาล ธีรคุณ จัดหา ด้วยการรับบริจาคและซื้อ ทำให้พื้นที่ของอาคารหลังที่หนึ่งไม่เพียงพอ จึงได้มีการสร้างพิพิธภัณฑหลัง ที่สอง

ปัจจุบัน อาคารหลังแรก ใช้แสดงพัดยศที่เจ้าอาวาสได้มาจากการบริจาค และตามเก็บจากวัดที่ไม่ได้ใส่ใจกับการเก็บพัดยศเหล่านี้ แต่ที่น่าสนใจคือ มุมหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานในอาคารนี้ยังคงตั้งเป็นโต๊ะหมู่บูชา และมีเครื่องพิธีกรรมที่ใช้ประกอบพิธีสืบชะตา จุดเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้คือ การเก็บรวบรวมพระเครื่องสกุลต่างๆ ที่มีชื่อเสียงของลำพูนเอาไว้มากมาย เช่น พระรอด พระคง พระบาง พระลือ พระเลียง พระเปื๋ม พระสิบสอง พระลบ ตามฝาผนังติดภาพถ่ายเก่าของวัดในอดีต ลุงบุญชุม (อดีตเจ้าอาวาสวัดต้นแก้ว) ได้เล่าถึงความตั้งใจที่ใช้ภาพเก่าเหล่านี้มาประดับ/จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ว่าอยากให้คนรุ่นหลังได้เห็นสภาพของวัดในอดีต ซึ่งตัวคุณลุงได้ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตของวัดได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้ในอาคารยังมีมุมแสดงครัวไฟจำลองอีกด้วย

อาคารหลังที่สอง จัดสร้างโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นอาคารที่มีการจัดสัดส่วนวัตถุพิพิธภัณฑสถานที่น่าสนใจ ตามฝาผนังจัดแสดงภาพถ่ายนางงาม บุคคลสำคัญ (เจ้าเมือง) และ ภาพเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีต ส่วนพื้นที่ภายในจัดแสดงวัตถุหลากหลายประเภท ที่ได้มาจากชุมชนท้องถิ่น และจากการซื้อหาของท่านเจ้าอาวาส อาทิ พระพุทธรูปไม้ คัมภีร์โบราณ หีบธรรม ผ้าทอ เครื่องเงิน เครื่องดนตรี น้ำตั้น

กิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานมีหลากหลาย อาทิ การอบรมการทำความสะอาดวัด และ การลงทะเบียน โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ การอบรมมัคคุเทศก์ อย่างไรก็ตามกิจกรรมโดยส่วนใหญ่จัดขึ้นโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แต่ขาดความต่อเนื่องในกิจกรรม เช่น การทำทะเบียนที่ไม่มีเจ้าหน้าที่มาร่วมทำระยะหนึ่งแล้ว หรือการอบรมมัคคุเทศก์ที่ต้องเข้าไปร่วมหลักสูตรของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งมีเนื้อหาที่ไม่ตรงกับเรื่องราวของชุมชนมากนัก

โครงการในปัจจุบันที่พิพิธภัณฑสถานดำเนินการอยู่คือ “การแบ่งเฮือนยong” หรือพิพิธภัณฑสถานคนยong ไม้ที่ใช้ในการสร้างเรือนมาจากการบริจาค ลักษณะเป็นเรือนไม้สองหลังติดกัน อนึ่ง วัดยังคงรับเงินบริจาคอยู่เป็นระยะ ในอนาคตข้าวของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ที่จัดแสดงทั้งในอาคารที่หนึ่งและสองจะย้ายไปจัดแสดงบนเฮือนยongแห่งใหม่นี้

นอกจากจะมีพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านแล้ว วัดต้นแก้วยังเป็นทั้งศูนย์เรียนรู้การทอผ้ายกดอก จังหวัดลำพูน เป็นที่ทำการของกลุ่มทอผ้าผู้สูงอายุ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ถือเป็นพื้นที่ที่ให้คนต่างกลุ่มต่างอายุได้มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกัน นับเป็นอีกความพยายามหนึ่งที่จะรักษาเอกลักษณ์ของคนยongเอาไว้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของคนยong

ภาพที่ ๔.๑๐๒ วัดต้นแก้ว อ.เมือง จ.ลำพูน

๔) จังหวัดเชียงราย

๔.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดเชียงรายมีภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงในทวีปตอนเหนือ (North Continental Highland) มีพื้นราบสูงเป็นหย่อม ๆ ในเขตอำเภอแม่สรวย เวียงป่าเป้า และเชียงของ บริเวณเทือกเขามีความสูงประมาณ ๑,๕๐๐ - ๒,๐๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล บริเวณส่วนที่ราบตามลุ่มแม่น้ำสำคัญในตอนกลางของพื้นที่ ได้แก่อำเภอพาน เมือง แม่จัน แม่สาย เชียงแสน และเชียงของ มีความสูงประมาณ ๔๑๐ - ๕๘๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล

จังหวัดเชียงรายมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนาอันเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น มีประเพณี ภาษาท้องถิ่น ศิลปกรรม โบราณสถานที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชนเผ่าชาวเขากลุ่มต่าง ๆ ประชาชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่น และอศยาศยไมตรีดีอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเชื่อในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งศาสนา มีวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประชากรมีอัตราการเรียนต่อหลังจบการศึกษาภาคบังคับอยู่ในระดับสูง มีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ได้มาตรฐานสากล ภาคประชาสังคมและประชาชนมีการรวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เชียงรามีแหล่งโบราณคดีมากถึง ๒๐๐ แหล่ง แต่ในปัจจุบันแหล่งโบราณคดีบางแห่งก็ถูกบุกรุก ไกลกลบเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย เพื่อทำการเกษตรและแหล่งประกอบการอื่น ๆ ในบรรดาแหล่งโบราณคดีทั้งหลายของเชียงราย เมืองโบราณที่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมของล้านนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาในอดีต คือ เมืองโบราณเชียงแสน ซึ่งปัจจุบันกรมศิลปากรได้เข้าไปทำการศึกษาค้นคว้าแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง นอกจากนี้ เชียงรียังมีแหล่งโบราณคดีขนาดใหญ่ที่ควรทำการศึกษามากมายหลายแห่ง เช่น เวียงหนองล่อง อำเภอเชียงแสน เวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า และดงเวียงแก่น อำเภอเวียงแก่น

ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของเชียงราย คือ ภาคการเกษตร ซึ่งมีสัดส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดถึงร้อยละ ๓๒ ส่วนภาคการค้าส่งและค้าปลีกมีสัดส่วนร้อยละ ๑๗ และภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนร้อยละ ๑๒ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ลำไย ลิ้นจี่ ยางพารา และพืชผัก นอกจากนี้ยังมีพืชเศรษฐกิจใหม่ที่จังหวัดมุ่งพัฒนาให้เป็นพืชเศรษฐกิจเฉพาะถิ่น ได้แก่ ชา กาแฟ สับปะรด เป็นต้น เชียงรายเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกชามากที่สุดของประเทศ และในปี ๒๕๔๗ จังหวัดได้กำหนดให้ชาเป็นพืชยุทธศาสตร์หลัก โดยส่งเสริมให้มีการปลูกชาเพิ่มมากขึ้นเพื่อทดแทนพืชอื่น ๆ ที่ให้ผลตอบแทนต่ำ และผลักดันให้จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางผลิตชาพันธุ์ดีของประเทศ พันธุ์ที่ปลูก ได้แก่ ชาอัสสัม ซึ่งเป็นพันธุ์ดั้งเดิม และชาจีน ที่เริ่มนิยมปลูกเนื่องจากให้ผลตอบแทนสูงและเป็นที่ต้องการของตลาด แหล่งผลิตสำคัญอยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวง แม่สรวย และเวียงป่าเป้า พืชเศรษฐกิจใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นอีกชนิดหนึ่ง ได้แก่ กาแฟ เนื่องจากมีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาดต่างประเทศ แหล่งผลิตที่สำคัญอยู่ในเขตอำเภอแม่สรวย แม่ฟ้าหลวง เมือง และแม่สาย นอกจากนั้น จังหวัดเชียงรายยังมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิด เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ และชา ซึ่งชา นับว่าเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่จังหวัดเชียงรายให้

ความสำคัญมากเป็นพิเศษ โดยในระยะ ๕ – ๑๐ ปี ที่ผ่านมามีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ในปัจจุบันผู้ปลูกและผู้ประกอบการธุรกิจชาในจังหวัดเชียงรายยังไม่ค่อยมีความรู้ความชำนาญในเรื่องชามากนัก ดังนั้นหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจึงควรเข้าไปให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ โดยเฉพาะในส่วนของ การปลูก การแปรรูป การควบคุมดูแลคุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ชา บรรจุภัณฑ์ รวมถึงการตลาดและการบริหารจัดการทางธุรกิจ

ภาคอุตสาหกรรม มีโรงงานที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงราย (ยอดสะสมถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑) รวมทั้งสิ้น ๗๘๓ โรงงาน เงินลงทุนรวม ๘,๔๔๐ ล้านบาท จ้างงานรวม ๑๓,๔๔๑ คน ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกษตร (โรงสีข้าว กิจการบ่มใบชา บ่มใบยาสูบ อบเมล็ดพืช) รองลงมาคือ อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมโลหะ อุตสาหกรรมที่สนับสนุนกิจการก่อสร้าง โดยอำเภอเมืองมีโรงงานตั้งอยู่มากที่สุด รองลงมาคือ อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย

การค้าชายแดน จากที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายที่เป็นเมืองชายแดนด้านทิศเหนือ จึงมีจุดเด่นทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน (GMS) ซึ่งประกอบด้วย สาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้) สหภาพพม่า และ สปป.ลาว นอกจากนี้เป็นจังหวัดชายแดนแล้ว เชียงรายยังมีโครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักธุรกิจและนักท่องเที่ยว อาทิ ท่าอากาศยานนานาชาติจังหวัดเชียงราย เส้นทางคมนาคมทางบกเชื่อมโยงโครงข่ายทางหลวงภาคเหนือตอนบน ทั้งยังเชื่อมโยงไปยังประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนบนได้ถึง ๒ เส้นทาง คือ เส้นทาง R๓A ไทย ลาว จีน และเส้นทาง R๓B ไทย พม่า จีน การคมนาคมทางน้ำ ทั้งด้านการขนส่งและการเดินทางโดยใช้แม่น้ำโขง ในจังหวัดเชียงรายมีท่าเทียบเรือที่อำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของ ระบบสาธารณูปโภคเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการค้าชายแดน การขนส่งสินค้าทั้งในประเทศและไปยังต่างประเทศ ตลอดจนการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงภาคเหนือตอนบนกับอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง และต่อไปยังประเทศจีนอีกด้วย ในปี ๒๕๕๑ จังหวัดเชียงราย มีมูลค่าการค้าชายแดนรวม ๑๓,๗๑๓ ล้านบาท

เชียงรายเป็นจุดแรกที่แม่น้ำโขงไหลผ่านเข้าสู่ประเทศไทย เริ่มต้นจากพรมแดนไทย-ลาว-พม่า บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ผ่านอำเภอเชียงแสนและเชียงของ ก่อนไหลสู่ประเทศลาวอีกครั้งที่อำเภอเวียงแก่น รวมระยะทางทั้งสิ้น ๙๔ กิโลเมตร แม่น้ำโขงเป็นพรมแดนที่แบ่งกั้นระหว่างไทย-ลาว เป็นเส้นทางสัญจรกับประเทศเพื่อนบ้านและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ได้รับความนิยมเป็นที่รู้จักทั่วโลก นอกจากนี้ยังอุดมไปด้วยปลาน้ำจืดนานาชนิด โดยเฉพาะปลาบึกเป็นปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดที่พบในแม่น้ำโขงเพียงแห่งเดียวในโลก และที่บ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของ ก็เป็นแห่งเดียวที่มีการจับปลาชนิดนี้ได้เป็นประจำทุกปี นอกจากแม่น้ำโขง เชียงรายยังมีแม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำคำ แม่น้ำลาว และแม่น้ำสาย ไหลหล่อเลี้ยงชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมในที่ราบ โดยมีแม่น้ำกกที่ไหลผ่านตัวเมืองเชียงรายนับเป็นแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงแสน นับเป็นแม่น้ำสายสำคัญ เพราะนอกจากใช้อุปโภคบริโภคแล้ว ริมฝั่งแม่น้ำกกยังมีธรรมชาติงดงาม และเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวไทยภูเขา ส่งผลให้กิจกรรมล่องแม่น้ำกกได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวที่รักการผจญภัยอย่างมาก

๔.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากถึง ๑๒๑ แห่ง โดยจำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ๕๘ แห่ง ด้านประวัติศาสตร์ จำนวน ๔๖ แห่ง ด้านศิลปวัฒนธรรม ๑๗ แห่ง และยังเป็นแหล่งอารยธรรมชนแห่งชนชาติมากกว่า ๓๐ ชนเผ่า แหล่งรวมศิลปินมากกว่า ๑๐๐ ชีวิต เป็นเมืองประวัติศาสตร์ต้นกำเนิดแห่งอาณาจักรล้านนาซึ่งมีอายุมากกว่า ๗๐๐ ปี

สถานที่สำคัญที่ดึงดูดทั้งนักท่องเที่ยวและธุรกิจที่รองรับหรือต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวให้เข้าไปตั้งในพื้นที่หรือพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ โบราณสถานเชียงแสน พระธาตุดอยตุง วัดต่าง ๆ (วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดร่องขุน วัดพระธาตุผาเงา วัดพระธาตุจอมกิตติ ฯลฯ) ธรรมชาติเช่น ดอยแม่สลอง ภูชี้ฟ้า ล่องแพแม่น้ำกก น้ำตกห้วยแม่ซ้าย ชายหาดเชียงราย (ริมแม่น้ำกก) สามเหลี่ยมทองคำ ทิวทัศน์ริมโขงที่เชียงของ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ความโดดเด่นของการจัดงานประเพณีหรือวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย ยังไม่สามารถสร้างความสนใจหรือดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากนักเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ เช่น ประเพณีงานสงกรานต์หรือประเพณีงานลอยกระทงของจังหวัดเชียงใหม่ แต่จุดเด่นและเสน่ห์ที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย คือ สภาพภูมิอากาศที่เย็นสบายและมีอากาศหนาวจัดในฤดูหนาว สภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่สวยงาม มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีชื่อเสียง และสามารถพัฒนาเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างกลุ่มจังหวัด ตลอดจนการพัฒนาเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนบน (GMS) โดยสามารถจัดกลุ่มการท่องเที่ยว (CLUSTER) ได้หลากหลาย ทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และการท่องเที่ยวชายแดน พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) ในลักษณะกลุ่ม Long Stay กลุ่ม Eco-tourism กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ

จากสถิติการท่องเที่ยว พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่ค้างคืนในจังหวัดเชียงรายยังนับว่าต่ำ เมื่อเทียบกับจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจังหวัดเชียงรายยังสามารถกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและเข้ามาค้างคืนได้เพิ่มขึ้นอีกมาก การส่งเสริมการท่องเที่ยวจะส่งผลต่อธุรกิจภาคบริการต่าง ๆ ทั้งโรงแรมที่พักทุกระดับ ร้านอาหารที่มีหลากหลาย ทั้งอาหารพื้นเมืองและอาหารที่เน้นปลาแม่น้ำโขง ธุรกิจรับจัดงานต่าง ๆ (Event Organizer) บริการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศน์ เรือยาวหรือเรือแพล่องแม่น้ำ รถเช่า ตลอดจนของฝากของที่ระลึกต่าง ๆ ด้วย

๔.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดเชียงราย

โครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในจังหวัดเชียงราย ที่ทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายเป็นผู้ริเริ่มขึ้น เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๘ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กเยาวชน และประชาชน ได้ศึกษาหลักธรรมทางด้านศาสนา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

๑) วัดพระธาตุดอยจอมทอง ตั้งอยู่บ้านจอมทอง หมู่ ๑ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย พระธาตุดอยจอมทอง เป็นมงคลนามแห่งเมืองเชียงรายเดิมเป็นวัด เก่าแก่สันนิษฐานว่า มีมาก่อนที่พ่อขุนเม็งรายมหาราชจะมาพบพื้นที่ และสร้างเป็นเมืองเชียงราย ในปี พ.ศ. ๑๘๐๕ ตามหลักฐานปรากฏในหนังสือพงศาวดารโยนกของพระยาประชากรจักรกล่าวว่า เมื่อพุทธศาสนาถว้แล้ว ๙๕๖ พรรษา มีพระเถระเจ้ารูปหนึ่งนามพระพุทธโฆษา เป็นชาวโกศล เมื่อสุธรรมวดี (สะเทิม) ในรามัญประเทศ ได้

ออกไปสู่เมืองลังกาทวีป นำคัมภีร์พระไตรปิฎกแห่งลังกาทวีปมาสู่รามัญประเทศและพุกามประเทศ และเข้ามาสู่แคว้นโยนกนครไชยบุรีศรีเชียงใหม่ ในวันจันทร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวด มหาศักราชได้ ๓๓๕ (พ.ศ.๑๔๘๓) นำพระบรมสารีริกธาตุสามขนาดมารวม ๑๖ องค์ ถวายแก่พระเจ้าฟ้างนคร เจ้าเมืองโยนกนาคนพันธ์ พระองค์ได้แบ่งเป็นพระธาตุขนาดใหญ่หนึ่ง ขนาดกลางสอง รวมสามองค์ส่งให้พญาเรือนแก้ว เจ้าเมืองไชยนาทรายณ์ (บริเวณอำเภอเวียงชัยในปัจจุบัน) ส่วนหนึ่งบรรจุลงในมหาสถูปบนดอยทอง ขนานนามว่าพระธาตุดอยจอมทอง เพื่อเป็นมงคลนามของเมือง

เสาสะดือเมืองเชียงราย (เสาหลักเมือง) ที่ตั้ง อยู่บริเวณเดียวกับวัดพระธาตุดอยจอมทอง เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของการก่อตั้งชุมชนและเมือง สำหรับจังหวัดเชียงรายจะเรียกเสาหลักเมืองว่าเสาสะดือเมือง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า เมื่อครั้งการสร้างเมืองครั้งแรกใช้คำว่า “เสาสะดือเมือง” ไม่ใช่คำว่าเสาหลักเมือง สร้างในรูปแบบศิลปะขอมแบบพนมบาแกง โดยยึดตามรูปแบบสมมติของจักรวาล หันหน้าไปสู่ทิศตะวันออก บริเวณด้านนอกสุดเป็นคูน้ำเหมือนในจักรวาล ลานดินถัดจากคูน้ำหมายถึงแผ่นดิน ลานด้านในยกเป็นชั้นๆ จำนวน ๖ ชั้น เปรียบเสมือนสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ในกามภูมิ ประกอบด้วยชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามะ ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตสวดี ตามลำดับ โดยแต่ละชั้นจะมีร่องน้ำคั่นกลาง เหมือนปัญจมหานที ได้แก่ คงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู และมहि ไหลลดหลั่นกันลงสู่พื้นดิน ชั้นในสุดยกเป็น ๓ ชั้น หมายถึงรูปภูมิ อรูปภูมิ และนิพพาน ตัวเสาสะดือเมืองตั้งโดดเด่นตั้งเขาพระสุเมรุอยู่บนฐานสามเหลี่ยมยกพื้นสูง ซึ่งเปรียบเสมือนตรีภูมিবรรพต หรือผา ๓ เสา มีเสาบรืวารล้อมรอบจำนวน ๑๐๘ ต้น โดยตัวเสาสะดือเมืองมีขนาดใหญ่เท่ากับ ๕ กำพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อของล้านนาโบราณที่จะต้องสร้างเสาสะดือเมืองให้มีขนาดใหญ่เท่ากับ ๕ กำพระหัตถ์ และมีความสูงเท่ากับส่วนสูงของพระวรกายของพระมหากษัตริย์

ภาพที่ ๔.๑๐๓ วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย

๒) วัดจำเมือง เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองเชียงรายมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งอยู่ถนนอาจ้านวย บ้านฮ่อมดอย (ชุมชนราชเดชธารง) หมู่ที่ ๑ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๐ เดิมมีแต่สถูป (กู๋) บรรจุพระอัฐิของพญามังรายมหาราช สร้างโดยพญาไชยสงครามโอรสพญามังรายมหาราชในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หลังจากที่พญามังรายได้สวรรคตที่เมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๑๘๖๐ พญาไชยสงครามพระราชโอรสได้ถวายพระเพลิงพระศพพญามังรายมหาราชที่เมือง

เชียงใหม่ ต่อมาได้กลับมาครองเมืองเชียงรายและอัญเชิญพระอัฐิของพญามังรายมาประดิษฐาน ณ ดอยแห่งนี้ ต่อมา พ.ศ.๒๐๓๐ พระยาศรีสุพรรณจินทอง ได้มาบูรณะและสร้างวัดขึ้นให้ชื่อว่า “วัดงาเมือง” และใน พ.ศ. ๒๒๒๐ ได้มีการบูรณะเพิ่มเติมมีการสร้างวิหารและเสนาสนะในวัดโดยเจ้าฟ้ายอดงาเมืองโอรสเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ภาพที่ ๔.๑๐๔ วัดงาเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย

๓) วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) ตั้งอยู่ถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย วัดพระแก้วเป็นพระอารามหลวงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะจากวัดพระอารามหลวงเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ก่อนที่จะมีชื่อว่า วัดพระแก้ว เดิมเป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน บริเวณวัดนี้มีไผ่พันธุ์พื้นเมืองชนิดหนึ่ง คล้ายไผ่สีสุก ไผ่ไม่มีหนาม ซึ่งชาวบ้านนิยมนำทำ หน้ำไม้และคันธนู ชาวบ้านจึงเรียกว่า วัดป่าเยี้ยะ หรือ วัดป่าญะ ต่อมาในปี พ.ศ.๑๙๗๗ ได้มีการค้นพบพระแก้วมรกตในบริเวณวัดนี้ชาวบ้านจึงขนานนามเสียใหม่ว่า “วัดพระแก้ว” ตำนานวัดพระแก้วมรกตตามตำนานโบราณ ได้มีผู้เขียนไว้ภาษ่มอญ ในหนังสือรัตนพิมพวงศ์ว่า มีเทวดาสร้างขึ้นเพื่อถวายพระนาคเสนเถระที่เมืองปาฏลีบุตร (ปัจจุบัน รัฐปัญจาบ ประเทศอินเดีย) ต่อมาได้มีการอัญเชิญไปประดิษฐานยังที่ต่างๆ ดังนี้ ๑. เกาะลังกา ๒. กัมพูชา ๓. อินทปัฐ (นครวัด) ๔. กรุงศรีอยุธยา ๕. ละโว้ (ลพบุรี) ๖. วิจิตรปราการ (กำแพงเพชร) ๗. เชียงราย (พ.ศ.๑๙๓๔-๑๙๗๙ ประดิษฐาน ๔๕ ปี) ๘. ลำปาง (พ.ศ.๑๙๗๙-๒๐๑๑ ประดิษฐาน ๓๒ ปี) ๙. เชียงใหม่ (พ.ศ.๒๐๑๑-๒๐๗๖ ประดิษฐาน ๘๕) ๑๐. เวียงจันทน์(พ.ศ. ๒๐๙๖-๒๓๒๑ ประดิษฐาน ๒๒๕ปี) ๑๑. กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๓๒๑-ปัจจุบัน) ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง ได้รับพระราชทานนามว่า “พระพุทธรูปมหารัตนปฎิมากร”

นอกจากนี้ภายในวัดพระแก้วยังมีพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมศิลปวัตถุของวัด และสิ่งของที่มีผู้นามถวาย ตั้งอยู่ซีกกำแพงวัดด้านทิศใต้ เรียกว่า โองหลวงแสงแก้ว สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ออกแบบโดยสถาปนิกชาวเชียงรายชื่อ นายนพดล อิงควนิช ลักษณะอาคารเป็นทรงล้านนาประยุกต์ สูงสองชั้น ตกแต่งด้วยไม้สักทั้งภายในและภายนอก ซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดป้าย โองหลวงแสงแก้ว เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๐ สิ่งสำคัญที่จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ พระพุทธรูป เชียงราย, พระเจ้าทันใจ, พระพุทธรูปโบราณศิลปะล้านนา เป็นต้น โดยเปิดให้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน และนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้เข้าชม

ภาพที่ ๔.๑๐๕ วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.เชียงราย

๔) วัดมุงเมือง ตั้งอยู่ถนนอุตรกิจ ติดกับตลาดสดเทศบาลเชียงราย สร้าง เมื่อ พ.ศ.๒๓๘๒ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๐๙ ภายในวัดมีพระพุทธรูปสองสี หรือ พระเจ้าสองสี ซึ่งเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ของเมืองเชียงราย โดยเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เครื่องบินได้ทิ้งระเบิดเมืองเชียงรายบริเวณโดยรอบ ซึ่งเป็นตลาดสด แต่ภายในวัดปลอดภัย สิ่งสำคัญภายในวัดมีพระเจดีย์และพระสังกัจจาย์

ภาพที่ ๔.๑๐๖ วัดมุงเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย

๕) วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) ตั้งอยู่ถนนท่าหลวง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย เป็นวัดโบราณดั้งเดิม สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ามหาพรหมพระอนุชาของพระเจ้ากือนา เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าพรหมได้มาครองเมืองเชียงราย ระหว่างปี พ.ศ.๑๘๘๘-๑๙๔๒ เคยเป็นที่ประดิษฐานพระสิงห์มาก่อน พระสิงห์เป็นพระนามพระพุทธรูปที่สำคัญองค์หนึ่งแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่บ่งบอกได้ถึงพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอย่างล่งกังวศ์ ตรงกับพระพุทธสิหิงค์ นิยมเรียกว่า พระสิงค์ ท่านผู้รู้บางท่าน ให้ข้อคิดว่า พระสิงห์ หมายถึง พระสิงห์หวัด กษัตริย์โบราณ ผู้สร้างเมืองโยนกนครก็มี บางทีอธิบายว่าหมายถึง พระศากยสิงห์ คือ พระบาทหนึ่งของพระพุทธเจ้า ภายในอุโบสถวัดจะมีความวิจิตรตระการตา ไปด้วยศิลปะล้านนามากมาย เช่น พระประธานในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปภูมิศาสตร์ล้านนาไทย พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปางมารวิชัย ที่ฐานของพระพุทธรูปมีอักษรธรรมล้านนา ซึ่งได้จารึกไว้เป็นปริศนาธรรมระดับปรมัตถ์ นอกจากนั้นยังมีบานประตูไม้ ซึ่งออกแบบ

โดย คุณฉวัลย์ ดัชนี แกะสลักโดยช่างฝีมือชาวเชียงราย เป็นการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับดิน น้ำ ลม ไฟ อันหมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ที่มีอยู่ในร่างกายคนเราทุกคน เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๐๗ วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.เชียงราย

๖) วัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย วัดมิ่งเมือง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นวัดไทใหญ่ สมัยก่อนมีชุมชนไทใหญ่อยู่เรียกว่า วัดเจี้ยว หรือ วัดช้างมูบ(ช้างมอ) การก่อสร้างตามชาวบ้านศรัทธาเล่าว่า ผู้สร้างวัดมิ่งเมือง ชื่อ ตะแม่ศรี มีศักดิ์เป็นนมเหสีของพ่อขุนฯ เป็นชาวพม่า เวลามีการบูรณะเจดีย์โบราณของวัด พบจารึกบนแผ่นเงินจารึกเป็นภาษาพม่า แปลออกมาเป็นผู้สร้างจากเจดีย์โบราณในวัด ภาษายังมีปรากฏอยู่เป็นศิลปะผสมระหว่างพม่าและล้านนา ที่สำคัญถ้าหากเป็นจริงอย่างจารึก วัดนี้ก็มีอายุเท่ากับเมืองเชียงราย และมีหลักฐานที่สำคัญหลายชิ้นที่บอกว่า เป็นวัดที่ชาวพม่าสร้างไว้ก่อน วัดมิ่งเมืองอยู่ติดกับประตูไก่ดำ เพี้ยนมาเป็นสี่แยกสะพานดำ หรือคนเมืองเชียงราย เรียกสี่แยกข้าวดำ ส่วนหลักฐานอื่นถือว่าเป็น วัดอุโบสถของวัดมีบ่อน้ำโบราณ เรียกว่าบ่อน้ำช้างมูบ เป็นศิลปะแบบไทใหญ่มีซุ้มครอบไว้บนหลังช้างหมอบ ชาวบ้านผ่านไปมาก็เรียกว่าช้างมูบ และเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดช้างมูบ” ภาษาเหนือ แปลว่า วัดช้างหมอบ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าของคนโบราณ วัดนี้มีความสำคัญเกี่ยวกับช้างคู่บารมีของพ่อขุนเม็งรายมหาราช กล่าวคือ ในพิธีการเคลื่อนขบวนแห่พระแก้วมรกตออกทักษิณาวรรต รอบเมืองเชียงรายทางสถลมารค ในวันสำคัญทางประเพณี เช่น วันสงกรานต์ หรือ ปีใหม่เมือง จะมีการจัดเตรียมสถานที่ให้พญาช้างคู่บารมีของพ่อขุนเม็งรายมหาราชมา หมอบรอเทียบที่วัดเทินบุษบกเพื่อรับพระแก้วมรกตที่แห่มาด้วยขบวนเสด็จ จากวัดพระแก้ว ซึ่งอยู่ห่างจากวัดมิ่งเมืองไปทางทิศเหนือ ๒๐๐ เมตร ปัจจุบันได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์โบราณศิลปะไทใหญ่ พระอุโบสถและพระวิหารไม้ลายคาศิลปะล้านนาของวัดมิ่งเมืองอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศิลป์ล้านนาและทัศนศิลป์เชิงโบราณคดี ระหว่างการบูรณะได้ขุดค้นพบลายอักษรโบราณจารึกบนแผ่นเงินเป็นภาษาพม่า กล่าวถึงประวัติผู้สร้างเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อสืบค้นจากพงศาวดาร จึงทำให้ทราบว่า ผู้สร้างวัดมิ่งเมือง คือ เจ้านางตะละแม่ศรี เป็นนมเหสีของพ่อขุนเม็งรายมหาราชซึ่งพระนาง มีเชื้อสายกษัตริย์จากเมืองหงสาวดี นอกจากนี้ ภายในวัดมิ่งเมืองยังคงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุปรากฏอยู่หลายอย่าง ซึ่งล้วนแล้ว แต่เป็นศิลปะผสมระหว่างพม่าและล้านนา และมีปูชนียวัตถุสำคัญคือ พระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐาน ณ พระเจดีย์โบราณ ซึ่งได้รับพระราชทานจาก สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่บริเวณประตูวัดด้านทิศตะวันออก มีบ่อน้ำ

โบราณ ชื่อ น้ำบ่อจ้างมูบ เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ มีซุ้มครอบไว้เป็นประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างหมอบ เชื่อกันว่าบ่อน้ำนี้ เป็นบ่อน้ำโบราณที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคของผู้คนโบราณที่สัญจรเข้าออกเมือง ได้มาพักกายบริเวณประตูเมือง เพื่อดื่มน้ำและล้างหน้าให้เกิดสิริมงคล ก่อนจะเริ่มเดินทางออกหรือเข้าสู่เมืองเชียงราย

ภาพที่ ๔.๑๐๘ วัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย

๗) วัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ถนนเจ็ดยอด ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองเชียงรายอีกแห่งหนึ่ง สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๘๗ วัดแห่งนี้ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๑ ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๘๗ ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ และเป็นที่ตั้งสำนักงานคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย และยังเป็นที่ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมจังหวัดเชียงรายอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๐๙ วัดเจ็ดยอด อ.เมือง จ.เชียงราย

๘) วัดกลางเวียง ตั้งอยู่ถนนอุตรกิจ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย วัดกลางเวียง คือวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเวียงเชียงราย ในสมัยที่เรียกกันว่ายุคสถาปนาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๖ เป็นต้นมาที่นับเนื่องเช่นนี้มาจากการที่เมืองเชียงรายเคยสร้างมาก่อนเป็นเวลานานกว่าสองร้อยปี และถูกหีบถมทำลายโดยธรรมชาติระหว่างที่รกร้างและได้รับการบูรณะใน พ.ศ. ๒๓๘๖ เป็นต้นมา เมื่อสร้างกำแพงเมืองเชียงราย พ.ศ. ๒๔๐๐ และแล้วเสร็จบริบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๑๗ การเฉลิมฉลองเมืองเชียงราย พ.ศ. ๒๔๑๘ ได้มีการเปลี่ยนจากวัดเดิม คือ จันทน์โลกหรือจันทะโลก มาเป็นวัดจันทน์โลกกลางเวียงซึ่งมีที่มาของ

ชื่อกลางเวียงเพราะยุคนั้นวัดจันทน์โลกกลางเวียง คือศูนย์กลางของเวียงเชียงราย เป็นที่ตั้งของ “สะดือเวียงเชียงราย”

ภาพที่ ๔.๑๑๐ วัดกลางเวียง อ.เมือง จ.เชียงราย

๙) วัดเชียงยืน ตั้งอยู่บ้านสันโค้ง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย พระอุโบสถและวิหารที่ ทำด้วยศิลาแลง ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย (สังกัดมหานิกาย) วัดเชียงยืน ชาวบ้านเรียกอีกนามหนึ่ง ว่า “วัดสันโค้งหลวง” วัดเชียงยืนนับว่าเป็นวัดที่เก่าแก่ เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๐ ตรงกับจุลศักราชปี ๑๒๒๘ และได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมายเมื่อปี ๒๔๒๒ ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมาเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๙

ภาพที่ ๔.๑๑๑ วัดเชียงยืน อ.เมือง จ.เชียงราย

๕) จังหวัดน่าน

๕.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดน่านมีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ โดยเฉพาะ บริเวณชายแดนด้านเหนือและตะวันออกซึ่งเป็นรอยต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มี ภูเขาในเขตอำเภอบ่อเกลือ เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในจังหวัด คือมีความสูงถึง ๒,๐๗๙ เมตร และมีดอยภู คาคาในเขตอำเภอบัว เป็นยอดเขาที่สำคัญจังหวัด มีความสูง ๑,๙๘๐ เมตร ส่วนพื้นที่ราบจะอยู่บริเวณ ตอนกลางของจังหวัด และตามลุ่มน้ำต่างๆ แหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดคือแม่น้ำน่าน ซึ่งมีต้นกำเนิด ทางตอนเหนือของจังหวัด แล้วไหลลงไปยังเขื่อนสิริกิติ์ในจังหวัดอุตรดิตถ์ และบรรจบกับแม่น้ำปิงที่

จังหวัดนครสวรรค์เป็นแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสาขาต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำสา ลำน้ำว่า ลำน้ำสมุน ลำน้ำปัว ลำน้ำย่าง ลำน้ำแหง เป็นต้น มีพื้นที่กว้างใหญ่ พื้นที่เต็มไปด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน ทั้งยังมีประชากรหลายชาติพันธุ์ นับว่าเป็นดินแดนของความหลากหลายอีกแห่งหนึ่งของประเทศ

น่าน มีพื้นที่ ๑๑,๔๗๒,๐๗๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๗ ล้านไร่เศษ อาณาเขตทิศเหนือและทิศตะวันออกจดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้จดจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกจดจังหวัดแพร่ พะเยา และเชียงราย

ประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่วานาน มีชื่อเรียกในพงศาวดารว่า นันทบุรี เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็ก ๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ

หลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในบริเวณจังหวัดน่าน เช่น เครื่องมือหิน กลองสัมฤทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีศพสำหรับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเครื่องยืนยันว่าดินแดนนี้มีมนุษย์มาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ก่อนสมัย ประวัติศาสตร์ ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ขุนน่าน และ ขุนพอง ได้นำผู้คนอพยพจากตอนบนของแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานยังที่ราบลุ่มตอนบนของแม่น้ำน่าน ใกล้กับเทือกเขาตอยภูคา และในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ เจ้าพระยาการเมืองย้ายเมืองไปยังเวียงญ่เพียงแซ่แห่งฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ น่านซึ่งไม่ได้ใหญ่กว่าหรืออุดมสมบูรณ์กว่าเมืองปัวแต่ใกล้กับเมืองสุโขทัยมาก

ในปี พ.ศ. ๑๙๑๑ เจ้าพระยาผากองบุตรของเจ้าพระยาการเมืองได้ย้ายเมืองมายังฝั่งตะวันตกของ แม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นเมืองน่านในปัจจุบัน ตามศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ และ ๔๖ ในปี พ.ศ. ๑๙๓๕ ปู่พระยา (เจ้าพระยาผากอง) และพระราชนัดดา (พระมหาธรรมราชาที่ ๒ แห่งสุโขทัย) ได้ให้คำสาบานที่จะช่วยเหลือกันและกันในยามสงคราม ความสัมพันธ์ระหว่างน่านและสุโขทัยได้ดำเนินมาจนกระทั่งสุโขทัยผนวกเข้ากับ อโยธยา ในปี พ.ศ. ๑๙๘๑

เมืองน่านมีความสัมพันธ์ติดต่อกับอาณาจักรเล็ก ๆ รอบบ้าน เช่น หลวงพระบาง ลำปาง และสิบสองปันนา รัฐเหล่านี้มีความร่วมมือทางการเมืองอย่างเข้มแข็ง ทำการค้าขายกันตามเส้นทางแม่น้ำโขงด้วยคาราวานเกวียน ก่อนหน้าที่น่านจะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาทั้งสองดินแดนมีความ สัมพันธ์กันผ่านการค้าวัวต่าง และเมื่อเชียงใหม่ตกเป็นประเทศราชของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองแห่งพม่า ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๙๖-๒๑๐๑ เจ้าพระยาพลเทพหรือชัย เจ้าเมืองน่านได้หลบหนีไปยังเมืองหลวงพระบาง และน่านตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าจนกระทั่งสิ้นกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๐๑ - ๒๓๑๗ น่านพยายามต่อสู้เพื่ออิสรภาพจากพม่าหลายครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๒๔๖ ถือว่าเป็นช่วงเวลาทุกข์เข็ญ ผู้คนต้องหลบหนีสงครามเข้าป่า บางคนถูกจับเป็นเชลยในพม่า ทั้งเมืองและวัดถูกเผาทำลายลง ในปี พ.ศ. ๒๓๓๑ เจ้าอัตถวรปัญโญ เจ้าหลวงเมืองน่าน หันมาสวามิภักดิ์กรุงเทพฯ (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๑) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๓ น่านเริ่มนโยบาย "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" มีการอพยพ ชาวไทลื้อจำนวนมากกลับสู่เมืองน่าน

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพฯถูกคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสได้ก่อให้เกิด การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองล้านนา เพื่อรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ รัฐบาลกลางกรุงเทพฯได้แต่งตั้งข้าหลวงเข้ามาแทนคณะขุนนางผู้ช่วยเจ้า ผู้ครองนครในการบริหาร

กิจการบ้านเมือง หลังจากเหตุการณ์ ร.ศ.๑๑๒ (พ.ศ.๒๔๓๖) ไทยต้องยอมเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศส เมืองน่านจึงเพิ่มความสำคัญมากขึ้นในฐานะเมืองหน้าด่านติดกับเมืองหลวงพระบาง ในลาว ซึ่งเป็นของฝรั่งเศส ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าเมืองน่านกับกรุงเทพฯ ดำเนินไปด้วยดี รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเป็นพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเพื่อตอบแทนคุณงามความดีที่น่านช่วยกรุงเทพฯ ในสงครามปราบกบฏที่เชียงตุง ต่อมา นครเมืองน่านกลายเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ หลังจากเจ้ามหาพรหมสุรธาดาเจ้าเมืองน่านองค์สุดท้ายถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.๒๔๗๔ จึงยกเลิกระบบการปกครองโดยเจ้าผู้ครองนครนับแต่นั้นเป็นต้นมา

เศรษฐกิจของจังหวัดน่าน ขึ้นอยู่กับภาคการเกษตรเป็นสำคัญ เพราะมีสัดส่วนในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดถึงร้อยละ ๓๕ ภาคการค้าร้อยละ ๑๔ ภาคการศึกษาร้อยละ ๑๓ และจากภาคอุตสาหกรรม เพียงร้อยละ ๔

๕.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดน่าน

น่านเป็นจังหวัดที่มีจุดแข็งในด้านการอนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของล้านนาตะวันออกที่มีมาแต่โบราณ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติอันทรงคุณค่า จึงกลายเป็นเสน่ห์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านได้เป็นอย่างดีในหลายปีที่ผ่านมา ประกอบกับวัฒนธรรมที่โดดเด่น สินค้ามีตำนานและที่มา มีเอกลักษณ์ในลักษณะสินค้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกมาก

ความเป็นเมืองชายแดนแห่งล้านนาตะวันออก อันอุดมไปด้วยวัฒนธรรมที่หลอมรวมจากเทือกเขาสูงถึงพื้นราบ ทำให้เสน่ห์ของเมืองน่านยังยืนมาจนถึงทุกวันนี้ ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศที่เป็นท้องทะเลแห่งขุนเขา อีกทั้งสายลมหนาวและสายหมอกที่พัดผ่าน พุงข้าวสีเขียวฉ่ำฝน หรือเหลืองทองพร้อมจะเก็บเกี่ยว ยังทำให้ผู้มาเยือนเก็บความประทับใจกลับไปด้วย ป้อมปราการธรรมชาติที่บดบังเมืองน่านจากคนต่างถิ่นก็คือ เทือกเขาผีปันน้ำ และ หลวงพระบาง โดยมีแม่น้ำที่เป็นเสมือนเส้นเลือดของชาวน่าน คือ แม่น่าน่าน มีต้นกำเนิดจากดอยขุนน้ำน่าน ตำบลขุนน้ำน่าน อำเภอบ่อเกลือ

นอกจากนี้ ความเกี่ยวดองกันด้วยศรัทธาในพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติที่มีร่วมกันทำให้ชาวน่านมีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเรียนรู้ที่จะอยู่กับความเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงตระหนักถึงความเป็นตัวเองอยู่เสมอ อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีวิถีวัฒนธรรมของผู้คนชาวไทยลื้อ มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้เมืองนี้เต็มไปด้วยมนต์ขลัง ที่แฝงด้วยแรงศรัทธาในพุทธศาสนา โดยเฉพาะ "วัด" ในเมืองน่าน ที่ผู้คนยังคงรักษาศรัทธาแห่งความเชื่อไว้ได้เป็นอย่างดี

๕.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดน่าน

การไหว้พระ แสดงออกถึงความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนเพื่อความเป็นสิริมงคลและความก้าวหน้าในชีวิต ทั้งยังมีความเชื่ออีกว่า หากขอพรอันใดแล้วอธิษฐานของการไหว้พระจะดลบันดาลให้สมประสงค์ตามพรที่ขอนั้น คติการไหว้พระ ๙ วัด มี

ความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้เลข ๙ ยังพ้องกับคำว่าก้าว อันหมายถึงความก้าวหน้า เพิ่มพูนทั้งความมั่นคงของชีวิตความมั่นคงของทรัพย์สิน ความมีชื่อเสียงความมีเสน่ห์เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป โดยส่วน

๑) วัดพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุเจดีย์คู่มือน่าน ปูนชนียสถานเก่าแก่คู่มือน่านมานานกว่า ๖๐๐ ปี สร้างในสมัยพญาการเมือง เจ้าผู้ครองนครน่าน ระหว่างปีพุทธศักราช ๑๘๖๙-๑๙๐๒ ตั้งอยู่เนินดอยเขตอำเภอภูเพียงในปัจจุบัน อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดน่าน ไปทิศตะวันออกของแม่น้ำน่านอีกประมาณ ๒ กิโลเมตร องค์พระธาตุแช่แห้ง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุลักษณะทรงระฆัง มีฐานสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่รองรับ ความ สูง ๕๕.๕ เมตร ในพระวิหารหลวงวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทองปางมารวิชัย ศิลปกรรมสมัยสุโขทัย และพระพุทธรูปโบราณมากมาย ลวดลายปูนปั้นโบราณ กว่า ๒๐๐ ลายที่ไม่ซ้ำกัน และมีประเพณีขึ้นธาตุ (นมัสการพระธาตุ) วัดพระธาตุแช่แห้ง นมัสการและสรงน้ำพระธาตุเจดีย์ ในเทศกาลขึ้นพระธาตุ (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ) ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ – ต้นเดือนมีนาคม ชาวล้านนาเชื่อว่าพระธาตุแช่แห้งเป็นพระธาตุประจำปีเกิดสำหรับผู้เกิดปีเถาะ (กระต่าย) การมีโอกาสได้มากราบพระธาตุ จึงเป็นสิริมงคลกับตัวเองยิ่งนัก นอกจาก กราบไหว้พระธาตุแล้ว ท่านยังมีโอกาสได้ไหว้พระขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่เขตเมืองเก่าแห่งนี้อีกด้วย และเสน่ห์เมืองเก่าแห่งนี้ยังเป็นสถานศึกษาโบราณสถานโบราณวัตถุ ร่วมสมัยสุโขทัย

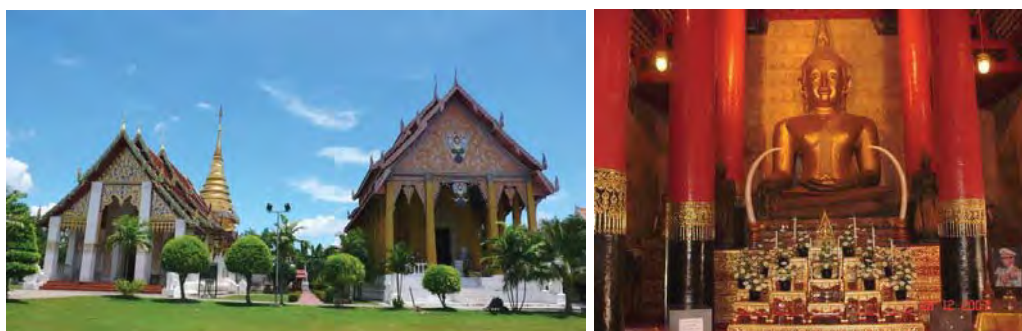
ภาพที่ ๔.๑๑๒ วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน

๒) วัดสวนตาล นมัสการพระเจ้าทองทิพย์ ตั้งอยู่ถนนมหายศ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปด้านทิศเหนือ ประมาณ ๑ กิโลเมตร ในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปทองทิพย์ ได้ชื่อว่า เป็นทิพย์แห่งทอง พระคู่บ้านคู่มือน่าน รูปลักษณ์สวยงาม ไหว้พระเจ้าทองทิพย์ ขอพรให้มั่งมี ศรีสุข เชื่อกันว่า ผู้ใดได้มาสักการะจะประสบความเจริญรุ่งเรือง ประกอบสัมมาอาชีพเจริญก้าวหน้า ทำมาค้าขายได้ผลกำไร ในวันประเพณีสงกรานต์ จะมีประเพณีสรงน้ำพระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาล

ภาพที่ ๔.๑๑๓ วัดสวนตาล อ.เมือง จ.น่าน

๓) วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดหลวงกลางเมือง ตั้งอยู่ถนนผากอง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหอคำ(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน) มีอายุกว่า ๖๐๐ ปี เดิมชื่อวัดหลวง หรือวัดหลวงกลางเวียง หรือวัดหลวงประจำเมือง ส่วนชื่อวัดพระธาตุช้างค้ำ เป็นเพราะว่าวัดนี้มีพุทธเจดีย์หรือพระธาตุหลวง ที่มีช้างปูนปั้นครึ่งตัวโผล่ออกมาโดยรอบองค์เจดีย์ทั้ง ๔ ด้าน รวม ๒๔ เชือก อาการประดุงเอาหลังค้ำองค์พระเจดีย์ ภาคเหนือเรียกว่า “ค้ำ” หรือ “ก้ำ” ซึ่งหมายถึงทำให้มั่นคง เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ภายในวัดชมหอพพระไตรปิฎกที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ช้างในหอไตร ยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำประทับยืน อายุเกือบ ๖๐๐ ปี ฝีมือสกุลช่างน่าน หลังจากนั้นเข้าวิหารนมัสการพระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ “พระเจ้าหลวง” พระประธานในพระวิหารหลวง และพระพุทธรูปประทับยืนอีก ๒ องค์ ที่พระเจ้าฟารผาสุม ปราบณาสรางเพื่อให้คงไว้ในศาสนา ๕,๐๐๐ ปี และปรารณาให้เห็นพระศรีอริยโมตริ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์พระประธานในวิหารในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการในสมัยโบราณ และงานประเพณีถวายทานสลากภัต วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ถือเป็นการเริ่มต้นเทศกาลทานสลากภัตของจังหวัดน่าน โดยนิยมทำควบคู่กับประเพณีแข่งเรือ และถือเป็นการเปิดสนามการแข่งขันเรือ ของจังหวัดน่านไปพร้อมด้วย ขณะเดียวกันจะมีการต้อนรับกฐินพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ทรงพระราชทานมาทุกปี

ภาพที่ ๔.๑๑๔ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อ.เมือง จ.น่าน

๔) วัดหัวข่วง หอไตรเอกลักษณ์ชางน่าน ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของหอคำ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน) จัดเป็นวิหารที่สวยงาม อาคารทรงจั่ว หน้าบันประดับลวดลายไม้

จำหลักรูปพรรณพฤกษา ประณีตและสวยงาม แสดงให้เห็นถึงความโดดเด่น มีโบราณสถานและประติมากรรมที่สำคัญ ซึ่งเป็นหนึ่งในมรดกของเมืองเก่าแก่คือ เจดีย์ หอพระไตรปิฎก และภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย และธรรมมาสน์สลักลายลงรักปิดทอง ที่ผ่านมามีงานบูรณะปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด นับว่าเป็นมรดกทาง ศิลปวัฒนธรรมซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ ไว้สำหรับคนรุ่นหลังได้ชื่นชมและศึกษาค้นคว้า เจดีย์วัดหัวข่วง หนึ่งในมรดกของประวัติศาสตร์เมืองเก่าแก่ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทหรือเรือนธาตุ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาและศิลปะลาว ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทหรือทรงเรือนธาตุ อิทธิพลศิลปะล้านนา ฐานล่างทำเป็นหน้ากระดานสี่เหลี่ยมรับฐานบัวลูกแก้ว ๒ ชั้น มีชั้นหน้ากระดานคั่นกลาง ฐานบัวลูกแก้วชั้นบนย่อเก้รับกับเรือนธาตุไปจรดชั้นบัวกลีบโค้งครึ่งวงกลม ส่วนเรือนธาตุมีซุ้มจระนัมด้านละซุ้ม ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด ที่มุนีมั่งทั้งสองข้างเป็นรูปเทวดาทรงเครื่องยืนพนมมือ เหนือชั้นอัฐมณฑปเรือนธาตุเป็นชั้นบัวกลีบซ้อนกัน ๓ ชั้น องค์ระฆังมีขนาดเล็กไม่มีบัลลังก์ ลักษณะของรูปทรงโดยรวมคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดโลกโมลี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นระหว่างรัชกาลพระเมืองเกษเกล้า ราว พ.ศ. ๒๐๗๑ แต่ส่วนฐานล่างและชั้นบัวกลีบของเจดีย์องค์นี้ยืดยาวขึ้น ทำให้มีลักษณะเรียวสูงกว่า แสดงถึงพัฒนาการทางรูปแบบที่ช่างเมื่อนานดัดแปลงนำมาใช้ในระยะหลัง ซึ่งคงมีอายุไม่เก่าไปกว่าครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๑ หอพระไตรปิฎก เป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์เมืองเก่าแก่ ที่มีเสน่ห์ในตัวเองอีกอันหนึ่ง รูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปะล้านนาผสมพม่า เป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์เมืองเก่าแก่ที่มีเสน่ห์ในตัวเองอีกอันหนึ่ง รูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปะล้านนาผสมพม่า

ภาพที่ ๔.๑๑๕ วัดหัวข่วง อ.เมือง จ.น่าน

๕) วัดภูมินทร์ สถาปัตยกรรมล้ำค่า เดิมชื่อวัดพรหมมินทร์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของหอคำ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน) ชมสถาปัตยกรรมที่เป็นหนึ่งเดียวในประเทศไทย ที่มีความงามและมีรูปแบบเฉพาะ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของเมืองน่าน ควบคู่ไปกับช้างเผือก โดยการออกแบบที่ไม่เหมือนที่แห่งใด คือพระวิหารหลวงวัดภูมินทร์ ผู้สร้างได้ออกแบบ เพื่อป้องกันความหมายทางพุทธปรัชญา เป็นอาคารหลังเดียวกัน ทรงจตุรมุข โดยทางด้านทิศเหนือใช้เป็นพระวิหาร ทางด้านทิศใต้ใช้เป็นพระอุโบสถ ในวิหารนักษัตรพระพุทธรูปมหาพรหมอุดมศักดิ์มุนี พระประธานจตุรพักตร์ หันพระปฤษฎางค์ชนกัน โดยมีส่วนแกนกลางเป็นส่วนฐานรองรับเจดีย์ที่อยู่เบื้องบนที่ทะลุออกเหนือ

หลังคา ใครได้กราบไหว้ เป็นการเพื่อเพิ่มพูนปัญญาให้เฉียบแหลมพร้อมลาภ ยศ มีเสน่ห์เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป และชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องราวของคันธกุมารชาดก และวิถีชีวิตของคนน่านในสมัยก่อน งานจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ เป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างสูง ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะที่ค่อนข้างไปทางพื้นบ้านด้วยการเน้นอารมณ์ ความรู้สึกโดยตรงไปตรงมา เปิดเผยจริงใจ อันเป็นเสน่ห์น่าประทับใจ แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระคันธกุมารชาดกและวิถีชีวิตของชาวน่าน

ภาพที่ ๔.๑๑๖ วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน

๖) วัดมิ่งเมือง มิ่งมงคลแห่งชีวิต ตั้งอยู่ห่างจากหอคำไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ ๕๐๐ เมตร บนถนนสุริยพงษ์สักการะพระหลักเมืองน่าน ชมพระวิหารสวดลายปูนปั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องราวประวัติของเมืองน่าน สักการะองค์พระสยามเทวาธิราช กษัตริย์ผู้พิทักษ์แผ่นดินสยามเพื่อเสริมบารมีความเป็นมิ่งมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว ปลอดภัยแคล้วจากข้าศึกศัตรู และงานประเพณี พิธีถวายสักการะบวงสรวงพระหลักเมืองน่าน วัดมิ่งเมือง ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ หรือ วันพญาวันในเทศกาลปีใหม่มือง

ภาพที่ ๔.๑๑๗ วัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.น่าน

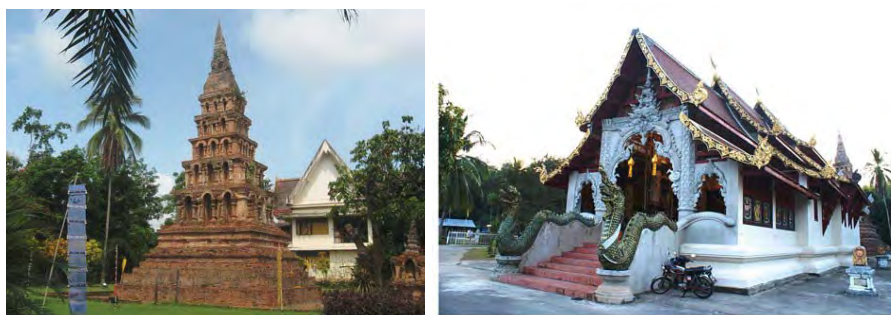
๗) วัดพญาภู พระคู่แวมปางลีลาค่าควรเมือง ตั้งอยู่ บ้านพญาภู อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดน่าน ๕๐๐ เมตร และตั้งอยู่ด้านทิศใต้ติดของสถานีตำรวจภูธรจังหวัดน่าน นมัสการพระพุทธปฏิมา พระเจ้าทองทิพย์ พระประธานที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดน่านปางมารวิชัย สมัยเชียงแสน (หน้าตักกว้าง ๑๑ ศอก) สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๙๕๕ สมัยพระยาภูเข็ง เจ้าผู้ครองเมืองน่าน ชมพระพุทธรูปปางลีลาอีก ๒ ใน ๕ องค์ที่พระเจ้าฟารผาสุม เป็นศิลปะแบบสุโขทัย ประดิษฐานอยู่ใน

พระวิหารวัดพญาญ ตั้งอยู่ด้านหน้า ด้านขวาของพระพุทธรูปปฏิมาประธาน มีจารึกอักษรสมัยสุโขทัยที่ฐานพระพุทธรูป ความว่า “สมเด็จพระเจ้าพระยาธารผาสุม เสวยราชในนันทบุรี สถาปนาสมเด็จพระเป็นเจ้าห้องค์ เพราะจักให้คงในศาสนาห้าพันปีนี้ ตั้งเป็นพระยาในปีมะเมีย เพื่อบุญ จุลศักราช ๗๘๘ มหาศักราช (พุทธศักราช) ๑๙๓๐ เดือน ๖ วันพุธ ๗ ยาม ประารถนาเห็นพระศรีอริยโมไตรเจ้า” และในบริเวณวัดสามารถเรียนรู้สิ่งสำคัญทางพุทธศาสนาได้หลากหลาย และที่วัดนี้ยังมีบานประตูไม้ที่แกะสลักเป็นลายเถา รูปยักษ์ มีอายุราว ๒๐๐ ปี ที่ยังคงความสมบูรณ์อยู่

ภาพที่ ๔.๑๑๘ วัดพญาญ อ.เมือง จ.น่าน

๘) วัดพญาวัด วัดเป็นใหญ่วัดหนึ่งในจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ในเขตตำบลตุ้ใต้ อ.เมือง จ.น่าน แต่เดิมบริเวณที่ตั้งวัดเป็นเขตศูนย์กลางเมืองน่าน ในสมัยที่ย้ายเมืองจากพระบรมธาตุแช่แห้ง มาตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน มีเจดีย์สร้างด้วยศิลาแลงในสมัยพระนางจามเทวี ลักษณะคล้ายเจดีย์กู่กุด จังหวัดลำพูน เป็นทรงขัณฑ์เหลี่ยมซ้อนกัน ๕ ชั้น แต่ละชั้นประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยดังพบที่ สลุปเจดีย์วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ยอดขัณฑ์ก่ออิฐวงโค้ง เป็นรูปแบบการก่อสร้างสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่ แสดงให้เห็นว่ามีการบูรณะในสมัยนั้น ซึ่งเป็นสมัยที่อิทธิพลของศิลปะเชียงใหม่ ได้เข้ามาแทนที่ศิลปะสุโขทัยแล้ว ในพระอุโบสถประดิษฐาน "พระเจ้าฝนแสนห่า" หรือ "พระเจ้าสายฝน" ซึ่งชาวเมืองน่านเคยนำมาแห่ขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล นอกจากนั้น ยังมีธรรมมาสน์แกะสลัก ฝีมือช่างพื้นเมืองน่านที่เก่าที่สุดเท่าที่เคยพบ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยเจ้าอัตถวรปัญโญ ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมบรรยากาศและพักผ่อนใต้ร่มไม้ในบริเวณวัด นมัสการขอพรองค์พระธาตุจามเทวี และศึกษาประวัติพระเจ้าฝนแสนห่า ชมธรรมมาสน์ที่มีอายุยืนยาวที่สุดในจังหวัดน่าน และกำแพงคันดินโบราณ

ภาพที่ ๔.๑๑๙ วัดพญาวัด อ.เมือง จ.น่าน

๙) วัดพระธาตุเขาน้อย โบราณสถาน อายุกว่า ๖๐๐ ปี ห่างจากวัดพญาวัด ไปด้านทิศตะวันตกอีก ๒๐๐ เมตร จะเห็นดอยเขาน้อยซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุเขาน้อยตั้งอยู่ในเขตตำบลตุ๊ใต้ อ.เมือง จ.น่าน เป็นโบราณสถานที่มีอายุรุ่มราวคราวเดียวกับวัดพระธาตุแช่แห้ง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๐ เป็นที่ประดิษฐานขององค์พระธาตุ เป็นเจดีย์ศิลปะพม่าผสมกับศิลปะแบบล้านนา ภายในบรรจุพระเกศาธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไกลๆ กันนั้นมีจุดชมวิว ซึ่งจะสามารถมองเห็นบรรยากาศของเมืองน่านได้ และปัจจุบันนั้นบริเวณจุดชมวิวเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปมหาอุดมมงคลนันทบุรีศรีน่าน ซึ่งบนยอดพระเศ้านั้นสร้างจากทองคำหนัก ๒๗ บาท สร้างขึ้นในมหาเมฆคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ เมื่อวันที่ ๕ ธ.ค. ๒๕๔๒ เป็นสถานที่แห่งเดียวที่สามารถชมทิวทัศน์ในเขตเมืองน่าน มีบันไดนาค ๓๐๓ ขั้น พระธาตุเขาน้อย เป็นรูปแบบศิลปกรรมพม่าผสมล้านนา มีทางเข้า ๔ ด้าน มีกำแพงรอบรอบ บนกำแพงประดับใบเสมาจำนวน ๑๑๓ ใบ มีอายุ ๕๐๐ กว่าปี

ภาพที่ ๔.๑๒๐ วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน

๖) จังหวัดพะเยา

๖.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

พะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์เดิมมีชื่อว่า "เมืองภูกามยาวหรือพยาว" เคยมีเอกราช สมบูรณ์มีกษัตริย์ปกครองสืบราชสันตติวงศ์มาปรากฏตามตำนานเมืองพะเยา ในปีพุทธศักราช ๑๖๐๒ (จุลศักราช ๔๒๑) พ่อขุนเงินหรือลาวเงินกษัตริย์ผู้ครองนครเงินยางเชียงแสนได้ให้ขุนจอมธรรมโอรสองค์ที่ ๒ ให้ปกครองเมืองภูกามยาว ซึ่งเป็นหัวเมืองฝ่ายใต้ขุนจอมธรรมครองเมืองภูกามยาวได้ ๒๔ ปี ก็สิ้นพระชนม์ขุนเจืองโอรสได้ขึ้นครองราชย์แทนใน ขณะครองเมืองได้รวบรวมลิ้นพลไปช่วยเมืองนครเงินยาง ของขุนชินผู้เป็นลุงจนรอดพ้นจากการรุกรานของแควหรือญวนได้สำเร็จ ขุนชินทรงโสมนัสยิ่งนักจึงยกธิดาชื่อ พระนางอัวคำ สอนให้และสละราชสมบัติให้แก่ขุนเจืองเมื่อขุนเจืองได้ครองเมืองเงินยางแล้วจึงให้โอรสชื่อว่า "ลาวเงินเรือง" ขึ้นครองเมืองพะเยาแทนท้าวลาวเงินเรืองครองเมืองพะเยาได้ ๑๗ ปีก็สิ้นพระชนม์ ขุนแดงโอรสครองราชย์ต่อมาเป็นเวลา ๗ ปีขุนของซึ่งเป็นน้าก็แย่งราชสมบัติและได้ครองเมืองพะเยาประมาณ ๒๐ ปี และมีผู้ครองราชย์สืบต่อมาจนถึงพระยาจำเมืองกษัตริย์เมืองพะเยาองค์ที่ ๙ ซึ่งเป็นราชบุตรของพ่อขุนมิ่งเมือง เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ ชันษาพระบิดาส่งไปศึกษาที่สำนักสุกัณตฤาษีเมืองลพบุรี จึงได้รู้จักกับพระร่วงแห่งกรุงสุโขทัยโดยได้ศึกษาศิลปศาสตร์จากอาจารย์เดียวกันและทรงเป็นสหายกันตั้งแต่นั้นมา เมื่อเรียนจบก็เสด็จกลับเมืองพะเยาปี

พุทธศักราช ๑๓๑๐ พ่อขุนมิ่งเมืองพระราชบิดา สิ้นพระชนม์จึงได้ขึ้นครองราชย์แทน ต่อมาพ่อขุนมิ่งรายได้ยกทัพมาประชิดเมืองพะเยา พ่อขุนงำเมืองสั่งให้ไพร่พลอยู่ในความสงบและได้ให้เสนาอำมาตย์ออกต้อนรับโดยตีพระองค์ได้ยกเมืองชายแดนบางเมืองให้แก่พ่อขุนมิ่งรายเพื่อเป็นการสงบศึกและทั้งสองพระองค์ยังได้ทำสัญญาเป็นมิตรต่อกันตลอดไป พระยาร่วงซึ่งเป็นสหายสนิทได้เสด็จมาเยี่ยมเยือนพ่อขุนงำเมืองเป็นประจำทุกปีและได้มีโอกาสรู้จักพ่อขุนมิ่งรายทั้งสามพระองค์ทรงเป็นพระสหายสนิทกันมากถึงกับได้หันหลังพิงกันพร้อมกับทำสัจจปฏิญาณแก่กัน ณ ริมฝั่งแม่น้ำกุ(แม่น้ำอิง) ว่าจะไม่ผูกเวรแก่กันจะเป็นมิตรสหายที่ดีต่อกันและได้กรีดโลหิตออกรวมกันในขันผสมน้ำดื่มพร้อมกัน เมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๑๖ พ่อขุนงำเมืองสิ้นพระชนม์ลงขุนคำแดงและขุนคำลือได้สืบราชสมบัติต่อมาตามลำดับ ในสมัยขุนคำลือนี้องที่เมืองพะเยาต้องเสียเอกราชไปพระยาคำฟู แห่งนครชัยบุรีศรีเชียงใหม่ได้ร่วมกับพระยาแก้วเมืองน่านยกทัพมาตีเมืองพะเยาพระยาคำฟูตีเมืองพะเยาได้ก่อนและได้เกิดขัดใจกับพระยาแก้วทำให้เกิดการสู้รบพระยาคำฟูเสียที่จึงยกทัพกลับเชียงใหม่เมืองพะเยาจึงได้รวมอยู่กับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมาพุทธศักราช ๒๓๘๖ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ให้เมืองพะเยาเป็นเมืองขึ้นของนครลำปางหลังจากนั้นก็ให้มีผู้ครองเมืองพะเยาต่อมาอีกหลายท่านจนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๕๗ ได้ยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองเมืองแล้วใช้ตำแหน่งนายอำเภอแทนพะเยาจึงมีฐานะเป็นอำเภอพะเยาต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ พะเยาจึงได้รับการยกฐานะจากอำเภอพะเยา ขึ้นเป็นจังหวัดพะเยา

พะเยามีเนื้อที่ประมาณ ๖,๓๓๕ ตร.กม. แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ ในส่วนอำเภอเมืองพะเยามีพื้นที่ประมาณ ๘๔๒ ตารางกิโลเมตรหรือ ๕๒๖,๒๕๐ ไร่ มีเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกคือ "ดอยหลวง" มีลักษณะพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูงและลาดต่ำมาทางทิศตะวันออกและทิศใต้ บริเวณกลางมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ซึ่งกรมการประมงได้จัดให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยา คือ "กว๊านพะเยา" มีเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๘๓๑ ไร่

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดพะเยา มีสัดส่วนจากภาคเกษตรถึงร้อยละ ๓๓ จากภาคการค้าประมาณร้อยละ ๑๗ ส่วนภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนเพียงร้อยละ ๖ จังหวัดพะเยา มีการส่งเสริมและพัฒนาสินค้าเกษตรประเภทอื่น เช่น ข้าวโพด ยางพารา เป็นต้น ข้าวหอมมะลิของจังหวัดพะเยาจัดอยู่ในสินค้าระดับ Premium Grade เพราะจะมีเพียงฤดูนาปีเท่านั้น จังหวัดพะเยามีดินดีที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกคือดินเหนียวไถ้เชิงภูเขาไฟและเป็นดินจากภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วทำให้ข้าวมีรวงแข็งแรง เมล็ดสมบูรณ์ใหญ่ยาว เมื่อสีข้าวแล้วจะได้ข้าวเมล็ดเรียวยาว ขาวเป็นมัน เมื่อหุงสุกแล้วจะเหนียวนุ่มกลิ่นหอมตามธรรมชาติคล้าย ๆ กับกลิ่นใบเตย แม้ทั้งไว้นานก็ยังคงสภาพ กลิ่นหอม หุงแล้วนุ่ม ลำไยส่วนใหญ่ที่ปลูกในจังหวัดพะเยา คือ พันธุ์อีดอ ลักษณะผลใหญ่รูปทรงแป้นเบี้ยว เนื้อหวานสีขาวชุ่นค่อนข้างเหนียว รสหวาน มีปริมาณน้ำตาลประมาณ ๑๘.๗% ผลจะแก่เร็วกว่าผลพันธุ์อื่น ต้นเดือนกรกฎาคมก็เก็บผลผลิตได้ นิยมปลูกในทุกอำเภอแหล่งที่ปลูกมากคืออำเภอเชียงคำ อำเภอจุน ผลผลิตส่วนใหญ่จะผลิตเป็นลำไยอบแห้งทั้งเปลือก เนื่องจากสวนลำไยส่วนใหญ่ของจังหวัดพะเยาปลูกอยู่ระหว่างหุบเขาที่มีอากาศหนาวเย็นเกือบตลอดทั้งปีและปลูกในดินที่มีปริมาณธาตุโปแตสเซียมสูงส่งผลให้ลำไยของจังหวัดพะเยามีลักษณะเด่น คือ ลูกใหญ่ สีผิวสวย ตามชนิดพันธุ์สชาติหวาน เนื้อแห้งกรอบ ไม่น้ำมากเมื่อแกะรับประทานสด สามารถเก็บเกี่ยวได้ก่อนจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ

จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดพะเยา พบว่า ปัจจุบันมีโครงการส่งเสริมการเพาะปลูกยางพาราที่อยู่ระหว่างการดำเนินงานกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ และในส่วนสินค้าประเภทพืช ผัก และผลไม้ ปัจจุบันยังไม่สามารถควบคุมการเพาะปลูกให้เป็นไปตามหลัก GAP (Good Agricultural Practice) ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดได้ ทำให้อาจส่งผลกระทบต่อระบบคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารแปรรูปได้ และควรเร่งการส่งเสริมสินค้าเกษตรแปรรูปประเภทข้าว เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันด้านคุณภาพและการเพาะปลูกข้าวของจังหวัดพะเยา

๖.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดพะเยา

อำเภอเมืองพะเยามีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โบราณสถานและโบราณวัตถุสำคัญ อาทิเช่น วัดศรีโคมคำ ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียง เทศบาลเมืองพะเยา ชาวบ้านเรียกว่า "วัดพระเจ้าตนหลวง" ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนที่ใหญ่ที่สุดในล้านนา สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๗ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๖ เมตร สูง ๑๘ เมตร ในวันวิสาขบูชาจะมีการจัดงานนมัสการพระเจ้าตนหลวงเรียกว่างานประเพณีนมัสการพระเจ้าองค์หลวงเดือนแปดเป็ง

วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่บนดอยจอมทอง ตรงข้ามกับวัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง เป็นปูชนียสถานโบราณคู่มือเมืองพะเยา บริเวณโดยรอบมีป่าไม้ปกคลุมเป็นสวนรุกขชาติ สามารถมองเห็นตัวเมืองและกว๊านพะเยา

วัดอนาลโยทิพยาราม ตั้งอยู่บนดอยบุษราคัม หมู่บ้านสันบัวบก ตำบลสันปาม่วง มีถาวรวัตถุที่สวยงาม เช่น หอพระแก้วประดิษฐานพระแก้วมรกต พระบุษราคัม พระเงิน พระทอง และพระนาค จากยอดดอยสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยาและตัวเมืองได้ชัดเจน

วัดลี ตั้งอยู่ในตัวเมืองพะเยาหลังโรงเรียนเทศบาล ๓ ตำบลแม่ต๋ำ เป็นวัดเก่าแก่อีกวัดหนึ่งที่มีโบราณวัตถุที่น่าสนใจอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพระพุทธรูปหินทราย

วัดศรีโหม่งคำ ตั้งอยู่บนนากว๊าน เป็นวัดที่มีเจดีย์สมัยเชียงแสนที่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มาก และเป็นวัดที่ประดิษฐานพระคู่มือเมืองพะเยาอีกองค์หนึ่งนามว่า "หลวงพ่อกว๊านเมืองเรืองฤทธิ์" แต่ชาวบ้านเรียกว่า "พระเจ้าล้านตื้อ" ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะภูมามยาวโดยเฉพาะ

โบราณสถานบ้านร่องไฮ เป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ริมกว๊านพะเยาและเนินซากโบราณสถานบางส่วนอยู่ในกว๊านพะเยา จากหลักฐานการขุดแต่งพบพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนจารึก สันนิษฐานมีอายุราว ๕๐๐ ปี ชุมชนแห่งนี้ยังสืบสานภูมิปัญญา วิถีชีวิตความสัมพันธ์กับกว๊านพะเยาจนถึงทุกวันนี้

สถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น

กว๊านพะเยา อยู่ในเขตตัวเมือง อำเภอเมืองพะเยา เป็นทะเลสาบน้ำจืดใหญ่เป็นอันดับ ๑ ในภาคเหนือของประเทศไทย เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีธรรมชาติงดงามอยู่ใจกลางเมืองพะเยา มีทิวเขาเป็นฉากอย่างงามตา คำว่า "กว๊าน" ตามภาษาพื้นเมืองหมายถึง "บึง" มีเนื้อที่ ๑๒,๘๓๑ ไร่ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาต่าง ๆ ทัศนียภาพโดยรอบกว๊านพะเยามีส่วนทำให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงามประทับใจผู้พบเห็น จนอาจจะกล่าวได้ว่าหัวใจของเมืองพะเยาอยู่ที่กว๊านพะเยานี้เอง

อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองภูกามยาว (พะเยา) ลำดับที่ ๙ ระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๐๑-๑๘๔๑ ประดิษฐานอยู่ที่สวนสาธารณะเทศบาลเมืองพะเยา พ่อขุนงำเมืองเป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานกับพ่อขุนเม็งรายกษัตริย์เมืองเชียงรายและพระเจ้ารุ่งแห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งกษัตริย์ทั้งสามได้ทรงปฏิญาณสัจต่อกัน ณ บริเวณ แม่น้ำอิง พ่อขุนงำเมืองเป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ กล่าวกันว่าเมื่อพระองค์เสด็จไปทางไหน "แดดก็บ๊อง ฝนก็บ๊อง จักให้แดดก็แดด จักให้บดก็บด" จึงได้พระนามว่า "งำเมือง"

ศูนย์อุตสาหกรรมอัญมณี ตั้งอยู่ ณ ถนนพหลโยธิน กิโลเมตรที่ ๗๒๓ ตำบลแม่กา ห่างจากตัวเมือง ๑๔ กิโลเมตร เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลาง การอบรมอาชีพด้านอุตสาหกรรมในสาขาอัญมณีและเครื่องประดับให้แก่ประชาชน ให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอัญมณี ศึกษาดูงานการเจียระไนเพชร พลอย การทำเครื่องประดับเงิน จัดแสดงและจำหน่ายอัญมณีเครื่องประดับ และสินค้าหัตถกรรมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดพะเยาอีกด้วย

หอวัฒนธรรมนิทัศน์ ตั้งอยู่บริเวณวัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง จัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงโบราณวัตถุเอกสารข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์และเรื่องราวความเป็นมาทั้งด้านวรรณกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพะเยา เปิดให้เข้าชมในวันพุธ-วันอาทิตย์ระหว่างเวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น.

พระตำหนักกว๊านพะเยา ตั้งอยู่ในบริเวณสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ริมถนนพหลโยธิน กิโลเมตรที่ ๗๓๔ - ๗๓๕ เป็นสถานที่จัดแสดงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเมื่อครั้งเสด็จมาประทับทรงงานที่จังหวัดพะเยา การนำเสนอวิวัฒนาการของปลาบึก ซึ่งเป็นปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลกและพันธุ์ปลาอื่น ๆ ที่อยู่ในกว๊านพะเยา จัดแสดงพันธุ์ปลาสวยงามที่หาดูได้ยาก และกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย

น้ำตกห้วยแม่เหียน เป็นน้ำตกที่เกิดจากต้นน้ำแม่เหียน ตั้งอยู่บ้านท่ากลอง หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านใหม่ เดินทางโดยรถยนต์ประมาณ ๒ ชั่วโมง ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองพะเยาประมาณ ๓๐ กิโลเมตร สภาพน้ำเป็นชั้น ๆ จำนวน ๙ ชั้น ตกจากที่สูงประมาณ ๒๐-๓๐ เมตร สวยงามมากทั้งบริเวณเหมาะแก่การตั้งแคมป์พักผ่อนเป็นอย่างยิ่ง

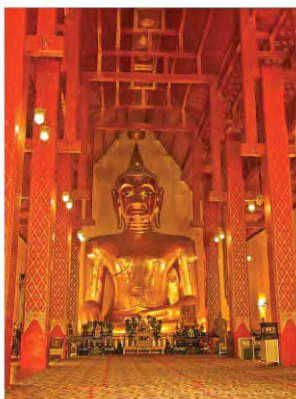
น้ำตกจำปาทอง อยู่ในเขตความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติดอยหลวง มีทางรถยนต์เข้าถึงโดยสะดวกเป็นทางลูกรังบางตอน ฉะนั้นจึงได้รับการปรับปรุงเรื่องสถานที่ให้สวยงามอยู่ตลอดเวลา ปรับเข้ากับสภาพธรรมชาติได้ดีและยังมีบ้านรับรองซึ่งเป็นที่พักของนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาพักได้ด้วย ทุกวันนี้จะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวอยู่เสมอ

อ่างเก็บน้ำแม่ปืม อ่างเก็บน้ำแม่ปืมเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลางที่กรมชลประทานเข้าดำเนินการ มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บกักน้ำไว้แจกจ่ายในพื้นที่ ๒ อำเภอ ๖ ตำบล คือ อำเภอแม่ใจและอำเภอเมืองพะเยา ตำบลบ้านเหล่า ตำบลแม่ใจ ตำบลแม่ปืม ตำบลบ้านต้า ตำบลท่าจำปี โดยแจกจ่ายน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกประมาณ ๒๐,๐๐๐ ไร่ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่อีกด้วย ในด้านการท่องเที่ยว อ่างเก็บน้ำแม่ปืมมีทัศนียภาพที่งดงามอีกแห่งหนึ่ง อ่างเก็บน้ำแม่ปืมตั้งอยู่ระหว่างบ้านสันทราย หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่ปืม และบ้านป่าตึง หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่ใจ ระยะทางระหว่างที่ว่าการอำเภอเมืองพะเยาประมาณ ๒๑ กิโลเมตร มีทางรถยนต์เข้าถึงที่ตั้งอ่างโดยสะดวก

๖.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดพะเยา

"พะเยา" จังหวัดเล็กๆ ในเขตล้านนาตะวันออก คุณจะเข้ามายังเมืองผ่านที่ว้าเสียด้วย เมืองเล็กๆ ที่มีวิถีการขับเคลื่อนอย่างช้าๆ ฉะนั้นจึงไม่แปลกที่ ที่นี่จะถูกจัดอันดับให้เป็น ๑ ใน ๑๐ เมืองน่าอยู่ของไทย จากผลการวิจัยของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (Local Development Institute : LDl) ในปี พ.ศ.๒๕๕๑ และมีการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ใน ๓ อำเภอ เพื่อซึมซับในพระพุทธศาสนา และชื่นชมในงานพุทธศิลป์ถิ่นพะเยาอันสงบงาม ซึ่งทุกวัดมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือ เหมาะกับผู้แสวงหาความสงบอย่างแท้จริง ไม่มีความวุ่นวาย แต่แฝงด้วยความขลังน่าศรัทธาเลื่อมใสและความงดงาม

๑) วัดศรีโคมคำ หรือที่คนพะเยามักนิยมเรียกขานกันว่า 'วัดพระเจ้าตนหลวง' เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี และวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนองค์ใหญ่ที่สุดในล้านนาไทย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๖ เมตร สูง ๑๘ เมตร สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๗ เรียกกันว่าพระเจ้าตนหลวง หรือ พระเจ้าองค์หลวง อายุกว่า ๕๐๘ ปี เชื่อกันว่าผู้ที่มาบนบานสานกล่าวกับพระเจ้าตนหลวง หากต้องการให้สัมฤทธิ์ผลต้องบนและแก้บนด้วย ไข่เป็ด ไข่ไก่ หรือไข่ห่าน เพราะมีตำนานผูกพันกันมาตั้งแต่สมัยการสร้างพระเจ้าตนหลวง ไหว้พระเจ้าตนหลวงแล้วก็ต้องแวะมาที่ "พระอุโบสถกลางน้ำ" ตั้งอยู่ด้านซ้ายมือของพระวิหาร เป็นพระอุโบสถหลังใหม่ของวัดศรีโคมคำ อยู่ริมกว๊านพะเยา สร้างแบบศิลปะล้านนาประยุกต์ ความโดดเด่นคือการชมภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนโดย อังคาร กัลยาณพงศ์ ศิลปินแห่งชาติ และ ภาพตะวัน สุวรรณภู หลากสีสันและเรื่องราวงดงามมากทั้งยังมีสิ่งสำคัญอื่นๆที่ตั้งอยู่ภายในวัด อย่างเหล่าพระพุทธรูปหินทรายศิลปะพะเยา พระพุทธบาทจำลองที่สมบูรณ์ที่สุดในล้านนา สวนศิลป์ ที่เกิดจากแนวคิดทางพุทธศาสนา สะท้อนเรื่องบาป-บุญ-คุณ-โทษ ด้วยการจำลองสวรรค์ และนรกภูมิ วิหารครูบาศรีวิชัย ซึ่งใช้ขณะที่มาจำวัดบูรณะพระวิหารซึ่งทางวัดเก็บรักษาไว้ในสภาพคงเดิม

ภาพที่ ๔.๑๒๑ วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา

๒) วัดลี ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านหลายอิง ใกล้กับ โรงเรียนเทศบาล ๓ ต.เวียง อ.เมือง จ.พะเยา วัดลี เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญวัดหนึ่งของเมืองพะเยามาช้านาน วัดลี เป็นชื่อแต่ดั้งเดิม ความหมายของคำว่า "ลี" เป็นคำโบราณของไทยทางภาคเหนือ หมายถึง กาด หรือ ตลาด ใน

ความหมาย "วัดลี" นั้นก็คือ วัดที่อยู่ในย่านชุมชนตลาด วัดลีสร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๐๓๘ โดยเจ้าสีหะมื่นพะเยา ภายหลังจากที่พม่ายึดครองล้านนาและกวาดต้อนผู้คนไป ส่งผลให้หัวเมืองต่างๆของล้านนา รวมทั้งพะเยากลายเป็นเมืองร้าง วัดลี เป็นวัดร้างมานานหลายร้อยปี จนกระทั่งในช่วงระยะเวลา พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๗๘ ก็ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ โดยมีพระครูบาศรีวิชัย มาเป็นผู้บูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อแล้วเสร็จ ภายใน วัดมีปูชนียสถานที่สำคัญ คือองค์พระธาตุวัดลี และยังมีโบราณวัตถุสมัยอาณาจักรพะเยาจำนวนมาก โดยเฉพาะพระพุทธรูปหินทราย นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑที่เก็บสะสมของโบราณไว้อีกด้วยวัดลี มีสถาปัตยกรรมของภาคเหนือ และโบราณวัตถุสมัยอาณาจักรพะเยาอีกมากมาย โดยเฉพาะพระพุทธรูปหินทราย ถือเป็นพิพิธภัณฑที่สำคัญอีกแห่งของพะเยา

ภาพที่ ๔.๑๒๒ วัดลี อ.เมือง จ.พะเยา

๓) วัดป่าแดงบุญนาคน ตั้งอยู่บ้านป่าแดง ต.ท่าวังทอง อ.เมือง จ.พะเยา นับว่าเป็นวัดเก่าแก่แต่โบราณ เดิมชื่อ วัดบุญนาคน ตอนหลังมีการสร้างวัดใหม่เพิ่มชื่อว่า วัดป่าแดง ปัจจุบันก็เลยรวมเป็นวัดเดียวกัน วัดป่าแดงบุญนาคน นับเป็นวัดที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ ระหว่างล้านนากับสุโขทัยได้เป็นอย่างดี เพราะเชื่อว่กันว่าผู้สร้างวัดคือ พญาธิษฐานเจ้าเมืองสองแควได้เข้ามาสวามิภักดิ์พระเจ้าติโลกราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ คราศึกกรุงศรีอยุธยาถล่มล้านนา พระเจ้าติโลกราชให้พญาธิษฐาน มาครองเมืองพะเยา และพระองค์ได้สร้างวัดอรุณวุฒาสี คือวัดบุญนาคน ขึ้น ดังนั้นองค์เจดีย์ที่วัดแห่งนี้จึงได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย

ภาพที่ ๔.๑๒๓ วัดป่าแดงบุญนาคน อ.เมือง จ.พะเยา

๔) วัดติโลกอาราม วัดโบราณที่เพิ่งถูกค้นพบอยู่ในกว๊านพะเยา เป็นวัดสำคัญที่พระยาอุทิศธรรมได้สร้างขึ้น วัดแห่งนี้ตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำใจกลางกว๊านพะเยา เป็นที่ตั้งของหลวงพ่อดิลกแห่งกว๊านพะเยา วัดติโลกอารามได้จมอยู่ใต้น้ำมานานกว่า ๕๐๐ ปีมาแล้ว หลักฐานศิลาจารึกได้บันทึกไว้ว่า พระราชสมัณผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าติโลกราช โปรดให้เจ้าแสนหัว เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ได้สร้างถวายในปี พ.ศ. ๒๐๑๙ – ๒๐๒๙ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติแก่กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ชาวล้านนาได้ยกย่องต่อพระเจ้าติโลกราช ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวของเมืองพะเยาและยังถูกบรรจุ อยู่ในโครงการ ๑๒ เดือน ๗ ดาว ๙ ตะวัน มหัศจรรย์เมืองไทยที่ต้องไปสัมผัสของ ททท. อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๒๔ วัดติโลกอาราม อ.เมือง จ.พะเยา

๕) วัดอนาลโยทิพยาราม ตั้งอยู่บนดอยบุษราคัมห่างจากตัวจังหวัด ๒๐ กิโลเมตร สร้างโดยพระปัญญาพิศาลเถร (พระเจ้าจารย์โพนาลัย) เป็นอุทยานพระพุทธศาสนา มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒,๘๐๐ ไร่ ขึ้นวัดนี้ใครที่แรงเหลือเพื่อ ต้องขึ้นบันได แต่ถ้าใครขี้เกียจก็มีเส้นทางให้รถวิ่งขึ้นไป บริเวณดอยบุษราคัม และมีพระนอน ประทับด้วยพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย สูง ๑๘ เมตร หน้าตักกว้าง ๑๒ เมตร ลักษณะงดงามมาก และยังมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ อีกหลายองค์ อาทิ พระพุทธไสยาสน์ พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธรูปปางนาคปรก มีรัตนเจดีย์ เป็นศิลปะแบบ อินเดีย-พุทธคยา เก่งจีน ประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิม หอพระแก้ว มรกตจำลอง เครื่องบูชาพระแก้วมรกต ทำด้วยทองคำและของมีค่าต่าง ๆ จากยอดเขาสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยาและเมืองพะเยาได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ ๔.๑๒๕ วัดอนาลโยทิพยาราม อ.เมือง จ.พะเยา

๖) วัดศรีปิงเมือง ในเขตโบราณสถานเวียงลอ อ.จุน วัดเก่าแก่แห่งเวียงลอ อดีตเมืองหน้าด่านของพะเยา ตั้งอยู่ห่างจากแนวกำแพงเมืองเก่า ไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑๕๐ เมตร โบราณสถานสำคัญของวัดนี้ คือ เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ เดิมมีร่องรอยฐานวิหารอยู่ด้านตะวันออก แต่ปัจจุบันได้สร้างวิหารใหม่ครอบทับ กรมศิลปากรได้บูรณะเจดีย์องค์นี้เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๖ ปัจจุบันเป็นวัดประจำหมู่บ้านลอ โดยมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ บรรยากาศเงียบสงบมากหลังวัดมีแม่น้ำอิงไหลผ่าน และในบริเวณวัดยังมีศูนย์ศึกษาข้อมูลโบราณสถานเวียงลอตั้งอยู่อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๒๖ วัดศรีปิงเมือง อ.จุน จ.พะเยา

๗) วัดพระเจ้านั่งดิน ตั้งอยู่ที่ อ.เชียงคำ เพื่อไปนมัสการ "พระเจ้านั่งดิน" ห่างจาก อ.เชียงคำ ๔ กม. เป็นหนึ่งใน UNSEEN THAILAND ของไทย เนื่องจากความโดดเด่นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวที่ไม่เหมือนที่ไหน ขององค์พระประธาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่ประดิษฐานอยู่บนพื้นแทนที่จะอยู่บนฐานชุกชี เป็นวัดที่องค์พระประธานของวัดไม่มีฐานรองรับเหมือนกับพระประธานองค์อื่นๆ เคยมีราษฎรสร้างฐานรองรับเพื่ออัญเชิญพระประธานขึ้นประดิษฐานบนฐานรองรับ แต่ปรากฏว่าพยายามยกเท่าไรก็ยกไม่ขึ้น จึงเรียกสืบทอดกันมาว่า พระนั่งดิน ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธรูปนี้สร้างตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ดังนั้น พระเจ้านั่งดินน่าจะมีอายุกว่า ๒๕๐๐ ปี ในการสร้างพระพุทธรูปนี้ใช้เวลา ๑ เดือน ๗ วัน จึงเสร็จ เมื่อสร้างเสร็จได้ประดิษฐานไว้บนพื้นราบ ไม่มีฐานชุกชีดังพระพุทธรูปอื่นๆทั่วไป

ภาพที่ ๔.๑๒๗ วัดพระเจ้านั่งดิน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

๘) วัดนันทาราม ที่สร้างด้วยศิลปะไทยใหญ่ อยู่ที่บ้านดอนไชย ในเขตสุขาภิบาลเมืองเชียงคำ เป็นวัดที่มีศิลปะแบบไทยใหญ่ ตัววิหารสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ตกแต่งลวดลายฉลุไม้อย่างสวยงามตามส่วนประกอบต่างๆ เช่น หน้าต่าง หน้าบัน ระเบียง เป็นต้น ภายในวัดมีพิพิธภัณฑิ์ใช้เก็บของเก่ามากมาย อาทิ ธนบัตรเก่า เครื่องใช้โบราณ ผ้าลายโบราณ ภาพวาดโบราณ ทั้งยังมีพระพุทธรูปสำคัญอยู่หลายองค์ อาทิ พระพุทธรูปปฏิมาประธาน เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ สมัยเชียงแสน ปางมารวิชัย ทรงเครื่องแบบไทใหญ่ แกะสลักด้วยไม้สักทองขนาดใหญ่ทั้งองค์ คาดว่าสร้างที่ประเทศพม่า ขนาดหน้าตักกว้าง ๕๑ นิ้ว สูง ๙ ศอกประดิษฐานบนสิงห์บัลลังก์ไม้ และยังมีพระพุทธรูปหยกขาว พระเจ้าแสนแสน พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ว ประดิษฐานอยู่ภายในวัดอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๒๘ วัดนันทาราม อ.เชียงคำ จ.พะเยา

๙) วัดพระธาตุสบแวน สร้างราวปี พ.ศ.๒๔๔๗ อยู่ห่างจากที่ว่าการ อ.เชียงคำ ๔ กม. เป็นที่ประดิษฐานองค์พระธาตุเจดีย์ที่มีอายุเก่าแก่มาก คาดว่าอายุราว ๘๐๐ ปี ภายในบรรจุเส้นพระเกศา และกระดูกส่วนคางของพระพุทธเจ้า องค์พระธาตุได้รับการบูรณะมาหลายครั้ง แต่ยังคงรักษาภาพศิลปะแบบล้านนาไทยไว้ได้ เชื่อว่าสร้างโดยชาวไทยลื้อสิบสองปันนา นอกจากพระธาตุสบแวนแล้ว ภายในบริเวณวัดพระธาตุสบแวนแห่งนี้มีสิ่งน่าสนใจหลายอย่าง มีบ้านชาวไทลื้อ มีต้นจามจุรีขนาดใหญ่อายุกว่า ๑๐๐ ปี สูง ๑๗ ม. แผ่กิ่งก้านเป็นพุ่มสวยงามกว้าง ประมาณ ๔๓ ม. ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นต้นจามจุรีที่สวยงามที่สุดในเมืองไทยตั้งอยู่อีกด้วย มีเจดีย์พระธาตุสบแวนอยู่ด้านหลังวิหาร เป็นเจดีย์

เก่าแก่อายุมากกว่า ๘๐๐ ปี บ้านชาวไทลื้อที่ตั้งอยู่ภายในวัดมีศูนย์หัตถกรรมทอผ้า จากผู้หญิงสูงอายุ ในหมู่บ้าน มีงานหัตถกรรมจากผ้าฝ้าย มีให้ซื้อขายและได้ชมวิธีการทอผ้าและสามารถเข้าชมเรือนไทลื้อ เพื่อรู้ถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อได้อย่างละเอียด

ภาพที่ ๔.๑๒๙ วัดพระธาตุสบสวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

๗) จังหวัดแพร่

๗.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดแพร่มีพื้นที่ล้อมรอบด้วยภูเขาทั้ง ๔ ทิศ พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๘๐ เป็นภูเขา มีที่ราบเพียงร้อยละ ๒๐ โดยลาดเอียงไปทางทิศใต้ตามแนวไหลของแม่น้ำยม กลายกันกระทะพื้นที่ราบของจังหวัดจะอยู่ระหว่างหุบเขา มี ๒ แปลงใหญ่ คือ ที่ราบบริเวณพื้นที่อำเภอร้องกวาง อำเภอเมือง อำเภอสูงเม่น และอำเภอเด่นชัย ส่วนอีกแห่งหนึ่ง คือ บริเวณที่ตั้งอำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร

จังหวัดแพร่ตั้งขึ้นในสมัยใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าเมืองแพร่และเมืองลำพูนเป็นเมืองที่สร้างขึ้นมาในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ ๑ ด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๒๔ - ๒๕ ซึ่งจารึกไว้ว่า “.. เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพล เมืองน่าน เมือง ... เมืองพลัวพันผึ่งของ เมืองชาว เป็นที่แล้ว ...” ในข้อความนี้ เมืองแพล คือ เมืองแพร่ ศิลาจารึกนี้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๒๖ จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความเก่าแก่ของเมืองแพร่ ว่าตั้งขึ้นมาก่อนเมืองเชียงใหม่ และเชื่อว่าเมืองแพร่ได้ก่อตั้งขึ้นแล้วก่อนการตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี โดยจากตำนานคาดว่า จากศรัทธาของชาวเมืองที่มีต่อพระธาตุช่อแพร่ หรือช่อแฮที่สร้างขึ้นภายหลังการสร้างเมือง ต่อมาจึงได้เรียกชื่อเมืองของตนว่า เมืองแพล และได้กลายเสียงเป็นเมืองแพร่ปัจจุบัน

มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมาจากภาคเกษตรร้อยละ ๒๑ ภาคการค้าร้อยละ ๒๐ ภาคการศึกษาร้อยละ ๑๒ และภาคอุตสาหกรรมร้อยละ ๑๐ โดยพืชเศรษฐกิจของจังหวัดแพร่ ได้แก่ ข้าวเหนียวนาปี ข้าวเจ้านาปี ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ส่วนกลุ่มอุตสาหกรรมนั้น โรงงานที่มีอยู่จำนวนมาก และมีเงินลงทุนรวมค่อนข้างสูง ได้แก่ อุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และเครื่องเรือน และอุตสาหกรรมขนส่ง และกลุ่มที่ทำให้เกิดการจ้างงานมากที่สุดคือ อุตสาหกรรมการเกษตร อุตสาหกรรมโลหะ โรงงานส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล อำเภอเมืองแพร่ และอำเภอสูงเม่น เนื่องจากมีความสะดวกทางด้านการคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภค ส่วนอำเภออื่นๆ มีการกระจายตัวค่อนข้างน้อย

๗.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดแพร่

สถานที่ที่มีชื่อเสียงในเมืองแพร่ ได้แก่ วัดพระธาตุช่อแฮพระอารามหลวง เป็นพระธาตุรูปทรงแปดเหลี่ยมและเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีชวด แวะเมืองผี ที่เกิดจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก และ ไหล่หยาหน่งชาติแม่ม่ม ซึ่งยังมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยป่าสักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติอย่างหนาแน่น เป็นตัวแทนป่าสักของภาคเหนือได้ดียิ่ง และมีทิวทัศน์ที่สวยงาม เป็นต้น

จากการที่แพร่มีไม้สักในพื้นที่จำนวนมากมาแต่เดิม ทำให้มีการผลิตสินค้าไม้สักเป็นเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งอยู่ทั่วไป และอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและนับเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในพื้นที่มานาน คือการผลิตผ้าหม้อห้อม โดยการใช้ผ้าฝ้ายและสีย้อมจากต้นห้อมที่มีมากในพื้นที่ และการทอผ้าตีนจก ซึ่งมีทั้งการทอผ้าฝ้ายและการทอผ้าไหม ซึ่งความรู้และภูมิปัญญาในการทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติและเทคนิคในการผลิตอื่นๆ ในสินค้าหัตถกรรมเหล่านี้ ได้ถูกสืบทอดต่อกันมาหลายรุ่น และในระยะหลังได้ถูกนำมาฟื้นฟูและวิจัยพัฒนาเพื่อถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดภูมิปัญญาและทักษะฝีมือต่อไป ในรูปแบบที่สามารถสร้างมูลค่าและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างพอเพียง และเป็นที่ยอมรับทั่วไปในวงกว้างมากขึ้น ทั้งในเรื่องของฝีมือ ภูมิปัญญา และการผลิตที่อิงอยู่กับกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากลักษณะพื้นฐานโดยทั่วไปของจังหวัดแพร่ที่มีวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น มีความหลากหลายในด้านสถานที่ท่องเที่ยวทั้งศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ตลอดจนมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมกับการปลูกไม้สักทองและมีสินค้าท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงของจังหวัดที่มีความชำนาญในการผลิตผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายด้าน เช่น การทอผ้า การย้อมผ้าหม้อห้อม และการทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัดแพร่เป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีต ซึ่งจากการศึกษาถึงลักษณะธุรกิจชุมชนของจังหวัดแพร่ที่ผ่านมา พบว่า มีสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่น้อยที่ไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร จึงทำให้มีรูปแบบการผลิตที่ไม่มากนักและส่งผลให้ไม่สามารถแสวงหากลุ่มตลาดใหม่ๆ ได้และไม่สามารถเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้ ดังนั้นการสนับสนุนด้านการพัฒนาระบบการผลิต โดยเฉพาะการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการตลาดแก่กลุ่มผู้ประกอบการไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ กลุ่มย้อมผ้าหม้อห้อม และกลุ่มทอผ้า เป็นต้น จะทำให้กลุ่มผู้ประกอบการเหล่านี้มีความรู้ และทักษะเพิ่มมากขึ้น

๗.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดแพร่

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานแพร่ กล่าวว่า ททท.แพร่ จัดโครงการ "สัปดาห์วันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ๓ จังหวัด" เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยร่วมมือกับวัด และโบราณสถาน ๑๕ แห่ง ใน จ.แพร่ จ.น่าน และ จ.อุตรดิตถ์ ซึ่งมีความสวยงาม มีประวัติศาสตร์น่าสนใจ และมีจุดขายร่วมกันคือ พระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางดังกล่าว ประกอบด้วย จ.อุตรดิตถ์ ๓ พระธาตุ ได้แก่ พระบรมธาตุทุ่งยั้ง พระมหาธาตุเจดีย์ และวัดเจติยคีรีวิหาร ส่วน จ.แพร่ ๗ พระธาตุ ได้แก่ พระธาตุช่อแฮ พระธาตุ

จอมแจ้ง พระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ พระธาตุมิ่งเมือง พระธาตุเนิ้ง พระธาตุศรีดอนคำ พระธาตุขวยปู่ และ จ.น่าน ๕ พระธาตุ ได้แก่ เจดีย์วัดบุญยืน วัดภูมินทร์ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุช้างค้ำ และเจดีย์วัดหัวข่วง

๑) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ตั้งอยู่ถนนเจริญเมือง อำเภอเมืองแพร่ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดนี้เป็นวัดที่เก่าแก่ไม่ปรากฏว่าสร้างขึ้นเมื่อใดแต่เดิมแยกเป็น ๒ วัด คือวัดพระบาทอันมีจุดเด่นที่รอยพระพุทธรูป เป็นวัดของเจ้าผู้ครองนคร และวัดมิ่งเมือง ซึ่งมีพระธาตุมิ่งเมืองเป็นของสำคัญ เป็นวัดของอุปราช ต่อมาภายหลัง เมื่อไม่มีเจ้าครองนครแล้วทางราชการจึงให้รวมวัดทั้งสองเข้าด้วยกัน และมีการบูรณะวัดอีกหลายครั้ง ครั้งสำคัญคือ การสร้างพระอุโบสถใหม่เนื่องจากหลังเก่าถูกไฟไหม้ไปจนหมดสิ้น แต่เดิมนั้นเป็นวัดราษฎร์ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๙๘ ได้ยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ประเภทวรวิหาร วัดพระบาทมิ่งเมืองมาจากสองวัดรวมกัน ได้แก่ วัดพระบาทและวัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ห่างกันเพียงมีถนนกันเท่านั้น วัดพระบาทเป็นวัดของอุปราชหรือเจ้าหน้าหอ ส่วนวัดมิ่งเมืองเป็นวัดของเจ้าผู้ครองนครแพร่เมื่อเมือง แพร่ล้มเลิกระบบเจ้าผู้ครองนคร วัดทั้งสองก็ถูกทอดทิ้งอยู่ในสภาพทรุดโทรมมากกระทั่ง คณะกรรมการ จังหวัดเห็นสมควรรวมสองวัดเข้าด้วยกันให้ชื่อว่า วัดพระบาทมิ่งเมือง มาจนทุกวันนี้ ปัจจุบันวัดนี้เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปศิลาเขียวมหาศากยมุนี พระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดแพร่และยังมีพระเจดีย์มิ่งเมือง ซึ่งเป็นเจดีย์เก่าแก่มีรอยพระพุทธรูปจำลองอยู่ภายใน นอกจากนี้วัดนี้ยังเป็นที่ตั้งของมูลนิธิยาขอบอนุสรณ์เพื่อระลึกถึง "ยาขอบ" หรือ นายโชติ แพร่พันธุ์ นักเขียนผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งเป็นทายาทเจ้าเมืองแพร่คนสุดท้าย

ภาพที่ ๔.๑๓๐ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อ.เมือง จ.แพร่

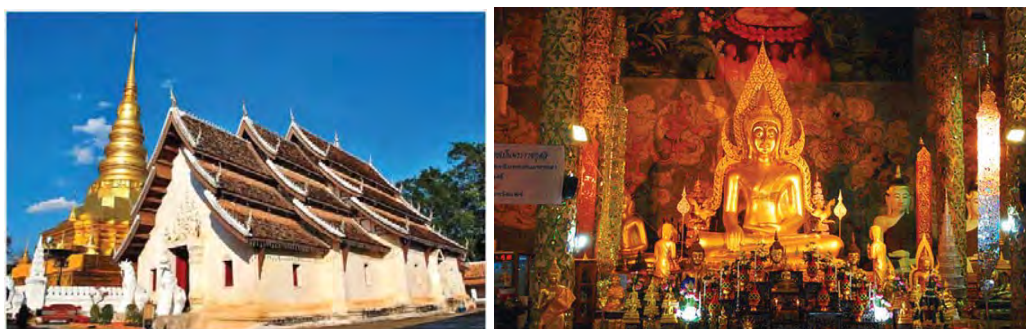
๒) วัดพระธาตุช่อแฮ

วัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๑๑ ถนนช่อแฮ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ บนเนื้อที่ ๑๗๕ ไร่ บุคคลใดที่มาเที่ยวจังหวัดแพร่แล้วจะต้องมานมัสการพระธาตุช่อแฮ เพื่อเป็นสิริมงคลกับตนเอง จนมีคำกล่าวหาว่า ถ้ามาเที่ยวจังหวัดแพร่ แต่ไม่ได้มานมัสการพระธาตุช่อแฮเหมือนไม่ได้มาจังหวัดแพร่แพร่ สถานที่ตั้งของวัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง อยู่ในบริเวณเขตเทศบาลตำบลช่อแฮ ด้วยระยะทาง ๙ กิโลเมตร จากตัวเมืองจังหวัดแพร่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดพระธาตุช่อแฮ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ.

๒๕๔๙ โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับทั่วไป เล่ม ๑๒๓ ตอนที่ ๙๖ ง วันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ (พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้มวลสารจากพระธาตุช่อแฮ ทำพระสมเด็จจิตรลดา

วัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง เป็นวัดที่ตั้งอยู่เนินเขาเตี้ยสูงประมาณ ๒๘ เมตร องค์พระธาตุช่อแฮเป็นเจดีย์ ศิลปะเชียงแสน แบบแปดเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง บุด้วยทองคำบวบหรือทองจังโก องค์พระธาตุสูง ๓๓ เมตร ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๑๑ เมตร ลักษณะองค์พระธาตุตั้งอยู่บนฐานเขียงสี่เหลี่ยม ๑ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานแปดเหลี่ยม ๓ ชั้นรองรับ ถัดไปเป็นฐานบัวคว่ำและชุดท้องไม้แปดเหลี่ยม ซ้อนลดชั้นกันขึ้นไป ๗ ชั้น จากนั้นเป็นบัวระฆัง ๑ ชั้น และหน้ากระดานหนึ่งชั้น จนถึงองค์ระฆังแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังก์ย่อมุมไม้สิบสองและปล้องไฉน ส่วนยอดฉัตรประดับตกแต่งด้วยเครื่องบนแบบล้านนา มีรั้วเหล็กรอบองค์พระธาตุ ๔ ทิศ มีประตูเข้าออก ๔ ประตู แต่ละประตูได้สร้างซุ้มแบบปราสาทล้านนาไว้อย่างสวยงาม

ภาพที่ ๔.๑๓๑ วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่

๓) วัดพระธาตุจอมแจ้ง เดิมเรียกว่า พระธาตุจวนแจ้ง อยู่ในท้องที่ตำบลช่อแฮ เลยพระธาตุช่อแฮไป ๑ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดราว ๑๐ กิโลเมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๓๓๑ ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง องค์พระธาตุจอมแจ้งสี่ทอง สูง ๒๙ เมตร ฐานกว้าง ๑๐ เมตร เดิมเรียกว่า พระธาตุจวนแจ้ง เนื่องจากสมัยที่พระพุทธองค์เสด็จถึงสถานที่นี้จวนสว่างพอดี ต่อมาเพี้ยนเป็นจอมแจ้ง เชื่อกันว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า ที่นี้มีศาลาเรียกว่าพิพิธภัณฑตำบลป่าแดง หรือพิพิธภัณฑของจังหวัด รวบรวมสิ่งของโบราณที่หาได้ยาก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑตำบลป่าแดง เป็นพิพิธภัณฑของจังหวัดแพร่ มีตำนานว่าพระพุทธเจ้าเสด็จถึงสถานที่นี้จวนสว่าง (เวลาใกล้รุ่ง) พอดีสถานที่แห่งนี้เป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า รวบรวมสิ่งของโบราณที่หาได้ยาก

ภาพที่ ๔.๑๓๒ วัดพระธาตุจอมแจ้ง อ.เมือง จ.แพร่

๔) วัดพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ พระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ เป็นพระธาตุที่สำคัญในจังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดหลวง ซึ่งวัดหลวงสร้างมานานนับพันปี มีการสร้างวัดขึ้นในบริเวณทิศตะวันตกของคุ้มเจ้าหลวงเมื่อปี พ.ศ.๑๓๗๒ คือ มีการสร้างวิหารหลวงพลนคร เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าแสนหลวง พระประธานของเมืองพลนคร ต่อมาในปี พ.ศ.๑๖๐๐ ขนชาติขอมได้ยกทัพเข้ารุกรานเมืองพลนคร ได้เผาทำลายเมืองรวมทั้งวัด และได้เผาลอกเอาทองหุ้มพระเจ้าแสนหลวงไป จากนั้น ขอมได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น "เมืองโกศย" จนถึง พ.ศ.๑๗๑๙ เมื่อพม่าขยายอิทธิพลมาสู่ดินแดนล้านนาและขับไล่ขอมออกไป พม่าได้เรียกเมืองพลว่า "เมืองแพล" ต่อมา พญาพิระไชยวงศ์ เจ้าเมืองแพลได้ทำไมตรีกับพม่าและร่วมกับสร้างมั่งการเจ้าเมืองพม่า ทำการบูรณะวัดหลวง เจ้าเมืองแพลและชาวเมืองแพลได้ร่วมกันสร้างพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ พร้อมกับได้หุ้มทองพระเจ้าแสนหลวงและให้ชื่อวัดเสียใหม่ว่า "วัดหลวงไชยวงศ์"

ภาพที่ ๔.๑๓๓ วัดพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ อ.เมือง จ.แพร่

๕) วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง พระธาตุเนิ้ง ตั้งอยู่ในวัดพระหลวง บ้านพระหลวงหมู่ที่ ๘ ตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ เป็นเจดีย์เก่า พระธาตุเป็นรูปแบบศิลปะเชียงแสน ทรงปราสาท ชาวบ้านเรียกว่า ธาตุเนิ้ง มีความหมายว่า เอียง เป็นพระธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยกลุ่มคนที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสนสร้างโบราณสถานพระธาตุเนิ้ง เป็นเจดีย์มีลักษณะเอียงอาจเกิดจากแผ่นดินไหว องค์พระธาตุเคยเอียง หรือเนิ้ง จึงเรียกว่า วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง ความสำคัญต่อชุมชน เป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของ

ชุมชนบ้านพระหลวงและชาวแพร์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุเนิ้ง และเป็นวัดที่มีคัมภีร์ใบลานจำนวนมาก

ภาพที่ ๔.๑๓๔ วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง อ.สูงเม่น จ.แพร่

๖) วัดพระธาตุศรีดอนคำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า วัดห้วยอ้อ อยู่เลยที่ว่าการอำเภอลงไปเล็กน้อย ห่างจากตัวเมืองแพร่ ๔๕ กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข ๑๐๒๓ เป็นพระธาตุเก่าแก่ขนาดใหญ่ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.๑๐๗๘ คราวพระนางจามเทวีเสด็จจากเมืองละโว้ไปเมืองหริภุญชัย พระธาตุแห่งนี้ได้รับการบูรณะหลายครั้ง ปัจจุบันมีฐานเป็นปูน ส่วนบนประดับด้วยแผ่นโลหะสีทอง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวบรวมตำนานพระพุทธรูป และมีพระพุทธรูปศิลปะพม่า ที่ทำจากไม้เรียกว่า "พระเจ้าพม่าไต้" ตลอดจนคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งเก็บไว้ในหอไตรของวัด มีประวัติเล่าว่า ราวปีพ.ศ ๑๐๗๘ พระนางจามเทวี พระราชธิดาภคินีผู้ครองเมืองละโว้เป็นมเหสีพระยารามรามัญผู้ครองเมืองโยธยา (เมืองรามบุรี) ขณะนั้นทรงตั้งครรภ์ ผาแฝดยังอ่อนอยู่ ได้เสด็จมาครองเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) เวลาที่มานั้นพระราชบิดาได้มอบบอชทองคำปฐะบรมสารีริกธาตุซึ่งได้มาจากโทณพราหมณ์ มาด้วยเรือพร้อมด้วยคณะสงฆ์ นักปราชญ์ไพร่พลอันมาก ชรอยผัดกระแสน้ำปิงมาตามน้ำยม พระนางก็หันน้ำจ้อมจึงคณิงใจว่า เราลองขึ้นไปก่อนเห็ด ว่า อัน แต่นั้นมาจึงเรียกว่า "เมืองลอง" จนถึงบัดนี้ และแล้วได้ประชุมยังสังฆะ นักปราชญ์พิจารณาเห็นว่า ที่นี้ปูนสนุกถูกเนื้อเป็งใจก็ใคร่ปฐะธาตุ ว่าอันแล้ว พอถึงวันดีจึงพร้อมกันปฐะพระธาตุว่าและปลูกต้นมะแงต้นหนึ่ง แล้วจึงดริพล่องน้ำยมกลับขึ้นน้ำปิงไปรอด เมืองหริภุญชัย อยู่มาจึงได้ประสูติลูกชายสองคน คนหนึ่งชื่อว่า มหันตยศ - อนันตยศ พระนางไปสร้างเมืองเชียงใหม่ และสร้างหอ-พัก-ตำนานล้านนา แล้วเอาขึ้นไว้ยังหอพระแก้ว

ภาพที่ ๔.๑๓๕ วัดพระธาตุศรีดอนคำ อ.ลอง จ.แพร่

๓) วัดพระธาตุขวยปู คำว่า “ขวยปู” หรือ ขุยปู นั้นหมายถึง “รูปู” ประดิษฐานสถานอยู่ที่ วัดชัยสิทธิ์ ตำบลแม่ป๋าก อำเภอวังซิ่น จังหวัดแพร่ พระธาตุขวยปู ได้มีการเล่าสืบต่อกันมากล่าวถึง ความเป็นมาของการสร้างพระธาตุไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ๑,๕๐๐ ปี มหาเถรนั้นตาทิยาจากเมืองน่าน ได้เดินทางไปยังเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง จนถึงเขตเมืองลอง โดยมี จุดมุ่งหมายคือ ต้องการไปนมัสการพระธาตุพระบาทในต่างบ้านต่างเมือง ได้พำนักอยู่ที่บ้านแม่ป๋าก ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างกลองนันทาเกรศรีสนัดชัย จนล่วงถึง ๑ พรรษา ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้าง สะพานข้ามห้วยแม่ป๋ากไปยังพระธาตุขวยปูนับเวลาได้ ๕ พรรษา จึงสำเร็จจากนั้นท่านก็เดินทางจาก ไป และอีก ๕ ปีต่อมา จึงกลับมาอีกครั้งหนึ่งตรงกับจุลศักราช ๑๒๕๙ ท่านได้มานว่า ณ ที่นี้เป็น สถานที่ที่พระพุทธเจ้าสร้างสมภารมีและเสวยพระชาติเป็น “ปูคา” ซึ่งพระมหานันทตาทิยา มีความ ประสงค์จะสร้างเจดีย์ครอบรูปูที่มีขวยดินหรือ “ขวยปู” รื่น แต่เดิมเชื่อว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้เอา กระดุกกรักแร้ข้างซ้ายของพระพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ในรูปูนี้แล้วสร้างองค์พระธาตุครอบไว้ และก่อนหน้า นี้พระมหานันทตาทิยาทราบว่า เกรเจ้าวัดนาตัม อ.ลอง จ.แพร่ เคยมาสร้างพระธาตุแต่ถูกฟ้าผ่าเสียหาย ต่อมาเกรเจ้าอินต๊ะ ซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดพระยืนหริภุญชัย จ.ลำพูน ได้มาสร้างพระธาตุจนสำเร็จ และ เมื่อพระมหาเถรนั้นตาทิยา มาพำนักที่แห่งนี้ ตัวพระธาตุได้ชำรุดทรุดโทรมมาก จึงมีความประสงค์จะ สร้างองค์พระธาตุขึ้นใหม่ ได้รับแรงศรัทธาจากเจ้าบุญวาทย์วงศ์มณิตยเจ้าผู้ครองนครลำปาง และแรง ศรัทธาจากชาวบ้านน้อยใหญ่ ทำให้การสร้างพระธาตุขวยปูได้สำเร็จ

ภาพที่ ๔.๑๓๖ วัดพระธาตุขวยปู อ.วังซิ่น จ.แพร่

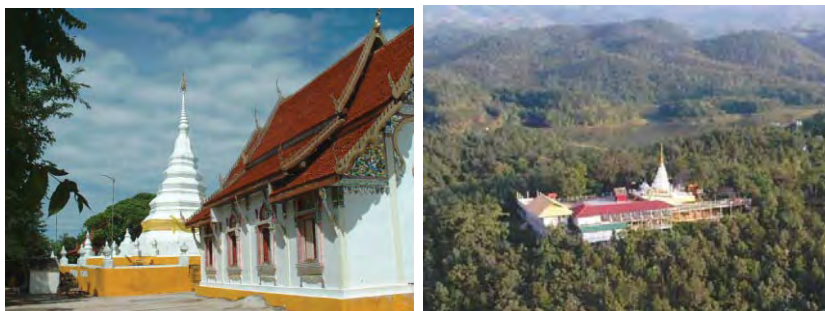
๔) วัดพระธาตุพระลอ ตั้งอยู่ที่บ้านพระลอ ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ห่าง จากที่ว่าการอำเภอสอง ๔ กิโลเมตร เป็นโบราณสถานที่มีประวัติเกี่ยวเนื่องกับ เวียงสรองเมือง โบราณที่กล่าวถึง วรรณคดีไทยเรื่องลิลิตพระลอ และเป็น ที่ประดิษฐานพระศรีสรรเพชญ์พระ คู่บ้านคู่เมือง ของอำเภอสอง ภายในวัดมีรูปปั้นของ พระล พระเพื่อน พระแพง พระธาตุพระลอ พระ ธาตุพระลอ เป็นโบราณสถานที่มีประวัติ เกี่ยว พระลอ พระเพื่อน พระแพง ประวัติความเป็นมา เดิม วัด พระธาตุพระลอนี้เดิมเรียก ธาตุหินส้มเพราะแต่เดิมก่อนที่จะสร้าง พระธาตุนั้น พบว่ามีซากอิฐและ หินกองใหญ่อยู่ หินนี้มีลักษณะ เป็นหินส้มแต่ต่อมา ภายหลังได้เปลี่ยนแปลงชื่อเป็น พระธาตุ พระ ลอการก่อสร้างสันนิฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย เนื่องจากมีการขุด พบ

โบราณวัตถุหลายชิ้น เช่น ดาบ และพระพุทธรูป ซึ่งเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย หล่อด้วยตะกั่ว รูปแบบเจดีย์เป็นทรงลังกา พ.ศ.๒๓๒๕ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ.๒๕๒๑ จังหวัดให้สร้างอนุสาวรีย์พระลอ พระเพื่อนพระแพงขึ้นในบริเวณวัด เป็นรูปปั้นของกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ที่ถูกทหารยิงด้วยธนูจนสิ้นพระชนม์ ประเพณีนมัสการพระธาตุพระลอกำหนดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ เหนือของทุกปี พระธาตุพระลอ อยู่ที่ตำบลบ้านกลาง ตามเส้นทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๔ กม.ที่ ๕๔ ห่างจากอำเภอสอง ประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นพระธาตุเก่าแก่อายุกว่า ๔๐๐ ปีสร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์เพื่อระลึกถึงความรักอมตะของพระลอแห่งนครแมนสรวงและพระเพื่อน-พระแพง แห่งเมืองสรวง

ภาพที่ ๔.๑๓๗ วัดพระธาตุพระลอ อ.สอง จ.แพร่

๙) วัดพระธาตุปูแจ วัดพระธาตุปูแจ ตั้งอยู่ที่บ้านบุญเรือง หมู่ที่ ๔ บ้านบุญเรือง ตำบลบ้านเวียง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ปัจจุบันกรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานแห่งชาติ พระธาตุปูแจประดิษฐาน ในเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ ๔ เมตร สูง ๔ เมตร บรรจุพระธาตุตาตุ่มช้างขวา (กระดูกข้อเท้า) ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นโบราณ สถานที่สำคัญอยู่ที่จังหวัดแพร่สร้างมาแต่โบราณนาน หลายร้อยปีหลายยุค หลายสมัย และมีเจ้าผู้ครองนครแพร่หลาย ๆ พระองค์ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ เป็นประจำเสมอมางานนมัสการพระธาตุ ปูแจ หรืองานขึ้นพระธาตุ ตรงกับวันขึ้น ๑๑-๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี (เดือน ๕ เหนือ) มีตำนานเล่าว่า ในสมัยที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเนื้อทรายทองได้ถูกนายพรานติดตามรอยเป็นเวลานาน เมื่อเดินทางมาถึงเขาภูนี้เกิดอาการบาดเจ็บ ชัดเบา (อาการของโรคปัสสาวะไม่ออก) ได้รับทุกข์ทรมานอยู่เป็นเวลานาน ๓ วัน จึงถึงแก่ความตาย การเกิดชัดเบา (อาการของโรคปัสสาวะไม่ออก) ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า ปวดแฉ เมื่อพระโพธิสัตว์ได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วได้เสด็จมาเผยแพร่ธรรมให้ประชาชนถึงดอยม่วงคำ (อำเภอเมืองพะเยา)เสด็จตามรอยทางเดิมถึงเขาภูนี้ก็ทรงแยมพระโอษฐ์ พระอานนท์ซึ่งเสด็จตามจึงทูลถามว่ามีอะไรเกิดขึ้นที่นี่ ก็ทรงตรัสเล่าถึงความหลังให้ฟังโดยตลอด พระอานนท์ก็ทูลขอว่าแห่งนี้ควรเป็นที่สักการะแห่งพุทธศาสนิกชนทั้งหลายในกาลภายหน้าสืบไปพระพุทธเจ้าจึงพระราชทานเกศาเส้นหนึ่งให้แก่พระอานนท์ ณ บัดนั้นพระอินทร์ก็เนรมิตรผอบมารองรับบรรจุพระเกศาไว้นำไปประดิษฐานในอุโมงค์เขาภูนี้ และต่อมาได้สร้างพระธาตุปูแจ ไว้ให้ประชาชนได้กราบไว้สักการะบูชา

ภาพที่ ๔.๑๓๘ วัดพระธาตุปูแง อ.ร้องกวาง จ.แพร่

๘) จังหวัดลำปาง

๘.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

ลำปางเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในล้านนา เป็นจุดศูนย์รวมทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมล้านนาอันโดดเด่น สมัยกรุงศรีอยุธยา อาณาจักรล้านนารวมไปถึงนครลำปางได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ามานานนับสองร้อยปี ดังนั้นสถาปัตยกรรม วัดวาอาราม โบราณสถานต่าง ๆ ในเมืองลำปางจึงได้รับอิทธิพลของศิลปะพม่าเห็นได้อย่างชัดเจน อาทิ วัดศรีชุม วัดพระแก้วดอนเต้าฯ ช่วงสมัยพม่าปกครองอาณาจักรล้านนารวมไปถึงเมืองลำปางไม่ได้สร้างคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง มีหน้าซำยังกระทำการย่ำยีข่มเหงชาวบ้านจนทำให้ชาวเมืองเกลียดชังไปทั่ว จนกระทั่งได้เกิดวีรบุรุษผู้กล้าแห่งบ้านปampang (ปัจจุบันอยู่อำเภอห้างฉัตร) นามว่า เจ้าพ่อทิพย์ช้าง ท่านได้รวบรวมชาวเมืองขับไล่พม่าพ้นเมืองลำปางได้สำเร็จ พร้อมกันนี้ชาวเมืองจึงพากันสถาปนาท่านขึ้นเป็นเจ้าเมืองลำปาง มีพระนามว่า พญาสุวฤทัยสงคราม เวลานั้นเมืองลำปางเป็นเมืองเดียวในล้านนาที่ปราศจากอำนาจปกครองจากพม่า

กาลเวลาต่อมาลูกหลานของท่านได้กอบกู้เอกราชขับไล่พม่าจากแผ่นดินล้านนา และได้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ ลำพูน น่าน และต้นตระกูลของท่านมีนามปรากฏในพงศาวดารว่าราชวงศ์ทิพย์จักราธิวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการปฏิรูประบอบการปกครองเป็นระบอบมณฑล เมืองลำปางขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ (เมืองเชียงใหม่) และต่อมาแยกออกไปเป็นมณฑลมหาสารคาม ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้เปลี่ยนแปลงเป็นจังหวัด เมืองลำปางจึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดลำปางในปี ๒๕๕๓ มีผลิตภัณฑ์มวล ๕๙,๔๑๘ ล้านบาท อยู่ในอันดับที่ ๓๗ ของประเทศ สาขาที่มีรายได้สูงสุด คือ สาขาเหมืองแร่และเหมืองหิน มูลค่า ๑๒,๔๕๐ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๙๕ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ทั้งจังหวัด รองลงมาได้แก่ สาขาการค้าส่งและค้าปลีก มูลค่า ๘,๓๕๒ ล้านบาท สาขาการเกษตร การล่าสัตว์ และการป่าไม้ มูลค่า ๗,๗๗๐ ล้านบาท ปี ๒๕๕๓ ประชากรจังหวัดลำปางมีรายได้เฉลี่ย ๗๒,๕๒๑ บาทต่อคนต่อปี อยู่ในอันดับที่ ๔๖ ของประเทศ

๘.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปางมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนสถาน และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและหัตถกรรม เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ มีอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล อุทยานแห่งชาติแม่วะ อุทยานแห่งชาติดอยจาง เขื่อนกิ่วลม อ่างเก็บน้ำวังเหือ ภูเขาไฟผาลาด โรงไฟฟ้าแม่เมาะ น้ำตกวังแก้ว

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์/ศาสนสถาน เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ ประติมากรรม วัดม่อนพระยาแช่ วัดพระธาตุเสด็จ วัดศรีรองเมือง วัดพระแก้วดอนเต้า วัดเจดีย์ขาว วัดพระธาตุจอมปิง วัดศรีชุม เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและหัตถกรรม เช่น กาดกองต้า ถนนวัฒนธรรม บ้านเสานัก บ้านป่องนก กาดแก้วจาว หมู่บ้านกะสลัก (บ้านหลุก) หมู่บ้านปั้นหม้อดิน บ้านม่อนเขาแก้ว ศูนย์ศิลปาชีพแม่ต้า เป็นต้น

ปี ๒๕๕๓ จังหวัดลำปางมีผู้มาเยือนทั้งสิ้น จำนวน ๔๕๑,๑๒๙ คน แยกเป็นชาวไทยจำนวน ๔๐๐,๙๐๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๘๗ ชาวต่างประเทศ จำนวน ๕๐,๒๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑๓ โดย ผู้มาเยือนลดลงจากปี ๒๕๕๒ จำนวน ๗๖,๓๑๑ คน ซึ่งน่าจะเกิดจากความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจของโลกนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มาเที่ยวที่จังหวัดลำปาง ๕ ลำดับแรก มีดังนี้ฝรั่งเศส เยอรมัน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เบลเยียม

สถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมไปมาก ๓ อันดับแรก ได้แก่ วัดพระธาตุลำปางหลวง น้ำตกแจ้ซ้อน ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

๘.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปาง จัดกิจกรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี ภายใต้โครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นางสายฝน นาถพรายพันธุ์ วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง เผยแพร่ว่า จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี เพื่อพัฒนาต่อยอดโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว สร้างมูลค่าเพิ่มทางสังคมและเศรษฐกิจ และสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางบุญไหว้พระ ๙ วัดมีศรี ได้แก่ วัดศรีห่มวดเกล้า วัดศรีปงชัย วัดศรีก้า วัดศรีบุญเรือง วัดศรีรองเมือง วัดศรีบุญโยง วัดศรีล้อม วัดศรีเกิด และวัดศรีชุม ซึ่งเส้นทางใหม่ของจังหวัดลำปางมีกิจกรรมในโครงการ เช่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในหมู่บ้านวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมในหมู่บ้านวัฒนธรรม วิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นที่ และกิจกรรมมนต์เสน่ห์ไหว้พระ ๙ วัด ซึ่งกำหนดจัดกิจกรรมไหว้พระ ในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๔

โดยกิจกรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี ในวันที่ ๒๐ กันยายนนี้ เริ่มตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. พร้อมกันที่วัดศรีบุญเรือง โดยผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง จะเป็นประธานเปิดงาน หลังจากนั้นจะนำกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นหน่วยราชการ สถานศึกษา ผู้สื่อข่าว สมาคมท่องเที่ยว ประมาณ ๑๐๐ คน เดินทางไปยังวัดมีศรีทั้ง ๙ วัด เพื่อนมัสการเจ้าอาวาสวัด สักการะสิ่งสำคัญภายในวัดต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้และเส้นทางท่องเที่ยวอีกด้วย โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง นายสุวรรณ กล่าวสุนทร รองผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง เป็นประธานเปิด อบรมการดำเนินการบริหารจัดการวัดให้เป็น

แหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางบุญไหว้ พระ ๙ วัดมีศรี เส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัด ลำปาง ตลอดจน ให้ประชาชน นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ แหล่งศาสนสถาน ๙ วัดมีศรี พัฒนาระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดลำปาง รวมถึงพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ปรับภูมิทัศน์วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเจ้าอาวาสวัด คณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร จำนวน ๖๐ คน จาก ๙ วัด มีศรี เข้าร่วมการอบรมดำเนินการพัฒนาวัด เนื่องจากจังหวัดลำปาง เป็นเมืองเก่าแก่มียุกว่า ๑,๓๐๐ ปี มีศาสนสถาน โบราณสถานที่จะช่วยสร้างเสน่ห์แห่งการท่องเที่ยว โดยเฉพาะจังหวัดลำปางมีวัดที่มีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า ศรี จำนวนมากสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวและทำบุญ รวมถึงพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างรายได้ให้กับชุมชน

๑) วัดศรีหมวดเกล้า ตั้งอยู่ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เดิมชื่อ วัดสระสวนแตง สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๐๑ วัดสระสวนแตง ขณะนั้นบริเวณวัดมีต้นศรีมหาโพธิ์ หรือชาวบ้านเรียกว่า ต้นศรี จำนวน ๒ ต้น ต้นใหญ่อยู่ทางทิศเหนือ ต้นเล็กอยู่ทางทิศใต้ กาลเวลาผ่านไป ต้นโพธิ์นั้นได้แตกหน่อขึ้นมาอีก ๑ ต้น ห่างจากต้นใหญ่ประมาณ ๓ เมตร มีรากขมวดรอบต้น ซึ่งคล้ายผมสตรี ด้วยเหตุที่ต้นโพธิ์มีลักษณะแปลกจากธรรมชาติ ชาวแพร่สะพัดออกไปพุทธศาสนิกชนที่ได้ทราบข่าวก็พากันมาสักการบูชามิได้ขาดจนกระทั่งเจ้าหลวงผู้ครองนครลำปางในสมัยนั้นทราบได้มาสั่งการระบิดทองที่ต้นศรีมหาโพธิ์และได้เปลี่ยนชื่อวัดว่า “วัดศรีหมวดเกล้า” ต้นศรีมหาโพธิ์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัดได้หักโค่นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ครั้นความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานต้นศรีมหาโพธิ์ให้แก่วัดศรีหมวดเกล้า ซึ่งเป็นต้นโพธิ์ที่มาจากพุทธคยา ประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๖ แล้วทรงโปรดเกล้าฯ ปลุกต้นศรีมหาโพธิ์พุทธคยาเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกชื่อฟ้า เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๒ อาคารเสนาสนะประกอบ อุโบสถ ศาลาเอนกประสงค์ กุฏิ และหอธรรม

ภาพที่ ๔.๑๓๙ วัดศรีหมวดเกล้า อ.เมือง จ.ลำปาง

๒) วัดศรีปงชัย ตั้งอยู่ถนนพหลโยธิน บ้านศรีปงชัย ตำบลชมพู อำเภอเมือง เดิมชื่อวัด วัดบ้านกลาง สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๑ โดยการนำของพระครูบุญธรรม สุจินโณ เจ้าอาวาส และเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จมาเป็นประธานในการยกชื่อฟ้า และได้รับพระราชานุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์อักษรย่อ “ภ ป ร”

ติดที่หน้าจั่วพระวิหาร มาจนถึงปัจจุบัน บริเวณนอกวัดทางด้านทิศตะวันออก มีต้นศรีมหาโพธิ์ เป็นที่เคารพบูชาของชุมชน

ภาพที่ ๔.๑๔๐ วัดศรีพังชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

๓) วัดศรีก้า ตั้งอยู่บ้านศรีก้า ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง มีตำนานเล่าว่า ในครั้งที่พระนางจามเทวีเจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย (ลำพูน ปัจจุบัน) ได้เสด็จเดินทางมานมัสการและบูรณะพระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวง และในระหว่างการเดินทางนั้น พระนางก็ได้สืบถามถึงช่างผู้ที่มีความชำนาญในการก่อสร้างของเมืองกุกกุญนคร แล้วก็ได้ทราบความจากชาวบ้านว่ามีหมู่บ้านหนึ่งที่เป็นหมู่บ้านของช่างผู้ที่มีความชำนาญในการก่อสร้าง ซึ่งหมู่บ้านนั้นมีชื่อเรียกว่า หมู่บ้านบ่อส้ม ดังนั้นพระนางพร้อมข้าราชการบริวารจึงได้พากันเดินทางไปยังหมู่บ้านบ่อส้ม และในระหว่างการเดินทางนั้นพระนางก็ได้เดินผ่านใต้ต้นสะหลี่ (ต้นศรีมหาโพธิ์) ที่เกิดขึ้นใกล้ริมแม่น้ำวัง และด้วยความอุดมสมบูรณ์ของต้นศรีมหาโพธิ์ จึงทำให้พระนางได้สั่งให้ข้าราชการบริวารให้หยุดพักผ่อนคลายร้อน เพราะต้นโพธิ์ต้นนั้นเป็นต้นไม้ที่มีสาขาแผ่กว้างพอที่จะให้ขบวนการเดินทางของพระนางพักผ่อนคลายร้อนได้และในระหว่างการพักผ่อนคลายร้อนนั่นเองที่เป็นเหตุที่สร้างความประหลาดใจให้แก่พระนาง คือ พระนางเคลิ้มหลับ เคลิ้มตื่น ได้เกิดนิมิตเห็นว่ามีชายผู้หนึ่งมีรูปอันงามได้เข้ามากราบพระบาทของพระนาง แล้วทูลขอให้พระนางช่วยสร้างสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้แก่พวกชาวบ้าน และก่อนที่พระนางจะเดินทางออกจากบริเวณ ต้นศรีมหาโพธิ์ขอให้พระนางได้หาเอาไม้งามหางปลาไปค้ำยันต้นศรีมหาโพธิ์ต้นนี้เถอะ ก็จักสัมฤทธิ์จุ้เยื่องจุ้พะการแล และในเมื่อพระนางได้สะดุ้งตื่นก็จึงได้เรียกเอาพราหมณ์จารย์ เข้ามาปรึกษาว่า พระนางได้มีนิมิตอันแปลกประหลาด ดังนั้นพระนางจึงเล่านิมิตของพระนางให้พราหมณ์จารย์ได้ฟัง ในเมื่อพราหมณ์จารย์ได้ฟังแล้วจึงได้ทำการตรวจดูนิมิตของพระนาง และท่านพราหมณ์จารย์ได้กล่าวว่า เหล่าทวยเทพเทวดาที่รักษาอยู่ในเมืองกุกกุญนคร ต้องการให้พระนางได้ทำการก่อสร้างที่พึ่งทางจิตใจให้แก่เหล่าประชาชนที่อาศัยอยู่กันแถวนี้ และอีกประการหนึ่งต้องการที่จะให้พระนางได้ทำการบูชาดวงของพระนางเองโดยการหาไม้งามหางปลาไปค้ำที่ต้นโพธิ์ต้นนี้เพื่อจะได้ถือเป็นการค้าดวงของพระนางเองตลอดจนถึงจะได้เป็นการค้าดวงของข้าราชการบริวารก่อนที่จะเดินทางไปทำการบูรณะ ถ้าหากว่ามีทำก็จะเกิดเหตุอันไม่คาดคาลมาก่อนเกิดขึ้นกับคณะผู้ที่จะทำการบูรณะพระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวงในคราวครั้งนี้ และในเมื่อพระนางได้รับคำทำนายจากท่านพราหมณ์จารย์ เช่น นั้นพระนางก็ทำตามคำทำนายของท่านพราหมณ์จารย์ คือพระนางได้ทำการสร้าง สถูป (กู)

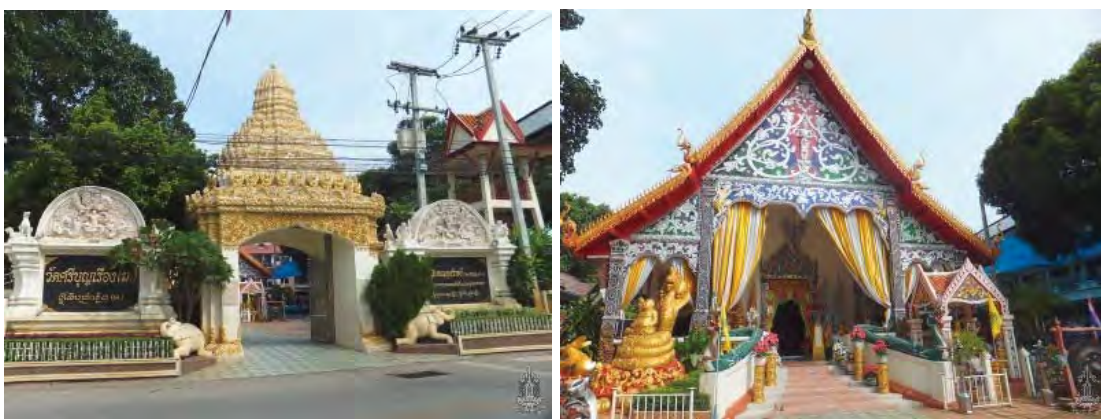
สำหรับเพื่อที่จะได้เอาไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้กับชาวบ้านแถวนี้และอีกประการหนึ่งก่อนที่พระนางจะเดินทางไปทำการบูรณะพระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวงพระนางก็ได้้นำเอาไม้งามหางปลาไปค้ากัณฑ์โพธิ์ก่อนออกเดินทางและในเมื่อชาวบ้านผู้อยู่ใกล้เคียงได้เห็นพระนางได้ทำการก่อสร้าง สฎูป (กุ) และทำการบูชาต้นศรีมหาโพธิ์โดยการเอาไม้งามไปค้ากัณฑ์โพธิ์จึงนำมาซึ่งความเลื่อมใสต่อ สฎูป (กุ) และต้นศรีมหาโพธิ์ต้นนั้นเป็นอันมาก ดังนั้นพวกชาวบ้านจึงพากันสร้างวัดใกล้บริเวณ กุ และดูแลต้นศรีมหาโพธิ์ต้นนั้นเป็นอย่างดี และได้พร้อมใจกันเรียกวัดนั้นว่า วัดก้ำศรี คืออาศัยเหตุที่พระนางจามเทวีได้เอาไม้งามหางปลาไปค้ากัณฑ์ศรีมหาโพธิ์นั่นเอง ต่อมาอีกไม่นานพระเจ้าอนันทยศได้เดินทางไปที่พระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวงและได้เห็นว่า สฎูป (กุ) ที่พระนางจามเทวีได้สร้างมีความเจริญรุ่งเรืองจึงได้แะทำการสักการบูชา สฎูป (กุ) พร้อมทั้งถามชาวบ้านว่าวัดนี้ชื่อว่าอะไร พวกชาวบ้านก็พากันตอบว่า วัดก้ำศรี และในเมื่อพระเจ้าอนันทยศได้ยินเช่นนั้นก็เกิดความคิดว่าชื่อนี้ฟังแล้วไม่ส่นหู จึงสั่งให้พวกชาวบ้านเปลี่ยนชื่อใหม่เสียให้เปลี่ยนจากคำว่า ก้ำศรี เป็น ศรีก้ำ คือให้เอาศรีขึ้นก่อนก้ำเพราะว่าฟังแล้วจะได้เป็นมงคลอันดีอันงามเหตุนี้เอง พวกชาวบ้านพากันเรียกว่า วัดศรีก้ำตลอดจนถึงปัจจุบันนี้ วัดศรีก้ำได้รับการเอาดูแลเอาใจใส่จากชาวบ้านเป็นอย่างดีมาโดยตลอด แต่ก็ได้ถูกระดมชาติทำลายศาสนสถานศาสนวัตถุโดยการถูกแม่น้ำวังกัดเซาะบริเวณวัดจึงเป็นเหตุที่ทำให้ศาสนสถานศาสนวัตถุวัดศรีก้ำได้รับความเสียหายเป็นอันมาก

ในเมื่อพวกชาวบ้านได้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น จึงได้ปรึกษาหารือกันว่าควรจะไปหาที่ทำการสร้างวัดใหม่ ในเมื่อได้ทำการปรึกษากันเช่นนั้นแล้วจึงพากันสำรวจพื้นที่ที่เห็นที่อยู่ท้ายหมู่บ้านซึ่งเป็นสวนอ้อยและทุ่งนา ของแม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง ตลอดจนถึงเป็นที่ของชาวบ้านศรีก้ำบางส่วนในเมื่อสำรวจกันดีแล้วพวกชาวบ้านจึงได้ตกลงกันว่าควรที่จะไปปรึกษาขอความอนุเคราะห์จากแม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง บ้านชาวน้อยเพื่อว่าท่านจะช่วยได้บ้างดังนั้น พวกชาวบ้านจึงพากันไปเล่าถึงความจำเป็นที่ต้องย้ายวัดให้แก่แม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง ฟังแล้วจึงเกิดความสงสารว่าชาวบ้านจะไม่มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจจึงได้มอบสวนอ้อยของตนเองให้สร้างวัดใหม่เป็นจำนวนเนื้อที่ ๑ ไร่ และในเมื่อชาวบ้านได้ที่ดินจำนวน ๑ ไร่ ที่แม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง ได้มอบให้จึงได้พร้อมใจกันย้ายวัดมาสร้างวัดอยู่ที่ใหม่ในปี พ.ศ.๒๔๒๓ และจึงได้มาเป็นวัดศรีก้ำในปัจจุบันนี้

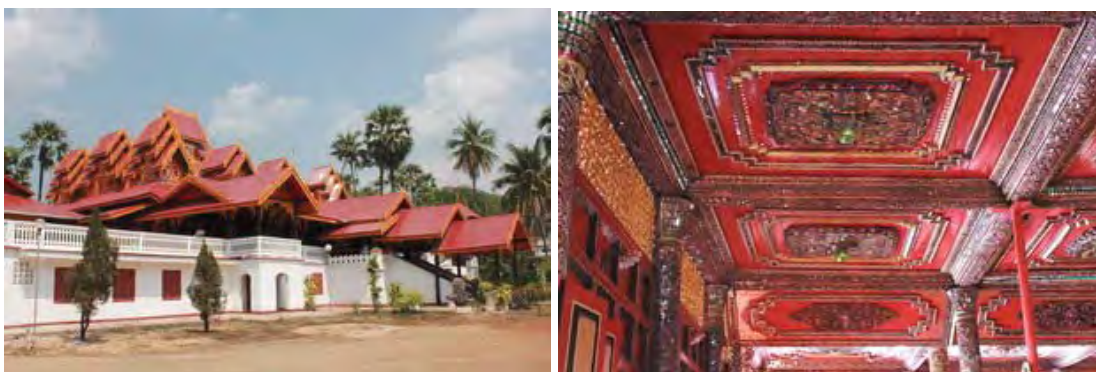
ภาพที่ ๔.๑๔๑ วัดศรีก้ำ อ.เมือง จ.ลำปาง

๔) วัดศรีบุญเรือง ตั้งอยู่ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๒ ไร่ ๓ งาน ๕๗ ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือจดที่ดินเอกชน ทิศใต้จดทางสาธารณประโยชน์ ทิศตะวันออกจดถนนท่าคราวัน้อย ทิศตะวันตกจดที่ดินเอกชนและทางสาธารณประโยชน์ อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิ ปูชนียวัตถุมี พระเจ้าทองทิพย์ พระพุทธรูป หน้าตักกว้าง ๑ เมตร สูง ๒.๖ เมตร วัดศรีบุญเรือง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๗ โดยครูบาวงค์ ร่วมกับชาวบ้านขอใช้ที่ดินสร้างวัดจากเจ้าผู้ครองนครลำปาง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๒ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๖๒ เมตร และวัดศรีบุญเรืองยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนผดุงวิทย

ภาพที่ ๔.๑๔๒ วัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.ลำปาง

๕) วัดศรีรองเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านท่าคราวัน้อย ตำบลสบตุ๋ย ในเขตเทศบาลเมืองด้านทิศตะวันตก เป็นวัดพม่าที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๔๘ สมัยที่ลำปางเป็นศูนย์กลางการค้าขายและการทำป่าไม้ สถาปัตยกรรมที่สำคัญได้แก่ วิหารไม้ซึ่งมีหลังคาจั่วซ้อนกันเป็นชั้นเล็กชั้นน้อยสวยงามตามแบบศิลปะพม่า นอกจากนี้ยังนับว่าเป็นวัดที่มีการประดับตกแต่งภายในด้วยลายไม้แกะสลักและลายปูนปั้นลงรักปิดทองประดับด้วยกระจกสี ฝีมือประณีต วิจิตรสวยงาม

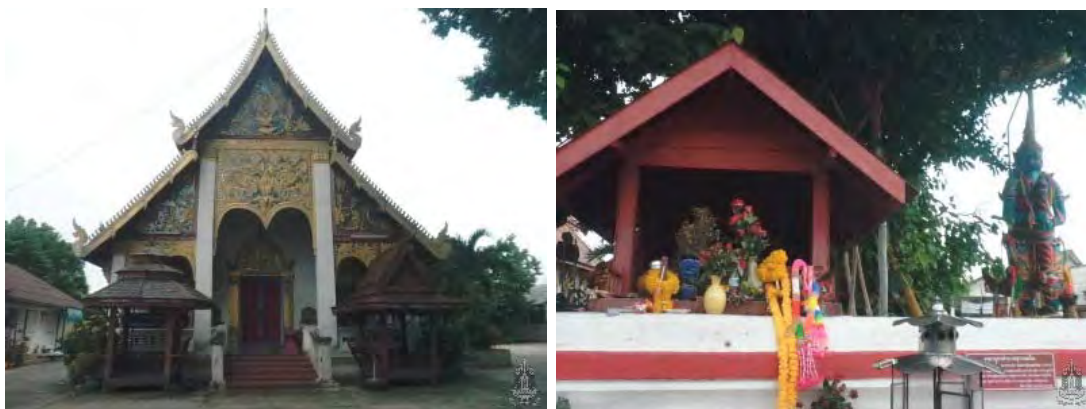
ภาพที่ ๔.๑๔๓ วัดศรีรองเมือง อ.เมือง จ.ลำปาง

๖) วัดศรีบุญโยง ตั้งอยู่ถนนจามเทวี ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๘ ไร่ ๓ งาน ๘๐ ตารางวา วัดศรีบุญโยงเดิมเป็นวัดร้าง (ป่าไม้บุญโยง) ประมาณปี พ.ศ.๒๔๔๕ พระอธิการปิ่นตา ภินทส อติตเจ้าอาวาสวัดปงสนุกด้านใต้ ได้นำพระภิกษุสงฆ์มาปฏิบัติกรรมฐานแบบพื้นเมืองที่เรียกว่า “เข้ากรรม” หรือเข้ารุกขมูล ภายหลังท่านมาแผ้วถางและปรับให้เป็นที่พักสงฆ์และยกฐานะเป็นวัดในปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ.๒๔๖๐ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๒๐ เมตร ทางทิศตะวันออกของวัดมีกลุ่มต้นศรีมหาโพธิ์เป็นจำนวนมากและป่าไม้บุญโยง จึงมีชื่อเรียกว่า “วัดศรีบุญโยง” มาจนถึงปัจจุบัน ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นและพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ศิลปะเชียงแสน ด้านหลังวิหารมีเจดีย์ทรงพม่า ทางด้านทิศเหนือของวิหารมีหอไตรซ้อนชั้นแบบพม่าและด้านหลังเจดีย์มีวิหารครูบาปิ่นตา ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวลำปาง

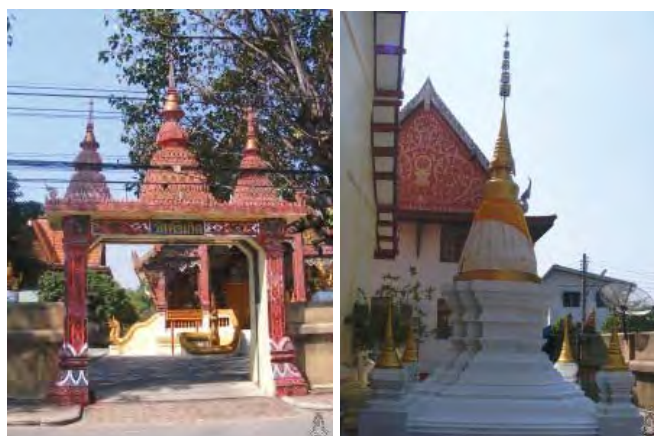
ภาพที่ ๔.๑๔๔ วัดศรีบุญโยง อ.เมือง จ.ลำปาง

๗) วัดศรีล้อม ตั้งอยู่ถนนพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๙๓ ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๖ ศาลาการเปรียญ กุฏิ หอสมุดวัดและพิพิธภัณฑสถานศรีล้อมเวียงดิน ปูนีย วัดฤ มีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน รุ่นสิงห์ ๑ และมีศาลเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน (ท้าวเวสสุวรรณ) เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนให้ความเคารพสักการบูชา เพื่อบนบานสารกล่าวขอให้เจ้าพ่อช่วยให้ประสบผลสำเร็จตามที่คิดหวังไว้ หากขอแล้วได้ตามที่ขอก็จะมาแก้บนแล้วแต่ว่าใครจะบนอะไร ส่วนมากจะเป็นหัวหมูดิบ เนื้อดิบ ๆ เหล้าบุหรี นอกจากนั้นยังเป็นวัดที่จังหวัดลำปางเชิญชวนร่วมทำบุญตามโครงการไหว้พระ ๙ วัดมีศรี วัดศรีล้อม สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖ มีชื่อเดิมว่า “วัดศรีล้อมเวียงดิน” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. ๒๔๗๖

ภาพที่ ๔.๑๔๕ วัดศรีล้อม อ.เมือง จ.ลำปาง

๘) วัดศรีเกิด ตั้งอยู่ถนนศรีเกิด ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๑ ไร่ ๒ งาน ๔ ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิ ปุชนิยวัตถุมิพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนแบบสิงห์หนึ่ง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

ภาพที่ ๔.๑๔๖ วัดศรีเกิด อ.เมือง จ.ลำปาง

๙) วัดศรีชุม เป็นวัดพม่าที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาวัดพม่าที่มีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด ๓๑ วัด สร้างในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ โดยคหบดีพม่าชื่อ อุโย ซึ่งติดตามชาวอังกฤษเข้ามาทำงานป่าไม้ในประเทศไทย เมื่อตนเองมีฐานะดีขึ้นจึงต้องการทำบุญโดยสร้างวัดศรีชุมขึ้นในเขตตำบลสวนดอก การเดินทางไปวัดศรีชุม จากถนนพหลโยธินเมื่อถึงโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัยแล้ว เลี้ยวซ้าย ตรงสี่แยกเข้าถนนศรีชุมไปประมาณ ๑๐๐ เมตร จะพบทางเข้าวัดอยู่ทางด้านขวามือ จุดเด่นของวัดนี้เดิมอยู่ที่ พระวิหาร ซึ่งเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ที่มีศิลปะการตกแต่งภายในร่วมสมัยระหว่างศิลปะล้านนาและศิลปะพม่า หลังคาเครื่องไม้ยอดแหลมแกะสลักเป็นลวดลายสวยงามมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าได้เกิดเหตุเพลิงไหม้พระวิหารลงทั้งหลัง เมื่อตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๕ คงเหลือเพียงไม้แกะสลักตรงซุ้มประตู

ภาพที่ ๔.๑๔๗ วัดศรีชุม อ.เมือง จ.ลำปาง

๙) จังหวัดตาก

๙.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดตาก เป็นจังหวัดชายแดนด้านไทย-เมียนมาร์ที่สำคัญ เพราะมีพื้นที่ชายแดนเป็นระยะทางยาว และมีด้านการค้าชายแดนที่สำคัญคือ ด่านแม่สอด ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงบนเส้นทาง East-West Corridor เชื่อมต่อกับเมืองเมียวดีของพม่า สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าไม้และภูเขา ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองฝั่ง คือ ตากฝั่งตะวันออก และตากฝั่งตะวันตก ซึ่งในสองฝั่งนี้ มีลักษณะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ที่สำคัญคือ การที่มีประชากรแรงงานเข้ามาอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก ทั้งแรงงานต่างด้าวที่จดทะเบียนถูกต้อง และแรงงานอิสระที่ไม่ได้จดทะเบียนหรือเป็นกลุ่มที่เร่ร่อน รวมทั้งลูกหลานของแรงงานกลุ่มนี้ด้วย ดังนั้น ประเด็นที่ตามมาคือ เรื่องความมั่นคง สาธารณสุข การศึกษา โดยปัจจุบันมีโรงเรียนเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากต่างประเทศเปิดสอนอยู่ในพื้นที่ ๕ อำเภอ และต่อไปผู้ที่ได้เรียนในโรงเรียนก็อาจจะเรียกร้องสิทธิการเป็นคนไทย คนต่างด้าวบางส่วนที่พอมีเงินทุนจะเริ่มทำธุรกิจโดยใช้ชื่อคนไทยเปิดกิจการ ดังนั้น ในแม่สอดปัจจุบันนี้ จึงเป็นการเปลี่ยนทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม ส่วนในฝั่งอำเภอเมืองนั้น ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าย่อยหรือธุรกิจขนาดเล็ก จึงค่อนข้างเงียบ ไม่คึกคัก และไม่มีแรงงานต่างด้าวในสัดส่วนที่มากเหมือนในพื้นที่แม่สอดหรือพบพระ

อำเภอแม่สอด เป็นพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจคึกคักที่สุดในจังหวัดตาก เนื่องจากเป็นเมืองของธุรกิจการค้าชายแดน และเป็นพื้นที่ที่มีการลงทุนมากที่สุด มีจำนวนโรงงานอยู่หนาแน่นเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งการค้าชายแดนและการอุตสาหกรรมคือปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของแม่สอด อำเภอแม่สอดมีความเจริญแต่ก็ยังมีความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมอยู่ด้วย มีเสน่ห์ทั้งด้านธรรมชาติ และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพราะมีประชากรหลายเชื้อชาติ ทั้งไทย พม่า แวก กะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ มีนักธุรกิจไทยจากต่างพื้นที่เข้าไปตั้งธุรกิจในพื้นที่จำนวนมากทั้งการค้าและอุตสาหกรรม และยังมีชาวต่างชาติอื่นๆ ทั้งกลุ่มที่เป็นนักท่องเที่ยว และกลุ่มผู้ที่เข้ามาทำงานในองค์กร NGO ต่างๆ ด้วย

อำเภอพบพระ เป็นพื้นที่ฐานการผลิตเกษตรที่สำคัญของประเทศ ทั้งผัก พืชไร่ ไม้ผล ไม้ดอก (กุหลาบ) อาชีพหลักที่สำคัญ คือการทำไร่ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ข้าว มันฝรั่ง ทำสวน เช่น ส้มสายน้ำผึ้ง ทับทิม สวนกุหลาบ ปลูกพืชผัก เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี กระเทียม หอมแดง คื่นช่าย กวางตุ้ง และไม้ยืนต้นเศรษฐกิจ เช่น สวนสัก มะยมหอม อย่างไรก็ตาม

เจ้าของธุรกิจหรือเจ้าของสวนมักเป็นผู้ที่มาจากพื้นที่อื่นๆ และมีแรงงานต่างด้าวอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก ซึ่งเป็นแรงงานในภาคเกษตร

อำเภออุ้มผาง แต่เดิมที่อำเภออุ้มผางมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ทั้งหมด ต่อมาได้มีคนไทยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น ปัจจุบัน อุ้มผางมีชื่อเสียงในการเป็นเมืองท่องเที่ยวในอ้อมกอดของผืนป่า และหุบเขาสูงแห่งสุดท้ายของประเทศไทยที่ยังเหลืออยู่ มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง ที่ครอบคลุมพื้นที่ ๑.๖ ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูงสลับซับซ้อน เป็นเขตป่าอนุรักษ์เพื่อการสงวน และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและเป็นผืนป่าตะวันตกที่เป็นต้นกำเนิดของแหล่งมรดกโลก ด้วยศักยภาพของพื้นที่ ทำให้อุ้มผางเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ และรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย โดยจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก คือน้ำตกทีลอซู แต่เส้นทางที่ไปยังค่อนข้างลำบากสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป ในปัจจุบัน ธุรกิจที่อยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวทั้งในการนำทัวร์ ล่องแก่ง หรือที่พัก มักเป็นรายย่อยที่ไม่ได้จดทะเบียน นักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งเดินทางเข้าไปในพื้นที่เอง และอีกส่วนหนึ่งใช้บริการบริษัททัวร์ รถเช่าหรือไค้จากกรุงเทพฯ หรือนอกพื้นที่ และมีนักท่องเที่ยวไทยเพียงส่วนน้อยที่มาใช้บริการรถเช่าหรือไค้่นำเที่ยวจากทางแม่สอดหรือจังหวัดตาก ดังนั้น SMEs ในธุรกิจนำเที่ยวที่มีการจดทะเบียนจึงมีกรรองรับนักท่องเที่ยวในกลุ่มชาวต่างชาติมากกว่านักท่องเที่ยวไทย

อำเภอบ้านตาก จากคำขวัญของอำเภอคือ “พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ หินแกรนิตลือเลื่อง รอยรุ่งเรืองเมืองตาก ซากไม้กลายเป็นหิน เยือนถ้ำนันทาทิพย์ หินสองนที” จะเห็นได้ว่า มีทั้งจุดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และมีทรัพยากรสำคัญคือหินแกรนิต ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการประกอบกิจการโรงงานหินแกรนิตเกิดขึ้นจำนวนหลายราย แต่ก็ประสบปัญหาที่ไม่สามารถแข่งขันในด้านราคากับหินแกรนิตจากจีนได้ และมีการปิดตัวไปในที่สุด ในพื้นที่ด้านนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องความแห้งแล้งด้วย และอาชีพหลักคือ การทำพืชไร่ ปศุสัตว์ เลี้ยงวัว พืชพันธุ์เลี้ยงสัตว์ ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ นอกจากข้าวและข้าวโพดแล้ว ยังมีโคพันธุ์ตาก และรวมทั้งเมล็ดพันธุ์หญ้าด้วย

อำเภอเมือง ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นธุรกิจร้านค้าปลีก มีโรงแรมระดับกลางที่รองรับผู้ที่เดินทางผ่าน นักท่องเที่ยวบางส่วน และนักธุรกิจ แต่โดยทั่วไป ในตัวอำเภอเมืองจะค่อนข้างเงียบไม่คึกคักนัก เป็นเมืองเล็ก และไม่มีแหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง ยกเว้นในช่วงเทศกาลประเพณีลอยกระทงสาย ซึ่งปัจจุบันเป็นเทศกาลสำคัญเพียงงานเดียวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาที่จังหวัดตากจำนวนมาก ถึงแม้ประชากรจะมีกำลังซื้อ แต่มักไม่ค่อยมีการลงทุนในพื้นที่ และเมืองตากฝั่งนี้ ค่อนข้างแห้งแล้ง ทำให้ไม่มีการลงทุนด้านการเกษตรนัก นอกจากนี้ การที่จังหวัดตากมีสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจำกัด คือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตตาก และมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด เท่านั้น ทำให้ประชากรในวัยศึกษาต้องออกไปเรียนต่อที่จังหวัดอื่นๆ เป็นผลให้ขาดกลุ่มผู้บริโภคในวัยน้อยในพื้นที่

ปัจจุบัน ธุรกิจการค้าชายแดนคือกลุ่มธุรกิจที่มีบทบาทสูงสุดในแม่สอด เพราะมีมูลค่าการค้าชายแดนผ่านทางด่านแม่สอดเป็นมูลค่าสูง อย่างไรก็ตาม ผู้ค้าที่แม่สอดได้มีส่วนแบ่งการตลาดเพียง ๑๐-๒๐% ของมูลค่าการส่งออกผ่านด่านแม่สอดเท่านั้น สินค้าที่มีปริมาณการค้าสูงที่สุดคือน้ำมันเชื้อเพลิงนั้น เป็นการค้าของผู้ผลิตรายใหญ่ ทั้งจากผู้ผลิตในไทย และจากมาเลเซีย โดยไม่ได้

ผ่านผู้ค้าที่แม่สอด นอกจากนี้ การสั่งซื้อสินค้าลอตใหญ่มากก็มักสั่งซื้อโดยตรงจากผู้ผลิตในกรุงเทพฯ หรือส่วนกลางเช่นกัน แล้วขนส่งผ่านทางด่านชายแดนแม่สอด ซึ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้กับผู้ประกอบการค้าที่แม่สอด สินค้าที่ผู้ค้าในแม่สอดยังรักษารฐานหรือส่วนแบ่งการตลาดได้อยู่ คือสินค้าที่โรงงานผู้ผลิตมีดีลเลอร์หรือตัวแทนจำหน่ายอยู่ทางแม่สอด และสินค้าที่มีมูลค่าไม่มากนัก หรือการสั่งซื้อสินค้าที่ต้องสั่งจากผู้ผลิตหลายราย จากการที่มีการแข่งขันสูงในด้านราคาทำให้ผลกำไรที่เกิดขึ้นกับผู้ค้าในแม่สอดนั้นคิดเป็นสัดส่วนน้อยมาก แม้ขอคืนภาษีมูลค่าเพิ่มแล้วยังอาจกำไรเพียงแค่ ๑% เท่านั้น ทุกวันนี้จึงทำรายได้กันด้วยการขายปริมาณมาก ซึ่งผู้ค้าแต่ละรายต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์การแข่งขัน ดูราคาของคู่แข่ง ตัดราคากัน ส่วนลูกค้าในฝั่งพม่า นั้น นอกจากจะได้บริโภคสินค้าในราคาถูกแล้ว ยังสามารถได้เครดิตจากการสั่งซื้อจากผู้ค้าแม่สอดด้วย ข้อได้เปรียบในการแข่งขันของผู้ประกอบการที่แม่สอดนั้น นอกจากความยืดหยุ่นในความสามารถในการจัดหาสินค้าตามความต้องการแล้ว ยังเป็นในเรื่องภาษา เครือข่ายลูกค้ารายเก่าที่ติดต่อกันมานาน และความสามารถรับความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยนของเงินจ๊าตด้วย

การค้าชายแดนกลุ่มที่มีโอกาสมากในปัจจุบัน ได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค และวัสดุก่อสร้างในกลุ่มปูน กระเบื้องและสุขภัณฑ์ ส่วนวัสดุก่อสร้างประเภทเช่น สีหรืออิฐบล็อกนั้น มีการผลิตในพม่า สำหรับสินค้าประเภทเครื่องมือช่างก็มักนำเข้าจากจีนเป็นส่วนใหญ่ วัสดุก่อสร้างที่ส่งออกทางแม่สอดนั้น ส่วนหนึ่งผ่านผู้ค้าแม่สอด อีกส่วนหนึ่งส่งตรงจากโรงงานที่กรุงเทพฯ เอง โดยทั่วไปแล้วสินค้าของไทยแพงกว่าสินค้าจากจีนมาก แต่บางรายการที่ยังสามารถแข่งขันได้ เนื่องจากความเชื่อถือในตราสินค้าของไทย

กลุ่มที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ ที่สำคัญคือ กลุ่มที่ทำธุรกิจค้าชายแดน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน และกลุ่มมุสลิม รองลงมาคือกลุ่มนักอุตสาหกรรม และกลุ่มผู้ค้าพืชไร่ พื้นที่ที่มีบทบาทสูงทางเศรษฐกิจคืออำเภอแม่สอด โดยนักธุรกิจแม่สอดนั้น ส่วนใหญ่มาจากนอกพื้นที่เข้ามาจัดตั้งธุรกิจแม่สอด มักไม่ใช่คนแม่สอดหรือคนตากแต่ดั้งเดิม และการทำธุรกิจในแม่สอดนั้น จะเชื่อมโยงกับการผลิต การเกษตร รวมทั้งการท่องเที่ยวของอำเภออื่นๆ ในจังหวัดตากด้วย

๙.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดตาก

ในพื้นที่หลักคืออำเภอแม่สอดนั้นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมีวัฒนธรรมชนเผ่า เพราะมีทั้งคนไทย คนไทยเชื้อสายจีน เชื้อสายบังคลาเทศ คนพม่า คนชนเผ่าต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างกลมกลืน คนพม่าส่วนหนึ่งก็ไปวัดเป็นประจำ คนไทยเชื้อสายจีนซึ่งเป็นนักธุรกิจในพื้นที่ก็มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งพอสมควรและให้มีศาลเจ้าเพียงแห่งเดียวเพื่อไม่ให้มีการแย่งแซ่ และมีประเพณีจัดงานเทศกาลตรุษจีนเป็นประจำทุกปี รวมทั้งเทศกาลแจกทานในช่วงเดือนสิงหาคมด้วย และในบางพื้นที่ก็มีการใช้วัฒนธรรมชนเผ่ามาเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวหรือซื้อสินค้าท้องถิ่นด้วยเช่นกัน สำหรับในพื้นที่อำเภอเมืองนั้น งานประเพณีสำคัญซึ่งเป็นโอกาสทางธุรกิจของหลายๆ กลุ่ม คืองานประเพณีลอยกระทงสาย ซึ่งเป็นงานใหญ่งานเดียวในพื้นที่ที่สามารถดึงดูดคนต่างถิ่นเข้ามาในจังหวัดได้จำนวนมาก ถึงแม้จะมีวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ด้านอื่นๆ อยู่ด้วย แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักทั่วไปมากนัก ส่วนผู้ประกอบการที่แม่สอดยังเห็นว่า ธุรกิจพลอยที่แม่สอดนั้น ยังพอจะดำเนินการอยู่ได้ และมีโอกาสในการเติบโตได้ เพราะยังมีช่างฝีมือที่มีคุณภาพ และมีผู้ที่มี

ประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญในการดูหยกและพลอย และในภาพรวมของพื้นที่นั้น เศรษฐกิจยังมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น หากได้รับการสนับสนุนด้านการตลาดอย่างต่อเนื่อง ก็น่าจะยังทำให้ธุรกิจพลอยและเครื่องประดับเติบโตและยังคงเป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์ของแม่สอดต่อไปได้

อย่างก็ตาม ในอำเภอเมืองนั้น ไม่มีแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวมากนัก ยกเว้นในช่วงเทศกาลลอยกระทงสาย ดังนั้น ธุรกิจที่รองรับนักท่องเที่ยวจึงไม่สามารถขยายตัวได้มากนัก และมีกรรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เดินทางผ่านเป็นส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาในพื้นที่จังหวัดตาก มักมีจุดหมายปลายทางที่แม่สอดหรืออุ้มผาง โดยเป็นทั้งกลุ่มที่มาท่องเที่ยวเชิงเกษตรท่องเที่ยวธรรมชาติ และท่องเที่ยวในพื้นที่ของวัฒนธรรมชนเผ่า การเข้ามาซื้อสินค้าที่ตลาดริมเมยที่ด่านชายแดน ซ้อเฟอร์นิเจอร์หรือของตกแต่งทำจากไม้ และการใช้ด่านแม่สอดเป็นเส้นทางผ่านเข้าประเทศพม่า

ในส่วนของแม่สอดนั้น แม้จะไม่มีห้างสรรพสินค้าใหญ่ๆ อาคารขนาดใหญ่ หรือโมเดิร์นเทรตให้เห็น แต่ด้วยเศรษฐกิจที่ดีของแม่สอด ทำให้ประชากรมีกำลังซื้อ รวมกับกำลังซื้อของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติด้วย ดังนั้น ธุรกิจร้านอาหารในแม่สอดนั้น จึงมีทั้งในแบบร้านอาหารท้องถิ่น แผงขายอาหาร และร้านอาหารขนาดใหญ่ ร้านกึ่งเผา สวนอาหารต่างๆ รวมทั้งร้านกาแฟทันสมัย ซึ่งไม่เพียงแต่รองรับนักท่องเที่ยว แต่ยังรองรับคนในพื้นที่ด้วย ซึ่งผู้บริโภคในพื้นที่นั้น เป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อ และนอกจากนักท่องเที่ยวต่างชาติแล้ว ยังมีคนต่างชาติที่ทำงานอยู่ในหน่วยงาน NGO หรือ UN เข้ามาอยู่ในพื้นที่จำนวนไม่น้อยด้วย ร้านอาหารที่ให้บริการอยู่ในพื้นที่แม่สอด จึงต้องมีการสร้างเอกลักษณ์ของตัวเอง และแข่งขันกันในด้านคุณภาพอาหารและคุณภาพการให้บริการบรรยากาศของสถานที่ เป็นต้น

ในส่วนการจัดการและส่งเสริมในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หรือเชิงวัฒนธรรมจากการที่มีสถานที่สำคัญทางศาสนาและประวัติศาสตร์ และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ยังคงเป็นเรื่องที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้ อาจเชื่อมโยงเข้ากับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย ซึ่งรวมถึงพื้นที่การเกษตรในอำเภอพบพระซึ่งมีศักยภาพในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือโฮมสเตย์ด้วยเช่นกัน

๙.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดตาก

ส่วนราชการจังหวัดตากได้จัดกิจกรรมนำพุทธศาสนิกชนชาวไทย ร่วมโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ โดยนายสุริยะ ประสาทบัณฑิตย์ ผู้ว่าราชการ จ.ตาก นำพุทธศาสนิกชนชาวไทยกว่า ๒๐๐ คน ร่วมโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ที่ จ.เมียวดี เพื่อสร้างความสัมพันธ์ และส่งเสริมพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ที่วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด จ.ตาก พร้อมปล่อยขบวนรถนำพุทธศาสนิกชนชาวไทยกว่า ๒๐๐ คน ข้ามสะพานมิตรภาพไทย – เมียนมาร์

ภาพที่ ๔.๑๔๘ โครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย - เมียนมาร์

ผู้ว่าราชการ จ.ตาก กล่าวว่า โครงการไหว้พระ ๙ วัด เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินในครั้งนี้ จะช่วยสร้างสัมพันธภาพของไทยและเมียนมาร์ ในระดับท้องถิ่น ที่มีอารยธรรมแห่งลุ่มน้ำเมย ที่คล้ายคลึงกัน ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยใช้ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยง อีกทั้งเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ ด้วย สำหรับโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย - เมียนมาร์ นี้ สำนักงานวัฒนธรรม จ.ตาก สภาวัฒนธรรม จ.ตาก สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา จ.ตาก รวมทั้งสมาคมท่องเที่ยว จ.ตาก ได้ร่วมกันจัดขึ้น โดยนำพุทธศาสนิกชนกว่า ๒๐๐ คน ไหว้พระ สักการะสิ่งศักดิ์ที่วัดใน อ.แม่สอด จ.ตาก ไปแล้ว ๕ วัด คือ วัดมณีไพรสณฑ์ วัดแม่ซอดน่าด่าน วัดดอนแก้ว วัดท่าสายโทรเลข และวัดไทยวัฒนาราม ก่อนที่จะเดินทางเข้าไปสักการะและไหว้พระ ณ วัดต่าง ๆ ใน จ.เมียวดี ประเทศเมียนมาร์ ได้แก่ วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจติยทอง วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ วัดอิฐฐาน และวัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ โดยมีพุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาร์ ให้การต้อนรับและร่วมกิจกรรมดังกล่าว

๑) วัดมณีไพรสณฑ์ สถานที่ตั้งอยู่ถนนอินทรีริ เขตเทศบาลนครแม่สอด (อยู่ในตลาดแม่สอด) พื้นที่ตั้งหน้าวัดติดถนนใหญ่ด้านหลังติดลำห้วยแม่สอด สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๘ ภายในวัดมีปูชนียวัตถุโบราณสถาน ได้แก่ พระพุทธโคดมบรมศรีเมืองฉอด (หลวงพ่อดโต) เจติยวิหารสัมพุทธะ ซึ่งมีลักษณะแปลก คือ บนองค์เจติยมีเจติยเล็กๆ ล้อมรอบถึง ๒๓๓ องค์ และมีพระพุทธรูปบรรจุอยู่ถึง ๕๑๒,๐๒๘ องค์ นอกจากนี้ภายในวัดยังมี โบสถ์เก่าแก่อายุกว่า ๒๐๐ ปี ที่บริเวณหน้าบันและหลังคามีลายไม้ฉลุสวยงาม และบริเวณโดยรอบวัดมีซุ้มและศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ได้แก่ หลวงพ่อสังกัจจาย พระพุทธรูปปูนปั้นปางพุทธไสยาสน์ เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๔๙ วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด จ.ตาก

๒) วัดแม่ชอดนำด่าน ตั้งอยู่เลขที่ ๙๕ บ้านเงี้ยวหลวง ตำบลแม่สวด อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๙ ไร่ ๑๖ ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับเหมืองสาธารณะ ทิศใต้ติดต่อกับที่ดินมีการครอบครองของเอกชน ทิศตะวันออกติดต่อกับเหมืองสาธารณะ ทิศตะวันตกติดต่อกับที่ดินมีการครอบครอง เลขที่ ๑๗ โดยมีโฉนดที่ดินเลขที่ ๑๘ เป็นหลักฐาน พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม อาคารเสนาสนะต่าง ๆ มี อุโบสถกว้าง ๙ เมตร ยาว ๑๐ เมตร สร้าง พ.ศ.๒๕๑๘ ศาลาการเปรียญกว้าง ๒๑ เมตร ยาว ๒๗ เมตร สร้าง พ.ศ.๒๕๒๓ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๔ หลัง เป็นอาคารไม้ สำหรับปูชนียวัตถุมี พระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ในวิหาร ๕ องค์ พระพุทธรูปหินอ่อน ๒ องค์ ทองเหลือง ๑ องค์ ได้มาจากสหภาพพม่า สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.๒๔๐๐ ประชาชนนิยมเรียกว่า “วัดเงี้ยวหลวง” บ้าง เรียกว่า “วัดหลวง” บ้าง เดิมนั้นบริเวณแถวนี้เป็นที่พักแรมของบรรดาพ่อค้าชาวไทยใหญ่ ต่อมาได้มีการตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งมากขึ้น จึงได้ร่วมใจกันจัดสร้างวัดนี้

ภาพที่ ๔.๑๕๐ วัดแม่ชอดนำด่าน อ.แม่สวด จ.ตาก

๓) วัดดอนแก้ว ตั้งอยู่หลังที่ว่าการอำเภอแม่ระมาด เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินอ่อนอันเป็นปฏิมากรรมของชาวพม่าที่มีอยู่ ๓ องค์ในโลก แกะสลักจากหินอ่อนทั้งแท่ง โดยองค์แรกประดิษฐานที่ประเทศอินเดีย องค์ที่สองประดิษฐานที่ประเทศปากีสถาน และองค์ที่สามประดิษฐานที่วัดดอนแก้ว หมู่ที่ ๖ อำเภอแม่ระมาด โดยเมื่อเดือนเมษายน ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ขุนระมาดไมตรี และชาวแม่ระมาดได้ไปติดต่อขอเช่าบูชามาจากพม่าในราคา ๘๐๐ รูปี มีขนาดหน้าตักกว้าง ๕๐ นิ้ว สูงจากฐานถึงเศียร ๖๓ นิ้ว โดยนำมาทางเรือผ่านเมืองมะละแหม่ง แล้วเดินทางต่อจนถึงท่าเรือจองโต ทานครุบาขาวปี ซึ่งเป็นที่เคารพของชาวบ้านและชาวเมืองเหนือได้ไปรับพระพุทธรูปหินอ่อนแล้วอัญเชิญขึ้นบนเกวียนผ่านเมืองกรุกกริก บ้านจ่อแฮ (บ้านกะเหรี่ยง) การเดินทาง ยากลำบาก และล่าช้าเพราะเป็นภูเขาสูงชันต้องนอนพักแรมระหว่างทางถึงหมู่บ้านปางกาง การเดินทางจึงรวดเร็วขึ้นเพราะเป็นพื้นราบกระทั่งถึงหมู่บ้านเมียวดี ริมฝั่งแม่น้ำเมย เขตประเทศสหภาพเมียนมาร์ และข้ามแม่น้ำเมยเข้าสู่ประเทศไทยที่บ้านท่าสายลวด เขตแม่สวด และเดินทางไปยังอำเภอแม่ระมาดถึงอัญเชิญพระพุทธรูปหินอ่อนประดิษฐาน ณ วิหารวัดดอนแก้ว ในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๖๕ รวมเวลาที่ไปอัญเชิญพระพุทธรูปหินอ่อนในครั้งนี้เป็นเวลา ๑๒ วัน

ภาพที่ ๔.๑๕๑ วัดดอนแก้ว อ.แม่สวด จ.ตาก

๔) วัดท่าสายโทรเลข ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าสายลวด มีหลักฐานว่าเมื่อ ๑๕๐ ปีที่ผ่านมา มีสภาพป่ารกทึบ ติดกับฝั่งแม่น้ำเมย และไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ จนกระทั่งมีกลุ่มคนไทยซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานว่าอพยพมาตั้งหลักฐานอยู่บริเวณบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเมยเมื่อใด โดยการปลูกไร่อ้อยและยาสูบ ต่อมาไม่นานก็มีการขยายตัวของหมู่บ้าน ประกอบกับบริเวณหมู่บ้านริมฝั่งแม่น้ำเมยมีการติดตั้งสายโทรเลขจากเมืองกรุกกริก ฝั่งประเทศพม่าถึงประเทศไทย ผ่านอำเภอแม่สวดจนถึงตัวจังหวัดตาก เป็นความร่วมมือระหว่างไทย-อังกฤษ และในแนวที่สายโทรเลขพาดผ่านนั้นจะมีการทางเดินเท้าติดตามตลอดจนถึงตัวเมืองแม่สวด เส้นทางนี้มีความสำคัญสำหรับชาวบ้านในบริเวณนี้ ซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมและมีการสร้างวัดใกล้ท่าน้ำ และท่าข้ามเรือบริเวณที่มีสายโทรเลขผ่านจึงเรียกว่า "วัดท่าสายโทรเลข" ต่อมาหมู่บ้านเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และเกิดการรวมตัวกันเรียกชื่อใหม่ว่า "หมู่บ้านท่าสายลวด" มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๔.๑๕๒ วัดท่าสายโทรเลข อ.แม่สวด จ.ตาก

๕) วัดไทยพัฒนาราม เดิมชื่อ วัดแม่ตาวเจี้ยว หรือ วัดไทยใหญ่ ตั้งอยู่หมู่ ๑ ตำบลท่าสายลวด ห่างจากตัวอำเภอแม่สวดไปประมาณ ๕ กิโลเมตร บริเวณกิโลเมตรที่ ๘๔ ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๑๐๕ สายตาก - แม่สวด เส้นทางนี้จะไปตลาดริมเมย ก่อนถึงสะพานมิตรภาพไทย - พม่า เป็นวัดในพระพุทธศาสนานิกายมหายานของชาวไทยใหญ่ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลมาจากสหภาพพม่า สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๐ โดยนายมั่ง เป็นชาวพม่ารัฐฉาน ที่อพยพครอบครัวมาอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่สวด และได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านแม่ตาว ต่อมาได้รับพระราชทาน

นามว่า หมิ่นอาจคำแหงหาญ ในปี พ.ศ.๒๕๐๐ ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้เป็นวัดพระพุทธศาสนาในสังกัดกรมศาสนา ในวัดมีพระพุทธรูปนามนี้ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่จำลองมาจากพระพุทธรูปมณีนีลอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวเมืองมณฑลเสถียร สหภาพพม่า เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจังหวัดตากศรัทธาเลื่อมใสกันมาก นับเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาว จ.ตาก ศรัทธาเลื่อมใสกันมาก นอกจากนี้มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ขนาดใหญ่ พระพุทธรูปหินอ่อน วิหารเจดีย์สี่ชมพู และศาลาการเปรียญลายไม้ฉลุรูปแบบพม่า

ภาพที่ ๔.๑๕๓ วัดไทยพัฒนาราม อ.แม่สอด จ.ตาก

๖) วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจดีย์ทอง พระเจดีย์ชเวเมียนโหว่น หรือ เจดีย์ชเวเมียนโหว่นเซตี้ หรือ วัดฉายมินหุ่น ที่คนไทยมักเรียกว่า เจดีย์หลวง หรือ เจดีย์ทองแห่งเจ้ากรรมมา อยู่ริมถนนโมโจลาน จากเชิงสะพานมิตรภาพ ไทย-พม่า เดินทางต่อไปตามถนนใหญ่อีกประมาณ ๕๐๐ เมตร มีราชสีห์พม่าสองตัวเฝ้าซุ้มประตูทั้งสองด้านด้วยกัน มีรูปปั้นแปลกประหลาดที่ไม่เหมือนกันวัดอื่นในเมียวดีเจดีย์หลวงแห่งนี้ถือว่าเป็นสถานโบราณแบบมอญ ผู้สร้างเจดีย์ชื่อ มะส่วย จ่าพอ เป็นพ่อค้าชาวกะเหรี่ยง อาชีพค้าขายไม้สักอยู่ในเมืองเมียวดี มีฐานะร่ำรวยมาก มีพี่น้องสามคน มะส่วย เป็นคนน้องสุดท้อง ได้สร้างเจดีย์หลวงเป็นอนุสรณ์ของชีวิตและเป็นที่สักการะในพระพุทธศาสนา เจดีย์แต่ละองค์มีมูลค่าทองคำเท่ากับช้างสาร ๑ เชือก ภายในบรรจุพระพุทธรูปทองคำหนักองค์ละ ๓๐ บาท สันนิษฐานว่า สร้างมานานกว่า ๒๐๐ ปีมาแล้ว ฉะนั้นไม่ผิดบอกว่า เจดีย์ชเวเมียนโหว่นเซตี้ มีอายุพันกว่าปี อายุใกล้เคียงเจดีย์โบราณสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ภายนอกกำแพงแก้วมีพญานาคสี่เศววมรกล้อมรอบสี่ทิศด้วย เจดีย์ชเวเมียนโหว่นเซตี้ เป็นเจดีย์ทองคำที่ใหญ่ สูง และสวยงามที่สุดในเมืองเมียวดี และได้ถูกสร้างขึ้นไว้เป็นประธานของเขตพุทธาวาสที่ได้ถูกจัดวางไว้ ณ ตำแหน่งเกือบจะกึ่งกลางของเมือง จากสภาพที่ตั้งของพระธาตุ ขนาดของเจดีย์และการจัดวางผังเมือง ทำให้เราทราบได้ว่าเจดีย์ชเวเมียนโหว่นนั้นมีความสำคัญต่อเมืองเมียวดีในฐานะของพระธาตุประจำเมือง เป็นเจดีย์ศิลปมอญ-พม่า ที่ได้ถูกสร้างขึ้นบนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ ๒๐ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓๐ เมตร มีความสูงจากฐานถึงยอดฉัตรประมาณ ๑๒๓ ฟุต ๓ นิ้ว ฐานชั้นแรกขององค์เจดีย์ประกอบด้วยเจดีย์รายขนาดเล็กจำนวน ๒๘ องค์ ตลอดองค์ระฆังจนถึงชั้นปลียอดประดับด้วยแผ่นทองคำ กลางองค์ระฆังประดับด้วยเส้นเข็มขัดรัดองค์ระฆังโดยรอบ ถัดลงมาจากเข็มขัดทำเป็นรูปอสุรี ซึ่งปรากฏเฉพาะหัวและมือถือข้อมกระบี่แบกเข็มขัดแวดล้อมอยู่ทั้งสี่ทิศ คอระฆังประดับด้วยลายกรวยเชิง โดยรอบรับปล้องไฉน และชุดบัวคว่ำบัวหงายที่รับชั้นปลียอด ซึ่งประดับไว้ด้วยฉัตรที่มียอดเป็นทองคำ

ประดับไว้ด้วยอัญมณีนานาชนิด ลานพระเจดีย์ทั้งสี่ทิศ มีวิหารหลังใหญ่แห่งเดียว เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปองค์ใหญ่ไว้ภายใน แต่ละองค์งดงามตามแบบพุทธศิลป์พม่า ประดิษฐานไว้ให้ผู้ศรัทธา ได้มากราบไหว้ ทำสมาธิและขอพรกันตามกำลังศรัทธา พระพุทธรูปแต่ละองค์ล้วนแต่มีพระนามอัน เป็นมงคล เพื่อความสุขความเจริญของชาติบ้านเมืองและความสมหวังของผู้มาบำเพ็ญกุศล เช่น ด้าน ตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปนามว่า "สุดองปญฺโญ" ซึ่งแปลว่า พรสมปรารถนา ด้านทิศเหนือ ประดิษฐานรูปจำลองของ "พระมหาเมธิตมฺโญ" หรือผู้รู้อันประเสริฐ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมือง มัณฑเลย์และชาวพม่าทั้งมวล ด้านทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูปนามว่า "ขันตางยี" หรือความ ชุ่มเย็นอันยิ่งใหญ่ และด้านใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งมีนามว่า "ปญฺโญลงขันตาง" หรือชุ่มเย็นทั้ง แผ่นดิน

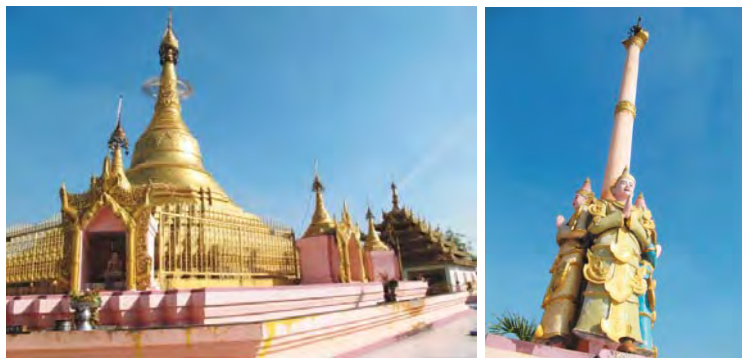
ภาพที่ ๔.๑๕๔ วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจดีย์ทอง เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๗) วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี ประเทศพม่า วัดนี้มีลักษณะเด่นที่ไม่เหมือนวัด อื่นๆ ตรงที่มีรูปปั้นจระเข้ขนาดใหญ่ ทาสีเขียวสดไล่ทั้งตัว จระเข้ตัวนั้นมีขนาดใหญ่มาก ทราบว่า ความยาวของลำตัวตั้งแต่หัวจรดหางยาวถึง ๖๕ เมตร กลางตัวจระเข้สร้างเป็นหอไตรกลางน้ำ ซึ่งหอ ไตรดังกล่าวนี้จะมีทางเข้าอยู่ด้านหลัง วัดนี้ห้ามสตรีเข้า (เหมือนหลายๆ วัดในพม่า)

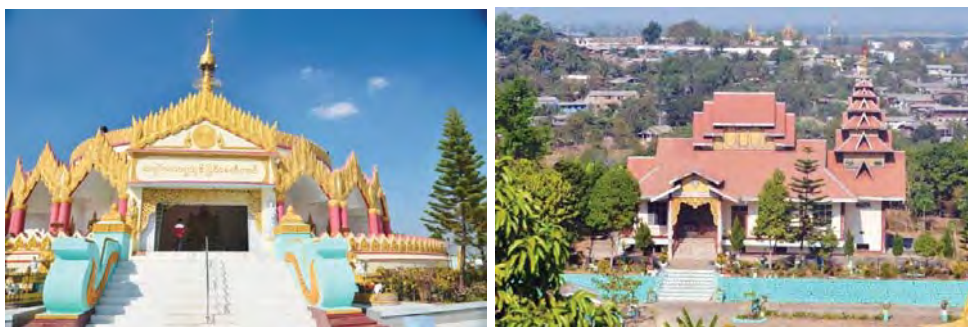
ภาพที่ ๔.๑๕๕ วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๘) วัดเต้ถันเอ่ หรือวัดอิฐฐาน เป็นวัดที่ใครมาอธิษฐานขอพรมักจะได้รับตามนั้น สถานที่ สำคัญ คือ พระเจดีย์ศิลปะมอญ

ภาพที่ ๔.๑๕๖ วัดदैถันเอ่ หรือวัดอิฐฐาน เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๙) วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ วัดหินใหญ่ ภาษาพม่าเรียกว่า วัดเจ้าโหล่งจี บางคนอาจออกเสียงตามสำเนียงที่ได้ยินว่า วัดเจ้าโหล่งจี หรือ วัดเจ้าลงจี เจตีย์เตต่านอ่องจอง หรือคนไทยเรียกว่า "วัดตืดก่อง" แปลว่า วัดก้อนหินใหญ่ เพราะอยู่บนเนินลานกว้างใหญ่เหมือนก้อนหินใหญ่ บนเนินเขา วัดนี้มีอาณาบริเวณกว้างขวาง อยู่บนเนินเขา ทำให้มองเห็นยอดเจตีย์แต่ไกล คนไทยที่มาเที่ยวเมียวดีก็มักมาไหว้พระธาตุแห่งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล หรืออาจจะลองเสี่ยงทายโดยยกหินสีทองลูกกลมๆ หนักราว ๑๐ กิโล ที่เป็นของแปลกสำหรับวัดนี้ วิธีการเสี่ยงทายก็คือให้ยกก้อนหินก่อนว่าหนักแค่ไหน จากนั้นก็ให้อิฐฐานแล้วลองยกอีกครั้ง หากรู้สึกเบาว่าครั้งแรกหรือก่อนอิฐฐาน แสดงว่าคำอธิษฐานนั้นจะมีโอกาสเป็นจริง แต่ถ้าหากรู้สึกหนักกว่าเดิมแสดงว่าคำอธิษฐานนั้นไม่ได้ผล จึงต้องทำบุญให้มากขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๕๗ วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๑๐) จังหวัดพิษณุโลก

๑๐.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดขนาดใหญ่ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างและอยู่ในเขตภาคกลางตอนบนสุดของประเทศไทย เรียกกันว่า "เหนือล่างกลางบน" ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๓๖๘ กม. มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๐,๘๑๕ ตร.กม. หรือ ๖,๗๕๙,๙๐๙ ไร่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานควบคู่กับประเทศไทย โดยมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันในศิลาจารึก ตำนาน นิทาน และพงศาวดาร เช่น สองแคว, สองแควทวิสาขะ และไทยวนที่ เดิมเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองเก่าสมัยขอม อยู่ห่างจากที่ตั้งเมืองปัจจุบันลงไปทางทิศใต้ประมาณ ๕ กิโลเมตร เรียกว่า "เมืองสองแคว" ที่เรียกเช่นนี้ เพราะตั้งอยู่

ระหว่างแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำน่าน กับแม่น้ำแควน้อย แต่ปัจจุบันแม่น้ำแควน้อยเปลี่ยนทางเดิน ออกจากตัวเมืองไปประมาณ ๑๐ กิโลเมตร ที่ตั้งตัวเมืองเก่าในปัจจุบันคือ บริเวณวัดจุฬามณี ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของพิษณุโลก แต่เมื่อประมาณพุทธศักราช ๑๙๐๐ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) ได้โปรด ให้ย้ายเมืองสองแคว มาตั้งอยู่ ณ บริเวณตัวเมืองในปัจจุบัน และยังคงเรียกกันติดปากว่า เมืองสองแคว เรื่อยมา

พิษณุโลกเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่าง เป็นศูนย์กลางของเส้นทางคมนาคมของสี่แยกอินโดจีน จากการเป็นจุดตัดของเส้นทาง North-South และ East-West Economic Corridor มีสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่รองรับการเจริญเติบโตของเมือง เป็นที่ตั้งของส่วนราชการระดับศูนย์/เขต/ภาค มีพื้นที่การเกษตร มีแม่น้ำน่านไหลผ่านบริเวณตัวเมือง และยังมีพื้นที่ป่าเขาและน้ำตกหลายแห่ง และด้วยรากฐานของเมืองที่มีมายาวนาน ทำให้เป็นพื้นที่มากมีไปด้วยแหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ไปสู่การเป็นศูนย์กลางการให้บริการทางเศรษฐกิจ และการค้า โดยมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษารองรับการพัฒนาจำนวนมาก ซึ่งเป็นระดับอุดมศึกษาถึง ๕ แห่ง ที่นอกจากจะผลิตบุคลากรเพื่อรองรับความต้องการของแต่ละภาคเศรษฐกิจแล้ว ยังรองรับความต้องการในการวิจัยพัฒนาเพื่อพัฒนารูปแบบสินค้าและบริการต่างๆ ด้วย และจากโครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (GPP) นั้น จะเห็นได้ชัดเจนว่า ภาคเกษตรยังคงมีส่วนสูงถึงร้อยละ ๓๐ ภาคการค้ามีส่วนร้อยละ ๑๗ ภาคการศึกษา ร้อยละ ๙ และภาคอุตสาหกรรม มีส่วนร้อยละ ๘ ของ GPP

ด้านธุรกิจเกษตร และอุตสาหกรรมการเกษตร พิษณุโลกมีพื้นที่เกษตรอยู่มาก ทั้งการปลูกข้าว ยางพารา พืชไร่ต่างๆ เช่น ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วลิสง ดังนั้น จึงเป็นฐานของธุรกิจอุตสาหกรรม การแปรรูปเกษตร รวมทั้งธุรกิจการผลิตเครื่องจักรกลการเกษตร และปุ๋ยอินทรีย์ นอกจากนี้ อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารแล้ว ยังมีการแปรรูปยางพาราด้วย

ด้านธุรกิจการผลิตอุตสาหกรรม หัตถอุตสาหกรรม และการผลิตของฝากของที่ระลึก : พิษณุโลกมีผู้ประกอบการในธุรกิจพืชผลการเกษตร ทั้งประเภท SMEs และรายใหญ่ และยังมีหัตถอุตสาหกรรมที่สำคัญเช่น โรงหล่อพระ ซึ่งมีถึง ๘ แห่ง ส่วนของฝากของที่ระลึก มีทั้งการผลิตในรูปแบบโรงงานขนาดกลางและขนาดย่อม และการผลิตในรูปแบบกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเน้นในสินค้าประเภทกล้วยแปรรูปต่างๆ (กล้วยตาก กล้วยอบ กล้วยทอด) น้ำพริกประเภทต่างๆ ซึ่งในส่วนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ นั้น ปัจจัยความสำเร็จประการหนึ่ง คือ การที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษา และหน่วยงานส่งเสริมของภาครัฐ

๑๐.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดพิษณุโลก

พิษณุโลกเป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ โดยในสมัยอยุธยา เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองกึ่งกลางระหว่างกรุงศรีอยุธยาและอาณาจักรฝ่ายเหนือ และได้เป็นราชธานีแทนกรุงศรีอยุธยานานถึง ๒๕ ปีในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หลังจากนั้นก็มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง เป็นหน้าด่านสำคัญในการสกัดกั้นกองทัพพม่า เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชดำรงฐานะพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ขณะนั้นไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า สมเด็จพระนเรศวรฯ ได้ทรงรวบรวมชาวพิษณุโลกกอบกู้อิสรภาพได้ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงดำริให้รื้อกำแพงเมืองพิษณุโลกเพื่อไม่ให้ข้าศึกใช้เป็น ที่มั่น จนถึง พ.ศ.๒๔๓๗ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะเมืองพิษณุโลกขึ้นเป็นมณฑล เรียกว่า มณฑลพิษณุโลก ต่อมาเมื่อยกเลิกการปกครองแบบมณฑลแล้ว พิษณุโลกจึงมีฐานะเป็นจังหวัดมา จนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สถานที่สำคัญหลายแห่งในจังหวัดพิษณุโลก จึงอิงอยู่กับสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ และศาสนา

ปัจจุบันพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีความเจริญในหลายด้าน และเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ หลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยนเรศวร สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และท่าอากาศยาน อีกทั้งยังเป็น เมืองที่มีทางรถไฟตัดผ่าน และขบวนรถไฟสายเหนือแทบทุกขบวนล้วนวิ่งผ่านพิษณุโลกทั้งสิ้น จึงทำ ให้พิษณุโลกกลายเป็นจังหวัดศูนย์กลางทั้งในด้านการบิน การขนส่งทางบก รวมทั้งการค้าที่สำคัญของ เขตภาคเหนือตอนล่างนอกจากนี้ พิษณุโลกยังเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ ที่นับวันจะยิ่งเป็นที่นิยม มากขึ้น เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและมีชื่อเสียงหลายแห่ง ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในด้านของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีทำเลที่ ตั้งอยู่ใกล้กับจังหวัดท่องเที่ยวที่สำคัญอีกหลายจังหวัด คือ สุโขทัย เลย และเพชรบูรณ์ ทั้งยังเป็น จังหวัดที่มีการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ มีศักยภาพในการ รองรับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านการท่องเที่ยวครบครัน ทั้งที่พัก อาหาร ไปจนถึงกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนจังหวัดพิษณุโลก มักประทับใจ และกลับมาเยือนอีกในครั้งต่อไป

ด้วยสภาพภูมิประเทศในหลายพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลก ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติที่สำคัญหลายแห่ง เช่น อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง น้ำตกแก่งโสภา น้ำตกแก่งซอง เขต ห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล อุทยานแห่งชาติน้ำตกชาติตระการ อุทยานแห่งชาติภูสอยดาว อุทยาน แห่งชาติภูหินร่องกล้า (ตั้งอยู่บนรอยต่อของสามจังหวัด คือ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และเลย)

ในด้านธุรกิจการท่องเที่ยว มีการร่วมมือกันระหว่างพิษณุโลก สุโขทัย และเพชรบูรณ์ ใน การส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม ในจังหวัด พิษณุโลก ได้มีธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กหรือโรงแรมบูติกเกิดขึ้นหลายแห่ง ทั้งในเมือง และนอกเมือง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ มีร้านอาหารที่มีชื่อเสียงมากมายหลายแห่ง โดยเฉพาะที่บริเวณริม แม่น้ำน่าน และภายในตัวเมือง ได้จัดให้มีกิจกรรมการนำสามล้อถีบ ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งใน ชีวิตประจำวันของคนพิษณุโลกในอดีต มาทำเป็นกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเป็นสามล้อทัวร์ เพื่อพานักท่องเที่ยวชมชีวิตยามราตรีของพิษณุโลก บนเส้นทางย่านตลาดอาหารนานาชาติบริเวณริม แม่น้ำน่าน ถนนพุทธบูชา ย่านธุรกิจต่างๆ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่น่าสนใจ และในการต่อยอดจาก ทู่นทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีในพื้นที่ คือ ธุรกิจด้านการบริการท่องเที่ยวและที่เกี่ยวข้อง (โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ Eco-Tourism) การผลิตและจำหน่ายของฝาก ของที่ ระลึก

สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกที่มีชื่อของพิษณุโลก ได้แก่ กล้วยตากบางกระพุ่ม แหนม และหมุยอ หมี่ซั่ว น้ำปลาบางระกำที่ทำจากปลาสร้อยในลำน้ำยม ไม้กวาดบ้านนาจานที่ทำจากดอก หญ้าแท้งๆ และรวมถึงสุนัขพันธุ์บางแก้ว ซึ่งมีต้นกำเนิดจากวัดบางแก้ว อำเภอบางระกำ ซึ่งมีผู้นิยม เลี้ยงกันอย่างมาก และมีชมรมผู้เลี้ยงสุนัขบางแก้วหลายชมรม และสามารถพบเห็นฟาร์มเพาะเลี้ยง

สุนัขบางแก้วได้ทั่วไปในจังหวัดพิษณุโลก โดยสำนักงานปศุสัตว์พิษณุโลกได้กำหนดมาตรฐานของสุนัขบางแก้วเพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์

จากการที่พิษณุโลกเป็นเมืองใหญ่ เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในหลายด้าน และเป็นแหล่งของสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาด้วย ทำให้มีผู้บริโภคทั้งกลุ่มคนเมืองพิษณุโลกเดิม ข้าราชการ กลุ่มนักท่องเที่ยว นักธุรกิจนักลงทุน กลุ่มคนในวัยนักศึกษา ที่มีไลฟ์สไตล์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม จึงมีรูปแบบธุรกิจที่หลากหลายที่เกิดขึ้นและมีทิศทางการเติบโตอยู่ในจังหวัด เช่น กระแสความนิยมที่เพิ่มมากขึ้นในโรงแรมขนาดเล็ก โรงแรมสไตล์บูติกหรือสไตล์รีสอร์ท ทั้งในพื้นที่อำเภอเมืองและใกล้เคียง โดยนอกจากจะมีการตกแต่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวในราคาที่สมเหตุสมผลแล้ว ยังสามารถบริหารจัดการหรือปรับตัวให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจได้ค่อนข้างดีกว่าโรงแรมขนาดใหญ่ที่มีอยู่หลายแห่งในจังหวัดด้วย ร้านอาหารริมแม่น้ำน่านที่ดำเนินธุรกิจมาหลายสิบปีก็ยังคงมีลูกค้าแน่นหนา ในขณะที่ในเมืองก็มีร้านอาหารหรือร้านกาแฟเบเกอรี่ที่รองรับไลฟ์สไตล์ใหม่ๆ เกิดขึ้นมาเป็นธุรกิจดาวรุ่งด้วยเช่นกัน

๑๐.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดพิษณุโลก

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก ได้จัดโครงการท่องเที่ยวธรรมะ ไหว้พระ ๙ วัด และจัดรถรางนำเที่ยวจัดแพคเกจทัวร์ไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก เพื่อความเป็นศิริมงคล ตั้งแต่วันมาฆบูชา ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ เป็น เพื่อความอัมเอบทั้งบุญและความเป็นศิริมงคลกับชีวิตในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองสองแควตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงยุครัตนโกสินทร์ โดยจัดรถรางไว้ ๒ คัน คันละประมาณ ๑๘-๒๐ คน คิดค่าบริการรายละ ๒๕๐ บาท นำนักท่องเที่ยวออกตระเวนไหว้พระใน ๙ วัดตั้งของเมืองสองแคว นายก้านรงค์ เผยต่อว่า ปกติแล้ว รถรางนำเที่ยวเมืองพิษณุโลกที่มีอยู่จำนวน ๓ คัน ได้วิ่งออกบริการนักท่องเที่ยวพาชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองทุกวัน โดยจอดบริการอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร หรือ วัดใหญ่ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็จะจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดให้บริการนักท่องเที่ยวเสริมขึ้นมาอีก นักท่องเที่ยวจะอัมเอบที่ได้ร่วมทำบุญ สบายใจที่ได้ไหว้พระ และชาวไทยยุคใหม่จะได้ใส่ใจมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น

สำหรับโปรแกรมไหว้พระ ๙ วัดของในวันมาฆบูชานี้จะใช้เวลาประมาณ ๖ ชั่วโมง นำนักท่องเที่ยวไปไหว้พระ เริ่มจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร หรือวัดใหญ่ ที่สร้างตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย มีพระพุทธชินราช พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ได้รับการยอมรับว่ามีความงดงามที่สุดของประเทศประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร วัดนางพญาและวัดราชบูรณะ วัดเก่าแก่คู่กับวัดใหญ่ ที่มีความสมบูรณ์ของวัดครบหมด ทั้งหอไตร โบสถ์ วิหาร จิตรกรรมฝาผนัง และเป็นแหล่งกรุพระชื่อดังคือพระพิมพ์นางพญา วัดจุฬามณี วัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองสมัยอยุธยา วัดจันทร์ตะวันออก ที่แม้จะเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ก็เป็นที่เชื่อว่าพระยาจักรี (สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑) เคยยกทัพและมาหยุดพักที่วัดจันทร์ตะวันออก และมาไหว้พระที่วัดนี้จะได้พบกับพระอาจารย์กำพล พระนักเทศน์ที่น่าคำสอนมาเทศน์สอนได้อย่างสนุกสนาน วัดอรัญญิก หรือวัดป่า ที่สร้างคู่กับวัดใหญ่ วัดเจติยยอดทอง ที่เป็นแห่งเดียวที่คงมีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ศิลปะสมัยอยุธยาที่หลงเหลือสมบูรณ์แบบ

วัดโพธิญาณ เป็นวัดที่อยู่ในเขตแนวกำแพงพระราชวังจันทร์ นักท่องเที่ยวจะได้ชมกำแพงโบราณที่เหลืออยู่เพียงจุดเดียวในพิษณุโลก และวัดตาปะขาวหาย ที่มีตำนานผูกพันกับวัดใหญ่ ในการหล่อพระพุทธรชินราช รวมทั้งเป็นแหล่งโบราณคดี มีเตาเผาเครื่องถ้วยและขามโบราณร่วมสมัยสุโขทัย

สำหรับรณางนำเที่ยวเมืองพิษณุโลกนั้น เป็นการดำเนินกิจการโดยภาคเอกชนคือบริษัทพิษณุโลกบริการจำกัด ที่ให้บริการรถเมล์รองเมือง หรือรถเมล์บ้านเราในจังหวัดพิษณุโลกมา ๕๐ ปี ในปี ๒๕๔๕ ได้ริเริ่มสร้างรณางนำเที่ยวขึ้นมา ออกแบบรูปทรงเหมือนรณางสมัยโบราณที่เคยวิ่งบริการในกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕ ปัจจุบันมีจำนวน ๓ คัน จะนำเที่ยวรอบเมืองในแหล่งประวัติศาสตร์และย่านการค้าที่สำคัญ มีไกด์บริการอธิบายให้ความรู้ อาทิ วัดโบราณต่าง ๆ ในเขตแนวกำแพงเมืองโบราณ ทั้งวัดใหญ่ วัดราชบูรณะ วัดนางพญา แหล่งประวัติศาสตร์ อาทิ พระราชวังจันทร์ วัดวิหารทอง วัดศรีสุคต เป็นต้น

ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๕๕ นายชูเกียรติ มุทธากาญจน์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก เป็นประธานเปิดโครงการกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา ไหว้พระ ๙ วัด เนื่องในเทศกาลวันมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๕๕ ประกอบด้วยวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้มิติทางศาสนา ตลอดจนเพื่อให้เด็กและเยาวชน พี่น้องพุทธศาสนิกชนในจังหวัดพิษณุโลกได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันมาฆบูชานี้ โดยได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชน ใน จังหวัดพิษณุโลก กว่า ๒๐๐ คน เข้าร่วมกิจกรรม สำหรับกิจกรรมประกอบด้วย การไหว้พระ ทำบุญทำกุศล ศึกษารัชมะ ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนพี่น้องพุทธศาสนิกชน ได้นำหลักธรรมทางศาสนา มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมเป็นคนดีมีคุณภาพ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข

๑) วัดตาปะขาวหาย เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทไห จึงเรียกว่าบ้านเตาไห แต่ตำนานพื้นบ้านกล่าวว่า พระอินทร์จำแลงกายเป็นชีปะขาวลงมาสร้างพระพุทธรชินราช เมื่อเสร็จแล้วเดินขึ้นไปทางเหนือแล้วหายตัวไปในบริเวณบ้านเตาไห หรือบ้านตาปะขาวหาย พบซากเตาเผาโบราณอยู่ใต้ดินมากกว่า ๑๐๐ เตา ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขุดแสดงไว้ให้ชมอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๕๘ วัดตาปะขาวหาย อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๒) วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยรอ เลขที่ ๔๕ ถนนสุพรรณกัลยา หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยรอ อำเภอมะนังพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก วัดโพธิญาณ (ชาวบ้านมักเรียกสั้น ๆ ว่า วัดโพธิ์) เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่จากการสันนิษฐานได้จาก เอกสารทาง

ประวัติศาสตร์ และคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุ แผ่นผังเก่าเมืองพิษณุโลกเอกสารหลักฐานของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑที่ ๕ กรมศิลปากร และจากโบราณสถานวัดพุทไธสงที่ยังคงเหลืออยู่อาทิเช่น เนินอิฐฐานเจดีย์, เนินอิฐฐานวิหาร เนินอิฐฐานกำแพงเมืองเก่า และถือว่าเป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งในทางประวัติศาสตร์ของเมืองพิษณุโลก วัดโพธิญาณ จึงเป็นวัดที่เคยเจริญรุ่งเรืองมากในอดีต เพราะตั้งอยู่ในเขตพระราชวังและคงจะสร้างขึ้นในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตอนเสด็จมาครองเมืองพิษณุโลกอย่างแน่นอน เพราะโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัดอาทิเช่น พระพุทธรูปสำริด พระเครื่องนางพญา พระพุทธรูปชินราชซุ้มเส้นคู่ พระพุทธรูปคำ พระพุทธรูปเงิน เจดีย์ วิหาร และเครื่องลายคราม เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ในสมัยอยุธยาทั้งสิ้น

ภาพที่ ๔.๑๕๙ วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๓) วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว เป็นวัดเก่าแก่โบราณสร้างนอกกำแพงเมือง ประมาณ ๑ กิโลเมตรตามความนิยมของการสร้างวัด ในสมัยกรุงสุโขทัย ที่นิยมสร้างวัดในป่าและ ให้ชื่อว่า "อรัญญิก" มีลักษณะเด่น คือ มีคูน้ำล้อมรอบเนินดิน มีซากอุโบสถ ซากโบสถ์มหาจิน ศิลปสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปศิลปะเชียงแสน สุโขทัย และอยุธยา มีเจดีย์องค์ประธานทรงลังกา มีฐานลักษณะกลม องค์ระฆังเหลือครึ่งซีก

ภาพที่ ๔.๑๖๐ วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๔) วัดเจดีย์ยอดทอง ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพิษณุโลก บนถนนพญาเสือ ทางเดียวกับวัดอรัญญิก ปัจจุบันเหลือเพียงเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่เป็นศิลปสุโขทัยเพียงองค์เดียวที่พบในพิษณุโลก เจดีย์มีฐานกว้างประมาณ ๙ เมตร สูง ๒๑ เมตร เฉพาะที่ยอดทรงดอกบัวตูมนั้น ได้เห็นรอยกระแทะของปูนทำให้เห็นการเสริมยอดโดยการพอกปูนเพิ่มที่ยอดแหลมของดอกบัว

ภาพที่ ๔.๑๖๑ วัดเจดีย์ยอดทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๕) วัดจุฬามณี นักวิชาการเชื่อว่าที่ตั้งของวัดจุฬามณี เป็นชุมชนเริ่มแรกของเมืองพิษณุโลก เป็นวัดซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชนานถึง ๘ เดือน ๑๕ วันและปัจจุบันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงเป็น องค์อุปถัมภ์วัดนี้ด้วย ภายในวัด มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ขนาดใหญ่หลายองค์ เช่น หลวงพ่อเพชร หลวงพ่อขาว หลวงพ่อดำ หลวงพ่อคง มีหลักศิลาจารึกจารึกภาษาไทย ปัจจุบันอยู่บนผนังด้านหลังมณฑป โดยศิลาจารึกดังกล่าวได้กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงผนวชที่วัดนี้ มีเนินพระตำหนัก เป็นเนินดินลักษณะรูปสี่เหลี่ยม ๒ เนิน สันนิษฐานว่าเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ขณะที่ทรงผนวช

ภาพที่ ๔.๑๖๒ วัดจุฬามณี อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๖) วัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตกห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกมาตามถนนพิษณุโลก-นครสวรรค์ ๘ กม. มีพื้นที่ ๑๐๓ ไร่ ๔ ตารางวา ในจำนวนนี้ได้แบ่งพื้นที่ให้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดศรีรัตนาราม (รัตนราษฎร์สงเคราะห์) และโรงเรียนท่าทองพิทยาคม อีกด้วย วัดนี้เดิมชื่อว่า “วัดจุงนาง” ไม่ปรากฏหลักฐานว่า สร้างตั้งแต่เมื่อใด ใครเป็นผู้สร้าง ทราบแต่เพียงว่า เป็นวัดเก่าวัดหนึ่งใน จว.พิษณุโลก ซึ่งดูตามลักษณะสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของวัดแล้วน่าจะสร้างประมาณปลายกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วัดจุงนางเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดศรีรัตนาราม” โดยพระพิษณุ

อาจารย์ (แพ) อดีตเจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลกเป็นผู้เปลี่ยนให้ เพื่อความเหมาะสมกับสมัยนิยม แต่ยังมีผู้ใช้ภายในวงเล็บว่า จุนาง ต่อท้าย เพื่อความเข้าใจกัน มีผู้เล่าสืบต่อกันมาว่า ในหมู่บ้านแห่งนี้ มีเศรษฐีสามิ-ภรรยาคนหนึ่ง ไม่มีบุตร ได้สร้างวัดและใช้ทองคำเป็นลายหน้าบันอุโบสถ จึงตั้งชื่อวัดนี้ว่า วัดหน้าทองด้วยอันสงส์ดังกล่าว ทำให้ได้กำเนิดบุตรออกมาเป็นหญิง มีหน้าตาสวยงาม มีผิวพรรณดุจทองคำ เรื่องนี้ความทราบถึงพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้น มีพระราชประสงค์ที่จะได้หญิงงามผู้นี้ มาเป็นคู่บุญบารมี จึงได้จัดขบวนเรือเกียรตียศขึ้นไปรับนางเข้าวัง เศรษฐีตกใจ แต่ขัดพระบัญชาไม่ได้ บุตรสาวก็ขัดขึ้นทูลทวงจึงใช้กำลังบังคับ อด กระชาก ลากจูงไป ระหว่างจะไปลงเรือนางยอมกลั้นใจตาย พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นทราบเรื่องราวดังกล่าว รู้สึกเศร้าสลดพระทัยเป็นอย่างยิ่ง จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานศพอย่างยิ่งใหญ่และให้สร้างวัดขึ้น ณ บริเวณที่นางกลั้นใจตาย เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า “วัดจุนาง” แต่ไม่ได้สร้างอุโบสถ ตั้งแต่นั้นมา ชาวบ้านก็นิยมมาทำบุญที่วัดแห่งนี้ ทำให้วัดหน้าทองยุบเลิกไป วัดจุนางจึงใช้อุโบสถของวัดหน้าทองตลอดมา ศาสนสถานสำคัญ เช่น วิหารหลวงพ่อกว เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อกว ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านทั่วไป มักบันดาลดลสิ่งต่าง ๆ ตามที่มีผู้มาขอไว้ตามประสงค์ จนมีผู้มาแก้บนตลอดแทบทุกวัน (พระเศียรปั้นใหม่เนื่องจากชำรุดตามกาลเวลา) ทางวัดได้สร้างหลังคาคลุมเพื่ออนุรักษ์ของเดิมไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ และเจดีย์ ตั้งอยู่หลังวิหารหลวงพ่อกว มีอยู่ ๕ องค์ องค์ใหญ่อยู่กลาง สร้างขึ้นมาพร้อมวิหาร เพื่อบรรจุพระสารีริกธาตุ ตลอดจนเก็บทรัพย์สินของมีค่าและพระเครื่องต่าง ๆ

ภาพที่ ๔.๑๖๓ วัดศรีรัตนาราม (จุนาง) อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๓) วัดคูหาสวรรค์ ตั้งอยู่ริมคูเมืองและกำแพงเมืองโบราณพิษณุโลกทิศตะวันตก เป็นวัดที่ประดิษฐานพระบรมรูป พระอิริยาบถประทับยืนทรงพระแสงดาบและไม้คาน ค่ายพระนเรศวรอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่มาของ "ไม้คานค่ายพระนเรศวร" อันศักดิ์สิทธิ์ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตั้งทัพค่ายเมืองงาย จ.เชียงใหม่ เคยถูกโจรลักขโมยไปจากวัด ถึง ๔ ครั้ง แต่ต้องประสบเหตุหลายประการ อาทิ ตอนกลางคืนได้ยินเสียงเหมือนคนกำลังต่อสู้กันด้วยอาวุธกันก็ก้องจนนอนไม่หลับ หรือประสบอุบัติเหตุจึงต้องนำไม้คานค่ายพระนเรศวร มาคืนวัดทุกครั้งไป นอกจากนี้แล้วภายในบริเวณวัดยังมีอาจารย์วิหารทองไทย ซึ่งประดิษฐานรูปหล่อ "หลวงปู่พันธ์" และ "พระครูปอน" พระดีในดวงใจของชาวพิษณุโลก อดีตเจ้าอาวาส ปัจจุบันเป็นที่เคารพสัก การบูชาของประชาชนทั่วไปมาบนบานศาลกล่าวสำเร็จสมปรารถนาทุกวัน

ภาพที่ ๔.๑๖๔ วัดกุหาสารรรค์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๘) วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา ตั้งอยู่ใจกลางเมืองบริเวณริมฝั่งแม่น้ำน่านฝั่งตะวันออก เยื้องกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ตรงข้ามกับวัดนางพญา เป็นวัดเก่าแก่โบราณวัดหนึ่ง เข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยก่อนรัชสมัยพระยาลิไท ก่อสร้างมานาน ๑,๐๐๐ ปีเศษ เดิมมีอาณาเขตติดต่อกับวัดนางพญา ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๒ กรมทางหลวงได้ตัดถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก คือถนนมิตรภาพ, ถนนนี้ตัดผ่านเข้าไปในเนื้อที่ วัดนางพญาและวัดราชบูรณะ ไม่มีบ้านเรือนคันวัด มีพระอุโบสถพระวิหารหลวงตั้งอยู่ใกล้พระเจดีย์อยู่ใกล้ถนนริมน้ำ พระเจดีย์องค์นี้ฐานเป็นแปดเหลี่ยมใหญ่ และเป็นต้นกำเนิดพระเครื่อง "พระนางพญา" ๑ ใน ๕ พระดี พระดัง "พระเบญจภาคี" ของประเทศอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๖๕ วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๙) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่) สร้างขึ้นก่อนสมัยสุโขทัยและเป็นพระอารามหลวงมาแต่เดิม เพราะได้พบหลักฐานศิลาจารึกสุโขทัย มีความว่าพ่อขุนศรีนาวนาถมทรงสร้างพระทันตธาตุสุคนธ์เจดีย์ มีพระปรางค์อยู่กลาง มีพระวิหาร ๔ ทิศ ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ปัจจุบันจึงมีชื่อเต็มว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปชินราช หรือเรียกว่า "หลวงพ่อใหญ่" เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธรูปที่หล่อด้วยสำริดปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัยตอนปลายหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว สูง ๗ ศอก หล่อในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) ซึ่งได้สร้างพระพุทธรูปชินราชพร้อมกับพระพุทธรูปชินสีห์ และ พระศรีศาสดา เป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย ด้วยพุทธลักษณะงดงามที่สุดในประเทศไทย เส้นรอบนอกพระวรกายอ่อนช้อย พระพักตร์ค่อนข้างกลมพระขนงโก่ง พระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิง มี

ลักษณะพิเศษ เรียกว่า "ทิมงคูลี" คือที่ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่นิ้วยาวเสมอกัน "ขุมเรือนแก้ว" ทำด้วยไม้แกะสลัก สร้างในสมัยอยุธยา แกะสลักลำตัวคล้ายมังกร แต่มีวงคล้ายช้าง อยู่ตรงปลายขุม และมีลำตัวเหรา คล้ายจระเข้ อยู่ตรงกลางขุม มีเทพอสุราปกป้องพระองค์อยู่สองตน คือ "ท้าวเวสสุวรรณ" และ "ยักษ์อารวก" ในตำนานการสร้างพระพุทธชินราชกล่าวว่า พระพุทธชินราชสร้างในสมัยพระศรีธรรมไตรปิฎก (พระยาสิทธิ) ได้สร้างขึ้นพร้อมกับ "พระพุทธชินสีห์" และ "พระศรีศาสดา" ใช้ช่างจากเมืองศรีสัชนาลัย และเมืองหริภุญชัย ในระหว่างการเททองปรากฏว่าหล่อได้สำเร็จเพียงสององค์ ส่วนพระพุทธชินราชทองหล่อไม่ตลอด ต้องทำพิมพ์หล่อใหม่ถึงสามครั้ง ครั้งสุดท้าย "พระอินทร์" ได้แปลงกายเป็น "ชีปะขาว" มาช่วยเททองหล่อเมื่อ วันพฤหัสบดีขึ้นสองค่ำ เดือนหกปีมะเส็ง นพศกจุลศักราช ๓๑๙ จึงหล่อได้สำเร็จบริบูรณ์ ปัจจุบัน "พระพุทธชินสีห์" และ "พระศรีศาสดา" ได้ถูกอันเชิญไปประดิษฐานที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ทางวัดจึงได้หล่อองค์จำลองขึ้นแทน ส่วนทองที่เหลือจากการหล่อพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และ พระศรีศาสดาแล้ว พระยาสิทธิรับสั่งให้ช่างนำเศษทองสัมฤทธิ์ ที่เหลือนำมารวมกันหล่อพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดเล็ก หน้าตักกว้าง ๑ ศอกเศษ เรียกชื่อพระพุทธรูปนี้ว่า "พระเหลือ" ซึ่งประดิษฐานอยู่บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถนั่นเอง ส่วนพระปรางค์ประธานนั้น เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ สร้าง ในรัชสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถม ซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานนับพันปี จนถึง ณ ปัจจุบัน

พระพุทธชินราช เป็นพระประธานองค์ใหญ่ประดิษฐานในวิหาร วัดใหญ่เป็นพระอารามหลวงที่สำคัญของจังหวัด ที่ไม่เพียงสำคัญต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดเท่านั้น แต่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวเมืองด้วย สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองเมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัย และโดยที่วัดใหญ่เป็นศูนย์กลางที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติที่มายังจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้น บริเวณโดยรอบวัดใหญ่จึงเป็นทั้งศูนย์กลางการค้าขายทั้งของที่ระลึก ของฝากนักท่องเที่ยว พระเครื่อง ตลอดจนแหล่งค้าส่งค้าปลีกของพืชวัตถุดิบบนไพรานาชนิดด้วย

ภาพที่ ๔.๑๖๖ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่) อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๑๑) จังหวัดสุโขทัย

๑๑.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดสุโขทัยตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครตามระยะทางหลวงแผ่นดินประมาณ ๔๔๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๖,๕๙๖.๐๙๒ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔,๑๒๒,๕๕๗ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดสุโขทัยจะเป็นที่ราบลุ่ม ทางตอนเหนือและตอนใต้ของจังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบสูง มีเขาหลวงเป็นภูเขาที่มีความสูงที่สุด วัดจากระดับน้ำทะเลมีความสูงประมาณ ๑,๒๐๐ เมตร โดยมีแนวภูเขายาวเป็นพืดทางด้านทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่ตอนกลางของจังหวัดจะเป็นที่ราบ มีแม่น้ำไหลผ่านจากทิศเหนือจรดทิศใต้

ประชากรในจังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มานานมาแล้ว โดยมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนสำเนียงภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จะมีคนอพยพมาจากท้องถิ่นอื่นบ้างไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมี ชนกลุ่มน้อยเป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ม้ง เย้า และลีซอ ซึ่งส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มานานแล้ว และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดลำปาง น่าน พะเยา เชียงราย แพร่ ตาก และเพชรบูรณ์ ปัจจุบันชาวเขาเหล่านี้อาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านแก่ง และตำบลแม่สิน แม่สำ ในอำเภอศรีสัชนาลัย มีจำนวนประมาณ ๔๒๘ หลังคาเรือน

จังหวัดสุโขทัยเป็นจังหวัดหนึ่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยป่าไม้มีค่า มีพื้นที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก มีแร่ธาตุที่สำคัญ มีแหล่งน้ำธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งแหล่งธรรมชาติที่งดงามเหมาะแก่การท่องเที่ยว ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวสุโขทัย

โครงสร้างทางเศรษฐกิจในสุโขทัย อาชีพหลักได้แก่ อาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ โดยพืชเศรษฐกิจคือ ข้าว ใบบัวสูบ อ้อย รองลงมาคือ การท่องเที่ยว และการผลิตในแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ผลิตภัณฑ์ชุมชน งานหัตถกรรม หรือหัตถอุตสาหกรรม โดยมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมอยู่ไม่มากนัก เช่น โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร ทั้งนี้ ในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของสุโขทัยนั้น มาจากภาคเกษตรในสัดส่วนถึงร้อยละ ๓๘ และจากภาคการค้าร้อยละ ๑๘

๑๑.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดสุโขทัย

อัตลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย คือในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งเคยเป็นราชธานีแห่งแรกของไทยเมื่อสมัย ๗๐๐ ปีก่อน ราชวงศ์สุโขทัยมีกษัตริย์ปกครองหลายพระองค์ ที่สำคัญคือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ผู้ทรงประดิษฐ์อักษรไทย วางรากฐานการเมือง การปกครอง ศาสนา ตลอดจนขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง และด้วยความสำคัญในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางศิลปของไทยในสมัยเริ่มสร้างอาณาจักรที่ยังหลงเหลืออยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ร่องรอยของอารยธรรมอันรุ่งเรือง สถาปัตยกรรมอันงดงามวิจิตรบรรจง และเป็นร่องรอยอดีตแห่งความภาคภูมิใจของคนไทย ทำให้ได้รับการยกย่องให้เป็น มรดกโลก โดยองค์การ UNESCO เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

สถานที่สำคัญในจังหวัดสุโขทัย ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญในการเชื่อมโยงสู่การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและที่เกี่ยวข้อง คือ

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมืองเก่าสุโขทัยห่างจากตัวจังหวัดสุโขทัยไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑๒ กม. สายสุโขทัย-ตาก ภายในอุทยานมีสถานที่สำคัญที่เป็นพระราชวัง ศาสนสถาน โบราณสถาน โดยมีคูเมือง กำแพงเมือง และประตูเมืองโบราณล้อมรอบอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยสถานที่สำคัญภายในกำแพงเมือง เช่น พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช วัดมหาธาตุ วัดชนะสงคราม (เดิมเรียกว่า วัดราชบูรณะ) เนินประสาธพระร่วงหรือเขตพระราชวังในสมัยสุโขทัย วัดตระพังเงิน วัดศรีสวาย วัดสระศรี

สถานที่สำคัญนอกกำแพงเมืองด้านเหนือ คือ แหล่งโบราณคดีเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย (เตาทุเรียง) วัดพระพายหลวง ซึ่งเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากวัดมหาธาตุ วัดศรีชุม โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านตะวันตก เช่น วัดช้างรอบ วัดสะพานหิน โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านใต้ เช่น วัดเชตุพน ส่วนด้านตะวันออก ได้แก่ วัดช้างล้อม วัดตระพังทองหลวง เป็นต้น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตำบลศรีสัชนาลัย เดิมชื่อเมืองเชลียง แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองศรีสัชนาลัยในสมัยกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงขึ้นครองกรุงสุโขทัย และได้สร้างเมืองขึ้นใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองแทนเมืองเชลียง ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์มีโบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งหมด ๒๑๕ แห่ง สำรวจค้นพบแล้ว ๒๐๔ แห่ง

การผลิตสินค้าที่สำคัญ ที่เรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุโขทัย และล้วนเป็นการผลิตที่ต่อยอดมาจากทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ และส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการรายเล็กหรือรายย่อยในพื้นที่ ได้แก่ อาหารพื้นเมือง ที่เป็นของฝากมีชื่อ คือ ถั่วทอดสุโขทัย ซึ่งมีการถ่ายทอดสูตรดั้งเดิมจากรุ่นปู่ย่ามาสู่รุ่นหลาน นอกจากนี้ ยังมีขนมเกลียวสุโขทัย กล้วยอบเนย ทองม้วนงาไกรลาศ ฯลฯ ซึ่งมีผู้ประกอบการขนาดเล็กอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนอาหารที่โด่งดังและนับว่าเป็นของประจำถิ่น ได้แก่ ก๋วยเตี๋ยวสุโขทัย ซึ่งมีผู้ประกอบการที่โดดเด่นอยู่มากมายหลายร้าน และแต่ละชนิดล้วนแต่มีชื่อของพื้นที่แสดงไว้ในผลิตภัณฑ์ด้วยเสมอ

เครื่องปั้นดินเผาทุ่งหลวง จ.สุโขทัย เป็นงานดินเผาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น กระถาง ต้นไม้ แจกัน โอ่งน้ำ โคมไฟ และมีลายฉลุรูปสัตว์ตัวเล็กตัวน้อย เช่น กบ อิงอ่าง และสุนัข รวมตลอดจนถึงงานสังคโลกด้วย

ผ้าทอบ้านหาดเสี้ยว ผ้าขึ้นดินจก จ. สุโขทัย บ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัยเป็นแหล่งทอผ้าขึ้นดินจกที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุโขทัย ประชากรที่นี่เป็นชาวไทยพวนที่อพยพมาจากเมืองพวนทางตอนเหนือของเวียงจันทน์เมื่อร้อยกว่าปีก่อน มีฝีมือการทอที่ประณีตงดงาม ซึ่งโครงสร้างและลวดลายบนผืนผ้าจะแตกต่างจากกลุ่มผ้าขึ้นอื่นๆ

เครื่องทองและเครื่องเงินโบราณสุโขทัย งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสุโขทัยที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอย่างสูงสุด คือ ทองโบราณ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ทองสุโขทัย ซึ่งเป็นเครื่องประดับที่เป็นงานฝีมืออันมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวสวยงามแปลกตา และมีรูปแบบหลากหลายซึ่งได้จากแรงบันดาลใจจากลวดลายโบราณของสุโขทัย เป็นงานที่ทำด้วยมือจากช่างฝีมือในท้องถิ่น ช่างทองแต่ละร้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านกัน จึงได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนการทำลวดลายทองจากกันและกันโดยการสอน การสังเกต การฝึกทำ ทำให้เกิดการสานต่อภูมิปัญญา

การทำทองศรีสังขาลย์ ถ่ายทอดความรู้และฝีมือสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนมาเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดสุโขทัย

๑๑.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดสุโขทัย

สถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยนั้น สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ รวมทั้ง “เส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย” ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนสถาน และเทวสถานสำคัญทั่วเมืองสุโขทัยด้วย ดังนั้น จึงมีความต้องการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในด้านการบริหารจัดการระบบข้อมูลด้านการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับนักท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทั้งในด้านความรู้และความสามารถหรือคุณภาพของการให้บริการ

๑) ศาลพระแม่ย่า เทวรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองที่ชาวสุโขทัยให้ความเคารพเลื่อมใสศรัทธา ตั้งอยู่หน้าศาลากลางจังหวัดสุโขทัย ถนนนิกรบำรุง (ริมน้ำยม) ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองสุโขทัยทั่วไป เพราะศาลนี้เป็นที่ประดิษฐานเทวรูปพระแม่ย่าและดวงพระวิญญาณของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช รูปพระแม่ยำนี้นี้ทำด้วยศิลาสลักแบบเทวรูป พระพักตร์ยาว พระหนุเสี้ยว พระเกตุมาลายาวประดับเครื่องทรงแบบนางพญาสูงประมาณ ๑ เมตร พระแม่ย่าองค์นี้สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้กับพระมารดา คือนางเสือง การที่เรียกว่า "พระแม่ย่า" นี้เพราะว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเรียกมารดาว่า "พระแม่" และชาวเมืองสุโขทัยเคารพพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสมอด้วยบิดา ดังนั้น จึงรวมเรียกพระมารดาของพระองค์ว่า "พระแม่ย่า" ดังกล่าว แต่เดิมพระแม่ย่าประดิษฐานอยู่บนเขาพระแม่ย่าห่างจากตัวเมืองเก่า ประมาณ ๘ กม. ตรงยอดเขามีเพิงหินเป็นผาป้องกันแดดฝน ต่อมาชาวสุโขทัยได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่เมืองใหม่ โดยสร้างศาลขึ้นที่หน้าศาลากลางจังหวัดริมแม่น้ำยมดังเช่นปัจจุบัน และมีการจัดงาน เถลิงฉลองทุกปีในเดือนกุมภาพันธ์ เรียกว่า "งานพระแม่ย่า"

ภาพที่ ๔.๑๖๗ ศาลพระแม่ย่า อ.เมือง จ.สุโขทัย

๒) หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี เป็นวัดที่อยู่กลางเมืองสุโขทัย ที่มีประวัติความเป็นมานับแต่ครั้งกรุงสุโขทัย แต่เดิม ชื่อว่า วัดป่าละเมาะ เพราะสภาพที่ตั้งล้อมรอบด้วยป่าละเมาะ ต่อมาเปลี่ยนชื่อตามสภาพที่ตั้งเป็น “วัดทำนุ” อันเนื่องด้วยมีท่าเรือข้ามฟาก ที่ใช้เป็นจุดเชื่อมค้าขายระหว่างคลอง

แม้ว่าพ้นจากด้านเหนือคือ เมืองเซียง จนกระทั่งต่อมาได้กร่อนคำเป็น " วัดธานี " สืบมาจนกระทั่งสมัย “พระราชธานี” เจ้าเมืองสุโขทัยในขณะนั้น ได้ให้มีการบูรณะวัด พร้อมเปลี่ยนชื่อว่า “วัดราชธานี” สืบมาจนปัจจุบัน มีหลักหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่หลงเหลืออยู่ เป็นก้อนอิฐที่นำมาก่อสร้างเจดีย์เก่าแก่ ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นวัดเก่าแก่ และฐานอิฐนี้มีขนาดกว้าง ๖ นิ้ว ยาว ๑๒ นิ้ว หนา ๑ นิ้วครึ่ง นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์สมัยสุโขทัย แต่เดิมในวิหารวัดราชธานีมีพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยปางต่างๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมี พระพุทธรูปสมัยอุทอง สมัยลพบุรีเป็นจำนวนมาก ในสมัยพระราชประสิทธิคุณอดีตเจ้าอาวาส และเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย ได้ให้ทางหน่วยงานราชการนำไปเก็บรักษาไว้ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ภูมิภาคที่ ๓ สุโขทัย ที่เหลือนอกนั้นได้ถูกเพลิงไหม้พร้อมกับกุฏิ และอุโบสถ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ดังที่ปรากฏในเนื้อเพลง “สุโขทัยระทม” ประหนึ่งเป็นเพลงประจำจังหวัดไป ที่เนื้อเพลงกล่าวถึงเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดครั้งใหญ่ที่ปรากฏในปี พ.ศ.๒๕๑๑ และวัดราชธานีก็ถูกไฟไหม้ในครั้งนั้น อุโบสถที่เก็บพระพุทธรูปสำคัญก็ถูกไฟไหม้ด้วย ซึ่งในปัจจุบันยังคงเหลือซากนั้นปรากฏอยู่ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์สำคัญ คือ หลวงพ่อเป่า ขอพรให้ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้พ้นไปจากชีวิต เสร็จแล้วไปชมความงดงามของพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยที่งดงามที่สุด ๒ องค์ วัดแห่งนี้เป็นวัดที่มีความสำคัญ ที่ทางราชการ พ่อค้า ประชาชนถือว่าเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งทางราชการได้อาศัยประกอบพิธีที่สำคัญ เช่น พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

ภาพที่ ๔.๑๖๘ หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี อ.เมือง จ.สุโขทัย

๓) หลวงพ่อโต และ ๔) หลวงพ่องาม วัดไทยชุมพล เป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ อาทิ พระไตรภูมิ (หลวงพ่องาม) พระไตรโลก (หลวงพ่อโต) และพระพุทธรูปบาทจำลอง สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณรัชกาลที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๖ นามเดิมมีชื่อว่า "วัดใหม่ไพร่ประชุมพล" ชาวบ้านเรียกว่า "วัดบางแก้ว" เพราะตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้านบางแก้วตามชื่อหมู่บ้าน ตามประวัติมีว่า พระยาสุโขทัย (บุญมี) ได้นำไพร่พลที่จะไปสมทบตีเขมรและญวนมาประชุมกัน ณ ที่บางแก้ว หลังจากได้คุมกองทัพไปตีเมืองสุโขทัยได้ชัยชนะกลับมาแล้ว จึงได้จัดสร้างวัดขึ้นตรงบริเวณดังกล่าวและขนานนามว่า "วัดใหม่ไพร่ประชุมพล" ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๖ พระศรีสุธรรมมุณี (อาจ อาสโภ) เจ้าคณะตรวจการภาค ๖ ได้มาตรวจการคณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัย สั่งให้เปลี่ยนชื่อเสียใหม่ ให้มีความหมายดีขึ้น เป็น "วัดไทยชุมพล" และใช้มาตราบเท่าทุกวันนี้ และเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วนับแต่ราว พ.ศ.๒๓๘๒ พระไตรโลก (หลวงพ่อโต) นี้

เป็นพระพุทธรูปนั่งสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย สร้างสมัยสุโขทัย ราว พ.ศ.๑๘๐๐ เศษ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๒ นิ้ว (๑.๕๕ เมตร) หล่อโดยช่างหลวงในสมัยสุโขทัย มีความสำคัญเพราะเป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านบางแก้วให้ความเคารพสักการะยิ่ง และพระไตรภูมิ (หลวงพ่องาม) เป็นพระพุทธรูปนั่งสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย สร้างสมัยสุโขทัย ราว พ.ศ.๑๘๐๐ เศษ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๑ นิ้วครึ่ง (๑.๕๓ เมตร) มีความสำคัญเพราะเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่มีความสวยงามมาก

ภาพที่ ๔.๑๖๙ หลวงพ่อโต และ หลวงพ่องาม วัดไทยชุมพล อ.เมือง จ.สุโขทัย

๕) หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง ตั้งอยู่ทางตะวันออกของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง ปัจจุบันเป็นโบราณสถานที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหม่ วัดตระพังทองเป็นวัดของชุมชนตำบลเมืองเก่า สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.๑๘๒๖ ไดนามจากสระน้ำที่อยู่ในบริเวณวัดว่าตระพังทอง ตามประวัติศาสตร์สร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ต่อมาสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ ที่เป็นโบราณสถาน มีที่ตั้งอยู่บนเกาะกลางสระน้ำที่เรียกว่า ตระพังทอง มีเจดีย์ทรงระฆัง ใช้ศิลาแลงก่อเป็นฐาน ส่วนด้านบนใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้าง จุดเด่นของวัดตระพังทองที่เห็นได้ชัดคือ กลางตระพังเป็นเกาะที่ตั้งของพระเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ซึ่งยอดและคอระฆังหักพังลงมาแล้ว มีสะพานไม้ขนาดใหญ่ทอดข้ามไปยังเกาะนี้ บนเกาะมีมณฑปสร้างใหม่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทซึ่งปรากฏเรื่องราวในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๘ ศิลาจารึกเขา สุนนุกูว่า พระมหาธรรมราชาลิไทโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นตามแบบรอยพิมพ์จากลังกาใน พ.ศ. ๑๙๐๒ และให้นำไปประดิษฐาน ณ ภูเขาทางทิศตะวันตกของเมืองสุโขทัย เรียกว่า เขาสุนนุกู ดังในลังกาทวีป (ปัจจุบันเรียกว่า เขาพระบาทใหญ่) มีงานนมัสการพระบาทนี้เป็นประจำทุกปีรอบ ๆ มีเจดีย์รายล้อมจำนวน ๘ องค์ สำหรับโบสถ์ซึ่งปัจจุบันยังเห็นผนังและรูปทรงหลังคาค่อนข้างสมบูรณ์นั้น เป็นเพราะเมื่อราว ๙๐ กว่าปีที่แล้ว พญารณชัยชาญยุทธ (ครุฑ) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองสุโขทัยได้มาบวชเณรและได้เรียไรทรัพย์ก่อสร้างโบสถ์ขึ้น โดยก่อลงบนรากฐานโบสถ์เก่าสมัยสุโขทัย สิ่งสำคัญของวัดตระพังทอง ยังมีรอยพระพุทธรูปบาทสมัยสุโขทัยจำหลักเป็นลายมณฑล ๑๐๘ รอยพระบาทนี้ ได้เคลื่อนย้ายมาจากเขาพระบาทใหญ่ ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไททรงสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๐๒ มีพระพุทธรูปสำคัญ คือ หลวงพ่อขาว ประดิษฐานในพระอุโบสถกลางน้ำ เป็นพระพุทธรูปปั้นปางมารวิชัย รอยพระพุทธรูปบาทจำลองขนาดกว้าง ๔ ฟุต ๑๐ นิ้ว ยาว ๖ ฟุต ๘ นิ้ว สลักบนแผ่นหินศิลาเป็นรอยพระบาทเบื้องขวาที่ขอบมีดอกจันโดยรอบ ๕๔ ดอก ภายในเป็นรูปชาดกต่าง ๆ ผู้สร้างคือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ เมื่อ พ.ศ.๑๙๐๒ และมีเจดีย์ทรงลังกาขนาดฐานกว้าง ๘ วา สูง ๑๒ วา ศิลปะการก่อสร้างเป็นสกุลช่างสมัยสุโขทัย และต่อมาประมาณ พ.ศ.

๒๔๕๐ พระยารณชัยชาญยุทธ (ครุฑ) ได้นำประชาชนบูรณะอุโบสถ ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๗๓ พระราชประสิทธิ์คุณ เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย ได้นำรอยพระพุทธรูปที่เขาค้อมาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ และได้จัดงานมนัสการเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ ๔.๑๗๐ หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง อ.เมือง จ.สุโขทัย

๖) พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม เป็นโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ตัววัดเป็นโบราณสถานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นอกกำแพงเมืองสุโขทัย สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ในวัดปรากฏโบราณสถานขนาดใหญ่ลักษณะมณฑปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เต็มมณฑป ซึ่งสันนิษฐานว่าในอดีตตัวมณฑปน่าจะมีหลังคาคล้ายโดม ตัวมณฑปนั้นตั้งอยู่บนฐานสูง ด้านหน้าเปิดเป็นช่องเห็นพระพักตร์พระพุทธรูปงดงามแต่ไกล มีหลักฐานระบุว่าวัดแห่งนี้ได้มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าลิไท และมีการดูแลบูรณะเรื่อยมา สันนิษฐานว่าวัดนี้ได้ถูกทิ้งร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๙ ได้มีโครงการบูรณปฏิสังขรณ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ โดยเริ่มมีการบูรณะพระพุทธรูปพระอจนะ โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และอาจารย์เขียน ยิ้มสิริ วัดจึงอยู่ในสภาพที่เห็นในปัจจุบัน

วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์ใหญ่ ซึ่งมีนามว่า "พระอจนะ" คำว่า "อจนะ" ซึ่งมีความหมายว่า "ผู้ไม่หวั่นไหว มั่นคง ผู้ที่ควรแก่การกราบไหว้" องค์พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในมณฑป พระพุทธรูปอจนะ เป็นที่เลื่องลือถึงความศักดิ์สิทธิ์และมิ่งมงคลและเอกลักษณ์ชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและสักการะอย่างไม่ขาดสาย ในปัจจุบันทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ไม่ห่างจากตัวโบราณสถานนัก มีวัดสร้างใหม่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา ใช้ชื่อว่าวัดศรีชุมเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๔.๑๗๑ พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม อ.เมือง จ.สุโขทัย

๓) พระพุทธสิริมารวิชัย พระพุทธรูปสำคัญที่ได้รับการบูรณะหลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้เมืองสุโขทัยในอดีต เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัย มีขนาดหน้าตักกว้าง ๒๐๙ ซม. สูง ๒๙๐ ซม. เดิมชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่องาม นับเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืององค์หนึ่งของสุโขทัย เชิญจากเมืองสุโขทัยไปประดิษฐาน ณ วัดราชธานี ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.๒๕๑๑ เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในจังหวัดสุโขทัย ทำให้พระพุทธรูปองค์นี้ชำรุดเสียหายแตกหักออกเป็นชิ้น เจ้าอาวาสวัดราชธานีจึงได้มอบพระเศียร และชิ้นส่วนที่เหลือจากเพลิงไหม้ให้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ต่อมา รมว.วัฒนธรรม กล่าวต่อว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย และธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ เพื่อดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธสิริมารวิชัย และสร้างหอพระพุทธสิริมารวิชัยเพื่อใช้เป็นที่พักประดิษฐาน โดยมี พล.อ.ต.อาวุธ เงินชูกลิ่น อดีตอธิบดีกรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบ แล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๕๔๒ ใช้งบประมาณทั้งหมด ๒๔ ล้านบาท โดยได้ศึกษารูปแบบจากพระวิหารหลวงในสมัยสุโขทัย ลักษณะอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

นายสนธยา คุณปลื้ม รมว.วัฒนธรรม เปิดเผยว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงเปิดหอพระพุทธสิริมารวิชัย ที่จัดสร้างขึ้นเป็นที่พักประดิษฐานพระพุทธสิริมารวิชัย และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน รวมถึงเป็นสถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีข้าราชการกระทรวงวัฒนธรรม ฝ้าฯ รับเสด็จ ณ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ที่ผ่านมา

ภาพที่ ๔.๑๗๒ พระพุทธสิริมารวิชัย อ.เมือง จ.สุโขทัย

๘) พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสุโขทัย ที่เปี่ยมล้นด้วยพระปรีชาสามารถทรงประดิษฐ์อักษรไทย และทำนุบำรุงบ้านเมืองสุโขทัยให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน ทรงประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ณ จังหวัดสุโขทัย ในโอกาสนี้ได้ทรงประกอบพิธีบวงสรวงสังเวย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ วัดศรีชุมด้วย ในครั้งนั้นปรากฏว่าประชาชนได้เรียกร้องให้ทางราชการดำเนินการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยให้เหตุผลว่า พระบรมราชานุสาวรีย์ของมหาราชพระองค์อื่นได้สร้างครบถ้วนทุกพระองค์แล้ว ยกเว้นแต่พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ดังนั้นจังหวัดสุโขทัยจึงได้ริเริ่มดำเนินการนำเสนอความเห็นมายังกระทรวงมหาดไทย ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้พิจารณา ลงมติรับหลักการ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๗ และได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นโดยกรมศิลปากรรับผิดชอบการออกแบบและการหล่อพระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๗ สืบเนื่องต่อมาหลายปีผ่านสมัยของรัฐบาลหลายชุด คณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ได้ดำเนินการมาเป็นระยะ คือ พิจารณาคัดเลือกสถานที่โดยอาศัยหลักเกณฑ์และแนวทางจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ และเห็นว่าบริเวณพื้นที่ริมทางหลวงภายในกำแพงเมืองเก่า ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ที่เหมาะสม กว้างประมาณ ๒๖ ไร่ อาณาเขตขณะที่ยกกำหนดเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๘ ทิศเหนือติดต่อกับวัด ตะกวนซึ่งเป็นวัดร้าง ทิศตะวันตกติดต่อกับตระพังตะกวน ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๒๐ กรมศิลปากรได้ดำเนินการโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ได้ปรับปรุงพื้นที่ให้มีความกลมกลืนกับสภาพของโครงการ บริเวณที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงเป็นภูมิทัศน์ที่งดงามยิ่ง

พิธีวางศิลาฤกษ์แท่นฐาน พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช คือวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒ และเมื่องานออกแบบพระบรมรูปและปั้นหุ่นดินเสร็จพร้อมที่จะหล่อได้แล้ว คณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างฯ ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเททองหล่อพระบรมรูป ณ มณฑลพิธี กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

เมื่อกรมศิลปากรปั้นหล่อพระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราชและภาพจำหลักนูนแสดงเหตุการณ์ในรัชสมัยเรียบร้อยแล้ว จังหวัดสุโขทัยมีความประสงค์จะอัญเชิญพระบรมรูปไปประดิษฐาน ณ ปะรำพิธีบริเวณเนินปราสาท อำเภอเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัยเพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาในระหว่างที่ยังมิได้ประกอบพิธีเปิด ซึ่งขณะนั้นเป็นระยะที่กำลังดำเนินการก่อสร้างแท่นฐานและจัดผังบริเวณ โดยได้ก่อสร้างปะรำเพื่อประดิษฐานพระบรมรูปชั่วคราว จังหวัดสุโขทัยได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมรูปจากกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘

พระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ประดิษฐานอยู่ที่ปะรำพิธี ณ เนินปราสาทเป็นเวลา ๑ ปี งานก่อสร้างแท่นฐานจึงเสร็จเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจังหวัดสุโขทัยจึงได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมรูปจากเนินปราสาท ไปประดิษฐานยังแท่นฐานปัจจุบันเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙ และจัดให้มีมหกรรมฉลองสมโภชด้วย

รูปแบบอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นรูปประทับนั่งห้อยพระบาทบนพระแท่นมณีศิลาบาตร ขนาดเท่าพระแท่นจริงยาว ๔ เมตร กว้าง ๒.๘๘ เมตร พระหัตถ์ขวาทรงถือสมุดไทย อันหมายถึงสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงรอบรู้ พระหัตถ์ซ้ายแสดงลักษณะทรงสั่งสอนพสกนิกรหรือขณะออกอาราธนา พะแท่นด้านซ้ายมีพานวางพระขรรค์ไว้ข้าง ๆ ขนาดพระบรมรูป ๒ เท่าพระองค์จริง เฉพาะพระองค์สูง ๓ เมตร หล่อด้วยโลหะทองเหลืองผสมทองแดงรมดำ ขนาดน้ำหนักประมาณ ๓ ตัน ลักษณะพระพักตร์อย่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยตอนต้น ถ่ายทอดความรู้สึกที่แสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงมีน้ำพระทัยเมตตากรุณา ยุติธรรม และเฉียบขาด เครื่องฉลองพระองค์และศิราภรณ์ยึดถือลักษณะจากเทวรูปของศิลปสมัยสุโขทัย ผู้ปั้นหุ่นพระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราช คือ นายสนั่น ศิลากรณ์ นายช่างเอกของกรมศิลปากรซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีฝีมือเป็นเยี่ยมและเป็นศิษย์ของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ ๔.๑๗๓ พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช อ.เมือง จ.สุโขทัย

๙) วัดมหาธาตุ พระอารามหลวงครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นวัดหลวงโบราณขนาดใหญ่ที่สำคัญของกรุงสุโขทัยมาแต่อดีต ตั้งอยู่ในใจกลางเมือง ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ใกล้กับวัดตระพังเงิน และเนินปราสาท สร้างในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ นับเป็นโบราณสถานที่สำคัญและมีสิ่งปลูกสร้างมากที่สุดของสุโขทัย โดยมีเจดีย์รายนับได้ถึง ๒๐๐ องค์ ภายในมีโบราณสถานที่สำคัญ ประกอบด้วย

พระมหาธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ประธานทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย และพบเห็นได้ที่เมืองบริวารอื่นๆ เช่น เมืองกำแพงเพชร ได้แก่ วัดวังพระธาตุ วัดกะโลทัย และวัดเจดีย์กลางทุ่ง เป็นต้น

ยอดเจดีย์ประธานเป็นรูปดอกบัวตูม รองรับด้วยชั้นแว่นฟ้าทั้งสาม รายรอบด้วยเจดีย์ทิศจำนวน ๘ องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน โดยบริเวณมุมทั้งสี่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดแบบล้านนา ส่วนเจดีย์ที่อยู่กึ่งกลางของแต่ละด้านนั้น เป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัย ซึ่งมีลวดลายปูนปั้นแบบอิทธิพลศิลปะลังกา บริเวณฐานไพที ประดับด้วยปูนปั้นรูปพระสาวกในท่าอัญชลี เดินประทักษิณโดยรอบ

พระวิหารหลวง ตั้งอยู่ด้านหน้าพระมหาธาตุเจดีย์ เป็นพระวิหารโถงใหญ่ขนาด ๑๑ ห้อง เสาก่อด้วยศิลาแลง ท้ายพระวิหารปรากฏฐานชุกชี ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐาน พระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทย ทรงโปรดฯให้หล่อขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๑๙๐๕ ภายหลังได้อัญเชิญไปยังวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

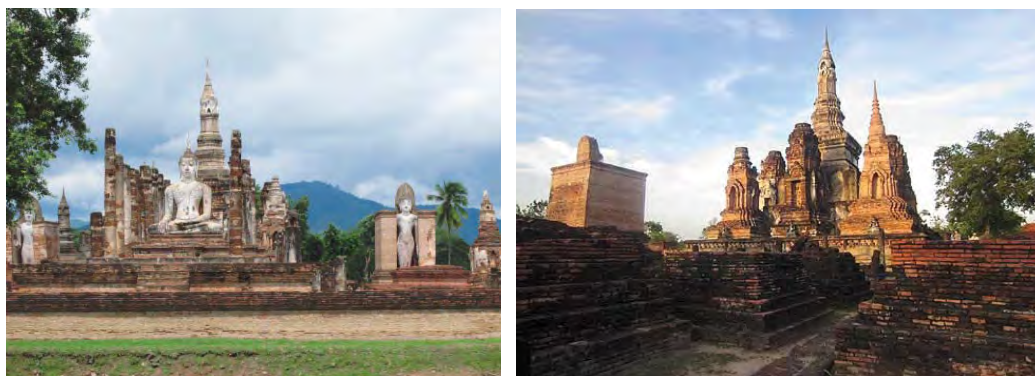
พระวิหารสูง ตั้งอยู่ด้านหน้าพระวิหารหลวง เป็นพระวิหารซึ่งสร้างขึ้นภายหลัง ศิลปะแบบอยุธยา ความสูงพระอุโบสถเหมือนอย่างเช่นวัดในอยุธยา ก่อด้วยอิฐ เสาก่อด้วยศิลาแลง ภายในพระวิหารประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะอยุธยา เป็นประธาน

พระอุโบสถ ตั้งอยู่ด้านข้างมณฑปด้านทิศเหนือ ฐานก่อด้วยอิฐ มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าทั้งสองข้าง เสาก่อด้วยศิลาแลง ภายในประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นประธาน รอบพระอุโบสถปักด้วยเสมาหินชนวนอยู่โดยรอบ และได้พบจารึกลานทองที่พระอุโบสถแห่งนี้อีกด้วย

มณฑปพระอัฐารศ ตั้งอยู่ด้านข้างทั้งสองของมหาธาตุเจดีย์ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปอิริยาบถยืน ที่มีนามว่า พระอัฐารศ ความสูงราว ๑๘ ศอก สร้างตามคติแบบลังกาวงศ์ ซึ่งสามารถพบได้ที่วัดอื่นๆ อีกเช่น วัดสะพานหิน และวัดมหาธาตุไชยง

เจดีย์ห้ายอด ตั้งอยู่ด้านข้างมณฑปด้านทิศใต้ เป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐ ประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปปางมารวิชัยอยู่ทั้งสามด้าน บริเวณฐานเจดีย์ประดับด้วยปูนปั้นรูปมารแบกของ ช้าง สิงห์ และรูปเทวดา เชื่อกันว่าเป็นเจดีย์บรรจุพระอัฐิของพระมหาธรรมราชาลิไทย

วัดมหาธาตุ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์กว่า ๘๐๐ ปี เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือ พระศรีศากยมุนี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๔.๑๗๔ วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.สุโขทัย

๑๒) จังหวัดอุดรดิตถ์

๑๒.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดอุดรดิตถ์ มีพรมแดนติดต่อกับ สปป.ลาว และมีช่องทางการค้าชายแดน ที่ปัจจุบันได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นเมืองที่มีความเก่าแก่ มีตำนานเล่าขานและเป็นถิ่นกำเนิดของวีรบุรุษกู้ชาติ จังหวัดอุดรดิตถ์มีศักยภาพในด้านการผลิตพืชผลเกษตรโดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ รวมทั้งการแปรรูปผลผลิตเกษตร พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ลำไย ซึ่งมีการปลูกมากที่สุดในประเทศ นอกจากนี้คือ ทุเรียน เงาะ มังคุด สับปะรด ลำไย มะขามหวาน ส่วนพืชไร่ที่เป็นพืชเศรษฐกิจคือ ข้าว อ้อย ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง ถั่วต่างๆ และยาสูบ เป็นต้น โดยในจังหวัดมีโรงงานน้ำตาล ๒ แห่ง จึงมีพื้นที่ปลูกอ้อยมาก สำหรับอุตสาหกรรมในครัวเรือนนั้น เช่น การทอผ้าขึ้นตีนจก การทำกระดาดสา การจักสานเครื่องใช้ไม้ไผ่ การทำเครื่องปั้นดินเผา การตีเหล็กทำเครื่องใช้เกษตรกรรม เป็นต้น โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดของอุดรดิตถ์นั้น มีสัดส่วนมาจากภาคเกษตรสูงถึงร้อยละ ๓๖ มาจากภาคการค้า ร้อยละ ๑๕ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ ๑๐ และภาคการศึกษาร้อยละ ๔

จังหวัดอุดรดิตถ์มีทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์ มีทรัพยากรแร่ธาตุหลายชนิด เช่น แร่พลวง เหล็ก ทองแดง ยิปซัม โยหิน ดินขาว ทลค์ แต่ยังไม่ได้นำไปใช้ในทางเศรษฐกิจ และมีแหล่งน้ำสำคัญคือ แม่น้ำน่าน ไหลผ่านเขตจังหวัดเป็นความยาวถึง ๑๖๐ กม. มีเขื่อนและฝายกักเก็บน้ำเพื่อการชลประทาน ที่สำคัญคือ เขื่อนสิริกิติ์ ฝายสมเด็จพระศรีนครินทร์ และฝายหลวงลับแลที่เป็นฝายแรกของประเทศไทย

ในเดือนสิงหาคม ๒๕๕๐ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กับรัฐมนตรีรักษาความสงบเรียบร้อย สปป.ลาว ลงนามสัญญาร่วมกันให้ด่านภูตู ต.ม่วงเจ็ดต้น อ.บ้านโคก ซึ่งเดิมเป็นจุดผ่อนปรนชั่วคราว ให้เป็นด่านถาวร และมีข้อตกลงเจรจาร่วมกันระหว่าง ผวจ.อุดรดิตถ์กับเจ้าแขวงไชยบุรี ใน การที่จะร่วมกันปรับปรุงเส้นทางคมนาคม จากเมืองปากลายมายังช่องภูตู และเมื่อปี ๒๕๕๒ ทางคณะรัฐมนตรีมีมติให้ยกกระดับช่องภูตู เป็นด่านชายแดนสากล ดังนั้นการเดินทางผ่านแดนเข้าออกสู่ประเทศลาวสามารถทำได้อย่างสะดวก ณ ที่ทำการด่าน ซึ่งการเปิดด่านถาวรนี้ส่งผลทำให้จังหวัดอุดรดิตถ์ กลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างนครเวียงจันทน์ ประเทศลาวกับเมืองสุโขทัยซึ่งเป็นเมืองมรดกโลกทั้งคู่ จากด่านภูตูสามารถเดินทางไป เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี ถึงเมืองหลวงพระบาง ระยะทางเพียง ๓๐๐ กิโลเมตร เท่านั้น ทางรถยนต์ข้ามประเทศก็สามารถ

ดำเนินการได้ตั้งแต่ อ.แม่สอด จ.ตาก มุ่งตรงสู่นครเวียงจันทน์ และกรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม หรือจะเดินทางไปเมืองคุนหมิงประเทศจีน ก็ถือเป็นเส้นทางใกล้ที่สุด ด้านฤดู จึงเป็นด้านการค้าสำคัญ อีกแห่งที่เป็นประตูไปสู่อาเซียนหรือ East – West Economic Corridor ได้

การดำเนินธุรกิจในจังหวัดอุตรดิตถ์ น่าจะได้แก่เรื่องการค้า ทั้งในส่วนที่เป็นการค้าผลไม้ในภาคเหนือ จากเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกทั้งทางรถยนต์และรถไฟ และการค้าชายแดน เชื่อมโยงสู่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมทั้งธุรกิจเกี่ยวเนื่องที่รองรับการค้าชายแดนและการท่องเที่ยว เชื่อมโยงอนุภูมิภาคด้วย ทั้งนี้ มีการเน้นไปในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากการเป็นแหล่งผลิตผลไม้ที่สำคัญ การเพิ่มมูลค่าของผลไม้ และการพัฒนาภาคด้านการบริหารจัดการของการค้าผลไม้ ซึ่งหากเชื่อมโยงเข้ากับโอกาสที่เพิ่มขึ้นจากการเปิดด่านการค้าชายแดน นอกจากจะเพิ่มมูลค่าทางการค้าแล้วยังสามารถเชื่อมโยงจุดแข็งนี้เข้ากับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ด้วย เหมือนกับที่ได้มีการส่งเสริมในจังหวัดจันทบุรี แต่ต้องคำนึงถึงการให้ความรู้ในการบริหารจัดการที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรที่จะรองรับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวด้วย

๑๒.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดอุตรดิตถ์

อุตรดิตถ์เป็นเมืองเก่าแก่ด้านล้านนาตะวันออก มีหลักฐานการค้นพบโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยอยุธยา และสมัยธนบุรี มีเมืองพิชัยและสวรรคบุรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ เป็นเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา เดิมทีตัวเมืองอุตรดิตถ์เป็นเพียงตำบล ชื่อบางโพธิ์ทำอิฐ ขึ้นกับเมืองพิชัยซึ่งมีประวัติศาสตร์มานับตั้งแต่สุโขทัย โดยในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อกองทัพพม่ายกมาถึงเมืองพิชัย เจ้าพระยาสุรสีห์กับพระยาพิชัยได้ตีทัพพม่าแตกกลับไป โดยในการรบครั้งนี้ พระยาพิชัยถือดาบสองมือเข้าไล่ฟันพม่าจนดาบหัก เป็นที่เลื่องลือ และเรียกกันว่า “พระยาพิชัยดาบหัก” นับแต่นั้นมา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตำบลบางโพธิ์ทำอิฐซึ่งอยู่ทางขวาของแม่น้ำน่าน มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจากการที่เป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้า ทั้งสินค้าจากเมืองหลวงพระบาง เมืองแพร่ เมืองน่าน ตลอดจนจนแคว้นสิบสองปันนาที่นำสินค้าพื้นเมืองเดินบกลงมา จำหน่ายแล้วส่งต่อไปยังกรุงเทพฯ จนในปี พ.ศ.๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นว่าตำบลบางโพธิ์ทำอิฐคงจะเจริญต่อไปในภายหน้าด้วยเป็นทำเลการค้าอย่างดีริมแม่น้ำน่าน ราษฎรก็อพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นทุกปี จึงโปรดให้ตั้งเป็นเมืองอุตรดิตถ์ อันหมายถึง เมืองท่าแห่งทิศเหนือ ขึ้นอยู่กับเมืองพิชัย ต่อมาอุตรดิตถ์ได้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่กว่าเมืองพิชัยเสียอีก จึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดและเมืองพิชัยเลื่อนลงไปเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดอุตรดิตถ์จนทุกวันนี้

หลังจากการตัดเส้นทางรถไฟผ่านเมืองอุตรดิตถ์สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ทำให้แหล่งชุมนุมการค้าย่านท่าเสาและท่าอิฐเริ่มหมดความสำคัญลง เพราะรถไฟสามารถวิ่งขึ้นเมืองเหนือได้โดยไม่ต้องหยุดขนถ่ายเสบียงที่เมืองอุตรดิตถ์ และประกอบกับการที่ทางราชการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ปิดกั้นแม่น้ำน่านในเขตอำเภอท่าปลาในปี ๒๕๑๐ ทำให้การคมนาคมทางน้ำยุติลงสิ้นเชิง โดยในช่วงก่อนปี ๒๕๐๐ นั้น เส้นทางคมนาคมทางถนนในจังหวัดอุตรดิตถ์มีเพียงไม่กี่เส้นทาง และด้วยทำเลที่ตั้งและความไม่สะดวกในการคมนาคมทางถนนในช่วงนั้นดังกล่าว ทำให้ตัวเมืองอุตรดิตถ์ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของภาคเหนือกลายเป็นเมืองในมุมปิด ไม่เหมือนเมื่อครั้งการคมนาคมทางน้ำ

รุ่งเรือง และด้วยภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยดังกล่าว จึงทำให้ในช่วงต่อมารัฐบาลได้หันมาพัฒนาเมืองพิษณุโลกให้เป็นศูนย์กลางแห่งภาคเหนือตอนล่างแทน จนในปี ๒๕๒๒ ทางกรมได้ตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๑ ทำให้เมืองอุตรดิตถ์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ เพราะทางเส้นนี้เป็นเส้นทางส่วนหนึ่งของถนนสายเอเชียที่ตัดผ่านมาจากจังหวัดพิษณุโลกผ่านนอกเมืองอุตรดิตถ์เข้าสู่จังหวัดแพร่ ทำให้เส้นทางนี้กลายเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกสายหลักของจังหวัดอุตรดิตถ์และกลายเป็นทางผ่านสำคัญเพื่อเข้าสู่ภาคเหนือตอนบน

๑๒.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดอุตรดิตถ์

สภาพพื้นที่ของจังหวัดอุตรดิตถ์อยู่ในรอยต่อแห่งวัฒนธรรมล้านนา ล้านช้าง และภาคกลาง เป็นผลให้ลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาถิ่น และงานประเพณีพื้นบ้านต่างๆ มีลักษณะผสมผสาน ประชากรบางส่วนพูดภาษาไทยภาคกลาง บางส่วนพูดภาษาไทยภาคเหนือ และบางส่วนพูดภาษาลาว เป็นต้น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเช่นนี้เอื้อต่อการนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถานหลายแห่งในจังหวัด เช่น วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดพระฝางสว่างคูร์มุนีนารถ วัดพระยืนพุทธบาทยุคล วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง ซากเมืองโบราณสมัยอาณาจักรสุโขทัย แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติภูสอยดาว อุทยานแห่งชาติคลองตรอน อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน วนอุทยานต้นสักใหญ่ เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน ยังไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์มากนัก หรือไม่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวในวงกว้าง ทำให้เป็นข้อจำกัดของผู้ประกอบการที่อยู่ในพื้นที่ด้วย ถึงกระนั้น ในส่วนของการท่องเที่ยววัด การท่องเที่ยวจังหวัดอุตรดิตถ์ก็ได้จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ระยะทาง ๔๘.๘ กิโลเมตร ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล ดังนี้

๑) วัดท่าถนน เดิมชื่อ วัดวังเตาหม้อ อยู่ตรงข้ามสถานีรถไฟอุตรดิตถ์ ประดิษฐานหลวงพ่อเพชร พระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์ ๑ หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ทั้งองค์ ในบริเวณวัดมีอาคารศิลปะแบบตะวันตก สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๔ เป็นโรงเรียนปริยัติธรรมและภาษาบาลีของพระภิกษุสามเณรในเมือง มีลักษณะสถาปัตยกรรมสวยงาม และอุโบสถซึ่งมีภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งได้รับยกย่องว่าสวยงามที่สุดในจังหวัดอุตรดิตถ์

ศิลปวัตถุที่สำคัญ คือ หลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชร ศิลปะเชียงแสนสิงห์หนึ่ง หน้าตักกว้าง ๓๒ นิ้ว มีพุทธลักษณะงดงามมาก ชาวอุตรดิตถ์นับถือว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญประจำเมืองอุตรดิตถ์ มีงานนมัสการประจำปีในวันกลางเดือนสี่ของทุกปี

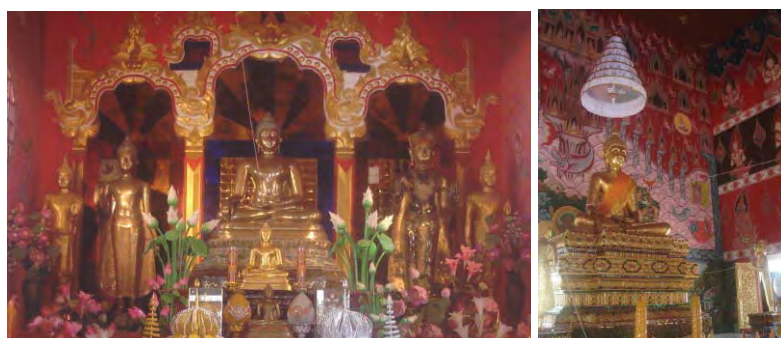
มีประวัติเล่าว่า เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๖ หลวงพ่อด้วง เจ้าอาวาสวัดหมอนไม้ อำเภอบางโพ ซึ่งเป็นอำเภอเมืองปัจจุบัน จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้เดินทางผ่านอุโบสถร้างแห่งหนึ่ง ที่ตั้งพระอุโบสถเก่า (ชำรุด) (หลวงพ่อเพชร) ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ยืนยันถึงความมีตัวตนของขอบเขตสถานที่ว่าอุโบสถเก่าที่มีการตั้งป้ายเก่าของอุโบสถที่ระบุปีที่สร้าง พ.ศ.๒๐๑๙ ซึ่งเป็นพื้นที่ของวัดไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งสถานที่ตั้งเดิมขององค์หลวงพ่อเพชรนั้น พบเป็นจอมปลวกขนาดใหญ่แห่งหนึ่งรูปร่างแหลมผุดกลับจอมปลวกทั่วไป จึงได้เอาไม้เคาะปลายแหลมที่เป็นยอดของจอมปลวกนั้นจนดินหลุดออก เห็นเศพระพุทธรูปโผล่ออกมา หลวงพ่อด้วงจึงสั่งให้พระและลูกศิษย์วัดที่ร่วมเดินทางไปด้วย

ช่วยกันขุดดิน จอมปลวกออก ก็พบพระพุทธรูปขนาดค่อนข้างใหญ่ ฝังอยู่ในจอมปลวกแห่งนั้น จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์นั้นไปไว้ที่วัดหนองไม้

ต่อมาหลวงพ่อดำเห็นว่า วัดหนองไม้ไม่มีพระอุโบสถที่จะประดิษฐานพระพุทธรูปได้อย่างเหมาะสม ประกอบกับมีประชาชนที่ทราบข่าวพระพุทธรูปองค์นี้ ได้มากราบไหว้บูชาสักการะเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น ยังอาจมีปัญหารื่องโจรผู้ร้าย จึงพิจารณาเห็นว่า หากเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ไปประดิษฐานที่วัดวังเตาหม้อ (คือวัดท่าถนนในปัจจุบัน) ซึ่งมีหลวงพ่อเพ็ชรเป็นเจ้าของาวาสอยู่ วัดแห่งนี้มีพระอุโบสถ และตั้งอยู่ในที่ชุมชน สะดวกแก่การไปนมัสการของประชาชน ท่านจึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ที่วัดวังเตาหม้อ และถวายพระนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า หลวงพ่อเพ็ชร

ปี พ.ศ.๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตร ได้มีการรวบรวมพระพุทธรูปที่เก่าแก่และสวยงาม ที่อยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ มาประดิษฐานไว้ที่วัดแห่งนี้ พระพุทธรูปหลวงพ่อเพ็ชร มีพุทธลักษณะงาม ก็ได้รับเลือกสรรให้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดเบญจมบพิตร พร้อมกับพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ จากทั่วราชอาณาจักร การที่ต้องนำหลวงพ่อเพ็ชรไปจากวัดวังเตาหม้อทำให้เจ้าอาวาสเสียใจมาก จึงได้ออกจากวัดตรงดิ่งไปในที่ต่าง ๆ สุดท้ายได้มรณภาพบนภูเขาในป่า บ้านนาตารอด ตำบลบ้านด่าน อำเภอมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ได้โปรดเกล้า ฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปหลวงพ่อเพ็ชร กลับคืนไปประดิษฐานไว้ที่วัดวังเตาหม้อตามคำขอของชาวเมืองอุดรดิตถ์ ดังข้อความซึ่งปรากฏอยู่ที่ฐานของพระพุทธรูป " หลวงพ่อเพ็ชร " ว่า "พระพุทธรูปองค์นี้ เมื่อ ร.ศ.๑๑๙ พระจุลจอมเกล้ารัชกาลที่ ๕ ได้อัญเชิญจากวัดท่าถนนไปไว้ วัดเบญจมบพิตร ครั้น ร.ศ.๑๒๙ หลวงนฤบาล (จะพันยา) อัญเชิญกลับมาไว้ วัดท่าถนน" เหตุที่มีรับสั่งให้นำหลวงพ่อเพ็ชรมาคืนชาวอุดรดิตถ์ครั้งนี้ มีคำบอกเล่ามาว่า เทวดาประจำองค์หลวงพ่อได้ไปเข้าสุบินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงว่า อยากกลับอุดรดิตถ์ พระองค์จึงทรงทำตามพระสุบินนั้น

เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๓ พระครูธรรมกิจจาภิบาล (ทองสุข) หรือพระสุธรรมเมธี อดีตเจ้าคณะจังหวัดอุดรดิตถ์ ร่วมกับประชาชนชาวเมืองอุดรดิตถ์ได้ช่วยกันสร้างพระวิหารขึ้นใหม่ และอัญเชิญพระพุทธรูปหลวงพ่อเพ็ชรมาประดิษฐานไว้ในพระวิหาร เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาสักการบูชาได้สะดวก ปัจจุบันหลวงพ่อเพ็ชรประดิษฐานอยู่ในวิหารทางด้านทิศเหนือของอุโบสถ

ภาพที่ ๔.๑๗๕ วัดท่าถนน อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์

๒) วัดกลาง อำเภอมือง วัดกลางเป็นวัดโบราณตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง มีพระอุโบสถที่มีลวดลายรูปปั้นสวยงาม ภายในอุโบสถมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองมีพุทธลักษณะงดงาม เป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้นผสมศิลปะแบบลาวหลวงพระบาง และจิตรกรรมฝาผนังที่เก่าแก่หายากสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นภาพพระเวสสันดรชาดกและเทพชุมนุม มีพระอุโบสถเก่าแก่อยู่ ๑ หลัง สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย มีภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่สามด้าน ลายปูนปั้นที่ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์และตัวहरา รวมทั้งที่ซุ้มหน้าต่าง ประติมากรรมวิจิตรงดงามอย่างยิ่ง หน้าบันเป็นไม้จำหลักรูปครุฑจันทน์ มีตราพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประดิษฐานอยู่ท่ามกลางลายเครือเถา กั้นเขต มีเทพนมอยู่เป็นระยะ มีรูปสัตว์สอดแทรกอยู่ตามลายเครือเถาที่เกี่ยวข้องกันไปอย่างต่อเนื่อง

วัดกลางธรรมสาคร เดิมชื่อวัดโพธาราม สร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย ประมาณปี พ.ศ. ๒๒๘๕ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๐๐ เคยเป็นท่าจอดเรือ เพื่อเดินเท้าไปนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ ต่อมาลำน้ำเปลี่ยนทางเดินจึงเลิกใช้กัน และทางน้ำเดิมกลายเป็นบึง น้ำหน้าวัด ชาวบ้านจึงเรียกวัดนี้ว่า วัดบึงวัดกลาง

ภาพที่ ๔.๑๗๖ วัดกลาง อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

๓) วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อำเภอลับแล หรือ วัดพระบรมธาตุ ตั้งอยู่ที่กลางเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นวัดโบราณประดิษฐานพระมหาธาตุประจำเมืองทุ่งยั้ง เมืองโบราณตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัย

ตามตำนานการสร้างพระบรมธาตุกล่าวว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ผู้ครองเมืองสุโขทัย ได้เชิญพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาบรรจุไว้ในถ้ำใต้ดินโดยขุดลงไปเป็นถ้ำแล้วก่อพระธาตุไว้ โดยลักษณะเดิมของพระบรมธาตุเมืองทุ่งยั้งคงเป็นรูปเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ แต่ต่อมามีการบูรณะเพิ่มเติมโดยพญาตะก่าพ่อค้าไม้ชาวพม่าในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงก่อนปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นลักษณะเจดีย์อย่างพม่า จนใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ทำให้ยอดพระบรมธาตุเจดีย์หักพังลงมา หลวงพ่อแก้วสมภารวัดพระบรมธาตุในขณะนั้นได้เป็นหัวหน้าปฏิสังขรณ์ซ่อมเพิ่มเติมดังรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน

วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง ในปัจจุบันได้รับการบูรณะซ่อมแซมบำรุงอยู่เสมอในฐานะวัดสำคัญประจำเมืองทุ่งยั้ง ซึ่งเมืองทุ่งยั้งในปัจจุบันถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีผู้คนอาศัยติดต่อกันมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยซึ่งพิจารณาได้จากสำเนียงการพูดของคนทุ่งยั้งเทียบกับ

กลุ่มคนในชุมชนชาวสุโขทัยเดิม ที่อาศัยอยู่ในแถว หมู่ที่ ๑๐ และหลายๆ หมู่บ้านในเขตตำบลทุ่งยั้ง ที่มีประวัติชุมชนว่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพไปตั้งบ้านเรือนที่อื่นได้

วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้งยังมีประเพณีประจำปีที่สำคัญคือ ประเพณีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ทุกวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี โดยเป็นวันงานสลากภัตของวัดและจะมีการจัดแสดงพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระบรมศพด้วย

ภาพที่ ๔.๑๗๗ วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

๔) วัดพระยืนพุทธบาทยุคล หรือ วัดพระยืน ตั้งอยู่ที่บนเนินเขา บ้านพระแท่น หมู่ที่ ๖ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ติดกับวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก บนเนินเขาลูกเดียวกันแต่คนละยอด

วัดพระยืนพุทธบาทยุคลเป็นวัดโบราณร่วมสมัยกับวัดพระแท่นศิลาอาสน์ โดยมีปูชนียสถานที่มีความสำคัญเรื่องพระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาเมืองทุ่งยั้งร่วมกัน ภายในวัดมีศาสนสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญคือ มณฑปศิลปะเชียงแสนครอบรอยพระพุทธรูปประทับยืนทำด้วยศิลาแลง (มณฑปกว้าง ๔ เมตร ยาว ๔๙ เมตร) และหลวงพ่อพระพุทธรังสีภายในอุโบสถ เป็นพระประธานปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย วัดพระยืนพุทธบาทยุคล มีที่ธรณีสงฆ์ ๑๓๖ ไร่ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา วัดแห่งนี้เคยได้รับยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๖

ฐานโบราณสถานที่ประกฏในวัดพระยืนพุทธบาทยุคล อยู่ด้านหลังมณฑปพระยืนลักษณะเป็นเจดีย์ ๓ องค์เรียงกัน องค์ละฐานเจดีย์ องค์กลางมีขนาดใหญ่ที่สุด ส่วนบนขององค์เจดีย์ได้หักลงมาทั้งหมดแล้ว แต่รูปแบบพอเป็นที่สังเกตได้ว่าเป็นเจดีย์ศิลปะสมัยสุโขทัย

หลวงพ่อพุทธรังสี เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง ๕๕ นิ้ว สูงจากฐานถึงเปลวรัศมี ๖๖ นิ้ว ยอดพระเกตุมาลาเป็นเปลวเพลิง เนื้อทองที่องค์พระพุทธรูปมีความพิเศษกว่าพระพุทธรูปสัมฤทธิ์โดยทั่วไป เพราะเนื้อโลหะสะท้อนสีแดงคล้ายโลหะนากออกมาชัดเจน รวมถึงอาจมีส่วนผสมของโลหะทองคำบริสุทธิ์ในปริมาณที่สูงด้วยทำให้พระพุทธรูปองค์นี้จึงยังคงแวววาวสดใส แม้จะมีอายุผ่านมากกว่า ๖๐๐ ปี แล้วก็ตามปัจจุบันหลวงพ่อพุทธรังสีประดิษฐานอยู่ในโบสถ์ด้านข้างมณฑปพระยืน

ภาพที่ ๔.๑๗๘ วัดพระยืนพุทธบาทยุคล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อำเภอลับแล เดิมชื่อ วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ที่บนเนินเขาเต่า บ้านพระแท่น ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ติดกับวัดพระยืนพุทธบาทยุคล ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก บนเนินเขาสูงเดียวกันแต่คนละยอด วัดพระแท่นศิลาอาสน์เป็นวัดโบราณ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้ใดสร้าง และสร้างแต่เมื่อใด ในศิลาจารึกครั้งกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏข้อความกล่าวถึงพระแท่นศิลาอาสน์ แต่เพิ่งมีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์ได้เสด็จนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ เมื่อปี พ.ศ.๒๒๘๓ ได้แสดงว่าพระแท่นศิลาอาสน์ได้มีมาก่อนหน้านี้แล้ว จนเป็นที่เคารพสักการะของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง และทางราชการได้นำพระแท่นศิลาอาสน์ไปประดิษฐานไว้ในตราประจำจังหวัดอุตรดิตถ์ แสดงถึงความศรัทธาเลื่อมใสและความสำคัญขององค์พระแท่นศิลาอาสน์ได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี สังกัดธรรมยุติกนิกาย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๙

ภาพที่ ๔.๑๗๙ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

๖) วัดธรรมาธิปไตย อำเภอเมือง เดิมชื่อ วัดต้นมะขาม ตั้งอยู่ใกล้สี่แยกจุดตัดถนนอินใจมีกับถนนสำราญริน ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นที่ตั้งอาคารธรรมสภาซึ่งเป็นสถานที่เก็บรักษาบานประตูวิหารวัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นประตูไม้แกะสลักที่มีความสวยงามที่สุดในจังหวัดอุตรดิตถ์และสวยงามเป็นที่สองรองจากบานประตูวัดสุทัศน์เทพวราราม

วัดธรรมาธิปไตยนั้นได้เคยเป็นที่ตั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประจำจังหวัดอุดรดิตถ์อยู่ระยะหนึ่ง (อาคารธรรมสภาชั้นล่าง) ปัจจุบันเป็นวัดจำพรรษาของเจ้าคณะอำเภอตรอน และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดเช่น กิจกรรมอบรมและการประกวดต่าง ๆ ในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วัดธรรมาธิปไตย เดิมชื่อ วัดท่าทราย เนื่องจากเดิมตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน (ท่าอิฐล่าง) หรือบ้านบางโพเหนือ ต่อมาน้ำได้กัดเซาะตลิ่งพังเข้ามาเรื่อย ๆ จนถึงที่ตั้งวัด จึงต้องย้ายหนีน้ำขึ้นมาห่างจากที่เดิมประมาณสองกิโลเมตร สภาพที่ตั้งใหม่มีต้นไม้ร่มรื่นมากมาย โดยเฉพาะมีต้นมะขามขนาดใหญ่อยู่ในบริเวณวัด จึงได้ชื่อวัดใหม่ว่า วัดต้นมะขาม มาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๔๕

ต่อมาเจ้าคณะจังหวัดได้ส่ง พระสุธรรมเมธี (บันลือ ธมฺมธโช ป.ธ.๘) มาเป็นเจ้าอาวาสวัดต้นมะขาม เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๒ พระสุธรรมเมธิดำริว่าชื่อวัดต้นมะขามนั้นฟังเหมือนอยู่ในป่าและต้นมะขามใหญ่นั้นก็ไม่มีปรากฏแล้ว อีกทั้งวัดในขณะนั้นอยู่กลางเมืองอุดรดิตถ์มีผู้คนผ่านไปมามากควรเปลี่ยนชื่อใหม่ให้ไพเราะ จึงได้ทำการขออนุญาตเปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดธรรมาธิปไตย ตั้งแต่นั้นมา

ศิลปวัตถุที่สำคัญ คือ หลวงพ่อเชียงแสน เป็นพระประธานในอุโบสถธรรมสภา (ขนาดหน้าตักกว้าง ๓๘ นิ้ว สูง ๖๗ นิ้ว) มีพุทธลักษณะปางมารวิชัย เนื้อโลหะสัมฤทธิ์บริสุทธิ์ สร้างในสมัยสุโขทัย สกุลช่างสุโขทัยยุคกลาง มีอายุกว่า ๗๐๐ ปี นำมาจากวัดราชบูรณะราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ซึ่งถูกทำลายจากระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ หลวงพ่อเชียงแสนเป็นพระพุทธรูปโบราณสมัยสุโขทัยองค์สำคัญ ๑ ใน ๒ องค์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ ที่ได้นำขึ้นมาจากวัดราชบูรณะในคราวเดียวกัน (อีกองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดคู้ตะเกา มีนามว่า หลวงพ่อสุโขทัยสัมฤทธิ์)

บานประตูประตูวิหารวัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถ เดิมอยู่วัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถแต่เนื่องจากวิหารชำรุดทรุดโทรมมาก เจ้าคณะสงฆ์จังหวัดอุดรดิตถ์ในสมัยนั้นจึงได้ขออนุญาตกรมศิลปากรนำมาเก็บรักษาไว้ที่ อาคารธรรมสภา วัดธรรมาธิปไตย มาตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๔ บานประตูประตูนี้แกะสลักในสมัยอยุธยา แต่ละบานขนาดกว้าง ๑.๒ เมตร สูง ๕.๓ เมตร และหนาถึง ๑๖ เซนติเมตร ทำจากไม้ประดู่แกะสลักเป็นลายกนกก้านขด ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ บานละ ๗ พุ่ม ระหว่างพุ่มทรงข้าวบิณฑ์มีกนกใบเทศขนานบ สองข้างขวามือด้านบนมีอกเลาประตูดอยู่ตรงกลาง แกะสลักเป็นลายเทพพนม ตอนบนอกเลา ๔ องค์ตอนล่างอกเลา ๔ องค์ กล่าวกันว่าคงตามเป็นที่สองรองจากประตูประตูวิหารวัดสุทัศนในกรุงเทพฯ

ภาพที่ ๔.๑๘๐ วัดธรรมมาธิปไตย อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

๗) วัดใหญ่ท่าเสา อำเภอเมือง ตั้งอยู่ในเขตชุมชนท่าเสา ตำบลท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมืองอุตรดิตถ์ และอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟท่าเสา วัดใหญ่ท่าเสนาน่าจะสร้างขึ้นมาพร้อมกับชุมชนท่าเสาเมื่อราวสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นอย่างน้อย ผู้คนในชุมชนท่าเสามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เนื่องจากชุมชนท่าเสาเคยเป็นชุมทางการค้าที่สำคัญในกลุ่มน้ำ่าน จึงมีทั้งชาวไทย ชาวจีน ชาวไทยวน (ล้านนา) และชาวลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน ภายในวัดใหญ่ท่าเสามีโบราณสถานที่น่าสนใจได้แก่

โบสถ์ เป็นโบสถ์ขนาดเล็กมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย บานประตูเป็นไม้แกะสลัก ๒ บาน หน้าบันด้านหน้าเป็นไม้แกะสลักรูปเทพนมและลายไทย ส่วนหน้าบันด้านหลังเป็นไม้แกะสลัก

หอไตร มีลักษณะเป็นไม้ยกพื้น เสาเป็นปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา หน้าบันเป็นไม้แกะสลัก หน้าบันทางด้านทิศตะวันออกเป็นรูปหน้ากาล แวดล้อมไปด้วยลายพันธุ์พฤกษาและรูปเทพยดา เบื้องหลังเป็นลายลายก้านขด ทางด้านบนสุดของหน้าบันเป็นรูปครุฑยุดนาค ส่วนหน้าบันทางด้านทิศตะวันตกเป็นลายกนกก้านขดธรรมดา เชิงชายคาเป็นไม้แกะสลักอย่างงดงาม ส่วนข้อฟ้าและใบระกาทำด้วยปูนปั้น

นอกจากนี้ ภายในวัดยังมีศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ เดิมเป็นศาลาไม้ยกพื้น ปัจจุบันได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นครึ่งไม้ครึ่งคอนกรีต บนศาลาการเปรียญมีโบราณวัตถุอันเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนถวายเป็นพุทธบูชาและอุทิศให้บรรพบุรุษจำนวนมาก เมื่อมีการปรับปรุงศาลาการเปรียญใหม่และมีใจผู้รัยชุกชุม เจ้าอาวาสวัดใหญ่ท่าเสาจึงนำโบราณวัตถุต่างๆ ไปเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัย ในปี พ.ศ.๒๕๔๐ จึงนำโบราณวัตถุมาจัดแสดงเพื่อให้พุทธศาสนิกชน นักท่องเที่ยวและนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเยี่ยมชมโบราณวัตถุได้

พิพิธภัณฑวัดใหญ่ท่าเสา ตั้งอยู่บนชั้น ๒ ภายในกุฏิเจ้าอาวาสวัดใหญ่ท่าเสา ซึ่งเป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุที่พบในบริเวณวัดใหญ่ท่าเสา ซึ่งมีโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ ได้แก่

ยานมาศไม้แกะสลัก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จมาวัดใหญ่ท่าเสา เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๔ ทรงสันนิษฐานว่าเป็นยานมาศสำหรับแห่พระ เป็นยานมาศที่สูงมากหลังคานมิตัว นาค ฐานเป็นสิงห์สองชั้นแล้วเป็นที่นั่ง มีไม้แกะเป็นรูปบัวกระจกลอยตัวอยู่ทั้ง ๔ มุม ส่วนด้านหลัง พนักพิงเป็นรูปกลีบบัวลอยตัวขึ้นมาซ้อนกัน ๒ กลีบ ตามผิวไม้พบร่องรอยการลงรักปิดทอง ยานมาศนี้เชื่อกันว่าเป็นยานมาศที่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาอุทิศถวายบูชาพระมหาธาตุเมือง ฝาง และอาจใช้เป็นยานมาศประจำตัวพระสังฆราชาเมืองสวางคบุรี (เมืองฝาง) ก็ได้ เพราะที่มา ของยานมาศนี้สันนิษฐานว่า นำมาจากวัดพระฝางสวางคบุรีมุนีนาถในราวสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยหลวง พ่อเย็ก อดีตเจ้าอาวาสวัดใหญ่ท่าเสาซึ่งได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสวางคบุรี

ธรรมาสันเทศน์ เป็นธรรมาสันไม้แกะสลัก ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนบนหรือ หลังคาธรรมาสันเป็นทรงมณฑปยอดปราสาท ส่วนล่างประดับด้วยไม้แกะสลักรูปยักษ์แบก มีบันได นาคเป็นทางขึ้นธรรมาสัน ตัวธรรมาสันแวดล้อมไปด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่าง เช่น ช้างและ กวาง เป็นต้น

พระแผง ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ทำด้วยครั้ง นำมาติดเรียงกันบนแผงหรือ แผ่นไม้แกะสลัก ในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เก็บรักษาและจัดแสดงพระแผงทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กไว้ มากกว่า ๑๐ แผง กรอบพระแผงด้านบนส่วนใหญ่เป็นกรอบหรือซุ้มรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นซุ้ม แผงรูปพญานาค ลายกนก และลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนฐานหรือด้านล่างกรอบพระแผงมีการ แกะสลักเป็นรูปหรือลวดลายที่งดงามมาก ทั้งรูปเทวดาร่ายรำ รูปยักษ์แบก รูปหม้อน้ำและรูปแจกัน

ตู้และหีบพระธรรม ภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีตู้และหีบพระธรรมกว่า ๑๐ หลัง ซึ่งแต่ละ หลังเขียนลายรดน้ำปิดทองและปิดทองล่องชาด ศิลปะอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์ตอนต้น แสดง เรื่องราวพุทธประวัติ ธรรมเกียรติ ป่าหิมพานต์และรูปทวารบาล

นอกจากนี้ ภายในพิพิธภัณฑ์ยังมีพระพุทธรูปไม้แกะสลักจำนวนมาก เนื่องจากว่าการ สร้างพระพุทธรูปไม้หรือพระเจ้าไม้เป็นวัฒนธรรมที่นิยมของชาวล้านนาและล้านช้าง จึงทำให้ที่วัดนี้มี พระพุทธรูปไม้แกะสลักศิลปะฝีมือช่างท้องถิ่นจำนวนมาก นอกจากนี้มีพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ทำด้วย ครั้ง ช้องและระฆังเก่า ใบเสมาหินชนวน ไม้แกะสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เครื่องสังค โลก เครื่องถ้วยลายครามและภาชนะทองเหลือง

ภาพที่ ๔.๑๘๑ วัดใหญ่ท่าเสา อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

๘) วัดพระฝาง หรือชื่อเต็มว่า วัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถ ตั้งอยู่ที่บ้านฝาง หมู่ที่ ๓ ต.ผา จุก อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ตามทะเบียนวัดระบุว่า ประมาณปี พ.ศ. ๑๓๐๐ (ก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) วัดพระฝางนับว่าเป็นกลุ่มโบราณสถานของเมือง ฝางสว่างคบุรี (สว่างคบุรี เพี้ยนมาจาก สวรรคบุรี) เพียงแห่งเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่ วัดนี้ได้รับ พระราชทานวิสุงคามสีมาในสมัยสุโขทัย และเป็นวัดพระมหาธาตุประจำเมืองสว่างคบุรี เมืองที่ เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และเคยเป็นวัดที่จำพรรษาของ “เจ้าพระฝาง” เมืองสว่างคบุรี ผู้นำชุมชนเจ้าพระฝางในคราวเสียสมัยกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒

วัดพระฝาง มีปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดคือพระมหาธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งอยู่กลางกลุ่มโบราณสถานวัดพระฝาง สันนิษฐานว่าพระเจดีย์องค์นี้สร้างในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีหลักฐานยืนยันว่าเป็นพระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์สำคัญของอาณาจักรมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในสมัย กรุงศรีอยุธยา มอญซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตจากราชสำนักฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับ กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกไว้ในหนังสือของท่านว่า พระมหาธาตุ องค์นี้ได้รับการเคารพนับถือว่าเป็นพุทธปูชนียสถานสำคัญของอาณาจักรคู่กับรอยพระพุทธรูปบาท สระบุรี ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จขึ้นทำศึกชนะเจ้าพระฝางและตั้งงานสมโภชพระ มหาธาตุเมืองพระฝางถึง ๓ วัน เทียบเท่างานนมัสการพระพุทธรูปชินราช แต่ความศรัทธาในพระ มหาธาตุเมืองฝางคงได้เสื่อมถอยลงในช่วงหลัง จากความเสื่อมของเมืองสว่างคบุรี หลังชุมชนเจ้าพระ ฝางถูกตีแตกในสมัยธนบุรี จนในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์องค์เดิมได้ ปหักพังไปมาก ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มีพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณะพระมหาธาตุเมืองพระฝางใหม่ แปลงเป็นแบบเจดีย์ทรงลังกาดังที่เห็นใน ปัจจุบัน

นอกจากนี้ วัดพระฝางยังมีอุโบสถมหาอุด (มีประตูทางเข้าบานเดียว) อยู่ด้านทิศตะวันตก ของกลุ่มโบราณสถาน ตัวอุโบสถมีสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเดิมภายใน อุโบสถเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระฝาง ซึ่งปัจจุบันตัวอุโบสถยังคงมีบานประตูไม้และหน้า บันแกะสลักศิลปะสมัยอยุธยาอันสวยงามอยู่ (บานปัจจุบันเป็นบานจำลอง) และด้านทิศตะวันออก ของกลุ่มโบราณสถานมีพระวิหารหลวง เดิมเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปเชียงแสน ปัจจุบันใน พระวิหารหลวงมีบานประตูไม้แกะสลักวัดพระฝาง (เป็นบานประตูบานจำลอง สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๕๑) เพื่อนำมาติดตั้งแทนที่บานประตูเดิมที่ได้นำไปเก็บรักษาที่วัดธรรมาธิปไตยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔)

ภาพที่ ๔.๑๘๒ วัดพระฝาง อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

๙) วัดหมอนไม้ อำเภอเมือง ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเกาะ มีศิลปวัตถุที่สำคัญ คือ หลวงพ่อสัมฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๑ ใน ๙ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองอุตรดิตถ์ องค์พระพุทธรูปเป็นพระสกุลช่างสุโขทัย สร้างในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ตัวองค์พระเป็นเนื้อโลหะสำริด ปางมารวิชัย ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในอุโบสถ วัดหมอนไม้ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

ประวัติความเป็นมา เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๖ สมภารตั้ง เจ้าอาวาสวัดหมอนไม้ในสมัยนั้น ได้พบหลวงพ่อสัมฤทธิ์ในวิหารเก่าในวัดร้างแห่งหนึ่งในอำเภอลับแล องค์พระเดิมมีความชำรุดมาก ท่านจึงได้นำชาวบ้านและพระสงฆ์มาอัญเชิญองค์พระกลับมายังวัดหมอนไม้เพื่อสักการบูชา โดยท่านเจ้าอาวาสองค์ต่อมาคือสมภารหวิง ได้ลงไปศึกษาพระปริยัติธรรมยังวัดสระเกษ กรุงเทพมหานคร จึงได้ชักชวนชาวบ้านเรียไร่ได้เงินและโลหะทองแดงจำนวนหนึ่งเพื่อนำไปให้ช่างทำการบูรณะหลวงพ่ให้สมบูรณ์ โดยสมภารหวิงได้อัญเชิญหลวงพ่ไปซ่อมแซมยังบ้านช่างหล่อ ธนบุรี (กรุงเทพมหานคร) ในปี พ.ศ.๒๔๕๕ จึงอัญเชิญกลับมาประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดหมอนไม้จนปัจจุบัน

ภาพที่ ๔.๑๘๓ วัดหมอนไม้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

สรุปอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ มีรายชื่อและกิจกรรมการท่องเที่ยววัดเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ (๑) วัดเชียงมั่น (๒) วัดเชียงยืน (๓) วัดชัยมงคล (๔) วัดดวงดี (๕) วัดหมื่นล้าน (๖) วัดหมื่นเงินกอง (๗) วัดลอยเคราะห์ (๘) วัดดัมภัก และ (๙) วัดชัยพระเกียรติ

๒. จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัศจรรย์แห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัดในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ได้แก่ (๑) วัดก้ำก่อ (๒) วัดพระนอน (๓) วัดม่วยต่อ (๔) วัดพระธาตุดอยกองมู (๕) วัดผาอ่าง (๖) วัดปางล้อ (๗) วัดหัวเวียง (๘) วัดกลางทุ่ง และ (๙) วัดจองคำ-จองกลาง

๓. จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา เพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต ในเขตตัวเมืองลำพูน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุหริภุญชัย (๒) อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี (๓) วัดจามเทวี (๔) วัดมहांวัน (๕) วัดพระคงฤาษี (๖) วัดสันป่ายางหลวง (๗) กู่ช้าง-กู่ม้า (๘) วัดพระยืน และ (๙) วัดต้นแก้ว

๔. จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนจารไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมือง จังหวัดเชียงราย ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุดอยจอมทอง (๒) วัดจำเมือง (๓) วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) (๔) วัดมุงเมือง (๕) วัดมิ่งเมือง (๖) วัดเจ็ดยอด (๗) วัดกลางเวียง และ (๘) วัดเชียงยืน

๕. จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุแช่แห้ง (๒) วัดสวนตาล (๓) วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร (๔) วัดหัวข่วง (๕) วัดภูมินทร์ (๖) วัดมิ่งเมือง (๗) วัดพญาภู (๘) วัดพญาวัด และ (๙) วัดพระธาตุเขาน้อย

๖. จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ ได้แก่ (๑) วัดศรีโคมคำ (๒) วัดลี (๓) วัดป่าแดงบุญนา (๔) วัดติโลกอาราม (๕) วัดอนาลโยทิพยาราม (๖) วัดพระเจ้านั่งดิน อ.เชียงคำ (๗) วัดนันตาราม อ.เชียงคำ และ (๘) วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ

๗. จังหวัดแพร่ จัดโครงการ "สืบวันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ" ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ ได้แก่ (๑) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร (๒) วัดพระธาตุช่อแฮ (๓) วัดพระธาตุจอมแจ้ง (๔) วัดพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ (๕) วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง อ.สูงเม่น (๖) วัดพระธาตุศรีดอนคำ อ.ลอง (๗) วัดพระธาตุขุยปู อ.วังชิ้น (๘) วัดพระธาตุพระลอ อ.สอง และ (๙) วัดพระธาตุปูแจ อ.ร้องกวาง

๘. จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ได้แก่ (๑) วัดศรีหวมดเกล้า (๒) วัดศรีปงชัย (๓) วัดศรีก้า (๔) วัดศรีบุญเรือง (๕) วัดศรีรองเมือง (๖) วัดศรีบุญโยง (๗) วัดศรีล้อม (๘) วัดศรีเกิด และ (๙) วัดศรีชุม

๙. จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิตร ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ได้แก่ (๑) วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด (๒) วัดแม่สอดนาค่าน อ.แม่สอด (๓) วัดดอนแก้ว อ.แม่ระมาด (๔) วัดท่าสายโทรเลข อ.แม่สอด (๕) วัดไทยพัฒนาราม อ.แม่สอด (๖) วัดส่วยมิน หุ่นหรือวัดเจดีย์ทอง เมืองเมียวดี (๗) วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี (๘) วัดเต็กอันเอ หรือวัดอิฐฐาน เมืองเมียวดี และ (๙) วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ เมืองเมียวดี

๑๐. จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก ได้แก่ (๑) วัดตาปะขาวหาย (๒) วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน (๓) วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว (๔) วัดเจดีย์ยอดทอง (๕) วัดจุฬามณี (๖) วัดศรีรัตนาราม (จุนาง) (๗) วัดคูหาสวรรค์ (๘) วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา และ (๙) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่)

๑๑. จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย ได้แก่ (๑) ศาลพระแม่ย่า (๒) หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี (๓) หลวงพ่อโต วัดไทยชุมพล (๔) หลวงพ่องาม วัดไทยชุมพล (๕) หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง (๖) พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม (๗) พระพุทธสิริมารวิชัย หอพระพุทธสิริมารวิชัย (๘) พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และ (๙) วัดมหาธาตุ

๑๒. จังหวัดอุดรธานี มีวัดที่สำคัญที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าสักการะและเยี่ยมชม โดยการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอใกล้เคียง ได้แก่ (๑) วัดท่าถนน (๒) วัดกลาง (๓) วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง (๔) วัดพระยืนพุทธบาทยุคล (๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ (๖) วัดธรรมาธิปไตย (๗) วัดใหญ่ท่าเสา (๘) วัดพระฝาง และ (๙) วัดหมอนไม้

๔.๒ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก่อนและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

๔.๒.๑ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก่อน

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยในภาพรวมของนักท่องเที่ยวก่อนตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน แยกเป็นนักท่องเที่ยวก่อนชาวไทย ๒๐๐ คน และชาวต่างประเทศ ๒๐๐ คน แสดงผลเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนและร้อยละของเพศจำแนกตามสัญชาติ

เพศ	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ชาย	๘๐ (๒๐.๐%)	๑๐๔ (๒๖.๐%)	๑๘๔ (๔๖.๐%)
หญิง	๑๒๐ (๓๐.๐%)	๙๖ (๒๔.๐%)	๒๑๖ (๕๔.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๑ พบว่า นักท่องเที่ยวก่อนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๕๔ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ ส่วนใหญ่ชาวต่างประเทศเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๖ ส่วนนักท่องเที่ยวก่อนชาวไทยเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๐

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละของอายุจำแนกตามสัญชาติ

อายุ	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๔๙ (๑๒.๓%)	๕๐ (๑๒.๕%)	๙๙ (๒๔.๘%)
๒๑ - ๓๐ ปี	๖๒ (๑๕.๕%)	๖๑ (๑๕.๓%)	๑๒๓ (๓๐.๘%)
๓๑ - ๔๐ ปี	๒๖ (๖.๕%)	๒๓ (๕.๘%)	๔๙ (๑๒.๓%)
๔๑ - ๕๐ ปี	๒๗ (๖.๘%)	๓๐ (๗.๕%)	๕๗ (๑๔.๓%)
๕๑ - ๖๐ ปี	๒๖ (๖.๕%)	๒๖ (๖.๕%)	๕๒ (๑๓.๐%)
๖๐ ปีขึ้นไป	๑๐ (๒.๕%)	๑๐ (๒.๕%)	๒๐ (๕.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๒ พบว่า นักท่องเที่ยวก่อนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑ - ๓๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวก่อนชาวไทยและชาวต่างประเทศมีอายุระหว่าง ๒๑ - ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๑๕.๕ และร้อยละ ๑๕.๓

ตารางที่ ๓ แสดงจำนวนและร้อยละของภูมิลำเนาจำแนกตามสัญชาติ

สัญชาติ				รวม
ภูมิลำเนา	ไทย	ทวีป	ต่างประเทศ	
ภาคเหนือ	๖๔ (๓๒.๐%)	เอเชีย/ออสเตรเลีย	๔๐ (๒๐.๐%)	
ภาคกลาง/ตะวันออก	๕๖ (๒๘.๐%)	ยุโรป	๖๖ (๓๓.๐%)	
ภาคใต้	๓๙ (๑๙.๕%)	อเมริกาเหนือ	๖๕ (๓๒.๕%)	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๑ (๒๐.๕%)	อเมริกาใต้	๑๗ (๘.๕%)	
		แอฟริกา	๑๒ (๖.๐%)	
รวม	๒๐๐ (๑๐๐.๐%)		๒๐๐ (๑๐๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๓ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาทางภาคเหนือ ร้อยละ ๓๒ รองลงมา เป็นภาคกลาง/ตะวันออก ร้อยละ ๒๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาจากภูมิภาคยุโรป ร้อยละ ๓๓ รองลงมา เป็นภูมิภาคอเมริกาเหนือ ร้อยละ ๓๒.๕

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนและร้อยละของเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ

เหตุผลในการตัดสินใจเลือก แหล่งท่องเที่ยว	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว	๓๒ (๘.๐%)	๓๒ (๘.๐%)	๖๔ (๑๖.๐%)
ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว	๓๘ (๙.๕%)	๓๗ (๙.๓%)	๗๕ (๑๘.๘%)
ความสะดวกสบายของสถานที่ท่องเที่ยว	๒๒ (๕.๕%)	๒๒ (๕.๕%)	๔๔ (๑๑.๐%)
ความปลอดภัยของสถานที่ท่องเที่ยว	๑๖ (๔.๐%)	๑๙ (๔.๘%)	๓๕ (๘.๘%)
ความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว	๔๑ (๑๐.๓%)	๔๔ (๑๑.๐%)	๘๕ (๒๑.๓%)
ความเหมาะสมของช่วงเวลาเดินทาง	๑๓ (๓.๓%)	๑๒ (๓.๐%)	๒๕ (๖.๓%)
การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ดึงดูดใจ	๒๕ (๖.๓%)	๒๓ (๖.๓%)	๔๘ (๑๒.๐%)
ความคิดเห็นของผู้ร่วมเดินทาง	๑๓ (๓.๓%)	๑๑ (๒.๘%)	๒๔ (๖.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๔ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว ร้อยละ ๒๑.๓ รองลงมา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๘.๘ และความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๖ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว คือ ร้อยละ ๑๐.๓ ร้อยละ ๑๑

ตารางที่ ๕ แสดงจำนวนและร้อยละของเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัดจำแนกตามสัญชาติ

เหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน)	๑๐๒ (๒๕.๕%)	๓ (๐.๘%)	๑๐๕ (๒๖.๓%)
พบพระภิกษุสามเณรหรือบุคคลในวัด	๓๑ (๗.๘%)	๑๒ (๓.๐%)	๔๓ (๑๐.๘%)
เที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุ	๓๕ (๘.๘%)	๒๘ (๗.๐%)	๖๓ (๑๕.๘%)
พักผ่อนหย่อนใจ	๑๖ (๔.๐%)	๗๕ (๑๘.๘%)	๙๑ (๒๒.๘%)
สนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด	๑๖ (๔.๐%)	๕๗ (๑๔.๓%)	๗๓ (๑๘.๓%)
อื่นๆ เช่น โปรแกรมท่องเที่ยว แผนที่ท่องเที่ยว ใบโฆษณา	๐ (๐.๐%)	๒๕ (๖.๓%)	๒๕ (๖.๓%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๕ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด เพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘ และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัดร้อยละ ๑๘.๓ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีเหตุผลมาวัดเพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๕.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘

ตารางที่ ๖ แสดงจำนวนและร้อยละของสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ

สื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
เป็นคนในพื้นที่	๖๕ (๑๖.๓%)	๒ (๐.๕%)	๖๗ (๑๖.๘%)
รับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก)	๔๓ (๑๐.๘%)	๑๒ (๓.๐%)	๕๕ (๑๓.๘%)
สื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์	๒๕ (๖.๓%)	๕๑ (๑๒.๘%)	๗๖ (๑๙.๐%)
อินเทอร์เน็ต	๒๔ (๖.๐%)	๓๔ (๘.๕%)	๕๘ (๑๔.๕%)
ใบโฆษณา	๑๑ (๒.๘%)	๑๕ (๓.๘%)	๒๖ (๖.๕%)
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	๑๔ (๓.๕%)	๔๕ (๑๑.๓%)	๕๙ (๑๔.๘%)
บริษัทท่องเที่ยว	๑๐ (๒.๕%)	๔๐ (๑๐.๐%)	๕๐ (๑๒.๕%)
อื่นๆ เช่น สื่อใบฎีกา สื่อทางบุญ	๘ (๒.๐%)	๑ (๐.๓%)	๙ (๒.๓%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๖ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว ผ่านสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๙ รองลงมา เป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๘ และจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๔.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่รู้จักเพราะเป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๓ และรับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก) ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนนักท่องเที่ยว

ชาวต่างประเทศส่วนใหญ่รู้จักเพราะสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๒.๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๑.๓ และบริษัทท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๐

ตารางที่ ๗ แสดงจำนวนและร้อยละของความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดจำแนกตามสัญชาติ

ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด ที่พึงพอใจ	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
พระพุทธรูป	๕๗ (๑๔.๓%)	๔๗ (๑๑.๘%)	๑๐๔ (๒๖.๐%)
เจดีย์	๕๑ (๑๒.๘%)	๖๕ (๑๖.๓%)	๑๑๖ (๒๙.๐%)
โบสถ์-วิหาร	๔๕ (๑๑.๓%)	๓๙ (๙.๘%)	๘๔ (๒๑.๐%)
จิตรกรรมฝาผนัง	๒๙ (๗.๓%)	๓๔ (๘.๕%)	๖๓ (๑๕.๘%)
อื่นๆ เช่น ศาลา กุฏิ ภูมิทัศน์ บรรยากาศ สาธารณูปโภคต่างๆ	๑๘ (๔.๕%)	๑๕ (๓.๘%)	๓๓ (๘.๓%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๗ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๒๙ รองลงมา เป็นพระพุทธรูป ร้อยละ ๒๖ และโบสถ์-วิหาร ร้อยละ ๒๑ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ พระพุทธรูป ร้อยละ ๑๔.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๑๖.๓

ตารางที่ ๘ แสดงจำนวนและร้อยละของประสบการณ์การมาท่องเที่ยวที่วัดจำแนกตามสัญชาติ

ประสบการณ์ การมาท่องเที่ยวที่วัด	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ครั้งแรก	๘๒ (๒๐.๕%)	๑๗๔ (๔๓.๕%)	๒๕๖ (๖๔.๐%)
๒ - ๕ ครั้ง	๙๓ (๒๓.๓%)	๒๖ (๖.๕%)	๑๑๙ (๒๙.๘%)
๕ - ๑๐ ครั้ง	๑๓ (๓.๓%)	๐ (๐.๐%)	๑๓ (๓.๓%)
มากกว่า ๑๐ ครั้ง	๑๒ (๓.๐%)	๐ (๐.๐%)	๑๒ (๓.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๘ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์การมาท่องเที่ยว ครั้งแรก ร้อยละ ๖๔ รองลงมา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๙.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเป็นครั้งแรก ร้อยละ ๔๓.๕

ตารางที่ ๙ แสดงจำนวนและร้อยละของความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้งจำแนกตามสัญชาติ

ความรู้สึกในการ กลับมาเที่ยวชม อีกครั้ง	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
มา	๑๕๘ (๓๙.๕%)	๘๘ (๒๒.๐%)	๒๔๖ (๖๑.๕%)
ไม่แน่ใจ	๓๓ (๘.๓%)	๑๐๙ (๒๗.๓%)	๑๔๒ (๓๕.๕%)
ไม่มา	๙ (๒.๓%)	๓ (๐.๘%)	๑๒ (๓.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๙ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง ร้อยละ ๖๑.๕ รองลงมา คือ ไม่แน่ใจ ร้อยละ ๓๕.๕ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ ๒๗.๓

ตารางที่ ๑๐ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ

ด้านทรัพยากร การท่องเที่ยว	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ย รวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
วัดได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์	๓.๘๙	๑.๑๐	๓.๔๘	๐.๕๐	๓.๖๙	๐.๘๘
การจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่น	๔.๐๑	๑.๐๒	๓.๔๖	๐.๕๐	๓.๗๓	๐.๘๕
บรรยากาศภายในวัด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย	๔.๐๓	๑.๐๙	๒.๖๑	๑.๔๐	๓.๓๒	๑.๔๔
สถานที่ต่างๆ ในวัดมีประวัติความเป็นมาให้ศึกษาเป็นอย่างดี	๓.๙๗	๑.๐๑	๓.๐๖	๑.๓๓	๓.๕๒	๑.๒๖
การจัดสถานที่มีเหมาะสมกับความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์	๓.๘๖	๑.๑๕	๒.๙๙	๑.๔๘	๓.๔๒	๑.๓๙
การจัดสถานที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม	๓.๙๗	๐.๙๗	๔.๐๑	๐.๐๗	๓.๙๙	๐.๖๙
เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง	๔.๑๓	๑.๐๑	๓.๗๗	๐.๘๑	๓.๙๕	๐.๙๓
รวม	๓.๙๘	๐.๔๒	๓.๓๔	๐.๕๖	๓.๖๖	๐.๕๙

จากตารางที่ ๑๐ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เข้าชม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๙) รองลงมา คือ เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕) และการจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่น ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยว

ชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องที่วัดเป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการจัดการจัดสถานที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๑)

ตารางที่ ๑๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวก	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ยรวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว	๔.๑๑	๑.๐๔	๓.๕๕	๐.๖๖	๓.๘๓	๐.๙๑
ห้องน้ำมีความสะอาดและเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว	๓.๘๗	๑.๑๙	๒.๙๙	๐.๘๐	๓.๔๓	๑.๑๐
การคมนาคมสะดวกสบาย	๓.๘๓	๑.๑๘	๓.๙๐	๐.๖๘	๓.๘๖	๐.๙๖
มีป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่างๆ	๓.๙๓	๑.๑๖	๒.๗๙	๐.๘๑	๓.๓๖	๑.๑๕
ป้ายบอกทางมีความโดดเด่น อ่านง่าย	๓.๗๓	๑.๑๖	๒.๗๕	๑.๔๙	๓.๒๔	๑.๔๒
มีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน	๓.๗๕	๑.๐๓	๓.๖๘	๐.๙๓	๓.๗๑	๐.๙๘
มีร้านอาหารถูกสุขลักษณะ	๓.๘๑	๑.๐๐	๒.๒๔	๐.๘๒	๓.๐๓	๑.๒๐
ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคมีความยุติธรรม	๔.๑๗	๐.๙๗	๒.๗๒	๑.๓๔	๓.๔๔	๑.๓๗
มีความปลอดภัยของทรัพย์สิน	๔.๒๗	๐.๙๖	๒.๙๔	๐.๘๒	๓.๖๑	๑.๑๑
มีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว	๔.๐๓	๑.๒๒	๒.๓๕	๐.๘๙	๓.๑๙	๑.๓๖
รวม	๓.๙๕	๐.๓๐	๒.๙๙	๐.๕๓	๓.๔๗	๐.๖๕

จากตารางที่ ๑๑ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม ในเรื่องการคมนาคมสะดวกและเพียงพอ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖) รองลงมา คือ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๓) และมีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาตินักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีความปลอดภัยของทรัพย์สินระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการคมนาคมสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐)

ตารางที่ ๑๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร

ด้านบุคลากร	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ยรวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี	๔.๒๘	๐.๔๗	๑.๙๕	๑.๔๐	๓.๑๑	๑.๕๖
มีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถาน	๓.๘๐	๑.๑๒	๒.๘๒	๑.๔๖	๓.๓๑	๑.๓๙
มีการรับฟังข้อเสนอแนะ นำ พร้อมกับการนำไปปรับปรุงแก้ไข	๓.๘๕	๑.๔๐	๒.๒๑	๐.๙๘	๓.๐๓	๑.๔๖
มีผู้ให้ความรู้ธิบายความเชื่อเกี่ยวกับ ศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง	๓.๐๑	๐.๙๖	๒.๘๘	๐.๘๒	๒.๙๔	๐.๙๐
มีผู้ให้ความรู้ธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย	๔.๑๘	๐.๕๒	๓.๒๒	๐.๘๐	๓.๗๐	๐.๘๓
ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่นำเที่ยวในวัด	๔.๑๙	๐.๘๖	๒.๙๑	๑.๐๗	๓.๕๕	๑.๑๗
รวม	๓.๘๘	๐.๓๑	๒.๖๖	๐.๔๐	๓.๒๗	๐.๗๑

จากตารางที่ ๑๒ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ในเรื่องมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐) รองลงมา คือ ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๕) และมีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถาน ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒)

ตารางที่ ๑๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์

ด้านประชาสัมพันธ์	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ยรวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
มีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ	๔.๓๐	๐.๗๙	๒.๒๙	๐.๙๓	๓.๒๙	๑.๓๓
ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์	๓.๐๐	๐.๙๘	๑.๘๙	๐.๗๙	๒.๔๔	๑.๐๕
รวม	๓.๖๕	๐.๕๑	๒.๐๙	๐.๔๐	๒.๘๗	๐.๙๐

จากตารางที่ ๑๓ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ ในเรื่องมีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๙) รองลงมา คือ ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๙)

ตารางที่ ๑๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว

ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ยรวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
วิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ	๔.๑๖	๐.๕๘	๒.๗๙	๐.๘๑	๓.๔๗	๐.๙๘
มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย	๓.๙๓	๑.๓๖	๒.๔๗	๐.๖๖	๓.๒๐	๑.๒๙
รวม	๔.๐๔	๐.๘๑	๒.๖๓	๐.๗๐	๓.๓๔	๑.๐๓

จากตารางที่ ๑๔ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ในเรื่องมีวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) รองลงมา คือ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๖) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๙)

ตารางที่ ๑๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการ ท่องเที่ยวโดยรวม	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ย รวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว	๓.๙๘	๐.๔๒	๓.๓๔	๐.๕๖	๓.๖๖	๐.๕๙
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	๓.๙๕	๐.๓๐	๒.๙๙	๐.๕๓	๓.๔๗	๐.๖๕
ด้านบุคลากร	๓.๘๘	๐.๓๑	๒.๖๖	๐.๔๐	๓.๒๗	๐.๗๑
ด้านประชาสัมพันธ์	๓.๖๕	๐.๕๑	๒.๐๙	๐.๔๐	๒.๘๗	๐.๙๐
ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว	๔.๐๔	๐.๘๑	๒.๖๓	๐.๗๐	๓.๓๔	๑.๐๓
รวม	๓.๙๘	๐.๔๒	๓.๓๔	๐.๕๖	๓.๖๖	๐.๕๙

จากตารางที่ ๑๕ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ในรายละเอียด พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๔) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔)

ตารางที่ ๑๖ จำนวนและร้อยละของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่วัดควรพัฒนาปรับปรุง

ที่	สิ่งที่ควรพัฒนาปรับปรุง	$\bar{X}$	S.D.	อันดับ
๑	การดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อยในบริเวณวัด	๒๒๐	๕๕.๐	๖
๒	การดูแลรักษาศาสนสถาน เช่น เจดีย์ วิหาร	๒๓๕	๕๘.๘	๔
๓	การดูแลรักษาศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป	๘๒	๒๐.๕	๑๓
๔	การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้ เพียงพอ	๓๑๙	๗๙.๘	๑
๕	จัดบริการสถานที่จอดรถที่เพียงพอและปลอดภัย	๒๐๕	๕๑.๓	๑๐
๖	จัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์เพื่อแนะนำสถานที่ ท่องเที่ยว	๒๓๐	๕๗.๕	๙
๗	จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเป็นส่วน หนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยว	๘๗	๒๑.๘	๑๒
๘	การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ	๒๙๖	๗๔.๐	๒
๙	การจัดจำนวนห้องน้ำให้เพียงพอ	๒๓๔	๕๘.๕	๕
๑๐	ควรมีร้านอาหารและเครื่องดื่มบริการที่สะอาดและ เพียงพอ	๒๑๗	๕๔.๓	๘
๑๑	ควรมีเอกสาร/หนังสือแนะนำวัด ข่ายหรือแจกแก่ นักท่องเที่ยว	๒๑๙	๕๔.๘	๗
๑๒	ควรเพิ่มจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจ	๑๓๗	๓๔.๓	๑๑
๑๓	ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด	๒๔๒	๖๐.๓	๓
๑๔	อื่นๆ	๒๐	๕.๐	๑๔

จากตารางที่ ๑๖ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่วัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๙.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓

๔.๒.๒ กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น ๓ เขต คือ

๑.๑) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

๑.๒) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

๑.๓) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัดขายของ พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวด บริการยาสมุนไพร บริการขายดอกไม้รูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

โดยทั่วไป เขตธรณีสงฆ์หรือเขตบริการชุมชน ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าด้านหน้าของวัด เพราะเป็นเขตที่คับคั่งมีเสียงรบกวน และมีเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นพื้นที่คั่นระหว่างเขตธรณีสงฆ์และเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นพื้นที่รโหฐาน แต่จากการสำรวจ พบว่า วัดจำนวนมากไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามที่กล่าวมานี้อย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปะปนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และเป็นเหตุให้ทำลายทัศนียภาพของวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่ตั้งผิดเขต ควรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละเขต เช่น การปรับเปลี่ยนให้กุฏิที่พักของพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตบริการชุมชน ให้เป็นพิพิธภัณฑสถานหรืออาคารห้องสมุดของวัด อาคารประชาสัมพันธ์ ร้านค้า เป็นต้น สำหรับการจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆ ควรมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นแปลงดอกไม้ รั้ว รั้วโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๑) การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้ล่วงหน้า

๒.๒) การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

๒.๓) การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ มีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการให้เหมาะสมทั้งในด้านขนาด ปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

๒.๔) การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม การจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถังขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการจัดขยะที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

๒.๕) การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้รูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าวเข้าไปในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากรดังต่อไปนี้

๓.๑) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวก นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวบางคนอาจเป็นนักเขียน นักข่าว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็จะกลับไปเขียนข่าว บทความ หรือสารคดีเผยแพร่ให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบก็จะเป็นหนทางให้มีการแก้ไข ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยราชการเข้าไปดูแลปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสถานที่เหมาะสม และในบางกรณี การถ่ายภาพศิลปวัตถุสถาน อาจกลายเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ แม้นักท่องเที่ยวธรรมดา เมื่อเห็นข้อดีและข้อด้อยของการไปเที่ยวชมวัดแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องได้เช่นกัน ดังนั้น การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกต้อง ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ่อ่าสง่างามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๒) การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด ยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

๓.๒.๑) ปิโย ทำตนให้เป็นที่รัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่รักของนักท่องเที่ยว

๓.๒.๒) ครู ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตนเหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

๓.๒.๓) ภาวนีโย นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

๓.๒.๔) วัดตา จ รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถานและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓.๒.๕) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

๓.๒.๖) คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยากกลุ่มเล็กให้เข้าใจอย่างง่ายดาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดถึงหลักธรรมทางศาสนาได้อย่างลุ่มลึก

๓.๒.๗) โน จัญฐานเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่ดงามของประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขอย่างเดียว

๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

๔.๑) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องผู้บริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกับการพัฒนาวัดด้วยในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้ว นอกจากจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนแล้ว การท่องเที่ยวก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย และการท่องเที่ยวเองก็จะเอื้อประโยชน์แก่วัดมากมาย

๔.๒) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เงินรายได้นี้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมวัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น รายได้จากการให้เช่าบูชาพระเครื่อง การขายดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการบูชา การเก็บค่าที่จอดรถ เงินรายได้จากการบริจาคทรัพย์สินสิ่งของ และการทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ เงินและสิ่งของเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเสริมงบประมาณแผ่นดินให้มีพอที่จะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ควรแก่การเป็นที่สักการะสถานต่อไป อีกประการหนึ่งวัดที่มีย่านนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามาก ย่อมกระตุ้นให้เกิดธุรกิจต่างๆ เป็นทางให้คนใน

ท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการยังชีพ เมื่อคนเหล่านี้มี เศรษฐกิจดีขึ้นย่อมจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเมื่อถึงเวลาและโอกาส เช่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบทอดได้อีกทางหนึ่ง

๔.๓ เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

๔.๓.๑ เส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓

เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ

เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการ

ท่องเที่ยว

๑) เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก

๑.๑) ความเป็นมาของตำนานพระเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก (ภาษาถิ่นล้านนา เรียกพระนาม “พระพุทธเจ้า” ว่า “พระเจ้า”) หรือพระพุทธเจ้าเลียบโลก เป็นตำนานที่กล่าวถึงความเชื่อในการเสด็จมาดินแดนแถบล้านนาของพระพุทธเจ้าครั้งที่ยังมีพระชนมายุอยู่ โดยได้เสด็จมาในสถานที่ต่างๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ โดยส่วนใหญ่เป็นเขตแดนในล้านนา มีพุทธสาวกสำคัญ เช่น พระสารีบุตร พระอานนท์ พร้อมด้วยพระอรหันตสาวก และมีพระยาอโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา รวมไปถึงพระอินทร์ติดตามเสด็จ เมื่อดำเนินไปถึง ณ ที่ควรจะเป็นที่บรรจพระธาตุ พระพุทธเจ้าก็จะลูบเอาพระเกศาธาตุให้พระอานนท์ส่งต่อกับคนในท้องถิ่นเพื่อนำไปบรรจุไว้ นอกจากนั้น ก็ยังทรงเหยียบรอยพระบาทไว้บนหินเพื่อให้เป็นที่สักการบูชา

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระสาวกก็จะนำพระบรมสารีริกธาตุมาแบ่งบรรจุไว้ตามพุทธทำนาย และได้มีการก่อพระเจดีย์และเรียกเจดีย์ที่สร้างครอบว่า “พระธาตุ” ตามที่ปรากฏในตำนานระบุว่าพระบรมสารีริกธาตุในล้านนา ๒๓ แห่ง รอยพระพุทธรูป ๓๖ แห่ง

พระธาตุในความหมายของชาวล้านนามี ๒ ประการ ประการแรกคือ พระบรมสารีริกธาตุ ประกอบด้วยส่วนพระองค์ เช่น พระอัฐิธาตุ (กระดูก) พระทันตา (ฟัน) พระเกศา (เส้นผม) เป็นต้น และอีกความหมายหนึ่ง คือ สถานที่หรือสถูป ซึ่งเป็นสถานที่หรือเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จะถูกเรียกว่า “พระธาตุ” ในฐานะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

พระบรมสารีริกธาตุ โดยความหมายทางพระพุทธศาสนาก็คือ พระอัฐิธาตุ (กระดูก) ของพระพุทธเจ้า^๑ ที่แปรรูปเป็นพระธาตุ เช่น พระทาสุธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) พระอักษธาตุ (พระรากขวัญ) พระคิ้วธาตุ (ก้านพระศอ) และความหมายนี้ยังรวมถึงพระธาตุที่เกี่ยวข้องกับชิ้นส่วนของพระวรกายอื่นๆ ที่ได้ประทานไว้ครั้งทรงมีพระชนมายุอยู่ เช่น พระเกศาธาตุ (เส้นผม) พระโลมา (ขน) พระนขา (เล็บ) พระทันตา (ฟัน)

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๓๓.

ความในมหาปริณิพพานสูตรได้กล่าวว่า เมื่อมีการประชุมเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า พระอวัยยะ คือ พระฉวี (ผิว) พระจัมมะ (หนัง) พระมังสา (เนื้อ) พระนหารู (เอ็น) พระลสิกา (ไขข้อหรือไขกระดูก) ไม่ปรากฏเกล้าและเขมา คงเหลือแต่พระสรีระ คือ พระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น เปรียบเหมือนไฟไหม้เนยใสและน้ำมันก็ไม่ปรากฏเกล้าและเขมา^๒

พระบรมสารีริกธาตุถือเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ดังปรากฏความในตำนานมูลศาสนาว่า “ดูรา สัปฤสะทั้งหลาย พระพุทธเจ้าแห่งรานิปพานไปแล้ว ยังไว้แต่ธาตุ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐”

หลังจากที่พระองค์ปริณิพพานที่เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ ได้มีการจัดแบ่งพระบรมสารีริกธาตุโดยโทณพราหมณ์และกลุ่มมัลละกษัตริย์เมืองกุสินารา แต่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกได้ผูกเรื่องให้มีกษัตริย์ชื่อว่า พระยาอโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา เป็นผู้ติดตามพระพุทธเจ้าและเหล่าพุทธสาวกในการเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ครั้งที่ ๔ ซึ่งมีเนื้อเรื่องยาวที่สุด และมีสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจำนวนมาก ผู้แต่งคงสร้างนัยให้ทราบว่า พระยาอโศกจะเป็นผู้มีส่วนในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแก่สถานที่ๆ ทรงพุทธพยากรณ์ไว้นั่นเอง

พระบรมสารีริกธาตุมี ๒ ประเภท คือ ประเภทที่กระจายออกจากกันและประเภทที่ไม่กระจายออกจากกัน^๓ โดยอ้างถึงการอธิษฐานของพระพุทธเจ้าว่า

“เราอยู่ได้ไม่นานก็จะปริณิพพาน ศาสนาของเรายังไม่แพร่หลายไปในที่ทั้งปวงก่อน เพราะนั้น เมื่อเราปริณิพพานแล้ว มหาชนถือเอาพระบรมสารีริกธาตุ แม้ขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ทำเจดีย์ในที่อยู่ของตนๆ ประณิบัติอยู่ จะมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า”^๔

ในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งรจนาโดยพระรัตนปัญญาเถระก็ได้สนับสนุนความคิดเกี่ยวกับประเภทของพระบรมสารีริกธาตุที่กระจายออกจากกันและไม่กระจายออกจากกัน^๕ ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุประเภทที่กระจายออกจากกันนี้ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายสมัย ในประเทศศรีลังกามีการแต่งตำราเกี่ยวกับตำนานพระบรมสารีริกธาตุมากมาย เช่น พระพุทธชาตวงศ์ พระธาตุวงศ์ และพระคัมภีร์ภูพวงศ์ เป็นต้น และได้ส่งต่ออิทธิพลไปสู่การแต่งตำนานพระบรมสารีริกธาตุในล้านนา เช่น ตำนานมูลศาสนา ตำนานพระเจ้าเลียบโลก และตำนานพระธาตุต่างๆ เป็นต้น ตำนานอุรังคธาตุ คือเจดีย์พระธาตุพนม ของอาณาจักรโคตรบูร

พระบรมสารีริกธาตุเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอชาตศัตรู พระมหากัสสปะได้เล็งเห็นความปลอดภัยของพระพุทธศาสนาในกาลอนาคต จึงชี้แนะให้พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำทานุชาน คือ การฝังพระบรมสารีริกธาตุไว้ในสถานที่มั่นคง ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จึงมีการสำรวจโบราณสถานต่างๆ ที่คาดว่ามิพระบรมสารีริกธาตุ

^๒ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๓๕/๑๓๗.

^๓ กรมศิลปากร, **ตำนานมูลศาสนา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๘๓.

^๔ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๒๑๓.

^๕ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๒๓๕/๒๑๒.

^๖ พระรัตนปัญญาเถระ, แปลโดย แสง มนวิฑูร, **ชินกาลมาลีปกรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๒.

ประดิษฐานอยู่ และเมื่อพบแล้วก็รับสั่งให้สร้างพระสถูปและพระวิหารต่างๆ กล่าวกันว่ามีจำนวน ๘๔,๐๐๐ องค์ และได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุที่ได้มานำไปบรรจุไว้ตามเมืองต่างๆ จากเหตุการณ์นี้ได้ตอกย้ำความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้นมีความสำคัญเทียบเท่าพระธรรมคำสอน และเป็นสัญลักษณ์ของความตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา โดยเมื่อจัดส่งพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนา ก็จะแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้นำไปประดิษฐานไว้ในประเทศนั้นๆ เช่นเดียวกับชาวพุทธในศรีลังกา ที่ให้ความสำคัญกับพระบรมสารีริกธาตุ โดยให้ความสำคัญกับการปกครองที่ขอบธรรม และยังรวมไปถึงการส่งผลให้ผู้นำพระธาตุมาสู่ศรีลังกาเป็นผู้มีความดีความชอบได้รับตำแหน่งสำคัญทางราชการ ดังกรณี ศิลาละ ผู้นำพระเกศาธาตุเข้ามายังศรีลังกาในรัชกาลพระเจ้าโมคคัลลานะที่ ๑ ศิลาละได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง “อสิคคาหะ” ทำหน้าที่รักษาพระบรมสารีริกธาตุและดำเนินการประกอบพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา ซึ่งถือเป็นเกียรติยศสูงสุด และต่อมาปรากฏว่าผู้ที่ได้รับตำแหน่งอสิคคาหะนี้จะได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ศรีลังกาทุกคน^๗

ดังนั้น ตำนานที่เกี่ยวกับพระธาตุในล้านนา เป็นวัฒนธรรมที่รับมาจากศรีลังกาโดยตรง ผ่านกลุ่มพระภิกษุที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาและได้เขียนคัดลอกมา ซึ่งอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น กลายเป็นตำนานพระธาตุที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปกครองบ้านเมือง เช่น ถ้าหากเจดีย์องค์ใดมีตำนานเกี่ยวกับพระธาตุ พระภิกษุหรือผู้ดูแลก็สามารถขอสถานที่นั้น รวมไปถึงขอคนเป็นข้าวัดหรือทาสกลบนาจากกษัตริย์ได้โดยง่าย ตัวอย่างเช่น ในสมัยพระเจ้าติโลกราช มีข้าราชการจากเมืองน่านมาทูลถวายรายงานข้อราชการ และได้แวนมัสการพระมหาหิริโพร อุตฺตมพรหมณ์ เมืองเชียงใหม่ พระมหาหิริโพรจึงได้นำเอาตำนานพระธาตุที่ได้มาจากประเทศลังกาให้ดู และกล่าวว่านี้เป็นตำนานของเมืองน่าน ให้ไปชุดที่บริเวณเวียงแข้แห่งนี้ก็จะพบพระธาตุ เมื่อข้าราชการนั้นกลับไปค้นหาตามที่บอก ก็พบพระธาตุอยู่ในบริเวณนั้นจริง จึงได้ก่อสถูปและขอตำนานจากพระมหาหิริโพรไปเป็นตำนานประจำพระธาตุที่นั่น

สถานที่ที่เป็นบรรจุพระธาตุแต่ละแห่งจะมีการจารึกไว้ ดังปรากฏในศิลาจารึก ๑.๕.๑.๑ วัดพระธาตุดอยน้อย จังหวัดพะเยา พ.ศ.๒๐๗๑ ซึ่งเหลือเพียงส่วนท่อนล่างเขียนไว้ว่า “...เมืองพะเยาไว้พระธาตุแขนซ้าย ลำปางไว้ธาตุคอกลำห่านและลำหลัง เมืองน่านไว้ธาตุ... ทำสร้อยไว้ธาตุข้อมือซ้าย ดอยเก็งไว้ธาตุหน้าผากลำซ้าย ลำพูนไว้ธาตุกระหม่อม กุคำกุ่มกามไว้ธาตุคูกางขวา และธาตุมือขวาทั้งมวล ได้มหาธาตุเจดีย์หลวงเชียงใหม่บรรจุธาตุย่อยที่ไม่ค่อยนิยมกัน”

เนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกุคำ มีทั้งหมด ๑๒ ผูก ได้สร้างขอบเขตแผนที่ทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับดินแดนในล้านนาและอาณาจักรใกล้เคียง โดยมีเขตแดนที่เลื่อนไหลกันไปมา เนื่องมาจากศึกสงครามระหว่างบ้านเมืองและอาณาจักรต่างๆ ซึ่งในทั้นนี้ ผู้วิจัยได้แสดงขอบเขตพื้นที่ของบ้านเมืองต่างๆ ตามที่ตำนานกล่าวถึง โดยยึดถือความเข้าใจร่วมกันกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ส่วน คือ สถานที่เสด็จในตำนาน ตั้งแต่ผูกที่ ๑ ถึง ผูกที่ ๙ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

^๗ ปิยานถ (นิโครธา) บุณนาค, ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๓.

การเสด็จมาครั้งที่ ๑

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีพระสารีบุตร และพระอรหันตสาวก เสด็จจาริกจากเมืองพาราณสี เข้าสู่อาณาจักรล้านนา บริเวณเขตเมืองลำพูน และเมืองเชียงใหม่ อาณาจักรสิบสองปันนา ประเทศจีน และประเทศพม่า ก่อนกลับเข้าสู่พระเชตวันมหาวิหาร เมือง สวรรค์ ในผูกที่ ๑ มีจำนวนสถานที่เสด็จ ๑๕ แห่ง และเพิ่มเติม ๒ แห่ง เป็น ๑๗ แห่ง ดังนี้

ประเทศไทย

๑. พระบาท เมืองลี้ (อ.ลี้ (เวียงเก่า) จ.ลำพูน)
๒. พระบาท ท่าหัวเคียน (เชิงดอยเกิ้ง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่)
๓. พระธาตุ เมืองหริภุญไชย (พระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน)
๔. ดอยอุจจุบรรพต (พระธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่) พระบรมธาตุ บุปผาราม

(วัดสวนดอก)

๕. พระธาตุ ดอยพระนอนหรือดอยปู่เจ้าขางาม (เขตดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
๖. ท่าพระเจ้าอาบน้ำ หรือท่ากาบกว้าง (เขต อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่)
๗. สบสา (ปากน้ำแม่สาที่ไหลเข้าสู่แม่น้ำปิง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่)
๘. พระธาตุ ยางหมอก (ระหว่าง อ.แม่วิม และ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่)
๙. พระบาท ผาสะแก (ในตำนานกล่าวว่า อยู่ในเขตเมืองฝาง ปัจจุบันน่าจะอยู่ในเขต

อำเภอแม่แตง จ.เชียงใหม่)

๑๐. อารามพระยาคำแดง (ถ้าเชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่)

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๑๑. บริโภคเจดีย์ เมืองลั่วะ (เมืองลั่ว)
๑๒. เมืองอุตตระปัญจาละ (เมืองแสนหวี)
๑๓. พระธาตุ เมืองวิเทหะ (เมืองหนองแสน)

ประเทศพม่า

๑๔. พระบาทท่าหัวข้าวตอก (ท่าน้ำแม่สาละวินหรือแม่น้ำคง ระหว่างเมืองแสนหวีกับ

เมืองหาง)

ประเทศไทย

๑๕. พระบาท พระธาตุดอยรังรุ้ง (พระพุทธรูปหล่อ (รังรุ้ง) อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่)

ในตอนท้ายผูกที่ ๑ ได้มีการเล่าเพิ่มเติมสถานที่บรรจุพระธาตุขึ้นอีก ๒ แห่ง คือ

๑๖. พระเกศาธาตุ พระธาตุ ถ้ำดอยผาตบ (ถ้ำตบเต่า อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่)

ประเทศพม่า

๑๗. ดอยถ้ำด้านยางจวง (สันนิษฐานว่า เป็นพระบาทนาจวง เมืองเชียงรุ้ง สิบสองปันนา

หรืออาจเป็นวัดยางกวง เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า)

ท้ายผูกที่ ๑ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลภิกขุ เจ้าอาวาสวัดกู่คำ เขียนพ.ศ. ๒๔๕๙ วันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ (เหนือ) เขียนเสร็จเมื่อเวลา ๕ โมงเย็น ดังความว่า “...ธาตุกัณฐังนิตถิตัง กล่าวห้องตำนานพระบาทและธาตุผูกต้นก็แล้วเท่านั้นห้อง ๑ ก่อนแล อหังนาม ข้าพระเจ้าอินทมูลภิกขุ เขียนเมื่อได้เป็นอธิการณวัดกู่คำวันนั้นแล จุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว ปีรวายสี พุทธศักราชได้ ๒๔๕๙

ตัว เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ พร่ำว่าได้อาติตย์ ปรุณณะ วันนั้นแล สุทินนังวะทาเมทานังเปปาละอักกะ ระริกขิตตะทานังนิพพานะปัจจะโยโหนตุเมนิจัจจเมตเตยยะอะนาคะเตกาเกนิพพานะสัมปัตติสุขังธู วังธูวัง จริงแต่เทอญ สรเด็จแล้วเวลาค้อง (ห้อย) ๕ โมงเย็น สามเณรพอจะดีทำวัตรคำ คำเดียว”^๘

การเสด็จมาครั้งที่ ๒

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีพระอานนท์ พระอรหันตสาวก พระอินทร์และพระ ยาวโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา เสด็จจาริกมาเมืองระแวก อาณาจักรทวารวดี และตำนานพระเจดีย์ชเว ดากอง เมืองหงสาวดี ประเทศพม่า ในผูกที่ ๒ มีจำนวนสถานที่เสด็จ ๑ แห่ง ส่วนตำนานพระเจดีย์ชเว ดากอง กล่าวถึงอุบาสกที่เป็นพ่อค้า ๒ คนที่รับเอาพระเกศาธาตุจากพระพุทธเจ้า ครั้งเสวยวิมุตติสุข ที่โคนไม้ราชายณะไปประดิษฐาน ดังนี้

ประเทศไทย

๑. พระเกศาธาตุ เมืองระแวก (อาณาจักรทวารวดี)

ประเทศพม่า

๒. พระธาตุดอยตะไค่ง (พระธาตุเจดีย์ชเวดากอง เมืองหงสาวดี ประเทศพม่า)

ท้ายผูกที่ ๒ ปรากฏผู้เขียนคือ อินทมูลภิกขุ เจ้าอาวาสวัดกุคำ เขียนพ.ศ.๒๔๕๙ เดือน ๕ (เหนือ) ดังความว่า “...กล่าวตำนานพระบาทและธาตุเจ้าผูกถ้วน ๒ ก็แล้วเท่านี้ห้อง ๑ ก่อนแล จุล ศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว พุทธศักราชได้ ๒๔๕๙ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๕ เหนือ ลง ๓ ตา เม็งวัน ๖ ปร ุณณะแล้วแล อะหังนามะอินทามูลภิกขุได้ลิขิตแต่เขียนทานไว้กับศาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อเท้า ๕,๐๐๐ พระวรราชาที่แท้ไปมาก็ตามอายุลานเป็นประมาณเทอะ นิพพานะปัจจะโยโหนตุเมนิจัจจพุทธะ สันติเกอานาคะเตกาเลนิจัจจธูวังจริงแต่อินทมนภิกขุเขียนไม่เส้าหัตติหลายแลเขียนปางเมื่อสถิต สำราญเป็นเจ้าอธิการวัดกุคำวันนั้นแล ตำนานชื่อว่าพุทธตำนานผูก ๒ แล”^๙

การเสด็จมาครั้งที่ ๓

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีพระอานนท์ พระอรหันตสาวก และพระอินทร์ ในผูก ที่ ๓ มีชื่อการเสด็จจาริกในอาณาจักรหลายแห่ง แต่ที่ระบุชื่อสถานที่ จำนวน ๙ แห่ง ก่อนเสด็จกลับสู่ เมืองราชคฤห์

ประเทศลาว

๑. พระบาท เมืองคาง (ถ้าพระบาท เมืองน้ำยู้ แขวงบ่อแก้ว ประเทศลาว ตรงข้าม อ. เชียงของ จ.เชียงราย)

ประเทศพม่า

๒. พระบาท พระธาตุ เมืองเชียงตุง (พระธาตุจอมคำ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน)

๓. พระบาท ทำน้ำผาคม (เขตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน)

๔. พระบาท ดอยช่องบ่อง (เขตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน)

^๘ พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกุคำ, ผูก ๑ หน้าลาน ๓๖.

^๙ พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกุคำ, ผูก ๒ หน้าลาน ๔๓.

๕. พระที่นั่งที่ไสยาสน์และพระหัตถบาท ท้าววังงาม และดอยสว่างเมืองสูง (เมืองปิ่นเมืองลา รัฐฉาน ติดชายแดนสิบสองปันนา)

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๖. พระบาท เมืองสูง (เมืองสอง)

๗. พระบาท ดอยผาซ่อ (เขตเมืองสอง)

๘. ดอยปู่คำ (บ้านผ่อ เมืองสอง)

ประเทศพม่า

๙. พระธาตุ ดอยมเหยงคะ (พระธาตุจอมยอง เมืองยอง รัฐฉาน)

ท้ายผูกที่ ๓ ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน เขียนพ.ศ.๒๔๕๔ ด้งความว่า “...ตะตียะธาตุกถานิภูติ ตากล่าวห้องตำนานพระบาทและพระธาตุผูกถ้วน ๓ ก็แล้วเท่านั้นก่อนแล พระพุทธศักราช ๒๔๕๔”^{๑๐}

การเสด็จมาครั้งที่ ๔

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าครั้งมีพระชนมายุ ๖๐ พรรษา มีพระอรหันต์ ๓ รูป คือ พระโสมเถระ พระอุตตรเถระ และพระอนันตเถระ พระอินทร์ และพระยาอโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา เสด็จจากพระเชตวันมหาวิหารมาสู่อาณาจักรต่างๆ อีกครั้ง ในผูกที่ ๔ ถึงผูกที่ ๙ จำนวน ๙๔ แห่ง

ผูกที่ ๔

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๑. พระบาท เมืองซุง

๒. พระบาท บ้านแจ่งคำ (เขตเมืองแซ่)

รัฐฉาน ประเทศพม่า

๓. พระบาท เมืองอาฬวี (พระธาตุหลวง เมืองลา)

๔. พระบาท บ้านซ็อนยามแอ (เขตเมืองลา)

๕. พระบาท ห้วยแม่อุ่น (เขตเมืองลา)

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๖. พระบาท เมืองลือหาญ (เมืองลือหาง)

๗. พระบาท เมืองลี (เมืองลือ)

๘. พระบาท บ้านใจหมื่น

๙. พระบาท เมืองบาง

๑๐. พระบาท เมืองแซ่ทอง

๑๑. พระบาท เมืองฟ้ารม

๑๒. พระบาท เมืองอุไ้

๑๓. พระบาท เมืองน้อยเมืองเหลือ

^{๑๐} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดภูคำ, ผูก ๓ หน้าลาน ๓๐.

๑๔. พระบาท ดอยผาแรม (ถ้าผาแรม บ้านเชียงหิน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองหนองเมืองนางเหนือ สิบสองปันนา)

ท้ายผูกที่ ๔ ปรากฏผู้เขียนชื่อ พุทธรูปภิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๕ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ (เหนือ) ดังความว่า “...จตุตถปาทธาตุกถานิภูติตากล่าวตำนานธาตุผูกถ้วน ๔ ก็สมเริ่มเสด็จแล้วเท่านี้ห้อง ๑ ก่อนแล จุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว พุทธศักราชได้ ๒๔๕๕ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ พร้าว่าได้วัน ๔ สรเด็จแล้วแล อหังนามพุทธรูปภิกขุลิขิตไว้คำชูศาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อเท่าอายุลานเป็นประมาณเทอะ เมตเตยยะพุทธะสันติเกอะนาคะเตกาเลนิจจรั้งจรั้งจริงแด่”^{๑๑}

ผูกที่ ๕

รัฐฉาน ประเทศพม่า

๑๕. พระบาท เมืองชะกลางลงงิม (เมืองขางหลวง)

๑๖. พระบาท เมืองล้า (อยู่ทางตะวันออกติดกับเขตแดนประเทศลาว)

๑๗. พระบาท เมืองบ้าน

๑๘. พระบาท บ้านวังหลวง

๑๙. พระบาท บ่อหลวง (บ่อแร่ ฉางยอง)

๒๐. พระบาท บ้านกลางเคียง

๒๑. พระบาท เมืองลาใต้

๒๒. พระบาท บ้านลงคีตลงแวน

๒๓. พระบาท เมืองเชียงแข็ง

๒๔. พระบาท เมืองแระ เมืองซัน

๒๕. พระบาท บ้านท่าคอง

๒๖. พระบาท ดอยผานุ่มผานวล

๒๗. พระบาท ทำน้าบ้านทาพูละ

๒๘. พระบาท ดอยผาลวงกุ

๒๙. พระบาท บ้านจีจำปู

๓๐. พระบาท บ้านคันเทิงคะซี

๓๑. พระบาท บ้านสุยลลา

๓๒. พระบาท ดอยผาน้อย

๓๓. พระบาท หาดผาคำ และพระบาท (ผ้าขาว) สองรอย บ้านเสี้ยว และบ้านฝาย

ท้ายผูกที่ ๕ ปรากฏผู้เขียนชื่อ พระดวงดี เขียนพ.ศ.๒๔๕๕ เขียนเสร็จเมื่อ ๘ ค่ำ เดือน ๓ (เหนือ) ปีมะโรง ดังความว่า “...ปัญจมาปาทธาตุกถานิภูติตากล่าวห้องตำนานพระบาทธาตุผูกถ้วน ๕ ก็สมเริ่มเสด็จแล้วแล ข้าพระเจ้าเขียนผูกนี้ได้ ๗ วันแล้วแล พระดวงดีผู้เขียนแล สิริสุขภมัสตุพุทธศาสนการนับแต่องค์สมเด็จพระบรมสากะยมณีนุพุทธเจ้านั้นดับขันธเข้าสู่นิพพานล่วงแล้วได้ ๒๔๕๕ พระพรรษาปลาย ๗ เดือน กับ ๗ วัน ๘ วัน กับวันแล้ว ๘ ค่ำ เดือน ๓ ไต้ลง ๙ ค่ำ ปีมะโรง อัฐฐศกตกในหมั่นตฤดู นิพพานปัจจโยโหตุเมอานาคเตกาเลจจริงแด่”^{๑๒}

^{๑๑} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๔ หน้าลาน ๓๔.

^{๑๒} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๕ หน้าลาน ๓๒.

๕๘. พระบาทของดอกไม้

๕๙. พระบาทสิดิงต่ายบ้านสาบสิ่งของท้องไค่ (พระบาทสิดิงข้างราง ตำบลปาทะ เมืองหน สิบสองปันนา)

๖๐. พระบาทเมืองตึงเชียงเคิ่ง

๖๑. พระบาทผากิน (พระบาท ๔ รอย)

๖๒. พระบาทเชียงผา

ท้ายผูกที่ ๗ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลภิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๔ เขียนเสร็จวันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ (เหนือ) ดังความว่า “...ฉัตตบาทธาตุกถานิฐิตากกล่าวตำนานพระบาทผูก ๗ ก็สมเริ่มเสด็จแล้วเท่านี้ก่อนแล อหังนามอินทมูลภิกขุลิขิตเขียนปางเมืองสิดิงสำราญเป็นอาถิการอยู่วัดภูคำวันนั้นแล จุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ พร่ำว่าได้วัน ๖ พุทธศักราชได้ ๒๔๕๔ ตัวบรมวลแล้วแล ขอหื้อได้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานเจ้าจัมทอทะ ข้าเขียนทานไว้คำบูชาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อทำอายุสถานเป็นประมาณ นิพพานปัจจัยโยโหนดุเมนิจจิง เมตเตยยพุทธสันติเกอนาคเตกาเลนิจจิงฐวังจิงจังแต่ทอทะ”^{๑๔}

ผูกที่ ๘

ประเทศพม่า

๖๓. พระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองพะยาก (ดอยแจ้ซุ้ม เมืองพะยาก รัฐฉาน) สิบสองปันนา ประเทศจีน

๖๔. พระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุโลหกุญบรรพต ดอยจอมทอง (ดอยทอง เมืองพาน สิบสองปันนา)

ประเทศไทย

๖๕. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองเชียงแสน (พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ. เชียงราย)

๖๖. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองเชียงราย (พระธาตุดอยทอง อ.เมือง จ. เชียงราย)

๖๗. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองพะยาว (พระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ. พะเยา)

๖๘. พระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองลำปาง (พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ. ลำปาง)

๖๙. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองน่าน (พระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ. น่าน)

๗๐. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองแพร่ (พระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ. แพร่)

๗๑. พระบาท (พระบาทแก่งจาง) และพระธาตุ (พระธาตุแก่งสร้อย) เมืองท่าสร้อย (ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก เมืองนี้ตั้งอยู่เหนือเขื่อนภูมิพล รางไปกว่า ๑๐๐ ปี ปัจจุบันจมอยู่ใต้น้ำ เหลือแต่พระบาท และพระธาตุ (สร้างใหม่) ตั้งอยู่บนภูเขา มีประเพณีสรงน้ำธาตุทุกปี ตรงกับข้างขึ้น ๙-๑๐ ค่ำ เดือน ๕ และมีการพบคัมภีร์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นของวัดในเมืองท่าสร้อย อยู่วัดไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง)

๗๒. พระเกศาธาตุ ท่าทราย (สุวรรณคูหา ถ้ำตอง บ้านแปะ อ.จอมทอง จ. เชียงใหม่)

^{๑๔} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดภูคำ, ผูก ๗ หน้าลาน ๔๖.

๓๓. พระบาทผาดอกไม้ (ถ้ำผาดอกไม้ บ้านห้วยน้ำดิบ อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน)
 ๓๔. พระบาทห้วยต้ม เมืองลี (พระบาทห้วยต้ม อ.ลี จ.ลำพูน)
 ๓๕. พระบาทห้วยแม่หาด (บ้านแม่หาด อ.ลี จ.ลำพูน)
 ๓๖. พระบาทดอยผาเรือ (พระบาทดอยผาเรือ ทะเลสาบดอยเต่า อ.ดอยเต่า จ.

เชียงใหม่)

๓๗. พระธาตุดอยเกิ้ง (วัดพระธาตุดอยเกิ้ง ต.ท่าเตื่อ อ.ดอยเต่า จ.เชียงใหม่)

ท้ายผูกที่ ๘ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลภิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๙ เขียนเสร็จวันเสาร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ (เหนือ) ดังความว่า “...อธิมิงปาธาตูกถนิตถิตถักล่าวต่านานพระบาทและธาตุผูกถ้วน ๘ ก็บังคมสมเริ้มสรเด็จแล้วเท้านี้ก่อนแล อหฺนามอินทมูลภิกขุลิขิตแต้มเขียนปางเมื่อเป็นสมภารวัดกู่คำวันนั้นแล เขียนทานไว้คำชูศาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อเท่าอายุลานเป็นประมาณเทอะ นิพานปัจจโยโหนตุเมตตัยโยอนาคตกาลนิจจังจวังจวังจจริงแต่เทอะ เขียนเมื่อจุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว พุทธศักราชได้ ๒๔๕๙ ตัวปรีวายสี่ เดือน ๖ ลง ๑๐ ค่ำ วัน ๗ ปรีบุญฉงแล้วแล”^{๑๕}

ผูกที่ ๙

ประเทศไทย

๓๘. พระบาทเมืองฮอด (พระบาทเกือกแก้ว บ้านห้วยหินดำ ต.วังลูน อ.ฮอด จ.เชียงใหม่)
 ๓๙. พระบาทเมืองนาค (พระพุทธรูปบาทแก้วขาว อ.ฮอด จ.เชียงใหม่)
 ๔๐. พระธาตุ สังเวคฐานเจดีย์ (เมืองท่ากาน อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่)
 ๔๑. พระเกศาธาตุ พระธาตุ ฤๅษณนคร (พระธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน)
 ๔๒. พระเกศาธาตุ พระธาตุ เวียงกุมกาม (พระเจดีย์วัดกู่กุดหรือเจดีย์เหล็ก อ.สารภี จ.

เชียงใหม่)

๔๓. พระบาท ดอยเขาคำหลวง (พระธาตุดอยคำ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๔. พระเกศาธาตุ พระบาท บุปผาราม (พระบรมธาตุ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๕. พระเกศาธาตุ เวฬุวันวัดป่าหมาก (วัดกู่เต้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๖. พระเกศาธาตุ วัดบุพพาราม (วัดบุพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๗. พระเกศาธาตุ โอศการาม (วัดป่าแดงหลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๘. พระเกศาธาตุ พืซอาราม (วัดศรีเกิด อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๙. พระเกศาธาตุ สังฆาราม (วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๕๐. พระเกศาธาตุ นันทาราม (วัดนันทาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๕๑. พระเกศาธาตุ และพระธาตุ โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๕๒. พระบาทดอยนางนอน (พระธาตุจอมแจ้ง อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่)
 ๕๓. พระบาท เมืองยวม (อยู่ในเขต อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน)
 ๕๔. พระบาท เมืองธราง (ดอยพระบาท ต.ชุมแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน หรืออาจเป็นเมืองผาปูน ประเทศพม่า)

^{๑๕} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๘ หน้าลาน ๓๘.

ท้ายผูกที่ ๙ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๕ เขียนเสร็จเมื่อวัน พุธหัตถี แรม ๖ ค่ำ เดือน ๗ (เหนือ) ดังความว่า “...ยักขระชะกะถณะวะโมปาพะธาคณโทนิฐฐิโต กล่าวห้องตำนานพระบาทผูกถ้วน ๙ ก็สมเสร็จเสร็จ”^{๑๖} สรเสร็จแล้วตัววันบ้ายเก็งโงม ๑ จุลศักราช ได้ ๑๒๗๘ พุทธศักราชได้ ๒๔๕๕ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๗ ลง ๖ ค่ำ วัน ๕ ข้าพเจ้า พระอินทมนเขียน ปางเมื่อสถิตเป็นพระอธิการวัดกู่คำ แคว้นเกต ต่าบลเกต อำเภอยะใหม่ เขียนทานไว้กับศาสนาพระ โคตมเจ้า วัดกู่คำตามอายุลานเทอะ นิพพานะปัจจะโยโหนตุเมนิจจเมตเตโยพุทธะสันติเกอะนาคะ เตกาเลนิจจฐวังฐวัง จริงแต่”^{๑๗}

โดยสรุป พบว่า ลักษณะของวัดในตำนานพระเจ้าเลียบโลก คือ เป็นวัดที่มีพระธาตุเจดีย์ ที่บรรจุพระธาตุ พระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าตามที่มีปรากฏในตำนานเนื่องจากในดินแดนล้านนา นั้น ความเป็นมาของหมู่บ้านกับสถานที่ตั้งพระธาตุ หรือพระบาท เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน หมู่บ้านที่มี ประวัติความเป็นมายาวนาน จะมีสถานที่ประดิษฐานพระธาตุและพระบาทเป็นเคารพนับถือ เมื่อย้อน ประวัติความเป็นมาอย่างน้อยนับหลายร้อยปี ตำนานพระบาทพระธาตุเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบาย ที่มาของชื่อหมู่บ้าน ตำนานได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างต้นกำเนิดความมีอยู่ของหมู่บ้าน เชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นมีอยู่ของพระบาทพระธาตุ โดยในตำนานจะกล่าวถึงการเสด็จผ่านมาของ พระพุทธเจ้า เรียกว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีพระภิกษุเป็นมัคคุเทศก์ผู้นำเที่ยวและอธิบาย ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนต่างๆ มีการเชื่อมโยงกับชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นต้น กำเนิดของพระพุทธศาสนา พร้อมกับผนวกดินแดนใกล้เคียงอื่นๆ ได้แก่ รัฐฉาน พม่า และสิบสองปัน นา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ให้เข้าเป็นเครือข่ายชุมชนเดียวกัน

ตำนานพระบาทพระธาตุในล้านนาปัจจุบัน ไม่ได้ถูกกลืนเลือนหายไปจากความทรงจำ แต่ ได้ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์พระธาตุ ประเพณีขึ้นธาตุ รวมไปถึงการพิมพ์เอกสารหนังสือ ซึ่งอาจจะแตกต่างจากตำนานพระเจ้าเลียบโลกในอดีตที่ถูกจารในใบ ลาน และมีพิธีกรรมเทศนาสั่งสอน แต่ตำนานพระบาทพระธาตุของชุมชนหมู่บ้านหลายแห่งก็ยังเป็นที่ จดจำจากคำบอกเล่าและการบ่งบอกถึงความเป็นมาของวัด โดยมีการระบุประวัติโดยย่อของวัด เรียงลำดับรายชื่อเจ้าอาวาส การบูรณปฏิสังขรณ์หรือการสร้างวัด สร้างศาสนสถานศาสนวัตถุที่ สำคัญๆ เรื่องเหล่านี้คือเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นการสั่งสอนทบทวนประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านไป พร้อมกัน ชาวบ้านจะจดจำเรื่องราวในตำนานในแบบมุขปาฐะและเล่าสืบต่อกัน มีการเพิ่มเติมและ ตีความใหม่ๆ บ้าง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับกาลสมัย แต่มักจะคงแกนเรื่องหลักไว้ คือ ยืนยันถึงการเสด็จมาโปรดของพระพุทธเจ้า และได้พระราชทานพระเกศาธาตุและพระพุทธรูปไว้ และในท้ายที่สุดก็จะตรัสพยากรณ์ชื่อหมู่บ้านตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงอนาคตของหมู่บ้าน แห่งนั้น และถ้าหากเป็นบ้านใหญ่เมืองใหญ่ก็จะตรัสพยากรณ์ให้นำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์และชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันบูรณปฏิสังขรณ์พระบาทพระธาตุตามตำนาน และเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างวัดบูรณะพระธาตุหลายแห่งในล้านนา เช่นกรณี การบูรณะพระบาท พระธาตุของครูบาศรีวิชัย ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีความเข้าใจวัฒนธรรมชาวนาได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจึงปรากฏ อนุสาวรีย์ของครูบาศรีวิชัยตั้งอยู่บริเวณพระบาทพระธาตุเกือบทุกแห่งในล้านนา และมีสัญลักษณ์รูป

^{๑๖} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๙ หน้าลาน ๔๕.

^{๑๗} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๙ หน้าลาน ๔๖.

เสือ ซึ่งเป็นปีเกิดของท่านปรากฏอยู่ด้วยทุกแห่ง ครูบาศรีวิชัยครองใจชุมชนหมู่บ้านด้วยการเป็นประธานสงฆ์ในการบูรณะพระบาทพระธาตุ เรียกว่า “นั่งหนัก” ครูบาศรีวิชัยได้ใช้ความศรัทธาในการสร้างความร่วมมือของพลังชุมชน และเป็นพลังต่อต้านอำนาจคณะสงฆ์ส่วนกลางที่นำอำนาจรัฐเข้ามาควบคุมคณะสงฆ์เมืองเหนือในขณะนั้น ปรากฏการณ์การรวมกันของชุมชนหลายชุมชนเข้าด้วยกัน ยังปรากฏให้มีประเพณีไหว้พระธาตุหรือสร่งน้ำพระธาตุ เรียกว่า “ขึ้นธาตุ” หรือ “สร่งน้ำพระธาตุ” เนื่องจากพระธาตุส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนยอดเขา และการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด เป็นต้น โดยปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยจะนิยมทำกันในเดือนแปดเหนือ ประมาณเดือนหกภาคกลาง ในช่วงวันวิสาขบูชา ในกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันก็จะจัดกระทำร่วมกัน เฉพาะวัดที่มีตำนานพระบาทพระธาตุ โดยถือเอาพระบาทพระธาตุที่มีความเก่าแก่และสำคัญที่สุดเริ่มต้นก่อน เรียกว่า “วัดหน้าหมู” เป็นประเพณีร่วมที่ชาวบ้านในชุมชนถือปฏิบัติร่วมกัน ดังเช่น กรณีชาวบ้านในเขตจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ เช่น อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง เป็นต้น จะถือว่าพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เป็นประธานของพระบาทพระธาตุของเขตนี้ ในขณะที่ประเพณีขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ ก็เป็นสัญลักษณ์หนึ่งของพระธาตุหน้าหมูที่จัดสร้างขึ้นตามความสำคัญทางการปกครอง มีการระดมคนจากทุกอำเภอจัดขบวนแห่ขึ้นพระธาตุดอยสุเทพเป็นประจำทุกปี ในช่วงก่อนวันวิสาขบูชา โดยได้เชื่อมประสานให้คณะศรัทธาประชาชนจากอำเภอต่างๆ เข้าร่วมเป็นขบวนในการแห่เครื่องสักการะพระธาตุ และถือเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น การเชื่อมโยงของพระบาทพระธาตุนั้นนอกจากจะความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนหมู่บ้าน ในปัจจุบันยังแสดงให้เห็นถึงพลวัตและการตีความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อกิจการอื่นๆ ของสังคม รวมทั้งการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการแสวงบุญด้วย

๑.๒) ตามรอยวัดในตำนานพระเจ้าเลียบโลกในล้านนา

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามที่ปรากฏในตำนาน และ/หรือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด และเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง มีประชาชนเดินทางไปกราบไหว้สักการะ รวมถึงการเดินทางไปแสวงบุญและท่องเที่ยว ส่วนสถานที่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายนอกประเทศหรือไม่ปรากฏร่องรอยหลักฐานได้ว่าตั้งอยู่ปัจจุบันเป็นบริเวณใด ก็จะไม่เว้นข้ามไป ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะอาศัยตำนานในผูกที่ ๑ ผูกที่ ๘ และผูกที่ ๙ โดยไม่เรียงตามลำดับการเสด็จมา แต่จะเรียงตามลำดับกลุ่มเส้นทางที่อยู่ใกล้เคียงกัน เน้นเฉพาะวัดที่สามารถเดินทางได้สะดวก และเป็นวัดที่มีประวัติกล่าวไว้ในข้อ ๔.๑.๑ และ ๔.๑.๒ จำนวน ๑๗ วัด มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒) พระบาทห้วยต้ม เมืองลี (พระบาทห้วยต้ม อ.ลี จ.ลำพูน)
- ๓) ดอยอุจจุบรรพต (พระบรมธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๔) พระธาตุวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๕) พระเกศาธาตุ เวฬุวันวัดป่าหมาก (วัดกู่เต้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๖) พระเกศาธาตุ วัดบุพพาราม (วัดบุพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)

- ๓) พระเกศาธาตุ สังฆาราม (วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๔) พระธาตุโชติการาม (วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๕) พระบาทดอยเขาค้างหลวง (พระธาตุดอยคำ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๑๐) พระธาตุเวียงกุมกาม (วัดเจดีย์เหลี่ยมหรือวัดกู่คำ อ.สารภี จ.เชียงใหม่)
- ๑๑) พระบาท พระธาตุดอยรังรุ้ง (พระพุทธรูปหล่อ รังรุ้ง) อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่)
- ๑๒) พระธาตุเมืองเชียงราย (วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย)
- ๑๓) พระธาตุเมืองเชียงแสน (พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย)
- ๑๔) พระธาตุเมืองพะเยา (พระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา)
- ๑๕) พระธาตุเมืองลำปาง (พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง)
- ๑๖) พระธาตุเมืองน่าน (พระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน)
- ๑๗) พระธาตุเมืองแพร่ (พระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่)

แผนผังเส้นทางที่ ๑ การท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ๑๗ วัด

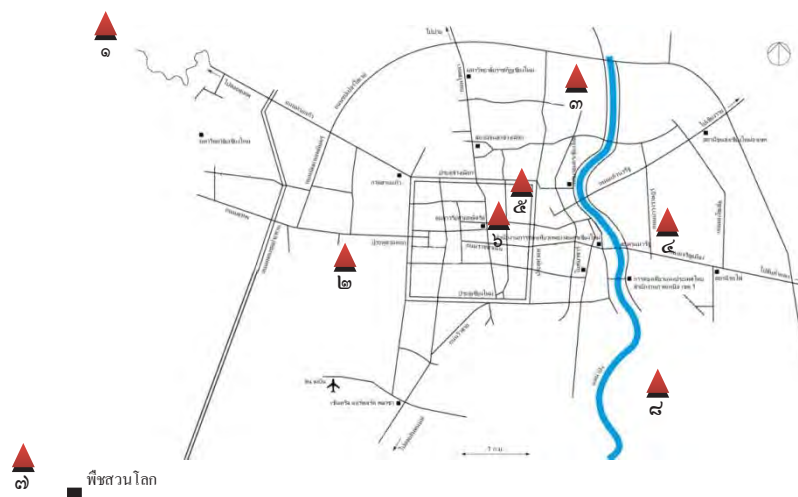

๑. วัดพระบรมธาตุทริภุญไชย
๒. พระบาทห้วยต้ม
๓. วัดในเมืองเชียงใหม่ (๘ วัด)
๔. พระพุทธบาทสี่รอย (รังรุ้ง)
๕. พระธาตุจอมกิตติ
๖. วัดพระธาตุดอยจอมทอง
๗. พระธาตุจอมทอง
๘. พระธาตุลำปางหลวง
๙. พระธาตุแช่แห้ง
๑๐. พระธาตุช่อแฮ

แผนที่ตัวเมืองเชียงใหม่

๑. พระบรมธาตุดอยสุเทพ
๒. วัดสวนดอก
๓. วัดกู่เต้า
๔. วัดบุพพาราม
๕. วัดเชียงใหม่
๖. วัดเจดีย์หลวง
๗. พระธาตุดอยคำ
๘. วัดเจดีย์เหลี่ยม

๒) เส้นทางที่ ๒ เส้นทางทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ

๒.๑) ความนำ

นับจากพระพุทธศาสนาสายลังกาวงศ์ได้ตั้งมั่นในอาณาจักรล้านนาพร้อมๆ กับรัฐอื่นๆ ในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ส่งผลให้แนวคิดในการยึดถือปรัชญาคำสอนรวมถึงพิธีปฏิบัติมีการเปลี่ยนแปลงจากลัทธิจารีตที่มีมาแต่เดิม โดยเฉพาะคติเรื่องการบูชาพระธาตุถูกให้ความหมายกลายเป็นอุดมการณ์หนึ่งของกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รุ่งเรืองอย่างสูงในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังปรากฏหลักฐานทางตำนานพระธาตุต่างๆ อย่างแพร่หลาย

ชุธาตุ เป็นคำเรียกที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องการบูชาพระธาตุในวัฒนธรรมล้านนา ภายใต้แนวคิดแบบลังกาคติที่มีความแตกต่างไปจากสังคัมวัฒนธรรมใกล้เคียง ถึงแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เช่นเดียวกันก็ตาม โดยที่ชุธาตุเป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงการให้ความหมายและความสำคัญต่อองค์พระธาตุสำคัญอย่างเป็นระบบด้วยจำนวน ๑๒ องค์ควบคู่กับการนับปีนักษัตรแบบล้านนา

โดยหลักการของแนวคิดเรื่อง ชุธาตุ หรือภาษาล้านนาจะออกเสียงว่า “จู้ธาตุ” มณีพยอมยงค์ (๒๕๒๙) ได้อธิบายถึงความเกี่ยวโยงระหว่างแนวความคิดเรื่องการบูชาพระธาตุกับปีนักษัตรของแต่ละรอบปีในวัฒนธรรมล้านนา อันจะแสดงถึงการกระจายแรงศรัทธาของผู้ที่เกิดในแต่ละปีได้มีการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระธาตุสำคัญ

๒.๒ ตามรอยวัดในคติความเชื่อชุธาตุ

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคติความเชื่อชุธาตุ โดยเรียงตามลำดับปีนักษัตร ซึ่งมีบางวัดที่ตรงกับวัดในตำนานเลียบโลก มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) ปีจี้ (ปีชวด) นักษัตรหนู บูชาพระธาตุจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๒) ปีเป้า (ปีฉลู) นักษัตรวัว บูชาพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๓) ปียี่ (ปีขาล) นักษัตรเสือ บูชาพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๔) ปีเม้า (ปีเถาะ) นักษัตรกระต่าย บูชาพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๕) ปีสี (ปีมะโรง) นักษัตรนาคร บูชาพระธาตุวัดพระสิงห์หรือบูชาพระพุทธสิหิงค์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๖) ปีไส้ (ปีมะเส็ง) นักษัตรงูเล็ก บูชาพระธาตุเจดีย์พุทธคยา อินเดีย หรือบูชาตันศรีมหาโพธิ์ วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) เชียงใหม่
- ๗) ปีส้ง้า (ปีมะเมีย) นักษัตรม้า บูชาพระธาตุตะไก้ (ชเวดากอง) ย่างกุ้ง ประเทศเมียนมาร์หรือการบูชาพระบรมธาตุ จังหวัดตาก
- ๘) ปีเม็ด (ปีมะแม) นักษัตรแพะ บูชาพระธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๙) ปีสัน (ปีวอก) นักษัตรลิง บูชาพระธาตุพนม อ.เมือง จ.นครพนม
- ๑๐) ปีเล่า (ปีระกา) นักษัตรไก่ บูชาพระธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๑๑) ปีเส็ด (ปีจอ) นักษัตรหมา บูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี สวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือบูชาพระธาตุวัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๑๒) ปีไก่อ (ปีกุน) นักษัตรช้าง บูชาพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

๑.๓ อัตลักษณ์ของวัดในตำนานชุธาตุ

อัตลักษณ์ของวัดในตำนานชุธาตุ นอกจากจะเป็นวัดที่มีพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพนับถือของชาวล้านนาแล้ว เจริญชัย อักษรดิษฐ์^{๑๘} (๒๕๔๕) ยังได้พบว่า คติความเชื่อเรื่อง “ชุธาตุ” หรือ “พระธาตุปีเกิดในล้านนา” ได้ชี้ให้เห็นว่าพระธาตุคือ “มายาคติ” ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองต่ออุดมการณ์ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมภายใต้ความเชื่อและแนวความคิดทางด้านจักรวาลวิทยาของฝ่ายล้านนา โดยอาศัยองค์ประกอบอันซับซ้อนจากระบบป็นักขัตร์ ความสำคัญขององค์พระธาตุประสานกับเครือข่ายทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้อิทธิพลและอำนาจการจัดการของฝ่ายสยาม ในช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราชเข้าสู่ระบบมณฑลเทศาภิบาลและเจริญชัย อักษรดิษฐ์ ยังได้สรุปว่า บริบทการกำหนดระบบพระธาตุปีเกิด มีเหตุทางสังคม ๓ ประการ คือ ความเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความขัดแย้งทางการเมืองการปกครอง เหตุทั้ง ๓ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความหวาดระแวงและปมความขัดแย้งระหว่างล้านนากับสยามอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในราวปี พ.ศ.๒๔๑๑ – ๒๔๒๘ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทางฝ่ายล้านนามีการเคลื่อนไหว ทำลาย และตอบโต้ต่อฝ่ายสยามโดยยึดอุดมการณ์ “มลายภาพ” แห่งศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา เป็นกลไกสำคัญในการสร้างวาทกรรมชุดหนึ่ง ที่ไร้การอธิบายถึงการกำเนิดและจุดมุ่งหมายที่แท้จริง นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องชุธาตุยังได้สร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม (Cultural Network) โดยเฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนาภายใต้คตินิยมการบูชาพระธาตุของทั้งวัฒนธรรมพม่าและล้านช้างตลอดจนลุ่มแม่น้ำโขง^{๑๙} เช่นเดียวกับการศึกษาด้านานพระเจ้า (พระพุทธรเจ้า) เลียบโลก ที่กล่าวถึงบริเวณต่างๆ ที่พระพุทธรเจ้าเสด็จไปถึง สุเทพ สุนทรเณสัช ได้แสดงทัศนะว่าเป็นความคิดในเรื่องการจัดองค์กรพื้นที่ทางพุทธศาสนา (รวมทั้งการเมือง) ของคนในล้านนานั้นเอง^{๒๐} ดังนั้น การท่องเที่ยววัดตามรอยชุธาตุจึงเป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ของคนล้านนาที่มีต่อความเชื่อในพระพุทธศาสนาและการแสดงถึงตัวตนทางวัฒนธรรมของชาวล้านนาอีกทางหนึ่ง

^{๑๘} เจริญชัย อักษรดิษฐ์, ชุธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิดในล้านนา, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๘-๙.

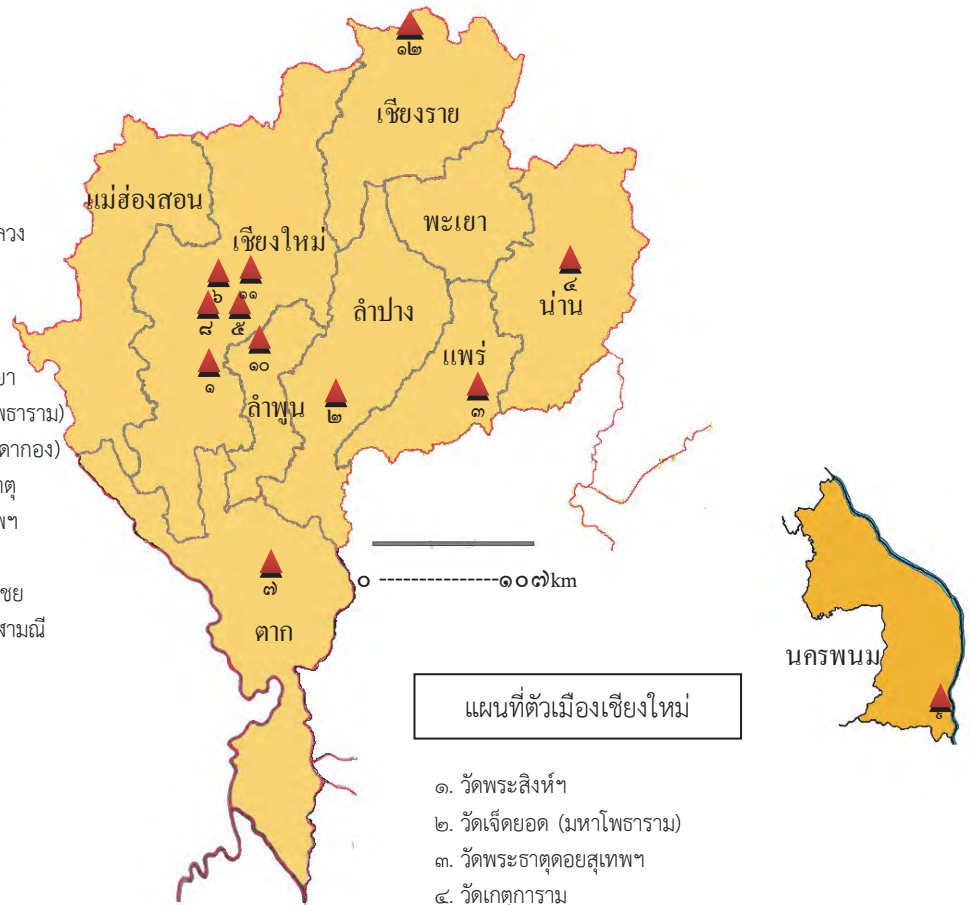
^{๑๙} เจริญชัย อักษรดิษฐ์, “ชุธาตุ: ความเชื่อเรื่อง “พระธาตุประจำปีเกิดในล้านนา” ปรากฏการณ์ทางอำนาจ ศรัทธา มายาคติ” บทความใน ล้านนา: จักรวาล ตัวตน อำนาจ, (กรุงเทพฯ: โครงการอาณานิคมศึกษา ๕ ภูมิภาค ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.๒๕๔๕), หน้า ๙๒.

^{๒๐} สุเทพ สุนทรเณสัช, “คนเมือง ความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยเหนือ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม” บทความใน ศิลปวัฒนธรรม, (พฤศจิกายน ๒๕๔๖), หน้า ๗๕.

แผนผังเส้นทางที่ ๒ การท่องเที่ยวตามรอยชุธาตุ ๑๒ วัด

๑. วัดพระธาตุจอมทอง
๒. วัดพระธาตุลำปางหลวง
๓. วัดพระธาตุช่อแฮ
๔. วัดพระธาตุแช่แห้ง
๕. วัดพระสิงห์
๖. พระธาตุเจดีย์พุทธคยา
หรือวัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม)
๗. พระธาตุตะโก้ง (ชเวดากอง)
หรือการบูชาพระบรมธาตุ
๘. วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ
๙. วัดพระธาตุพนม
๑๐. วัดพระธาตุหริภุญไชย
๑๑. พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี
หรือวัดเกตุการาม
๑๒. วัดพระธาตุคุดยตุง

๓) เส้นทางที่ ๓ เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีสำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของล้านนา โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในจังหวัดนั้นๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะเรียงตามลำดับของแต่ละจังหวัด โดยจะคัดเลือกวัดที่ไม่ซ้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวก่อนหน้านี้ มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ๓) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
- ๔) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๖) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๗) วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
- ๘) วัดภูมินทร์ หมู่บ้านภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
- ๙) วัดพระธาตุเขาน้อย หมู่บ้านเขาน้อย ตำบลตุ๊ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
- ๑๐) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
- ๑๑) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ๑๒) วัดร่องขุน ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๑๓) วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๑๔) วัดท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่
- ๑๕) วัดบ้านเด่น ตำบลอินทขิล อำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่
- ๑๖) วัดน้ำฮู อำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๗) วัดพระธาตุดอยกองมู อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๘) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๙) วัดพระนอน อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๐) วัดหัวเวียง อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๑) วัดต่อแพ อำเภอขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๒) วัดเจติยชาวล อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- ๒๓) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อำเภอเมืองลำปางจังหวัดลำปาง

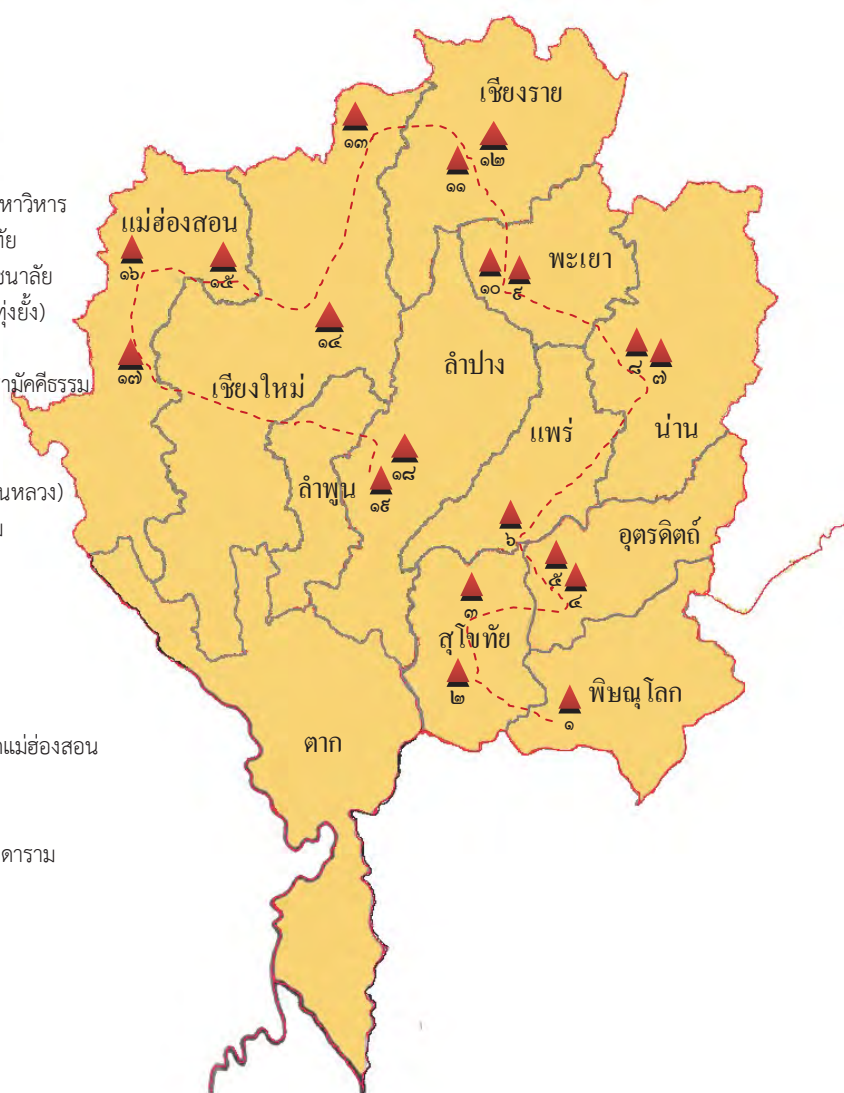
๑.๓ อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว

อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นภาพรวมของภูมิภาคเหนือทั้งหมด โดยพิจารณาจากเส้นทางการท่องเที่ยววัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางมาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีการก่อสร้างใหม่จะมุ่งเน้นในการแสดงศิลปกรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งมีการผสมผสานกับศิลปกรรมในภูมิภาคอื่นๆ และศิลปกรรมในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการก่อสร้างศาสนสถานที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักไปสู่การประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

แผนผังเส้นทางที่ ๓ การท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ภาคเหนือ ๑๙ วัด

๑. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
๒. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
๓. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
๔. วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง)
๕. วัดพระแท่นศิลาอาสน์
๖. วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม
๗. วัดภูมินทร์
๘. วัดพระธาตุเขาน้อย
๙. วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)
๑๐. วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม
๑๑. วัดร่องขุน
๑๒. วัดพระแก้ว
๑๓. วัดท่าตอน
๑๔. วัดบ้านเด่น
๑๕. วัดน้ำฮู
๑๖. วัดในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๑๗. วัดต่อแพ อำเภอขุนยวม
๑๘. วัดเจดีย์ขาว
๑๙. วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม

๔.๓.๒ การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของวัดในเขตภาคเหนือ สามารถจำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) พิจารณาจากความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่าพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยววัดภาคเหนือสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก

๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) พบว่าขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนจำกัดและวัดส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านพื้นที่จอดยานพาหนะ ประกอบกับในพื้นที่บางแห่งมีปัญหาในการจัดการขนส่งสาธารณะ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง เป็นต้น การท่องเที่ยวประจำจังหวัดจึงจัดให้มีการขนส่งท่องเที่ยววัดขึ้นภายในจังหวัด ในส่วนช่วงฤดูกาลปกติจะไม่มีปัญหาในด้านกายภาพมากนัก แต่ในมีปัญหาเฉพาะในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรือวันปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง จะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) พบว่าระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่วัดกับระบบนิเวศมีปัญหามากขึ้นจากสภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการด้านปัญหาขยะมูลฝอยและระดับมลพิษทางอากาศและเสียงที่เกินมาตรฐานในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก โดยวัดจากความพึงพอใจของผู้ที่มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ก็มีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน แต่มีความรู้สึกแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องความเข้าใจทางวัฒนธรรม เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือต่างถิ่นไม่เข้าใจในเรื่องศาสนสถานที่ห้ามสตรีขึ้น

๔.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

จากผลการศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือ พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถระบุได้ใน ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง จากการศึกษาทางด้านทัศนคติพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ออกเดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และความพึงพอใจส่วนตัวเป็นพื้นฐาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมักสังเกตเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นเลือก หรือกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นให้ความสนใจ

๒. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่าเป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการ ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว

๓. รัฐบาล ซึ่งเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว มองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งมีทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายรับที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม

๔. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรม และปัจจัยด้านการจ้างงาน และผลจากความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวจำนวนมากต่อประชากรจำนวนมาก จึงอาจมีทั้งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอันตราย หรือมีผลพร้อมกันทั้ง ๒ ประการ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมและการบริการหลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่หยิบยื่นประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวแต่ละคนซึ่งเดินทางไกลจากบ้านเมืองมา จึงมีกิจกรรมหรือการบริการด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง ที่พัก อาหาร การกิน การซื้อของ การบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนานาชาติ จัดให้นักท่องเที่ยว ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ๔ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จึงถูกเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจและโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็นส่วนประกอบของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ในกระบวนการดังกล่าวอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบหรือครบวงจร ส่วนใหญ่เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น จึงพบข้อสรุปว่า ควรมีการขยายขอบเขตการทำงานในรูปเครือข่ายให้มากขึ้น โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (Visitor) หมายความว่ารวมถึง “นักท่องเที่ยว” (Tourist) ที่เดินทางเข้ามาพักค้างคืน และ “นักทัศนาจร” (Excursionist) ที่เดินทางเข้ามาแต่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนา ลักษณะสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

๓. โครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้โดยสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย ประหยัดเวลา และได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารการกิน พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศ การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

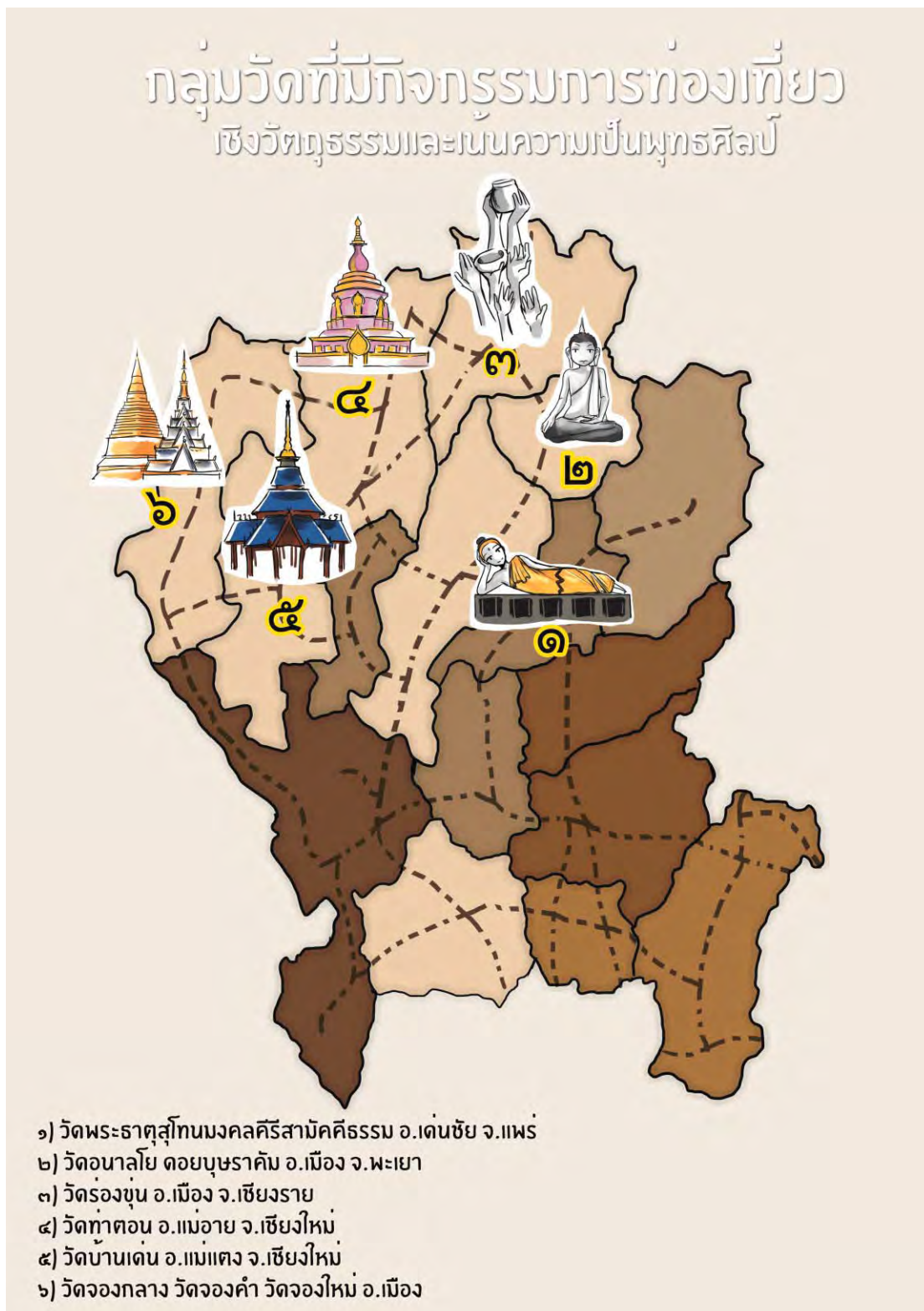
๔. องค์กรภาครัฐ ซึ่งมีนโยบาย สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ก็ดูแลระมัดระวังไม่ให้การท่องเที่ยวส่งผลกระทบหรือทำความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคุณภาพชีวิตของชุมชน

๕. องค์กรภาคเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจหลากหลาย เพื่อให้บริการและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ประทับใจ และสนใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวอีก

๖. พระสงฆ์ในวัดและประชาชนในท้องถิ่น หรือ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีส่วนสร้างความประทับใจ หรือไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

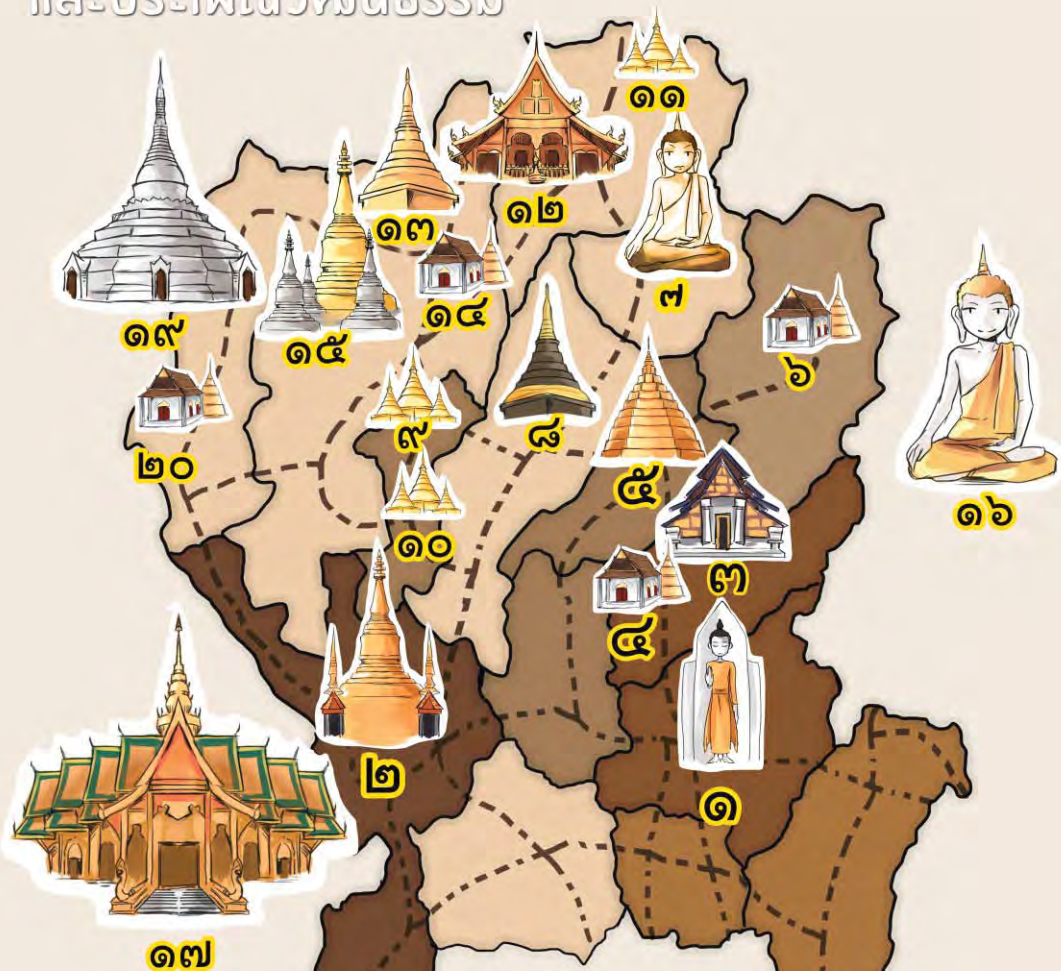
และยังมีองค์ประกอบภายนอกประเทศอื่นๆ อีกมากที่มีส่วนช่วยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการเดินทางท่องเที่ยวมาสู่ประเทศไทย เช่น บริษัทนำเที่ยว สายการบิน สายการบินเรือ หน่วยราชการและหน่วยรัฐวิสาหกิจของไทย ในต่างประเทศ สมาคม / ชมรม คนไทยในต่างประเทศ ร้านอาหารไทย บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรธุรกิจร่วมทุน หน่วยงานภาคธุรกิจเอกชนในต่างประเทศ และนักธุรกิจ ชาวต่างชาติที่เคยมาอาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางกลับไป นักศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ แรงงานไทยในต่างประเทศ สถาบันกีฬา การบันเทิง และนันทนาการ องค์กรอิสระอื่นๆ ที่มีโครงข่ายเชื่อมโยงกับประเทศไทย

สรุปเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยวกลุ่มวัดในภาคเหนือ

ภาพที่ ๔.๑๘๔ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเน้นความเป็นพุทธศิลป์

กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงคติธรรมเน้นศรัทธาความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม

- ๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิจิตร
- ๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก
- ๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา
- ๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน

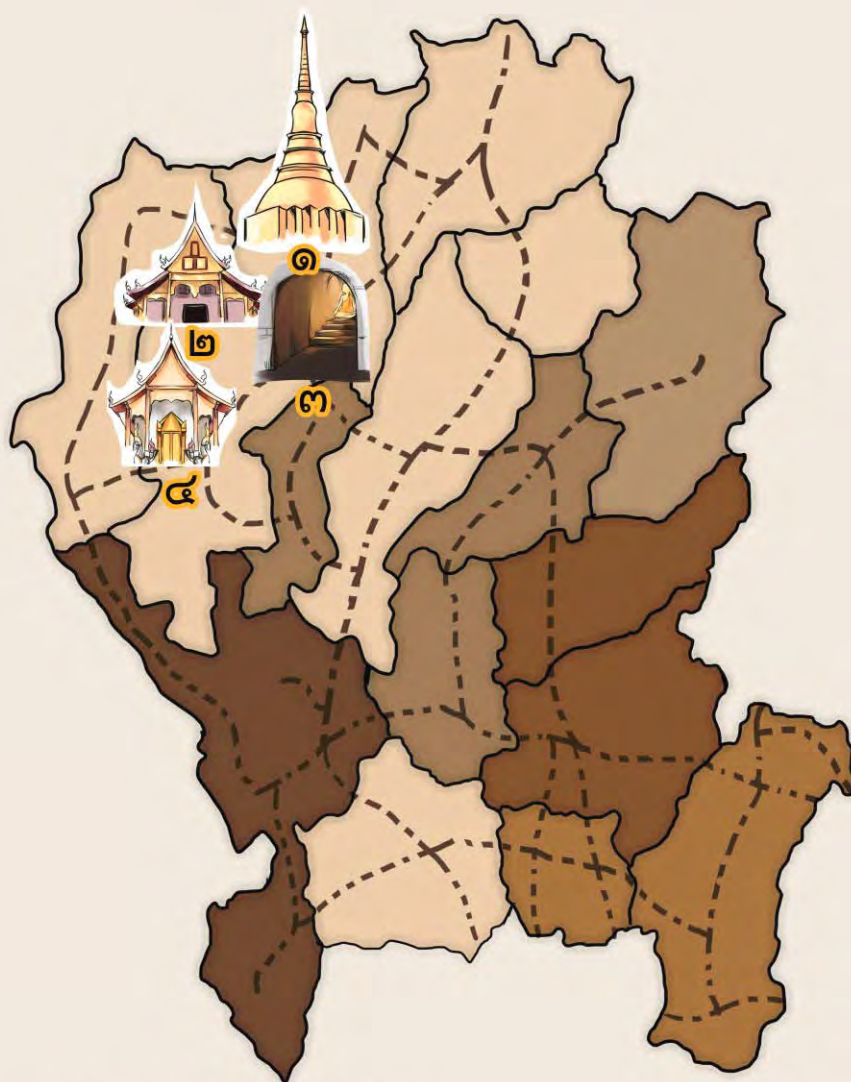
- ๒.๑๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย
- ๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๒.๑๓) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๖) วัดพระธาตุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๘) วัดพระพุทธบาทสี่รอย (รังรุ้ง) อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๙) วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ป่า จ.แม่ฮ่องสอน

ภาพที่ ๔.๑๘๕ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่มีการท่องเที่ยวเชิงคติธรรมเน้นศรัทธาความเชื่อ
และประเพณีวัฒนธรรม

ภาพที่ ๔.๑๘๖ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา

กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรม ตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

- ๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
 ๒) วัดราเบ็ง (ดโปหาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่
 ๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ ๔.๑๘๗ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรม
ตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๔.๕ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง มีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนอัมลักษณ์ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการตัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ซึ่งขาดระบบขนส่งมวลชนที่ดี รวมทั้งทางเดินเท้าและทางรถจักรยานที่ยังขาดความปลอดภัย รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะ และ

มีผู้ประกอบการค้าขายจำนวนมาก ตั้งอยู่ไม่เป็นสัดส่วน ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและควมมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ
 ๒. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ
 ๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ
 ๔. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ
 ๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ
- สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ พบว่า วัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมที่โดดเด่นและมีความแตกต่างอย่างหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งรูปแบบและกิจกรรมของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเป็น ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ คือ มีการก่อสร้างและจัดแสดงศาสนสถานและศาสนวัตถุด้านพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย จำนวน ๖ วัด ได้แก่

๑.๑) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่

๑.๒) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา

๑.๓) วัดร่องขุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย

๑.๔) วัดท่าตอน อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่

๑.๕) วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

๑.๖) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม คือ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของท้องถิ่นนั้นๆ ราวไปถึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ เนื่องจากเป็นวัดที่มีความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์ และเป็น

ประดิษฐานศาสนสถานศาสนวัตถุที่ได้รับความเคารพนับถือในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง จำนวน ๒๐ วัด ได้แก่

- ๒.๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒.๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก
- ๒.๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๒.๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๒.๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา
- ๒.๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๒.๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒.๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน
- ๒.๑๑) วัดพระธาตุคอกยอ อ.แม่สาย จ.เชียงราย
- ๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๒.๑๓) วัดพระธาตุคอกยอสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๖) วัดพระธาตุคอกยอ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๘) วัดพระพุทธบาทสี่รอย (รังรุ้ง) อ.แมริม จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๙) วัดพระธาตุคอกยอ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา คือ วัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน รวมไปถึงการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งในด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมที่สำคัญ จำนวน ๑๕ วัด ได้แก่

- ๓.๑) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย
- ๓.๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัย อ.ศรีสขนาลัย จ.สุโขทัย
- ๓.๓) วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๔) วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๕) วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา
- ๓.๖) วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๗) วัดพระธาตุคอกยอจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๘) วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๓.๙) วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๓.๑๐) วัดเจติยหลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่

- ๓.๑๑) วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๒) วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๓) วัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๔) วัดเจดีย์ขาว อ.เมือง จ.ลำปาง
- ๓.๑๕) วัดพระแก้วดอนเต้า สุขาธาราม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ วัดที่มีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นที่รู้จักในระดับท้องถิ่นและประเทศ รวมไปถึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ จำนวน ๔ วัด ได้แก่

- ๔.๑) วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๔.๒) วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๔.๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ๔.๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปรายชื่อวัด และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด เป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล” เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ (๑) วัดเชียงมั่น (๒) วัดเชียงยืน (๓) วัดชัยมงคล (๔) วัดดวงดี (๕) วัดหมื่นล้าน (๖) วัดหมื่นเงินกอง (๗) วัดลอยเคราะห์ (๘) วัดดัมภัก และ (๙) วัดชัยพระเกียรติ

๒. จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัสจรรยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ได้แก่ (๑) วัดก้ำก่อ (๒) วัดพระนอน (๓) วัดม่วยต่อ (๔) วัดพระธาตุคุดอยกองมู (๕) วัดผาอ่าง (๖) วัดปางล้อย (๗) วัดหัวเวียง (๘) วัดกลางทุ่ง และ (๙) วัดจองคำ-จองกลาง

๓. จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา เพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต ในเขตตัวเมืองลำพูน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุหริภุญชัย (๒) อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี (๓) วัดจามเทวี (๔) วัดมหาวัน (๕) วัดพระคงฤาษี (๖) วัดสันป่ายางหลวง (๗) กู่ช้าง-กุ่ม้า (๘) วัดพระยืน และ (๙) วัดต้นแก้ว

๔. จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุคุดอยจอมทอง (๒) วัดจำเมือง (๓) วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) (๔) วัดมุงเมือง (๖) วัดมิ่งเมือง (๗) วัดเจ็ดยอด (๘) วัดกลางเวียง และ (๙) วัดเชียงยืน

๕. จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุแช่แห้ง (๒) วัดสวนตาล (๓) วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร (๔) วัดหัวข่วง (๕) วัดภูมินทร์ (๖) วัดมิ่งเมือง (๗) วัดพญาภู (๘) วัดพญาวัด และ (๙) วัดพระธาตุเขาน้อย

๖. จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ ได้แก่ (๑) วัดศรีโคมคำ (๒) วัดลี (๓) วัดป่าแดงบุญนาคน (๔) วัดติโลกอาราม (๕) วัดอนาลโยทิพยาราม (๗) วัดพระเจ้านั่งดิน อ.เชียงคำ (๘) วัดนันทาราม อ.เชียงคำ และ (๙) วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ

๗. จังหวัดแพร่ จัดโครงการ "สิบนิ้ววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ" ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ ได้แก่ (๑) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร (๒) วัดพระธาตุช่อแฮ (๓) วัดพระธาตุจอมแจ้ง (๔) วัด

พระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ (๕) วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง อ.สูงเม่น (๖) วัดพระธาตุศรีดอนคำ อ.ลอง (๗) วัดพระธาตุขุยปู อ.วังชิ้น (๘) วัดพระธาตุพระลอ อ.สอง และ (๙) วัดพระธาตุปูแจ อ.ร้องกวาง

๘. จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ได้แก่ (๑) วัดศรีหมวดเกล้า (๒) วัดศรีปงชัย (๓) วัดศรีก้ำ (๔) วัดศรีบุญเรือง (๕) วัดศรีรองเมือง (๖) วัดศรีบุญโยง (๗) วัดศรีล้อม (๘) วัดศรีเกิด และ (๙) วัดศรีชุม

๙. จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ได้แก่ (๑) วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด (๒) วัดแม่สอดน่าน่าน อ.แม่สอด (๓) วัดดอนแก้ว อ.แม่ระมาด (๔) วัดท่าสายโทรเลข อ.แม่สอด (๕) วัดไทยวัฒนาราม อ.แม่สอด (๖) วัดส่วยมิน หุ่นหรือวัดเจดีย์ทอง เมืองเมียวดี (๗) วัดมิเจ้าโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี (๘) วัดเต็กอันเอ หรือวัดอิฐฐาน เมืองเมียวดี และ (๙) วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ เมืองเมียวดี

๑๐. จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก ได้แก่ (๑) วัดตูปะขาวหาย (๒) วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน (๓) วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว (๔) วัดเจดีย์ยอดทอง (๕) วัดจุฬามณี (๖) วัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) (๗) วัดคูหาสวรรค์ (๘) วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา และ (๙) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่)

๑๑. จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย ได้แก่ (๑) ศาลพระแม่ย่า (๒) หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี (๓) หลวงพ่อโต วัดไทยชุมพล (๔) หลวงพ่อกาม วัดไทยชุมพล (๕) หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง (๖) พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม (๗) พระพุทธสิริมารวิชัย หอพระพุทธสิริมารวิชัย (๘) พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และ (๙) วัดมหาธาตุ

๑๒. จังหวัดอุดรธานี มีวัดที่สำคัญที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าสักการะและเยี่ยมชม โดยการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล ได้แก่ (๑) วัดท่าถนน (๒) วัดกลาง (๓) วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง (๔) วัดพระยืนพุทธบาทยุคล (๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ (๖) วัดธรรมาธิปไตย (๗) วัดใหญ่ท่าเสา (๘) วัดพระฝาง และ (๙) วัดหมอนไม้

๕.๑.๒ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยในภาพรวมของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน แยกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ๒๐๐ คน และชาวต่างประเทศ ๒๐๐ คน สรุปผลดังนี้

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๕๔ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ ส่วนใหญ่ชาวต่างประเทศเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๖ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๐ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๑๕.๕ และร้อยละ ๑๕.๓ มีภูมิลำเนาทางภาคเหนือ ร้อยละ ๓๒ รองลงมา เป็นภาคกลาง/ตะวันออก ร้อยละ ๒๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาจากภูมิภาคยุโรป ร้อยละ ๓๓ รองลงมา เป็นภูมิภาคอเมริกาเหนือ ร้อยละ ๓๒.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว ร้อยละ ๒๑.๓ รองลงมา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๘.๘ และความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๖ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว คือ ร้อยละ ๑๐.๓ ร้อยละ ๑๑

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด เพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘ และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด ร้อยละ ๑๘.๓ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีเหตุผลมาวัดเพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๕.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว ผ่านสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๙ รองลงมา เป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๘ และจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๔.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่รู้จักเพราะเป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๓ และรับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก) ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่รู้จักเพราะสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๒.๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๑.๓ และบริษัทท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๐

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๒๙ รองลงมา เป็นพระพุทธรูป ร้อยละ ๒๖ และโบสถ์-วิหาร ร้อยละ ๒๑ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ พระพุทธรูป ร้อยละ ๑๔.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๑๖.๓

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีประสบการณ์การมาท่องเที่ยว ครั้งแรก ร้อยละ ๖๔ รองลงมา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๙.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเป็นครั้งแรก ร้อยละ ๔๓.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง ร้อยละ ๖๑.๕ รองลงมา คือ ไม่แน่ใจ ร้อยละ ๓๕.๕ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ ๒๗.๓

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เที่ยวชมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๙) รองลงมา คือ เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕) และการจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่นระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องที่วัดเป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓)

ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เกี่ยวข้อง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๑)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม ในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบายและเพียงพอ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖) รองลงมา คือ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๓) และมีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีความปลอดภัยของทรัพย์สินระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบาย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ในเรื่องมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐) รองลงมา คือ ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๕) และมีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถานระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ ในเรื่องมีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๙) รองลงมา คือ ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๙)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ในเรื่องมีวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) รองลงมา คือ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๖) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๙)

นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ในรายละเอียด พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๔) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔)

นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งทีวัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๙.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น ๓ เขต คือ

๑.๑) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

๑.๒) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

๑.๓) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัดขายของ พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวด บริการยาสมุนไพร บริการขายดอกไม้รูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

โดยทั่วไป เขตธรณีสงฆ์หรือเขตบริการชุมชน ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าด้านหน้าของวัด เพราะเป็นเขตที่คับคั่งมีเสียงรบกวน และมีเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นพื้นที่คั่นระหว่างเขตธรณีสงฆ์และเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นพื้นที่รโหฐาน แต่จากการสำรวจ พบว่า วัดจำนวนมากไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามที่กล่าวมาน้อย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปะปนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และเป็นเหตุให้ทำลายทัศนียภาพของวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่ตั้งผิดเขต ควรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละเขต เช่น การปรับเปลี่ยนให้กุฏิที่พักของพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตบริการชุมชน ให้เป็นพิพิธภัณฑ์หรืออาคารห้องสมุดของวัด อาคารประชาสัมพันธ์ ร้านค้า เป็นต้น สำหรับการจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆ ควรมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นแปลงดอกไม้ รั้ว ราวโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๑) การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้วางหน้า

๒.๒) การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

๒.๓) การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ มีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการที่เหมาะสมทั้งในด้านขนาดปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

๒.๔) การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม การจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถังขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการจัดขยะที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

๒.๕) การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้ธูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าวเข้าในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากรดังต่อไปนี้

๓.๑) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวก นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวบางคนอาจเป็นนักเขียน นักข่าว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็จะกลับไปเขียนข่าว บทความ หรือสารคดีเผยแพร่ให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบก็จะเป็นหนทางให้มีการแก้ไข ปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยราชการเข้าไปดูแลปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสม และในบางกรณี การถ่ายภาพศิลปวัตถุสถาน อาจกลายเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ แม้นักท่องเที่ยวธรรมดา เมื่อเห็นข้อดีและข้อด้อยของการไปเที่ยวชมวัดแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องได้เช่นกัน ดังนั้น การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกไม่ควร ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ้อ่างงามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๒) การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวนิเวศ ยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

๓.๒.๑) ปิโย ทำตนให้เป็นที่ยรัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวน่ามีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่ยรักของนักท่องเที่ยว

๓.๒.๒) ครุ ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตนเหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

๓.๒.๓) ภาวนีโย นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

๓.๒.๔) วัตตา จ รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถานและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓.๒.๕) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

๓.๒.๖) คัมภีรญูจ กถัง กัตตา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยากกลุ่มลึกให้เข้าใจอย่างง่ายตาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนหลักธรรมทางศาสนาได้อย่างลุ่มลึก

๓.๒.๗) โน จัญฐานเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่งดงามของประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขอย่างเดียว

๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

๔.๑) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้แก่นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นที่ยอมรับว่าบริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกับการพัฒนาวัดด้วยในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้ว นอกจากจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนแล้ว การท่องเที่ยวก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย และการท่องเที่ยวเองก็จะเอื้อประโยชน์แก่วัดมากมาย

๔.๒) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของรายได้ เงินรายได้นี้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปที่วัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น รายได้จากการให้เช่าบูชาพระเครื่อง การขาย

ดอกไม้รูปเทียนเครื่องสักการบูชา การเก็บค่าที่จอดรถ เงินรายได้จากการบริจาคทรัพย์สินสิ่งของ และการทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ เงินและสิ่งของเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเสริมงบประมาณแผ่นดินให้มีพอที่จะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ควรแก่การเป็นที่สักการะสถานต่อไป อีกประการหนึ่งวัดที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามาก ย่อมกระตุ้นให้เกิดธุรกิจต่างๆ เป็นทางให้คนในท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการยังชีพ เมื่อคนเหล่านี้มี เศรษฐกิจดีขึ้นย่อมจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเมื่อถึงเวลาและโอกาส เช่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบทอดได้อีกทางหนึ่ง

๕.๑.๓ เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามที่ปรากฏในตำนาน และ/หรือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด และเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง มีประชาชนเดินทางไปกราบไหว้สักการะ รวมถึงการเดินทางไปแสวงบุญและท่องเที่ยว ส่วนสถานที่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายนอกประเทศหรือไม่ ปรากฏร่องรอยหลักฐานได้ว่าตั้งอยู่ปัจจุบันเป็นบริเวณใด ก็จะเว้นข้ามไป ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะอาศัยตำนานในผูกที่ ๑ ผูกที่ ๘ และผูกที่ ๙ โดยไม่เรียงตามลำดับการเสด็จมา แต่จะเรียงตามลำดับกลุ่มเส้นทางที่อยู่ใกล้เคียงกัน เน้นเฉพาะวัดที่สามารถเดินทางได้สะดวก จำนวน ๑๗ วัด มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒) พระบาทห้วยต้ม เมืองลิ้ (พระบาทห้วยต้ม อ.ลิ้ จ.ลำพูน)
- ๓) ดอยอุจจุบรรพต (พระบรมธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๔) พระธาตุวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๕) พระเกศาธาตุ เวฬุวันวัดป่าหมาก (วัดกู่เต้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๖) พระเกศาธาตุ วัดบุพพาราม (วัดบุพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๗) พระเกศาธาตุ สังฆาราม (วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๘) พระธาตุ โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๙) พระบาทดอยเขาคำหลวง (พระธาตุดอยคำ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๑๐) พระธาตุเวียงกุมกาม (วัดเจดีย์เหลี่ยมหรือวัดกู่คำ อ.สารภี จ.เชียงใหม่)
- ๑๑) พระบาท พระธาตุดอยรังรุ้ง (พระพุทธรูปหล่อ (รังรุ้ง) อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่)
- ๑๒) พระธาตุเมืองเชียงราย (วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย)
- ๑๓) พระธาตุเมืองเชียงแสน (พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย)
- ๑๔) พระธาตุเมืองพะเยา (พระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา)
- ๑๕) พระธาตุเมืองลำปาง (พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง)
- ๑๖) พระธาตุเมืองน่าน (พระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน)
- ๑๗) พระธาตุเมืองแพร่ (พระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่)

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคติความเชื่อชุธาตุของล้านนา โดยเรียงตามลำดับปี นักษัตร ซึ่งมีบางวัดที่ตรงกับวัดในตำนานสิบโลก มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) ปีฉี่ (ปีชวด) นักษัตรหนู บูชาพระธาตุจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๒) ปีเป่า (ปีฉลู) นักษัตรวัว บูชาพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๓) ปียี่ (ปีชกาล) นักษัตรเสือ บูชาพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๔) ปีเมา (ปีเถาะ) นักษัตรกระต่าย บูชาพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๕) ปีสี (ปีมะโรง) นักษัตรนาคร บูชาพระธาตุวัดพระสิงห์หรือบูชาพระพุทธรูปสิหิงค์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๖) ปีไส้ (ปีมะเส็ง) นักษัตรงูเล็ก บูชาพระธาตุเจดีย์พุทธคยา อินเดีย หรือบูชาต้นศรีมหาโพธิ์ วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) เชียงใหม่
- ๗) ปีสง่า (ปีมะเมีย) นักษัตรม้า บูชาพระธาตุตะไก๋ (ชเวดากอง) ย่างกุ้ง ประเทศเมียนมาหรือการบูชาพระบรมธาตุ จังหวัดตาก
- ๘) ปีเม็ด (ปีมะแม) นักษัตรแพะ บูชาพระธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๙) ปีสัน (ปีวอก) นักษัตรลิง บูชาพระธาตุพนม อ.เมือง จ.นครพนม
- ๑๐) ปีเล่า (ปีระกา) นักษัตรไก่ บูชาพระธาตุทริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๑๑) ปีเส็ด (ปีจอ) นักษัตรหมา บูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี สวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือบูชาพระธาตุวัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๑๒) ปีไก่ (ปีกุน) นักษัตรช้าง บูชาพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของล้านนา โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในจังหวัดนั้นๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะเรียงตามลำดับของแต่ละจังหวัด โดยจะคัดเลือกวัดที่ไม่ซ้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวก่อนหน้านี้ มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ๓) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
- ๔) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๖) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๗) วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
- ๘) วัดภูมินทร์ หมู่บ้านภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
- ๙) วัดพระธาตุเขาน้อย หมู่บ้านเขาน้อย ตำบลตุ้ย อำเภอน่าน จังหวัดน่าน

- ๑๐) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
- ๑๑) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ๑๒) วัดร่องขุน ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๑๓) วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๑๔) วัดท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่
- ๑๕) วัดบ้านเด่น ตำบลอินทขิล อำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่
- ๑๖) วัดน้ำฮู อำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๗) วัดพระธาตุดอยกองมู อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๘) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๙) วัดพระนอน อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๐) วัดหัวเวียง อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๑) วัดต่อแพ อำเภอขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๒) วัดเจดีย์ขาว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- ๒๓) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อำเภอเมืองลำปางจังหวัดลำปาง

อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นภาพรวมของภูมิภาคเหนือทั้งหมด โดยพิจารณาจากเส้นทางการท่องเที่ยววัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางมาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีการก่อสร้างใหม่จะมุ่งเน้นในการแสดงศิลปกรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งมีการผสมผสานกับศิลปกรรมในภูมิภาคอื่นๆ และศิลปกรรมในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการก่อสร้างศาสนสถานที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักไปสู่การประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของวัดในเขตภาคเหนือ สามารถจำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) พิจารณาจากความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่าพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยววัดภาคเหนือสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก

๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) พบว่าขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนจำกัดและวัดส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านพื้นที่จอดรถยานพาหนะ ประกอบกับในพื้นที่บางแห่งมีปัญหาในการจัดการขนส่งสาธารณะ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง เป็นต้น การท่องเที่ยวประจำจังหวัดจึงจัดให้มีการขนส่งท่องเที่ยววัดขึ้นภายในจังหวัด ในส่วนช่วงฤดูกาลปกติจะไม่มีปัญหาในด้านกายภาพมากนัก แต่ในมีปัญหาเฉพาะในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรือวันปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง จะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) พบว่าระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่วัดกับระบบนิเวศมีปัญหามากขึ้นจากสภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการด้านปัญหาขยะมูลฝอยและระดับมลพิษทางอากาศและเสียงที่เกินมาตรฐานในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก โดยวัดจากความพึงพอใจของผู้ที่มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ก็มีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน แต่มีความรู้สึกแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องความเข้าใจทางวัฒนธรรม เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือต่างถิ่นไม่เข้าใจในเรื่องศาสนสถานที่ห้ามสตรีขึ้น

๕.๑.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

จากผลการศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือ พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถระบุได้ใน ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง จากการศึกษาทางด้านทัศนคติพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ออกเดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และมีความพึงพอใจส่วนตัวเป็นพื้นฐาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมักสังเกตเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นเลือก หรือกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นให้ความสนใจ

๒. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่าเป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการ ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว

๓. รัฐบาล ซึ่งเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว มองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งมีทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม

๔. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรม และปัจจัยด้านการจ้างงาน และผลจากความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวจำนวนมากต่อประชากรจำนวนมาก จึงอาจมีทั้งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอันตราย หรือมีผลพร้อมกันทั้ง ๒ ประการ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมและการบริการหลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่หยิบยื่นประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวแต่ละคนซึ่งเดินทางไกลจากบ้านเมืองมา จึงมีกิจกรรมหรือการบริการด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง ที่พัก อาหาร การกิน การซื้อของ การบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนันทนาการ จัดให้นักท่องเที่ยว ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ๔ กลุ่ม

ดังกล่าวข้างต้น จึงถูกเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจ และโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็น ส่วนประกอบของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ในกระบวนการดังกล่าวอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทั้ง ระบบหรือครบวงจร ส่วนใหญ่เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น จึงพบข้อสรุปว่า ควรมีการ ขยายขอบเขตการทำงานในรูปเครือข่ายให้มากขึ้น โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (Visitor) หมายความว่ารวมถึง “นักท่องเที่ยว” (Tourist) ที่ เดินทางเข้ามาพักค้างคืน และ “นักทัศนาจร” (Excursionist) ที่เดินทางเข้ามาแต่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนา ลักษณะสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็น แม่เหล็กดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

๓. โครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้โดยสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย ประหยัดเวลา และได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารการกิน พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศ การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

๔. องค์กรภาครัฐ ซึ่งมีนโยบาย สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ก็ ดูแลและมัดระวังไม่ให้การท่องเที่ยวส่งผลกระทบหรือทำความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคุณภาพชีวิตของชุมชน

๕. องค์กรภาคเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจหลากหลาย เพื่อให้บริการและความสะดวกแก่ นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ประทับใจ และสนใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวอีก

๖. พระสงฆ์ในวัดและประชาชนในท้องถิ่น หรือ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นเจ้าของ ทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีส่วนสร้างความ ประทับใจ หรือไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

และยังมีองค์ประกอบภายนอกประเทศอื่นๆ อีกมากที่มีส่วนช่วยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการเดินทางท่องเที่ยวมาสู่ประเทศไทย เช่น บริษัทนำเที่ยว สายการบิน สายการบินเรือ หน่วยราชการและหน่วยรัฐวิสาหกิจของไทย ในต่างประเทศ สมาคม / ชมรม คนไทยในต่างประเทศ ร้านอาหารไทย บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรธุรกิจร่วมทุน หน่วยงานภาครัฐกิจเอกชนในต่างประเทศ และนักธุรกิจ ชาวต่างชาติที่เคยมาอาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่ เดินทางกลับไป นักศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ แรงงานไทยในต่างประเทศ สถาบันกีฬา การ บันเทิง และนันทนาการ องค์กรอิสระอื่นๆ ที่มีโครงข่ายเชื่อมโยงกับประเทศไทย

๕.๑.๕ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง มีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนทัศนียภาพอันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการดัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ซึ่งขาดระบบขนส่งมวลชนที่ดีรวมทั้งทางเดินเท้าและทางรถจักรยานที่ยังขาดความปลอดภัย รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะ และมีผู้ประกอบการค้าขายจำนวนมาก ตั้งอยู่ไม่เป็นสัดส่วน ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๕.๒ อภิปรายผล

รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดนั้น จัดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นแล้ว ยังจัดเป็นการท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งมีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจากผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ สามารถแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มวัด คือ

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์
๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงคติธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) นั้น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองต่อความสนใจพิเศษที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เนื่องจากนักท่องเที่ยวมักสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากตน โดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่สัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรมแบบเจาะลึก ลดจังหวะการเดินทางให้ช้าลง ภายใต้แนวคิด “Slow Tourism” เป็นการนำเสนอการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่จะทำได้มองเห็นความงามของสิ่งใกล้ตัวมากขึ้น ได้ความรู้ ได้ปัญญา ได้ความภูมิใจและได้ใช้ชีวิตอยู่กับตัวเอง ได้คิดอะไรมากขึ้น ได้เห็นอะไรที่แปลกออกไปจากสิ่งที่เคยเห็นหรือเคยรู้มาก่อน (กรวรรณ สังขกร, ๒๕๕๕) ซึ่งการท่องเที่ยววัดนั้น ยังเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ในประเภทการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (edu-meditation tourism) คือเป็น

การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้ สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น (วาร์ชต์ มัธยมบุรุษ, ๒๕๕๕)

ในงานศึกษาของ พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (๒๕๕๓) พบว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอกทุกวัด มีศักยภาพโดดเด่น ซึ่งทางภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุน ภาคเอกชนมีความสนใจร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวยังปลาบปล้ำในความงดงามของพระอาราม และเสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวภายในพระอารามหลวงว่า ควรเน้นการชื่นชม ศิลปกรรมต่าง ๆ การนมัสการไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การฝึกสมาธิภาวนาในวันหยุดและวันพักผ่อน สิ่งที่นักท่องเที่ยวควรได้รับในการมาท่องเที่ยวคือความเพลิดเพลิน คติธรรม เกร็ดความรู้ทางศาสนาที่ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ที่ละเอียดลึกซึ้ง และควรปรับปรุงด้านการบริการท่องเที่ยวของวัดที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อมาตรฐานแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสาธารณูปโภค

งานศึกษาของ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ (๒๕๕๔) พบว่า กิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ของกรุงเทพมหานคร มีขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้วัดยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และเสนอแนะรูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว ๔ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

งานศึกษาของ กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ (๒๕๕๕) เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พบว่า ประเทศไทยควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรม เป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก ทั้งนี้ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว จำนวน ๕ แห่งด้วยกัน และรอการขึ้นทะเบียนจำนวน ๒ แห่ง นอกจากนี้ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมอีกจำนวนมาก เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่ง Swarbrooke (๑๙๙๙) ได้กล่าวว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ดีไม่ควรที่จะมองมรดกทางวัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเป็นเพียงแค่อินคาที่จะนำรายได้เข้าสู่ประเทศ หากแต่ควรมองแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวให้เสมือนเป็นมรดกของคนทั้งประเทศที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป เช่นเดียวกับ Cooper Fletcher Fyall Gilbert และ Wanhill (๒๐๐๘) กล่าวว่า วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการพัฒนาในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่โดยแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงกิจกรรมต่างๆ มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้เข้าชม ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเน้นการเดินทางไปสู่ประสบการณ์และกิจกรรมการมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตที่อาจจะพบเห็นได้ยากในชีวิตประจำวัน (Goeldner & Ritchie, ๒๐๐๙) ทั้งนี้ Ismail (๒๐๐๘) เสนอแบบจำลองเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นทั้งประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชุมชนจะได้รับจากการจ้างงาน และรายได้ที่สูงขึ้นควบคู่ไปกับการคงไว้ซึ่งสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตแบบเดิม ซึ่งสนองความ

ต้องการของชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ Ximba (๒๐๐๙) ซึ่งเสนอว่า พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเน้นความเข้าใจวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางวัฒนธรรมทั้งทางด้านภูมิปัญญา ความงาม จิตวิทยา และความรู้สึก ภายใต้แนวคิดการพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความประทับใจ พร้อมกับสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ช่วยกันอนุรักษ์ สืบทอดและถ่ายทอดศิลปะวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน (อ้างใน กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, ๒๐๑๒)

ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ออกประกาศว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยในปีต่อมา UNESCO ได้ริเริ่มโครงการพันธมิตรนานาชาติเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Global Alliance for Cultural Diversity) เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนาระหว่างวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นจริง อันจะเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมในเกิดสันติภาพและความยั่งยืนของชุมชนและโลก เพื่อดำเนินการสนับสนุนนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลก ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ องค์การยูเนสโกเสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (The Creative Cities Network) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของความร่วมมือในระดับนานาชาติ ในภาคประชาชนเอกชน สาธารณะและประชาคม เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก มีทั้งหมด ๗ กลุ่ม เมืองหนึ่งเมืองใดที่จะเข้าร่วมเป็นเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ภายใต้การประกาศรับรองโดยยูเนสโกจะต้องเลือกเสนอตนเองได้เพียงประเภทเดียวเท่านั้นจากกลุ่มต่าง ๆ คือ วรรณกรรม (Literature) งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk art) งานออกแบบ (Design) ดนตรี (Music) อาหาร (Gastronomy) ภาพยนตร์ (Cinema) และสื่อศิลปะ (Media Arts) นอกจากจะมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อสร้างสันติภาพและความยั่งยืนของชุมชนในระดับนานาชาติ ด้วยการเชื่อมโยงเมืองต่างๆ เข้าด้วยกันแล้ว องค์การยูเนสโกได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ในการสร้างการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ (Creating New Tourism Opportunities) ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถรับและเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเมืองนั้นๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้ และที่เป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Cultural) โดยผ่านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเอง โดยคุณสมบัติของ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติในสองลักษณะ คือ ทั้งในเชิงพื้นที่และกระบวนการ กล่าวคือ คุณสมบัติในเชิงพื้นที่ คือ มีความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ และมีความตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนโดยเจ้าของวัฒนธรรม และคุณสมบัติในเชิงกระบวนการ คือ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม มีกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว และไม่ทำลายคุณค่าของชุมชนและนำไปสู่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, ๒๕๕๔)

ซึ่งผลจากการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ พบว่าในแต่ละจังหวัดได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

- ๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่
- ๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอศรรยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน
- ๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา ในเขตตัวเมืองลำพูน
- ๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศน์าจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน
- ๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ
- ๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการ สืบนิวันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอ ต่างๆ
- ๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็น มงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง
- ๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิตร ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี
- ๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดดงในเมืองพิษณุโลก
- ๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย
- ๑๒) จังหวัดอุดรดิถ์ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขต อำเภอเมืองและอำเภอลับแล

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีที่มาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีจุดเริ่มต้นจากในแถบทวีปยุโรป ซึ่งจะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อเป็นประสบการณ์ และการเพิ่มพูน ความรู้ Raymond และ Richards ซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมเพื่อการศึกษาการท่องเที่ยวและสันทนา การ (ATLAS) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นทางการ ว่าเป็นการท่องเที่ยว ที่เน้นการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของชุมชนผ่านทางกิจกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับ (Wurzburger, Aagesen, Pattakos, & Pratt, ๒๐๐๙) ในขณะเดียวกัน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้รับการสนับสนุนโดยองค์กร UNESCO โดยมุ่งเน้นการพัฒนา และการสร้างเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ซึ่ง ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนผ่านประสบการณ์ นอกจากนี้จะเห็นได้ ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวได้มีปฏิสัมพันธ์ ได้ความรู้ ได้รับคุณค่า พร้อมได้รับความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยวในบริบทของมรดกทาง วัฒนธรรม ทั้งนี้ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบสร้างสรรค์จะเน้นที่การสะท้อนถึงควมมี ชีวิต วิถีชีวิต และการถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรมจนทำให้สถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ น่าสนใจ (กาญจนา แสงลัสมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัสมสุวรรณ, ๒๐๑๒)

จากผลการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัด พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับ คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว

ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) และจากผลการศึกษาระบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

ซึ่งจากผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว ในงานศึกษาของ วรสิกา อังกูร และคณะ (๒๕๔๗) พบว่า วัดพระเชตุพนจัดเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกและเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ แล้ว ยังมีการนำความรู้ทางธรรมสอดแทรกไปควบคู่กับองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างกลมกลืน ทั้งวิธีการในการเรียนรู้นั้นยังมีลักษณะเป็น “กระบวนการเรียนรู้” ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือมีทั้งการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนผู้สอน การศึกษาโดยใช้วิธีการจากการชมของจริง การศึกษาผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อวัสดุการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์จริง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและได้รับความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรมอย่างแท้จริง

งานศึกษาของ จริญญา ฦพิกุล และวราวัชต์ มัชฌมบุรุษ (๒๕๕๕) พบว่า จังหวัดเชียงรายมีศักยภาพในด้านกายภาพ ด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติ และ ด้านการบริหารและการจัดการ จากการวิเคราะห์ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว นั้น สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย คือ พัฒนาถนนหรือเส้นทางการคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล อนุรักษ์ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติหรือการคงรักษาสภาพดั้งเดิม เพื่อให้เกิดคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษา ไม่ทำลายความสวยงามของธรรมชาติ มีอุปกรณ์รองรับของปริมาณขยะที่เพียงพอ และออกแบบให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ควรมีการจัดการด้านคุณภาพอากาศ และไม่สร้างความรำคาญในแหล่งท่องเที่ยว สร้างความพึงพอใจในคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว รักษาความงามด้านศิลปวัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สร้างความมีเอกลักษณ์เฉพาะตนของแหล่งท่องเที่ยว ดูแลให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และมีเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง จัดเตรียมเอกสารเผยแพร่ที่กล่าวถึงการอนุรักษ์และรักษาแหล่งท่องเที่ยว การมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ควรมีการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง และความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว นั้นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้นหรือไม่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว เป็นอย่างไร ซึ่งรวมถึงภาพรวมด้านความสวยงาม ลักษณะเด่น อัตลักษณ์ ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา สภาพภูมิทัศน์ และวิถีชีวิต นอกจากนี้ ประเด็นของความ

พร้อมทางด้านความสะดวก ซึ่งรวมถึงทั้งความสะดวกในการเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนการใช้พื้นที่และการกำหนดศักยภาพรองรับแหล่งท่องเที่ยว ในการกำหนดศักยภาพแหล่งเที่ยวนั้น ประเด็นสำคัญ คือ ต้องสามารถจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การกำจัดขยะ ระบบสื่อสารคมนาคม ลานจอดรถ ที่พักโรงแรม ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึกให้พอเพียงกับจำนวนนักท่องเที่ยว รวมถึงต้องควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิดความสามารถที่จะรองรับได้ ซึ่งรวมถึงการประเมินผลกระทบจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว ตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่จะตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประเด็นพื้นฐานที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวางนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม คือ การประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การสร้างหลักเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลกระทบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่าย ซึ่งจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน

การจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการที่จะกำหนดทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยทั่วไปแล้วจะสามารถสรุปโครงสร้างองค์กรและการจัดการสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจะมุ่งเน้นที่ประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต้องการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น เพื่อที่จะร่วมกันหาจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ที่จะเป็นจุดประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเพื่อที่จะร่วมกันวิเคราะห์ หรือแก้ไขปัญหาและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกันเป็นอีกแนวทางที่มีความจำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนอีกด้วย (กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ, ๒๐๑๒)

จากผลการศึกษาเส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัด พบว่า เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือเส้นทางที่ ๑ เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบ จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อซุธาตุ จำนวน ๑๒ วัด และ เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) ซึ่งจากผลการสำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนของ กรวรรณ สังขกร (๒๕๕๕) พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีความได้เปรียบทางด้านภูมิประเทศที่สวยงาม ภูมิอากาศเย็นสบาย มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย มีประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ รวมถึงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จึงทำให้ภาคเหนือตอนบนมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวและพักผ่อน

งานศึกษาของ สมพร คล้ายวิเชียร และคณะ (๒๕๕๐) พบว่า การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมียุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในภาคอีสานตอนใต้ ๓ แนวทาง ดังนี้

๑. การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางสายจรโบราณของชาวเขมร ซึ่งในสมัยโบราณพาหนะที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ ได้แก่ วัว ม้า และช้าง

๒. การเดินทางท่องเที่ยวตามรอยการโจรกรรมโบราณวัตถุเขมร ซึ่งเป็นการจำลองเส้นทางการขนส่งโบราณวัตถุเขมรออกนอกประเทศ ดังที่ทราบภาคอีสานใต้ของประเทศไทย ถือว่าเป็นเส้นทางหนึ่งที่นักโจรกรรมนิยมลักลอบขโมยโบราณวัตถุผ่านทางมา

๓. การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางจาริกแสวงบุญ ซึ่งปรากฏศาสนสถานที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันระหว่างศาสนสถานในภาคอีสานใต้ของประเทศไทยกับศาสนสถานในสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย

งานศึกษาของ พระมหาสุทนต์ อาภากร (อบอู่) และคณะ (๒๕๕๔) ได้สรุปเส้นทางที่เหมาะสมในการท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ๓ เส้นทางด้วยกัน ได้แก่ ๑) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา) ๒) เส้นทางสายมหานคร (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่บริเวณเขตกรุงเทพมหานครชั้นในที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร) ๓) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน (เส้นทางเชื่อมประสานวัด ชุมชนและวัฒนธรรม)

งานการศึกษาของ อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ (๒๕๕๕) พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ทำการศึกษาข้อมูลประวัติของวัดและทำการทดลองสร้างเส้นทางและปรับเส้นทางท่องเที่ยว ทั้งวัดแบบพื้นเมือง และวัดแบบพม่า-ไทใหญ่ ทั้งหมดสามารถเดินทางชมทั้ง ๙ วัด ภายใน ๑ วัน และสร้างเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) โดยใช้ชื่อว่า “๙ พุทธศิลป์ ถิ่นเขลางค์ วัดพื้นเมือง พม่า – ไทใหญ่”

งานศึกษาของ ศิริจรรยา ประพุดติกิจ (๒๕๕๓) พบว่า การประเมินแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด ๑๒ แห่ง มีแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แก่ วัดบุปผาราม วัดโยธานิมิต ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง วัดไผ่ล้อม โบราณสถานจวนเรชิตังกัมปอต ย่านตลาดเก่าริมคลองบางพระ ๒) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน น้ำตกสะพานหิน หาดลานทราย สถานีวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ ๔ (ตราด) ล่องแก่งคลองห้วยแ้ง ๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านห้วยน้ำขาว จากการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวโดยรวมมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความคิดเห็นต่อศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรม และ ด้านธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก

งานศึกษาของ ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอู่ (๒๕๕๓) เรื่อง การประเมินประสิทธิภาพด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทยมีจุดแข็งในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และมีการบริการในระดับสากล ส่วนจุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดบกพร่องของการให้บริการบางส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ เช่น จุดพักรถไม่เพียงพอ เป็นต้น

งานศึกษาของ ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น (๒๕๕๔) เรื่อง สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากมีความได้เปรียบของธรรมชาติ เช่น ภูเขาที่สวยงามและสลับซับซ้อน วัฒนธรรมล้านนา ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์กระจายทั่วไป ซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเยี่ยมเยือนภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ที่ตั้งของภาคเหนือสามารถเชื่อมโยงการคมนาคมกับประเทศเพื่อนบ้าน พร้อมทั้งจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของอนุภูมิภาคประเทศลุ่มแม่น้ำโขงได้

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) พบว่า ปัญหาที่พบในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ได้แก่ ความสะอาด มลภาวะของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก/สาธารณูปโภค ความไม่ซื่อสัตย์ของผู้ให้บริการ ความปลอดภัย และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) จากผลการสำรวจข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวและนักทัศนอาจรทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางท่องเที่ยวในภาคเหนือปี ๒๕๕๔ พบว่าปัญหาด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านบริการขนส่งสาธารณะ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว คุณภาพการให้บริการของเจ้าหน้าที่ภายในสถานที่ท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์

จากผลการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น เช่นเดียวกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ (๒๕๕๔) ได้สรุปผลกระทบจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้สถานการณ์และแนวโน้มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะปัญหามลพิษ อุณหภูมิโลกที่ร้อนขึ้น การกัดเซาะของชายฝั่ง ภาวะภัยแล้ง และน้ำท่วม ส่งผลต่อความงดงามและบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภาคเหนือ (๒๕๔๑) ได้ศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจทางบวก ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและเพิ่มระดับการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจให้จังหวัด ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคธุรกิจบริการ มีการอพยพเคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าทำงานตามสถานบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ภัตตาคาร และร้านค้าต่าง ๆ สร้างงานและสร้างรายได้ให้กับประชาชนจำนวนหนึ่ง เนื่องจากเกิดธุรกิจต่อเนื่องหลายประเภท เช่น ธุรกิจที่พักอาศัย ธุรกิจนำเที่ยว ขายเป็นที่ระลึก ร้านอาหาร และร้านถ่ายรูป เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจทางลบ คือ ภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพสูงขึ้น นิัยการบริโภคมีความฟุ้งเฟ้อมากขึ้น ราคาที่ดินสูง ประชาชนขายที่ดินให้นายทุน โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดเด่นทางการบริการ ซึ่งส่งผลกระทบถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการที่ลงทุนเป็นบุคคลนอกท้องถิ่น ธุรกิจนำเข้ามีการแข่งขันตัดราคากัน ทำให้คุณภาพการนำเข้ายวลดลง

ด้านสังคมและวัฒนธรรมทางบวก คือ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทไปทำงานในเมืองมากขึ้น โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป เช่น การแต่งงานของชาย-หญิง เริ่มเลื่อนระยะเวลาออกไป ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลง ทุกคนในครอบครัวเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะงาน

ด้านสังคมและวัฒนธรรมทางลบ คือ การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม สังคมชนบทดั้งเดิมกลายเป็นสังคมเมือง องค์การทางสังคม พบว่า กลุ่มหนุ่มสาวมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะกิจกรรม ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เปลี่ยนแปลงจากลักษณะบ้านเรือนแบบล้านนาไทย เนื่องจากรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา การทำให้คนในพื้นที่มีโอกาสสัมผัสกับอารยธรรม และความก้าวหน้าสมัยใหม่มากขึ้น ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด การท่องเที่ยวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีพื้นเมือง ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง การต่อต้านจากองค์กรประชาชนและองค์กรศาสนา เช่น การสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยสุเทพ เป็นต้น ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ปัญหาหมักคู้เทศก์เถื่อน

ด้านสิ่งแวดล้อมทางบวก คือ สภาพภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวบางแหล่งได้รับการพัฒนา และปรับปรุงให้อยู่ในสภาพดีขึ้น ทรพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

ด้านสิ่งแวดล้อมทางลบ คือ ด้านกายภาพ พื้นที่ป่าไม้ส่วนหนึ่งถูกทำลาย พื้นที่ที่เป็นไร่นา และป่าส่วนหนึ่ง ถูกเปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินไปเป็นสนามกอล์ฟ การท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่า นอกจากจะทำให้สูญเสียป่าไม้ส่วนหนึ่งตามเส้นทางท่องเที่ยวแล้วยังมีผลทำให้เกิดการพังทลายของดินด้วยเช่นกัน ปัญหาไฟป่าอันเป็นผลมาจากความประมาทของนักท่องเที่ยว ปัญหาการขุดขีดและทำเครื่องหมายไว้ตามโคตหินและต้นไม้ ระบบนิเวศของพืชและสัตว์สูญเสียไป เช่น การตัดถนนเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติดอยสุเทพและดอยอินทนนท์ อีกทั้งบริเวณที่มีความเปราะบางของระบบนิเวศน์ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปมาก มีผลทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ปัญหาดินทรุดตัวเนื่องจากธุรกิจโรงแรมและธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวหันมาใช้ น้ำบาดาลเพื่อทดแทนน้ำประปาที่มีอัตราการให้บริการแพงกว่า เป็นต้น ส่วนในด้านมลภาวะ การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลต่างๆ ซึ่งพบได้ตามแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ปัญหาหน้าเสีย ปัญหาอากาศเสีย

เช่นเดียวกับงานศึกษาของ สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์ (๒๕๔๒) พบว่า ด้านเศรษฐกิจทางบวก มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการอพยพแรงงานต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพ และยังมีการขยายตัวทางด้านภาคธุรกิจอื่น ๆ ที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว เช่น โรงน้ำแข็งน้ำดื่ม ร้านขายวัสดุก่อสร้าง ร้านอาหาร รถเช่า เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจทางลบ สูญเสียศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน บุคคลภายนอกเข้ามาลงทุนเป็นเจ้าของกิจการและเป็นผู้บุกเบิกธุรกิจ สูญเสียการพึ่งพาตนเอง ประชาชนเปลี่ยนอาชีพดั้งเดิมมาประกอบอาชีพธุรกิจท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก ราคาสินค้าและค่าครองชีพสูงขึ้น

ด้านสังคม – วัฒนธรรมทางบวก ทำให้เกิดการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ชุมชนเกิดความตระหนักถึงเอกลักษณ์ไทย เพราะนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและเป็นจุดขาย ทำให้เกิดความภูมิใจและหวงแหนวัฒนธรรม ด้านทางลบ ปัญหาการกลักรบายวัฒนธรรม มีการเลียนแบบวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ปัญหายาเสพติดมีจำนวนมากขึ้น ความขัดแย้งและแข่งขันกันระหว่างคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับไม่ได้ประกอบอาชีพการท่องเที่ยว

งานศึกษาของ ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (๒๕๔๕) พบว่า ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการและประชาชนในจังหวัดน่าน เห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้ตนเองและชุมชนมีรายได้ มีการสร้างงาน และเปลี่ยนมาทำอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ส่วนผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ การท่องเที่ยวนำไปสู่การพัฒนาด้านการคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล ฯลฯ

ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม คือ ผู้ประกอบการและประชาชนในจังหวัดน่านเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น เป็นผลเนื่องมาจากการที่แหล่งท่องเที่ยวต้องพัฒนาการคมนาคม ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ และการสื่อสาร การท่องเที่ยวทำให้คนหันมานิยมการแต่งการด้วยผ้าพื้นเมืองเพิ่มมากขึ้น

งานศึกษาของ มิ่งสรรพ ขาวสอาด และคณะ (๒๕๔๘) พบว่า จากการศึกษาหลายด้านพบปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว คือ ภาครัฐขาดการกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ท้องถิ่น ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และการอนุรักษ์รักษาวรรณธรรมเป็นไปได้ยากเพราะคนในท้องถิ่นขาดจิตสำนึกร่วม ปัญหาการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่บิดเบือน การจัดการท่องเที่ยวที่คาบเกี่ยวกันหลายหน่วยงาน เช่น วัดพระธาตุศอกอสุเทพ การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงปัญหาในการจัดการและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยให้มีการหารือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะเป็นกระบวนการพัฒนาที่จำเป็นในการสร้างพื้นฐานของอุตสาหกรรมให้มีความเข้มแข็งและเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืนตลอดไป

งานศึกษาวิจัยของ สรिता เบ็ญจพงษ์ และคณะ (๒๕๔๘) พบว่า ด้านเศรษฐกิจ กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่าเศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น ประชาชนมีรายได้เสริมมากขึ้น ร้านค้าประกอบการมีมากขึ้น ตลอดจนมีกิจการ และอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น ส่วนด้านสังคมพบว่า กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่าชีวิตความเป็นอยู่และสังคมไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่พบว่ามีเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความกระตือรือร้นในการรับข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านไฟฟ้าและด้านถนนหนทาง แต่มีปัญหาสังคมเพิ่มมากขึ้น มีการอพยพของคนต่างถิ่นมายังชุมชน และก่อให้เกิดปัญหาโรคติดต่อ เช่น กามโรค และโรคเอดส์ เป็นต้น ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่ามีปริมาณขยะอากาศเป็นพิษเพิ่มมากขึ้น และสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง มีปัญหาขยะ น้ำเสีย มลพิษทางอากาศ และมีการรุกรานพื้นที่ป่าไม้

ด้านวัฒนธรรม พบว่า กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย และค่านิยม การแต่งกายและวัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลงไปเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ และยังคงบริโภคอาหารพื้นเมืองของท้องถิ่นอยู่ คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น แต่ความเชื่อ วัฒนธรรม และการใช้ภาษาถิ่นของคนกลุ่มน้อยยังดำรงอยู่

มธุรส ปราบไพร และคณะ (๒๕๕๐) พบว่า ผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว คือ ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น การสร้างงาน สร้างอาชีพ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน มีการเพิ่มผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และหารายได้เสริมจากอาชีพอื่น เช่น การทำของที่ระลึกจำหน่าย การส่งเสริมอาชีพในชุมชน ฯลฯ

ด้านสังคม ชุมชนวัดเกาะเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนนั้น เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นการส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย สุขภาพจิตดี ทำให้ประชาชนไม่เป็นโรคซึมเศร้า

ด้านวัฒนธรรม ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดการอนุรักษ์ทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถาน รวมทั้งวิถีชีวิต เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเยี่ยมชม เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

ด้านสิ่งแวดล้อม เกิดการรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือน ถนนหนทางเพื่อให้ชุมชน มีความสะอาดสะอ้านและเป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่คนในชุมชนและสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยี่ยมชม เกิดการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงามอย่างต่อเนื่อง เช่น การปลูกต้นไม้ไว้หน้าบ้านตามโครงการหน้าบ้านน่ามอง

ผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว ด้านเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง การแข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการ ด้านสังคม สร้างความรำคาญให้กับวัดและชุมชน ผลกระทบด้านวัฒนธรรม ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้รับความเสียหาย

ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม มีปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น เกิดปัญหาด้านสาธารณสุขโรคจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสกปรกและไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว ปัญหา ด้านเสียงและความแออัดจาการนำเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไยั้ง แต่ละแห่ง ซึ่งมีจำนวน มากเกินกว่าพื้นที่จะสามารถรองรับได้

งานศึกษาของ ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิน (๒๕๕๔) พบว่า สภาพปัญหา การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถแยกได้เป็น ๕ ประเด็นหลัก ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านอุปทานการท่องเที่ยว เนื่องจากมีผู้ประกอบการจำนวนมากเกินไป ขาดการ ประชาสัมพันธ์ และมีการแข่งขันด้านราคาของผู้ประกอบการ ๒) ปัญหาการพัฒนาสถานที่และสินค้า ของการท่องเที่ยว ได้แก่ การขาดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมถึงเอกลักษณ์ความ เป็นล้านนาเริ่มสูญหาย ๓) ปัญหาด้านบุคลากรการท่องเที่ยว ขาดแคลนมีคฤหัสถ์ บุคลากรด้านการ ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพกระจุกตัวอยู่เฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ๔) ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก พื้นฐาน ได้แก่ ปัญหาหมอกควัน สิ่งแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมทำให้เสน่ห์ความเป็นล้านนา เสื่อมถอยลง และระบบการคมนาคมและระบบขนส่งมวลชนยังไม่มีประสิทธิภาพ และ ๕) ปัญหาด้าน นโยบายการท่องเที่ยวที่ขาดความต่อเนื่อง ความไม่ร่วมมือกันในการทำงานของภาครัฐและเอกชน

การจัดสรรและการใช้งบประมาณไม่สอดคล้องกับความต้องการ และการประชุมสัมมนาเพื่อรวบรวมความคิดเห็นบ่อยครั้ง แต่ไม่ได้รับการตอบสนองตามที่ได้แนะนำ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องความมั่นคงของประเทศ รวมถึงมาตรการรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) นอกจากนี้ การพัฒนาด้านการคมนาคมให้พร้อมกับการเติบโต ควรพัฒนาบุคลากรให้เข้าสู่มาตรฐานสากล และมีนโยบายที่สนับสนุนผู้ประกอบการ เช่น การลดอัตราภาษี การกระตุ้นเศรษฐกิจ การเปิดการค้าชายแดน

จากการวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวไทยและตลาดโลก ศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

๑) การขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก การขยายตัวทางเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตลาดความร่วมมือระหว่างประเทศตามกรอบความร่วมมือต่างๆ การเติบโตของกลุ่มประเทศ BRIC (บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน) และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรโลก และแนวโน้มนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) มากขึ้น นับเป็นโอกาสดีของประเทศไทยในการขยายการตลาดไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งไทยมีความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรองรับและช่วงชิงนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทาง (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ ครอบครัว และฮันนีมูน เป็นต้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสูงขึ้น ประเทศไทยจะต้องแข่งขันกับประเทศต่างๆ ที่พร้อมจะแย่งชิงตลาดนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกันจึงต้องเตรียมความพร้อมในการสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะการลงทุนในการส่งเสริมภาพลักษณ์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

๒) ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านความปลอดภัย กฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย จากการขยายตัวของนักท่องเที่ยวโดยเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวทำให้แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งเสื่อมโทรม ประกอบกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศต่างๆ การเปิดตัวของประเทศเวียดนาม ลาว กัมพูชา ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยต้องปรับตัวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากประเทศคู่แข่ง ประเทศไทยจึงต้องเร่งดำเนินการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว และหามาตรการในการแก้ไขกฎระเบียบ และข้อบังคับต่างๆ ให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยสามารถมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวดังเดิม

๓) โครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ยังเป็นจุดอ่อนสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวไทย กลไกการจัดการการท่องเที่ยวยังอ่อนแอขาดเอกภาพ พัฒนาการท่องเที่ยวขาดความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น จังหวัด กลุ่มจังหวัด และประเทศ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขณะที่หน่วยงานระดับพื้นที่ เช่น จังหวัด องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการ ภูมิทัศน์และการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยว จึงควรหาแนวทางในการบูรณาการการทำงานร่วมกัน การกำหนดภารกิจ ขอบเขตของงานการพัฒนาให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับพื้นที่ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

๔) วิกฤตและความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยว ทั้งจากภัยธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของ ภูมิอากาศโลก โรคระบาด สถานะเศรษฐกิจที่ถดถอย หรือสถานการณ์ทางการเมือง วิกฤตและความเสี่ยงเหล่านี้ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า และเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของ นักท่องเที่ยวอย่างมาก ประเทศไทยจึงต้องมีการเตรียมการรับมือกับปัญหาการดำเนินงานในเชิง นโยบาย รวมถึงการออกมาตรการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศสามารถ ฟื้นตัวได้ในระยะเวลาอันสั้น

๕) ความพร้อมของภาคบริการและการท่องเที่ยว แม้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ โลกและความไม่สงบภายในประเทศ แต่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและฟื้นฟูเศรษฐกิจของ ประเทศ และมีโอกาสพัฒนาเป็น “ศูนย์กลางการบริการและการท่องเที่ยว” ของภูมิภาค เนื่องจากการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ประชากรโลกสู่สังคมผู้สูงอายุ จะเป็นโอกาสของไทยเนื่องจากมีความพร้อมของทรัพยากรการ ท่องเที่ยวที่จะรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ประเทศไทยยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจาก นักท่องเที่ยวต่างประเทศ และมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น โรงแรมและสปาที่มี มาตรฐานสูงบริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ เศรษฐกิจสร้างสรรค์มี บทบาทมากขึ้นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทั้งสินค้า บริการที่มีการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่ามากขึ้น และการทำธุรกิจที่ต้องใช้ความสร้างสรรค์สูง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคและจังหวัด โดยมี แผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะสงฆ์ หน่วยงานการท่องเที่ยวภาครัฐและ เอกชน สถาบันการศึกษา และบริษัทท่องเที่ยวเอกชน รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและ ชาวบ้านในชุมชน

๒) ควรมีการจัดทำโครงการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยววัดในด้านสิ่งแวดล้อมและ วัฒนธรรม รวมไปถึงการควบคุมการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การอบรม ให้ความรู้แก่พระสงฆ์และมัคคุเทศก์เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเส้นทางการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคอาเซียน และ เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในระดับภูมิภาคอาเซียน

๒) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมโดย เน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

_____. สยามราษฎร์ เดปิก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๒๕.

กรมศิลปากร. ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๙.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร :
กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐. [เอกสารเผยแพร่].

กวรรณ สักกร. แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่. เอกสารประกอบการประชุมเสวนา
“การผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อตอบสนองตลาดใหม่ทางการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือ
ตอนบน” จัดโดย โครงการกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายวิจัยของศูนย์ภาคี
เครือข่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ
โรงแรมลำปางเวียงทอง จ.ลำปาง ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

กองวิชาการท่องเที่ยว. แผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว ปี.พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙.
กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๕.

กาญจนา แสงลือสุวรรณ และศรัณยา แสงลือสุวรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่าง
ยั่งยืน”. *Executive Journal*. (October – December ๒๐๑๒): ๑๓๙ – ๑๔๖.

เกศรา สุขเพชร และ วาริชต์ มัธยมบุรุษ. การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่าง
มีส่วนร่วม สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุกรณีศึกษา พื้นที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะและ
ชุมชนรอบจังหวัดลำปาง. รายงานวิจัย. เพาะวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน
มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ –
๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๕.

โครงการศึกษาวิจัยการศึกษามุขยกับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ. แผนปฏิบัติการฟื้นฟูทรัพยากรการ
ท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๑.

จริญญา ฌพิกุล และวาริชต์ มัธยมบุรุษ. การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย. รายงานวิจัย. เพาะวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน
มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕.

จิตตินุช วัฒนะ. “การศึกษาเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ถนนวัฒนธรรม (ถนนคนเดิน) ของจังหวัด
พิษณุโลก”. วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (ปีที่ ๗
ฉบับที่ ๒ เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕): ๗๑ – ๘๐.

จุฑามาศ วิศาลสิงห์. โครงการศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในสายตาของ
นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ยูเรก้า คอนซัลตติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอุ่น. “การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยว

- ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย”. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้. (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๑ – ๑๖.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. “วัดกับการท่องเที่ยว”. จุลสารการท่องเที่ยว. ๑๑,๓ (ก.ค.-ก.ย. ๒๕๓๕): ๔๓-๔๘.
- ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น. สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน. รายงานวิจัย. ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.
- ดวงกมล เวชวงศ์. “กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ชนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ : ศึกษากรณีชุมชนยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดกระบี่”. วารสารวิทยบริการ. (ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๑๓๐ – ๑๔๙.
- ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกุคำ. ต.วัดเกตุ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ จำนวน ๑๒ ผูก. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
หมายเลขเอกสารไมโครฟิล์ม 78-013-01A-004-015.
- ณัฐพล ตันติวงศ์ตระกูล. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยวอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔.
- ทรงคุณ จันทจร และคณะ. คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒.
- ธีรวัฒน์ บุตตะโยธี. ความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อเมืองโบราณจังหวัดสมุทรปราการ. สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.
- เอียรชยา อักษรดิษฐ์. ชูธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุที่เกิดในล้านนา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.
- _____. “ชูธาตุ: ความเชื่อเรื่อง “พระธาตุประจำปีเกิดในล้านนา” ปรากฏการณ์ทางอำนาจ ศรัทธา มายาคติ” บทความใน ล้านนา: จักรวาล ตัวตน อำนาจ. กรุงเทพฯ: โครงการอาณาบริเวณศึกษา ๕ ภูมิภาค ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๕๕.
- ปวีณา ทองบุญยัง. “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร”. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๖) : ๙๙ – ๑๑๕.
- ปาจริย์ ผลประเสริฐ. “แผนงานวิจัยแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดกำแพงเพชร”. ลักทอง : วารสารการสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

- ราชภัฏกำแพงเพชร.** (Vol ๑๕, No ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๒) : ๑๙ – ๓๕.
 ปิยานาถ (นิโครธา) บุณนาถ. **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล. **การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อ
 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี.** ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต.
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.
- พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทรเมือง. **การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะ
 รัตนโกสินทร์.** สารนิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.
- พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: สยาม
 สมาคม, ๒๕๑๓.
- พระมหาสุหิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ. “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน
 กรุงเทพมหานคร”. **ประชาคมวิจัย.** (ฉบับที่ ๙๕ ปีที่ ๑๖ เดือน มกราคม - กุมภาพันธ์
 ๒๕๕๔) : ๕๑.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาด).**
 พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗.
- พระรัตนปัญญาเถระ, แปลโดย แสง มนวิฑูร. **ชินกาลมาลีปกรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- แพรวพโยม พัวเจริญ. **การศึกษาอัตลักษณ์และคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมเพลงโคราชสู่
 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยวเยาวชน.** เอกสารประกอบการ
 ประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติครั้งที่ ๒๓ มหาวิทยาลัย
 เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.
- มธุรส ปราปไพรี และคณะ. **ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนวัดเกาะ อำเภอเมือง
 จังหวัดเพชรบุรี.** รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๐.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๕๔ – ๒๕๕๘.**
 กรุงเทพมหานคร : กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว
 กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.
- มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. **โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของ
 ประเทศไทย.** รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),
 ๒๕๕๘.
- รพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ. **การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผล
 จากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร :
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕.** กรุงเทพฯ:
 อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.
- รัชนี้ เพ็ชรช้าง. “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน อำเภอท่าปลา จังหวัด

อุตรดิตถ์”. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. (ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕) : ๙๑ – ๑๐๖.

วรสิกา อังกูร และคณะวิจัย. รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดใน พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช วรมหาวิหาร. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

วิชานันท์ ผ่องศรี และสมพงษ์ ธงไชย. “การสร้างสรรครูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ โอโซนเจียม จ.อุบลราชธานี”. Environment and Natural Resources Journal. (Vol.๕, No.๒, Dec ๒๐๐๗) : ๑๖๔ – ๑๗๒.

วีระพล ทองมา และคณะ. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนใน พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่อง อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.

ศิริจรรยา ประพุดติกิจ. การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด. ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา ศึกษาเฉพาะ กรณีเกาะเต่าเกาะนางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคม ศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

สรีตา เป็ญจพงษ์ และคณะ. การศึกษาผลกระทบของโครงการ Unseen in Thailand ๑. รายงานวิจัย. คณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของวุฒิสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๘.

แสงเดือน รติธร. “ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการตัดสินใจ เลือกลงมาท่องเที่ยวในประเทศไทย”. รายงานวิจัย. วารสารวิชาการสมาคม สถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท.). (ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕) : ๘๔ – ๑๐๔.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน. รายงานวิจัย. องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การ มหาชน), ๒๕๕๔.

สุเทพ สุนทรเณส. “คนเมือง ความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยเหนือใน บริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม” บทความใน ศิลปวัฒนธรรม. พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. รายงานสถิติ การท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.

อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ. การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทาง

- พระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง, ๒๕๕๕.
 อภิวัฒน์ ปันทะธง และคณะ. “การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนรอบ
 อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 นเรศวร. (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕): ๑๑๔ – ๑๒๕.
- อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, บริษัท. โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการ
 เดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว,
 กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, ๒๕๕๔.
- เอนก ชิตเกษร และพรรณนุช ชัยปิ่นชนะ. โครงการวิจัยและพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้
 เป็นแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา บ้านไร่ป่าคา ตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.
 รายงานวิจัย. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการ
 อุดมศึกษา, ๒๕๕๒). (เอกสารอัดสำเนา).
- MarketWise Ltd.. โครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มตลาด
 หลักและกลุ่มตลาดเกิดใหม่ (ระยะที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 (ททท.), ๒๕๕๕.
- A.K. Bhatia. **Tourism Development : Principle and Practices.** New Delhi : 2nd
 Steering Publishers Private Limited, 1983.
- Authors Britton, S. **Tourism, capital, and place: towards a critical geography of
 tourism.** Journal Environment and Planning D: Society and Space 1991 Vol.
 9 No. 4 pp. 451-478.
- Burkart ,A.J. and Mcolik ,S. **The Management of Tourism.** London : Cox & Wyman :
 Ltd., 1975.
- Bob Simpson. **Tourism and tradition from healing to heritage.**
 Annals of Tourism Research. Volume 20, Issue 1, 1993, Pages 164–181.
- Bryan Pfaffenberger. **Serious pilgrims and frivolous tourists the chimera of tourism
 in the pilgrimages of Sri Lanka.** Annals of Tourism Research. Volume 10,
 Issue 1, 1983, Pages 57–74.
- Chris Ryana and Huimin Gu. **Constructionism and culture in research:
 Understandings of the fourth Buddhist Festival, Wutaishan, China.**
 Tourism Management. Volume 31, Issue 2, April 2010, Pages 167–178.
- Erik Cohen. **Pilgrimage centers: Concentric and excentric.** Annals of Tourism
 Research. Volume 19, Issue 1, 1992, Pages 33–50.
- Gisbert Rinschede. **Forms of religious tourism.** Annals of Tourism Research. Volume
 19, Issue 1, 1992, Pages 51–67
- James Elliot. **Politics, power, and tourism in Thailand.** Annals of Tourism Research.
 Volume 10, Issue 3, 1983, Pages 377–393.
- Janette Philp and David Mercer. **Commodification of buddhism in contemporary**

- Burma. *Annals of Tourism Research*. Volume 26, Issue 1, 1 January 1999, Pages 21–54.
- Jean Michaud. **A social anthropology of tourism in Ladakh, India.** *Annals of Tourism Research*. Volume 18, Issue 4, 1991, Pages 605–621.
- Jing Li. **Tourism enterprises, the state, and the construction of multiple Dai cultures in contemporary Xishuang Banna, China.** *Asia Pacific Journal of Tourism Research*. Volume 9, Issue 4, 2004. Version of record first published: 02 Feb 2007. pages 315–330.
- Ranjan Bandyopadhyay and Duarte B. Morais, Garry Chick. **Religion and identity in India's heritage tourism.** *Annals of Tourism Research*. Volume 35, Issue 3, July 2008, Pages 790–808.
- Robert E. Wood. **Ethnic tourism, the state, and cultural change in Southeast Asia.** *Annals of Tourism Research*. Volume 11, Issue 3, 1984, Pages 353–374.
- Lea, J. **Tourism and Development in the Third World.** London: Richard Clays Ltd, 1993.
- Maurizio Peleggi. **National heritage and global tourism in Thailand.** *Annals of Tourism Research*. Volume 23, Issue 2, 1996, Pages 432–448.
- Nelson H.H. Graburn. **The anthropology of tourism.** *Annals of Tourism Research*. Volume 10, Issue 1, 1983, Pages 9–33.
- Trevor H.B. Sofield and Fung Mei Sarah Li. **Tourism development and cultural policies in China.** *Annals of Tourism Research*. Volume 25, Issue 2, April 1998, Pages 362–392.
- Vincanne Adams. **Tourism and Sherpas, Nepal: Reconstruction of reciprocity.** *Annals of Tourism Research*. Volume 19, Issue 3, 1992, Pages 534–554.
- Yiping Li. **Exploring Community Tourism in China: The Case of Nanshan Cultural Tourism Zone.** *Journal of Sustainable Tourism*. Volume 12, Issue 3, 2004. Version of record first published: 29 Mar 2010. Pages 175–193.

สื่ออ้างอิงสารสนเทศ

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). “ประวัติ ททท.”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://www.tat.or.th>. [๒๘ กันยายน ๒๕๕๕].
- กองสร้างสรรค์กิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “ไหว้พระ 9 วัด”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://www.9wat.net/index.html>. [๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕].
- วาริษฐ์ มัธยมบุรุษ. “รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : www.estudytourism.com/TourismJournal/TourismModelInthailand.pdf [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน). “การใช้ข้อมูลดาวเทียมเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] :

<http://www.gistda.or.th/index.php/component/content/article/468>.

[๒๑ เมษายน ๒๕๕๕].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ พ.ศ.๒๕๕๒ – ๒๕๕๔, ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] :

<http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html>

[๒๕ กันยายน ๒๕๕๕].)

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. “อัตลักษณ์ SMEs ไทย”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] :[http://122.155.9.68/identity/index.php/north/n-upper-](http://122.155.9.68/identity/index.php/north/n-upper-1/chiangmai)

[1/chiangmai](http://122.155.9.68/identity/index.php/north/n-upper-1/chiangmai). [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖].

eTAT. “รายงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล]

:<http://www.etatjournal.com/web/menu-download-zone/menu-dl-executive-summary>. [๒ มกราคม ๒๕๕๖].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	บทความวิจัย
ภาคผนวก ข	แบบสอบถามภาษาไทย
ภาคผนวก ค	แบบสอบถามภาษาอังกฤษ
ภาคผนวก ง	กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ภาคผนวก ค

บทความวิจัย

โครงการย่อยที่ ๒

รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ :

กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in

North Thailand: Learning to create History and Culture

ดร.พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี (ปาเมืองมูล)

พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy).

นางสุจิตราภา นิลกำแหง พันธุ์วิไล

อ.บ. (วิชาเอก- ภาษาฝรั่งเศส วิชาโท - ภาษาอังกฤษ และประวัติศาสตร์)

ศศ.ม. (การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว)

นายภัชรบด ฤทธิ์เต็ม

พธ.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) เกียรตินิยมอันดับ ๑, ร.บ. (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์)

พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)

บทคัดย่อ

การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการจัดการการท่องเที่ยว (๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเพณีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๔) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ และ (๕) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคเหนือ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ (๑) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) (๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ และ (๓) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน ๔๐๐ คน สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๕ วัด

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน จำนวน ๔ วัด
อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สรุปลักษณะเป็น
เป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัสสัมชัญแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด
ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา
ในเขตตัวเมืองลำพูน

๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมือง
จังหวัดเชียงราย

๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน

๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ

๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการ สืบนิวันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอ
ต่างๆ

๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ 9 วัดมีศรี นามเป็น
มงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิตร ๒ แผ่นดินไทย
– เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี

๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก

๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒) จังหวัดอุดรธานี จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขต
อำเภอเมืองและอำเภอลับแล

๒. ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า
นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก
(ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับ คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖)
รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว
ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้าน
ประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗)

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑)
การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้าน
แผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มี
กระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการ

เรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ จำนวน ๑๒ วัด และ เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก

๔. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มนักท่องเที่ยว ๒) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ๓) รัฐบาล และ ๔) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน

๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น

Abstract

This research entitled “The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in North Thailand: Learning to create History and Culture” has 4 objectives: 1) to study the structures and processes of Buddhist tourism in northern Thailand, 2) to investigate tourist behavior and the promotion of tourist attractions at Buddhist temples, 3) to study the northern Buddhist tourist routes and also to estimate tourism resources, 4) To strengthen the network of Buddhist tourism in northern Thailand, and 5) to analyze the impact of Buddhist tourism on the way of life and culture in the north, and also to develop guidelines for the tourist attractions in the temples of northern Thailand.

This research was conducted using quantitative and qualitative methods and three research areas can be identified: 1) documentary research, 2) qualitative research and 3) quantitative research. Questionnaires were organized for 400 tourists; Thai and foreign. The results are as follows:

1. The survey results came from 45 temples and can be divided into 4 groups as follows.

(1) There were 6 temples that organized tourism activities around religious objects such as the Buddhist art

(2) There were 20 temples that provided tourism activities based on religious beliefs and traditions.

(3) There were 15 temples that had transformed themselves into centers for study of history and Buddhist studies.

(4) There were 4 temples that provided Buddhist Meditation Centers

The structures and the processes of tourism activity in the temples of northern Thailand can be summarized as follows.

(1) Various organizations in Chiang Mai province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha Images that are housed in the felicitously named temples in the city district.

(2) Some organizations in Mae Hong Son province have opened up tourism routes that feature paying homage, throughout the year, to nine respected Buddha images in nine temples in area of the city district.

(3) Organizations in Lamphun province provide the tourism activity of paying homage to nine respected Buddha images located in Lamphun city district.

(4) A number of organizations in Chiang Rai provide the activity of paying homage to nine respected Buddha Images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(5) Some organizations in Nan province offer the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(6) Certain organizations in Phayao province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city and Chiang Kham districts.

(7) Organizations in Phrae province provide the activity of paying homage to nine venerated pagodas that house Buddha relics in the city and other districts.

(8) The organizations of Lam Pang province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are located in temples with names beginning with 'Sri.' A number of such auspiciously named temples are found in the city of Lam Pang.

(9) The organizations of Tak province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images. These images and the practice surrounding them help to create friendship between Thailand and Myanmar in the area of Mea Sot and Myawaddy.

(10) Some organizations in Phitsanulok province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in the foremost temple in Phitsanulok province.

(11) Key organizations in Sukhothai province provide the activity of paying homage to nine auspicious things in the World Heritage Site.

(12) Some organizations in Uttaradit province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images, within one day, to enhance prosperity in the area of the city and Lab Lae districts.

2. The results of surveys about the northern Thailand temples tours suggest that most tourists are satisfied with the management of the tourist places they went to, and this was shown by a statistical significance of 3.66. Further research findings were as follows: tourism resources at a high level (average of 3.66), followed by facilities (average of 3.47), and tourism strategy at medium level (average of 3.34). Satisfaction with personnel scored at medium level (average of 3.27), whilst public relations scored at a medium level (average of 2.87).

The processes of learning promotion in northern Thai temples can be divided into 4 aspects as follows: 1) area management, 2) temple management in the long and short term, 3) personnel management and 4) communication management.

3. With regards to the study of tourism routes and estimation of route resources in the northern temples, 3 routes were identified and described: Route no. 1 includes 17 temples that are related to the Phra Chao Leam Lok Legend. Route no. 2 includes 12 temples with stupas that are concerned with one's birth year (judhatu.) Route no.3 features 23 temples of historic significance. There are four aspects by which tourism resources can be categorized: 1) Economic Carrying Capacity, 2) Physical Carrying Capacity 3) Ecological Carrying Capacity and 4) Perceptual Carrying Capacity.

4. Strengthening the network of Buddhist tourism in the north was divided into four groups: 1) tourists, 2) tourism, 3) government, and 4) a group of monks in the temple and the locals in the community.

5. The impact of tourism on the northern way of life was found to be as follows: 1) tourism has resulted in temple degeneration and damage to some temples, 2) the problem of providing services, 3) cultural identity issues, 4) problems of tourism management and 5) problems to do with local administration.

ความนำ

วัดในปัจจุบันจึงเป็นศูนย์รวมของมรดกวัฒนธรรมและสรรพวิชาอันหลากหลายนับตั้งแต่โบราณกาล มีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อนุรักษ์สืบสาน และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและพระสงฆ์ก็ยังปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นแหล่งประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในภาคเหนือ รวมทั้งการทำงานร่วมกันของสถาบันการศึกษาสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชน และองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจากทั้งภายในและภายนอก

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ
 ๒. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ
 ๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ
 ๔. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ
 ๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ
- สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ พบว่า วัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมที่โดดเด่นและมีความแตกต่างอย่างหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งรูปแบบและกิจกรรมของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเป็น ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังต่อไปนี้

- ๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ คือ มีการก่อสร้างและจัดแสดงศาสนสถานและศาสนวัตถุด้านพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย จำนวน ๖ วัด
- ๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม คือ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของท้องถิ่นนั้นๆ รวมไปถึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ เนื่องจากเป็นวัดที่มีความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์ และเป็นต้นกำเนิดฐานศาสนสถานศาสนวัตถุที่ได้รับความเคารพนับถือในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง จำนวน ๒๐ วัด

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา คือ วัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน รวมไปถึงการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งในด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมที่สำคัญจำนวน ๑๕ วัด

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ วัดที่มีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นที่รู้จักในระดับท้องถิ่นและประเทศ รวมไปถึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ จำนวน ๔ วัด

อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปรายชื่อวัด และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด เป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล” เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

๒. จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัสภรย์แห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัดในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

๓. จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนาเพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต ในเขตตัวเมืองลำพูน

๔. จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย

๕. จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน

๖. จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ

๗. จังหวัดแพร่ จัดโครงการ "สิบนิ้ววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ" ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ

๘. จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙. จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิติ ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืงเมียวดี

๑๐. จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก

๑๑. จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒. จังหวัดอุดรธานี มีวัดที่สำคัญที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าสักการะและเยี่ยมชม โดยการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยในภาพรวมของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน แยกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ๒๐๐ คน และชาวต่างประเทศ ๒๐๐ คน สรุปผลดังนี้

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๕๔ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ ส่วนใหญ่ชาวต่างประเทศเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๖ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๐ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๑๕.๕ และร้อยละ ๑๕.๓ มีภูมิลำเนาทางภาคเหนือ ร้อยละ ๓๒ รองลงมา เป็นภาคกลาง/ตะวันออก ร้อยละ ๒๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาจากภูมิภาคยุโรป ร้อยละ ๓๓ รองลงมา เป็นภูมิภาคอเมริกาเหนือ ร้อยละ ๓๒.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว ร้อยละ ๒๑.๓ รองลงมา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๘.๘ และความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๖ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว คือ ร้อยละ ๑๐.๓ ร้อยละ ๑๑

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด เพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘ และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด ร้อยละ ๑๘.๓ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีเหตุผลมาวัดเพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๕.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว ผ่านสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๙ รองลงมา เป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๘ และจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๔.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่รู้จักเพราะเป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๓ และรับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก) ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่รู้จักเพราะสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๒.๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๑.๓ และบริษัทท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๐

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๒๙ รองลงมา เป็นพระพุทธรูป ร้อยละ ๒๖ และโบสถ์-วิหาร ร้อยละ ๒๑ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ พระพุทธรูป ร้อยละ ๑๔.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๑๖.๓

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีประสบการณ์การมาท่องเที่ยว ครั้งแรก ร้อยละ ๖๔ รองลงมา ๒ – ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๙.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มา ๒ – ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเป็นครั้งแรก ร้อยละ ๔๓.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง ร้อยละ ๖๑.๕ รองลงมา คือ ไม่น่าใจ ร้อยละ ๓๕.๕ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ ๒๗.๓

นักท่องเที่ยวยังมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๙) รองลงมา คือ เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕) และการจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่นระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องที่วัดเป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๑)

นักท่องเที่ยวยังมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบายและเพียงพอ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖) รองลงมา คือ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๓) และมีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีความปลอดภัยของทรัพย์สินระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบาย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐)

นักท่องเที่ยวยังมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ในเรื่องมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐) รองลงมา คือ ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๕) และมีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถานระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒)

นักท่องเที่ยวยังมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ ในเรื่องมีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๙) รองลงมา คือ ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๙)

นักท่องเที่ยวยังมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ในเรื่องมีวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) รองลงมา คือ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๖) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๙)

นักท่องเที่ยวยังมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ในรายละเอียด พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย

๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๔) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔)

นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งทีวัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๔.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น ๓ เขต คือ

๑.๑) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

๑.๒) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

๑.๓) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัดขายของ พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวด บริการยาสมุนไพร บริการขายดอกไม้ธูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

โดยทั่วไป เขตธรณีสงฆ์หรือเขตบริการชุมชน ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าด้านหน้าของวัด เพราะเป็นเขตที่คับคั่งมีเสียงรบกวน และมีเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นพื้นที่คั่นระหว่างเขตธรณีสงฆ์และเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นพื้นที่รโหฐาน แต่จากการสำรวจ พบว่า วัดจำนวนมากไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามที่กล่าวมานี้อย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปะปนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และเป็นเหตุให้ทำลายทัศนียภาพของวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่ตั้งผิดเขต ควรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละเขต เช่น การปรับเปลี่ยนให้กุฏิที่พักของพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตบริการชุมชน ให้เป็นพิพิธภัณฑ์หรืออาคารห้องสมุดของวัด อาคารประชาสัมพันธ์ ร้านค้า เป็นต้น

สำหรับการจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆ ควรมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น แปลงดอกไม้ คุน้ำ รั้วโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๑) การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้ล่วงหน้า

๒.๒) การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

๒.๓) การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ มีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการที่เหมาะสมทั้งในด้านขนาด ปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

๒.๔) การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม การจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถึงขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการจัดขยะที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

๒.๕) การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้ธูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าวเข้าในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากรดังต่อไปนี้

๓.๑) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวก นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวบางคนอาจเป็นนักเขียน นักข่าว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็จะกลับไปเขียนข่าว บทความ หรือสารคดีเผยแพร่ให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบก็จะเป็นหนทางให้มีการแก้ไข ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยราชการเข้าไปดูแลปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสถานที่เหมาะสม และในบางกรณี การถ่ายภาพศิลปวัตถุสถาน อาจกลายเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ แม้นักท่องเที่ยวธรรมดา เมื่อเห็นข้อดีและข้อด้อยของการไปเที่ยวชมวัดแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องได้เช่นกัน ดังนั้น การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความ

เจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกไม่ควร ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ่อ่าสง่างามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๒) การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด ยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการปรับปรุงยุคที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

๓.๒.๑) ปิโย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่รักของนักท่องเที่ยว

๓.๒.๒) ครุ ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตนเหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

๓.๒.๓) ภาวนีโย นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

๓.๒.๔) วัตตา จ รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถานและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓.๒.๕) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

๓.๒.๖) คัมภีร์ญจ ถกถา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยากกลุ่มเล็กให้เข้าใจอย่างง่ายดาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดถึงหลักธรรมทางศาสนาได้อย่างลุ่มลึก

๓.๒.๗) โน จัญฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่ดั่งงามของประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขอย่างเดียว

๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

๔.๑) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องผู้บริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกับการพัฒนาวัดด้วยในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้ว นอกจากจะเป็นการสร้าง ความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา

การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนแล้ว การท่องเที่ยวก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย และการท่องเที่ยวเองก็จะเอื้อประโยชน์แก่วัดมากมาย

๔.๒) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เงินรายได้นี้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมวัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น รายได้จากการให้เช่าบูชาพระเครื่อง การขายดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการบูชา การเก็บค่าที่จอดรถ เงินรายได้จากการบริจาคทรัพย์สินสิ่งของ และการทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ เงินและสิ่งของเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเสริมงบประมาณแผ่นดินให้มีพอที่จะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ควรแก่การเป็นที่สักการะสถานต่อไป อีกประการหนึ่งวัดที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาชม เยี่ยมกระตุนให้เกิดธุรกิจต่างๆ เป็นทางให้คนในท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการยังชีพ เมื่อคนเหล่านี้มี เศรษฐกิจดีขึ้นย่อมจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเมื่อถึงเวลาและโอกาส เช่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบทอดได้อีกทางหนึ่ง

เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามที่ปรากฏในตำนาน และ/หรือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด และเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง มีประชาชนเดินทางไปกราบไหว้สักการะรวมถึงการเดินทางไปแสวงบุญและท่องเที่ยว ส่วนสถานที่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายนอกประเทศหรือไม่ปรากฏร่องรอยหลักฐานได้ว่าตั้งอยู่ปัจจุบันเป็นบริเวณใด ก็จะเว้นข้ามไป ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะอาศัยตำนานในผู้ที่ ๑ ผู้ที่ ๘ และผู้ที่ ๙ โดยไม่เรียงตามลำดับการเสด็จมา แต่จะเรียงตามลำดับกลุ่มเส้นทางที่อยู่ใกล้เคียงกัน เน้นเฉพาะวัดที่สามารถเดินทางได้สะดวก จำนวน ๑๗ วัด

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชูชาติ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคติความเชื่อชูชาติของล้านนา โดยเรียงตามลำดับปีนักษัตร ซึ่งมีบางวัดที่ตรงกับวัดในตำนานเลียบโลก มี

เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของล้านนา โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในจังหวัดนั้นๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะเรียงตามลำดับของแต่ละจังหวัด โดยจะคัดเลือกวัดที่ไม่ซ้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวก่อนหน้านี้

อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นภาพรวมของภูมิภาคเหนือทั้งหมด โดยพิจารณาจากเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางมาเที่ยวชมของ

นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีการก่อสร้างใหม่จะมุ่งเน้นในการแสดงศิลปกรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งมีการผสมผสานกับศิลปกรรมในภูมิภาคอื่นๆ และศิลปกรรมในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการก่อสร้างศาสนสถานที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักไปสู่การประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของวัดในเขตภาคเหนือ สามารถจำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) พิจารณาจากความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่าพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยววัดภาคเหนือสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก

๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) พบว่าขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนจำกัดและวัดส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านพื้นที่จอดยานพาหนะ ประกอบกับในพื้นที่บางแห่งมีปัญหาในการจัดการขนส่งสาธารณะ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง เป็นต้น การท่องเที่ยวประจำจังหวัดจึงจัดให้มีการขนส่งท่องเที่ยววัดขึ้นภายในจังหวัด ในส่วนช่วงฤดูกาลปกติจะไม่มีปัญหาในด้านกายภาพมากนัก แต่ไม่มีปัญหาเฉพาะในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรือวันปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง จะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) พบว่าระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่วัดกับระบบนิเวศมีปัญหามากขึ้นจากสภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการด้านปัญหาขยะมูลฝอยและระดับมลพิษทางอากาศและเสียงที่เกินมาตรฐานในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก โดยวัดจากความพึงพอใจของผู้ที่มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ก็มีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน แต่มีความรู้สึกแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องความเข้าใจทางวัฒนธรรม เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือต่างถิ่นไม่เข้าใจในเรื่องราวศาสนสถานที่ห้ามสตรีขึ้น

เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

จากผลการศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือ พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถระบุได้ใน ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง จากการศึกษาทางด้านทัศนคติพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ออกเดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และมี

ความพึงพอใจส่วนตัวเป็นพื้นฐาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมักสังเกตเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นเลือก หรือกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นให้ความสนใจ

๒. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่าเป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการ ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว

๓. รัฐบาล ซึ่งเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว มองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งมีทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม

๔. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยว นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรม และปัจจัยด้านการจ้างงาน และผลจากความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวจำนวนมากต่อประชากรจำนวนมาก จึงอาจมีทั้งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอันตราย หรือมีผลพร้อมกันทั้ง ๒ ประการ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมและการบริการหลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่หยิบยื่นประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวแต่ละคนซึ่งเดินทางไกลจากบ้านเมืองมา จึงมีกิจกรรมหรือการบริการด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง ที่พัก อาหาร การกิน การซื้อของ การบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนันทนาการ จัดให้นักท่องเที่ยว ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ๔ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จึงถูกเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจ และโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็นส่วนประกอบของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ในกระบวนการดังกล่าวอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบหรือครบวงจร ส่วนใหญ่เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น จึงพบข้อสรุปว่า ควรมีการขยายขอบเขตการทำงานในรูปเครือข่ายให้มากขึ้น โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (Visitor) หมายความว่ารวมถึง “นักท่องเที่ยว” (Tourist) ที่เดินทางเข้ามาพักค้างคืน และ “นักทัศนาจร” (Excursionist) ที่เดินทางเข้ามาแต่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนา ลักษณะสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

๓. โครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้โดยสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย

ประหยัดเวลา และได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารการกิน พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศ การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

๔. องค์กรภาครัฐ ซึ่งมีนโยบาย สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ก็ดูแลและมัดระวังไม่ให้การท่องเที่ยวส่งผลกระทบหรือทำความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคุณภาพชีวิตของชุมชน

๕. องค์กรภาคเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจหลากหลาย เพื่อให้บริการและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ประทับใจ และสนใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวอีก

๖. พระสงฆ์ในวัดและประชาชนในท้องถิ่น หรือ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีส่วนสร้างความประทับใจ หรือไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

และยังมีองค์ประกอบภายนอกประเทศอื่นๆ อีกมากที่มีส่วนช่วยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการเดินทางท่องเที่ยวมาสู่ประเทศไทย เช่น บริษัทนำเที่ยว สายการบิน สายการบินเรือ หน่วยราชการและหน่วยรัฐวิสาหกิจของไทย ในต่างประเทศ สมาคม / ชมรม คนไทยในต่างประเทศ ร้านอาหารไทย บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรธุรกิจร่วมทุน หน่วยงานภาครัฐกิจเอกชนในต่างประเทศ และนักธุรกิจ ชาวต่างชาติที่เคยมาอาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางกลับไป นักศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ แรงงานไทยในต่างประเทศ สถาบันกีฬา การบันเทิง และนันทนาการ องค์กรอิสระอื่นๆ ที่มีโครงข่ายเชื่อมโยงกับประเทศไทย

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง มีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนทัศนียภาพ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการตัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่

จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ซึ่งขาดระบบขนส่งมวลชนที่ดีรวมทั้งทางเดินเท้าและทางรถจักรยานที่ยังขาดความปลอดภัย รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะ และมีผู้ประกอบการค้าขายจำนวนมาก ตั้งอยู่ไม่เป็นสัดส่วน ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

บรรณานุกรม

กองวิชาการท่องเที่ยว. แผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว ปี.พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙.

กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๕.

กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรินยา แสงลี้มสุวรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่าง

ยั่งยืน”. *Executive Journal*. (October – December ๒๐๑๒): ๑๓๙ – ๑๔๖.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ –*

๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.

โครงการศึกษาวิจัยการศึกษามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ. แผนปฏิบัติการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

จุฑามาศ วิศาลสิงห์. โครงการศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ยูเรก้า คอนซัลติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕.

ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น. สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน. รายงานวิจัย. ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๘.

สริตา เบ็ญจพงษ์ และคณะ. การศึกษาผลกระทบของโครงการ Unseen in Thailand ๑. รายงานวิจัย. คณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของวุฒิสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๔๘.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.

อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, บริษัท. โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว, กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, ๒๕๕๔.

สื่ออ้างอิงสารสนเทศ

กองสร้างสรรค์กิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “ไหว้พระ 9 วัด”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://www.9wat.net/index.html>. [๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

วาริษฐ์ มัยยมบุรุษ. “รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : www.estudytourism.com/TourismJournal/TourismModelInthailand.pdf [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ พ.ศ.๒๕๕๒ – ๒๕๕๔, ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๕].)

eTAT. “รายงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : [:http://www.etatjournal.com/web/menu-download-zone/menu-dl-executive-summary](http://www.etatjournal.com/web/menu-download-zone/menu-dl-executive-summary). [๒ มกราคม ๒๕๕๖].

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามภาษาไทย
แบบสอบถามโครงการวิจัยเรื่อง
“รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ :
กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว (กรุณาทำเครื่องหมายในช่องที่เลือก)

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
๒. อายุ ☐ 11 – 20 ปี ☐ 21- 30 ปี ☐ 31 – 40 ปี
☐ 41 – 50 ปี ☐ 50 – 60 ปี ☐ มากกว่า 60 ปี
๓. ถิ่นที่อยู่ ☐ ประเทศไทย ภาค... ☐ เหนือ ☐ กลาง ☐ ใต้ ☐ ตะวันออกเฉียงเหนือ
๔. การศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา
☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโทขึ้นไป
☐ อื่นๆ ระบุ.....
๕. อาชีพ ☐ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ ☐ ค้าขาย/เจ้าของกิจการ
☐ พนักงานบริษัทเอกชน ☐ รับจ้างทั่วไป
☐ แม่บ้าน ☐ เกษตรกรรม
☐ นักเรียน/นักศึกษา ☐ อื่นๆ ระบุ.....
๖. รายได้ต่อเดือน ☐ ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ☐ ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท
☐ ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท ☐ ๒๐,๐๐๑ – ๒๕,๐๐๐ บาท
☐ ๒๕,๐๐๐ บาทขึ้นไป

๗. ข้อใดมีความสำคัญที่สุดต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวของท่าน (เลือกตอบเพียง ๑ ข้อ)

- ☐ ความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความสะดวกสบายของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความปลอดภัยของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว
- ☐ ความเหมาะสมของช่วงเวลาเดินทาง
- ☐ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ดึงดูดใจ
- ☐ ความคิดเห็นของผู้ร่วมเดินทาง

ตอนที่ ๒ เหตุผลที่มาท่องเที่ยว (กรุณาทำเครื่องหมายในช่องที่เลือก)

๑. เหตุผลหลักที่ท่านมาเที่ยวในวัด?

- ☐ ทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน)
- ☐ พบพระภิกษุสามเณรหรือบุคคลในวัด
- ☐ เที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุ
- ☐ พักผ่อนหย่อนใจ

☐ สนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด

☐ อื่นๆ ระบุ.....

๒. ท่านรู้จักวัดที่ท่านเดินทางไปท่องเที่ยวผ่านสื่อใด

☐ เป็นคนในพื้นที่

☐ รับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก)

☐ สื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์

☐ อินเทอร์เน็ต

☐ ใบโฆษณา

☐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

☐ บริษัทท่องเที่ยว

☐ อื่นๆ ระบุ.....

๓. ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด ที่ท่านพึงพอใจสิ่งใดมากที่สุด ?

☐ พระพุทธรูป

☐ เจดีย์

☐ โบสถ์-วิหาร

☐ จิตรกรรมฝาผนัง

☐ อื่นๆ ระบุ.....

๔. ท่านเคยมาเที่ยวที่วัดแล้วกี่ครั้ง ☐ ครั้งแรก ☐ หลายครั้ง จำนวน.....ครั้ง

๕. ท่านคิดว่าจะมาเที่ยวชมที่วัดอีกหรือไม่ ?

☐ มา

☐ ไม่แน่ใจ

☐ ไม่มา

เพราะ.....

ตอนที่ ๓ ความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว (กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องที่เลือก)

ที่	รายการ	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว					
๑.๑	วัดได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์					
๑.๒	การจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่น					
๑.๓	บรรยากาศภายในวัด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย					
๑.๔	สถานที่ต่างๆ ในวัดมีประวัติความเป็นมาให้ศึกษาเป็นอย่างดี					
๑.๕	การจัดสถานที่มีเหมาะสมกับความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์					
๑.๖	การจัดสถานที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม					
๑.๗	เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง					
๒	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก					
๒.๑	มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว					

ที่	รายการ	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๒.๒	ห้องน้ำมีความสะอาดและเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว					
๒.๓	การคมนาคมสะดวกสบายและเพียงพอ					
๒.๔	มีป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่างๆ					
๒.๕	ป้ายบอกทางมีความโดดเด่น อ่านง่าย					
๒.๖	มีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน					
๒.๗	มีร้านอาหารถูกสุขลักษณะ					
๒.๘	ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคมีความยุติธรรม					
๒.๙	มีความปลอดภัยของทรัพย์สิน					
๒.๑๐	มีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว					
๓.	ด้านบุคลากร					
๓.๑	มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี					
๓.๒	มีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถาน					
๓.๓	มีการรับฟังข้อเสนอแนะ นำไปปรับปรุงแก้ไข					
๓.๔	มีผู้ให้ความรู้อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง					
๓.๕	มีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย					
๓.๖	ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด					
๔.	ด้านประชาสัมพันธ์					
๔.๑	มีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ					
๔.๒	ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์					

๕	ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว					
๕.๑	วิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ					
๕.๒	มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย					

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะในสิ่งที่ต้องปรับปรุง (กรุณาทำเครื่องหมายในช่องที่เลือก)

๑. ท่านคิดว่าวัดนี้ควรปรับปรุงสิ่งใดมากที่สุด ?(ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ การดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อยในบริเวณวัด
- ☐ ศาสนสถาน ระบุ.....
- ☐ ศาสนวัตถุ ระบุ.....
- ☐ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ
- ☐ จัดบริการสถานที่จอดรถที่เพียงพอและปลอดภัย
- ☐ จัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์เพื่อนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ
- ☐ การจัดจำนวนห้องน้ำให้เพียงพอ
- ☐ ควรมีร้านอาหารและเครื่องดื่มบริการที่สะอาดและเพียงพอ
- ☐ ควรมีเอกสาร/หนังสือแนะนำวัด ข่ายหรือแจกแก่นักท่องเที่ยว
- ☐ ควรเพิ่มจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจ
- ☐ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

๒. ข้อเสนอแนะที่ท่านเห็นว่าวัดควรปรับปรุง

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถาม เพื่อประกอบการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก ค

Questionnaire On

The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in
North Thailand: Learning to create History and Culture

Part I : General Information of Interview (Please Mark / into the box)

1. Gender: ☐ Male ☐ Female ☐ Others
2. Age: ☐ 11 – 20 Yrs ☐ 21- 30 Yrs ☐ 31 – 40 Yrs
☐ 41 – 50 Yrs ☐ 50 – 60 Yrs ☐ Over sixty years
3. Country / Hometown
4. Educational Background ☐ Primary School ☐ Secondary / vocational
education
☐ Bachelor Degree ☐ Master Degree or Higher
☐ Others (Please identify).....
5. Occupation ☐ Government officer/ enterprise state officer ☐ Business owner
☐ Private company officers ☐ General employee
☐ Housekeeper ☐ Agriculturist
☐ Student ☐ Others (Please identify).....
7. Income/month ☐ Less than 10,000 Baht ☐ 10,001 to 15,000 Baht
☐ 15,001 to 20,000 Baht ☐ 20,001 to 25,000 Baht
☐ 25,000 or more

๗. Which is the most important decision of your destination? (Please marks more than one)

- ☐ The attractiveness of the place
☐ The beauty of the place
☐ The convenience of the location
☐ Safety
☐ Value of money spent on the trip
☐ The appropriateness of the time
☐ Advertising
☐ The comments of the journey

Part 2: Reason to visit (Please check box in box given)

1. What is the main reason for visiting the Buddhist temple?

- ☐ Religious activities
☐ To visit monks and novices
☐ To visit archaeological site
☐ To relax
☐ Interesting in historical background of the temple
☐ Others

2. Of what media do you know the temple?

- ☐ The people in the area ☐ Relatives
☐ Mass media ☐ Internet
☐ Advertisement ☐ Tourism Authority of Thailand
☐ Travel agency ☐ Others

3. Which are the most of the satisfactory religious objects?

- ☐ Buddha image ☐ Pagoda ☐ Ubosot or Ordination Hall and Vihara or Assembly Hall
☐ Mural painting ☐ Others

4. How many times do visit the temple? ☐ First time ☐ Several times

5. Will you come to visit the temple again or not? ☐ Certainly ☐ not sure ☐ no
 Because

Part 3: Satisfaction with attractions and tourism management. (Please mark / check box selected).

No.	Issue	Level of satisfaction				
		Most	More	Moderate	low	Lowest
1	Tourism resources					
୧.୧	Temple have been maintained in good condition					
୧.୨	Greenery landscaping					
୧.୩	The temple is clean and neat					
୧.୪	There are signs telling the story in the temple.					
୧.୫	The temple was provided as the sacred place					
୧.୬	The structures of the religious place are safe.					
୧.୭	The locations are impressed and need to come back.					
2	Facilities					
2.1	Tourism promotion activities are provided.					
2.2	Toilets are enough provided for the tourists.					
2.3	Good transportation					
2.4	There are signs telling to the different locations					
2.5	Signs are outstanding and readability					
2.6	Maps are cleared provided					
2.7	The hygienic restaurants are provided					
2.8	Goods are reason prize					
2.9	Security of property					
2.10	Security to tourists					

No.	Issue	Level of satisfaction				
		Most	More	Moderate	low	Lowest
3.	Personnel of Tourism					
3.1	The good tourist guides are provided for visitors.					
3.2	The tourist guide give a good suggestions on the right practices of the temples					
3.3	Good suggestions are welcomed					
3.4	The tourist guide gives the right explains on religious rite.					
3.5	There is a person explain the dharma to the easy visitors.					
3.6	The tourist guide never led to the visitors to the source of vice.					
4.	On the advertisement					
4.1	There are many forms of public relations.					
4.2	Easy to deal with the public relation unit.					
5	Strategy of tourism					
5.1	Presentation of information is interesting.					
5.2	There are a variety of tourism promotions.					

Part : 4 Suggestions for improving. (Please check box selected.)

၉. Do you think that this temple should improve the most? (You can answer more than 1)

- ☐ Maintaining a clean temple
- ☐ Religious place (identify)
- ☐ Religious artifacts (identify).....
- ☐ Provide of trash and garbage
- ☐ Provide for car park
- ☐ Provide the information service for visitors
- ☐ Promotion activities for visitors
- ☐ Maintaining the cleanliness of the bathroom
- ☐ Provide enough toilets
- ☐ Food and drink should be provided.
- ☐ Guide book should be provided for visitors
- ☐ The new tourist attractions should be added.
- ☐ The map of the temple should be provided.
- ☐ Others (Identify).....

2. Your suggestion that the temple should be improved.

.....

.....

.....

.....

Thanks very much for your cooperation

ภาคผนวก ง

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

๑.๑ สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น รายวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม การจัดการและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม การอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรม ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒ สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุโบราณสถาน และศิลปกรรม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

๒.๑ สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยววัดในเขตภาคเหนือ

๒.๒ สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการท่องเที่ยวทั่วไทยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในส่วนภูมิภาค

๒.๓ สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ไปเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

๓.๑ แนวทางการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ โดยมีการทำแผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะสงฆ์ประจำจังหวัด หน่วยงานการท่องเที่ยวภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา และบริษัทท่องเที่ยวเอกชน รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชน

๓.๒ แนวทางการจัดแผนการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุและการจัดภูมิทัศน์วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในภาคเหนือ

๓.๓ แนวทางการจัดทำโครงการฝึกอบรมให้ความรู้แก่พระนิสิต พระสงฆ์และมัคคุเทศก์ เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี (ปาเมืองมูล), ดร.

ตำแหน่งปัจจุบัน

รศ.ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๕๐๒๐๐ โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๙

มือถือ ๐๘๑-๙๖๐๒๒๕๖

E-mail: philos39@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พธ.บ. (ศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๓๗

M.A. (Philosophy) Delhi University, India ปี ๔๒

Ph.D. (Philosophy) Kurukshetra University, India ปี ๕๐

สาขาวิชาที่ชำนาญพิเศษ(แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

สาขาวิชาภาษาอังกฤษ, วัฒนธรรมศึกษา, ปรัชญาศาสนา

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว (๕ ปีย้อนหลัง)

๑. การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมวิชาตรรกศาสตร์เบื้องต้นของพระนิสิตชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๒. การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของนิสิตชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ร่วมวิจัย

๑. คุณภาพพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่สำเร็จ การศึกษาปี ๒๕๔๓-๒๕๔๔

นักวิจัยหลัก

นางสุจิตราภา นิลกำแหง พันธวิไล

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนักวิชาการจัดการ

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

สาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนักวิชาการจัดการ

มหาวิทยาลัย

แม่ฟ้าหลวง ๓๓๓ หมู่ ๑ ต. ท่าสูด อ.เมืองเชียงราย จ. เชียงราย

๕๗๑๐๐ โทร: ๐๕๓-๙๑๖๖๙๕, ๙๑๖๗๑๐แฟกซ์: ๐๕๓-

๙๑๖๖๙๔

E-mail: sujitraba@gmail.com และ sujitraba@mfu.ac.th

ประวัติการศึกษา

อักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(วิชาเอก- ภาษาฝรั่งเศส วิชาโท - ภาษาอังกฤษ และประวัติศาสตร์)

- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
สาขาวิชาที่ชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)
สาขาวิชาการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๐ อาจารย์ผู้ประสานงาน สาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนัก
วิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๔๘ กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตร
บริหารธุรกิจ สาขาการจัดการการท่องเที่ยว และสาขาอุตสาหกรรมบริการ สำนักวิชาการจัดการ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๐ คณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการสอบโครงร่าง วิทยะ
การศึกษาโดยอิสระ หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๑ ผู้ประสานงานภายใต้โครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษา (Exchange
Student) ระหว่างสาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และ
Management Center Innsbruck (MCI), Austria
- พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๔๙ กรรมการ/เลขานุการคณะกรรมการร่างหลักสูตรบริหารธุรกิจ
สาขาการจัดการการท่องเที่ยวและสาขาการจัดการอุตสาหกรรมบริการ สำนักวิชาการจัดการ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๑ ผู้แทนของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงในโครงการนำร่องเพื่อพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม ภายใต้ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสกับ
รัฐบาลไทย(Franco-Thai Program)และ เป็นคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร มา ต ร ฐ า น ระ บั บ
ปริญญาตรี ด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม ภายใต้โครงการความร่วมมือฝรั่งเศส-ไทย และ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ คณะกรรมการบริหารสาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว การ
จัดการอุตสาหกรรมบริการ และการจัดการธุรกิจการบินสำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่
ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ ผู้ประสานงานการแลกเปลี่ยนนักศึกษา ภายใต้โครงการ DUO-
Thailand Fellowship Program ๒๐๐๗ ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ ผู้แทนของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงในโครงการ
นำร่องเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม (ระดับปริญญาโท)ภายใต้ความ
ร่วมมือระหว่างรัฐบาลออสเตรเลียกับรัฐบาลไทย
- พ.ศ. ๒๕๕๐ กรรมการวิพากษ์หลักสูตรการท่องเที่ยวในการจัดตั้งวิทยาลัยการท่องเที่ยว
นครพนม จังหวัดนครพนม

พ.ศ. ๒๕๕๑ คณะทำงานจัดทำหลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่น เพื่อสถานศึกษาในอำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๒ คณะกรรมการจัดตั้งโครงการศูนย์ความเป็นเลิศด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม โดย สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และคณะทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมโครงการจัดตั้งศูนย์ความเป็นเลิศทางด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว (๕ ปีย้อนหลัง)

๑. โครงการวิจัย “ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย” (สัญญาเลขที่ RDG๔๘0๐๐๓๕)

๒. ชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว เชิงพื้นที่ อย่างยั่งยืนกลุ่มจังหวัดล้านนา สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานวิจัยที่กำลังทำ

๑. โครงการวิจัย “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมแก่นักท่องเที่ยว โดย การเปรียบเทียบ แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และนครหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) (งานวิจัยอยู่ในระหว่างดำเนินการ ใกล้จะเสร็จสมบูรณ์)

นายภัชรบด ฤทธิ์เต็ม

ประวัติการศึกษา พธ.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) เกียรตินิยมอันดับ ๑
ร.บ. รัฐศาสตรบัณฑิต (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์)
พธ.ม. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

ตำแหน่งปัจจุบัน

เจ้าหน้าที่วิจัย สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐๕๓ – ๒๗๕๑๔๙ ต่อ ๒๑๑ มือถือ ๐๘๖ – ๙๑๓๕๙๘๒
e-mail: mnop101@hotmail.co.th

ประสบการณ์การวิจัย

๑. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๒. ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑.

๓. การแก้ไขฟื้นฟูเยาวชนผู้กระทำผิดในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต ๗ เชียงใหม่ตามแนวสติปัญญา ๔. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.